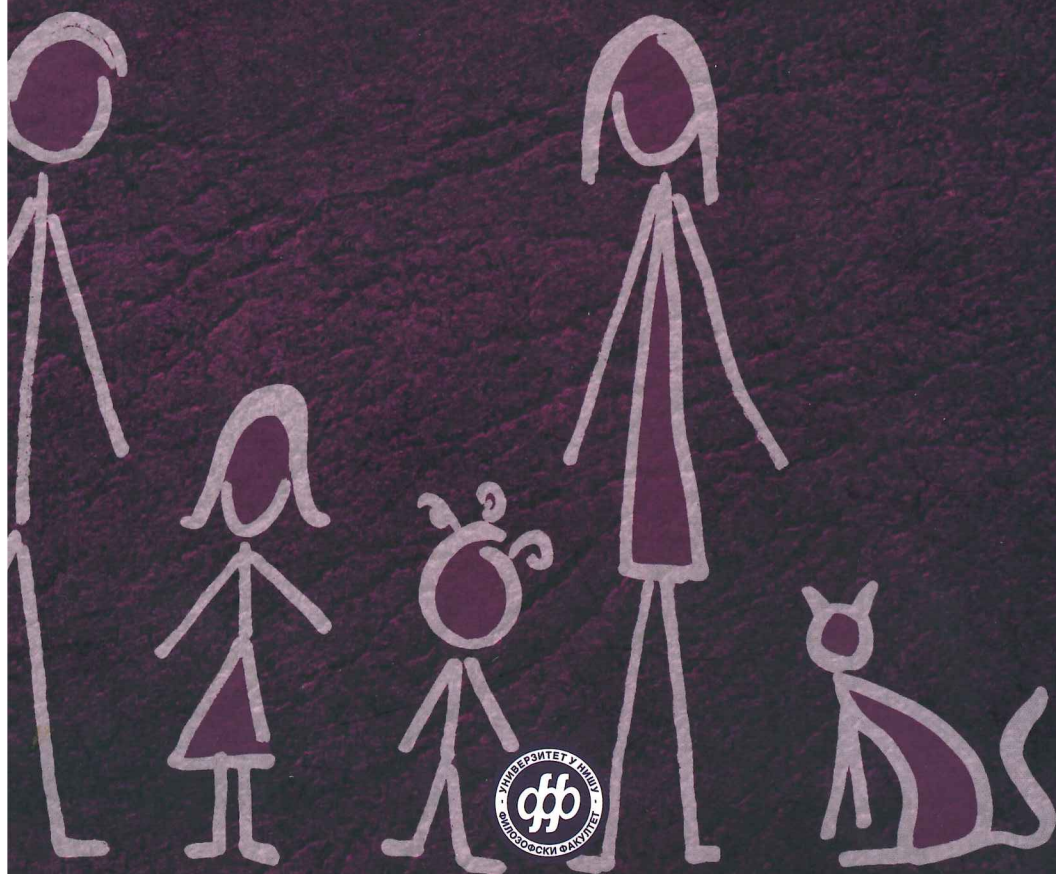

Marina D. Matejević
Jelisaveta A. Todorović

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

Marina D. Matejević / Jelisaveta A. Todorović

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA
I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

Biblioteka
ELEMENTI

Glavni i odgovorni urednik
Prof. dr Bojana Dimitrijević

Recenzenti
Prof. dr Marija Mitić
Prof. dr Radovan Grandić
Doc. dr Nevena Čalovska

Marina D. Matejević / Jelisaveta A. Todorović

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

Filozofski fakultet u Nišu
2012.

Monografija je nastala u sklopu projekata:
179074 „Tradicija, modernizacija i nacionalni identitet u Srbiji i na Balkanu u procesu evropskih integracija“ i 179002 „Indikatori i modeli usklađivanja uloga na poslu i u porodici“, koje podržava Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Sva autorska prava zadržana. Zabranjuje se svako neovlašćeno umnožavanje, fotokopiranje ili reprodukcija delova teksta.

SADRŽAJ

TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU

I FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA	9
1. Porodično funkcionisanje – sistemska perspektiva	10
2. Povezanost bračnog i roditeljskog funkcionisanja	14
3. Partnersko i roditeljsko funkcionisanje i vaspitni stil roditelja	28
4. <i>Cirumplex</i> model porodičnog funkcionisanja	35
<i>Organizacioni procesi u porodici</i>	39
<i>Raspodela uloga u porodici</i>	40
<i>Hipoteze Olsonovog modela porodičnog funkcionisanja</i>	42
II KOMPETENTNO RODITELJSKO FUNKCIONISANJE	47
1. Vaspitni stil roditelja prema teorijskom konceptu Dajen Bomrajnd	48
2. Vaspitni stil roditelja i kompetentno roditeljsko funkcionisanje u porodicama sa adolescentima	51
3. Uticaj kulture i verovanja roditelja na kompetentno roditeljstvo	60
4. <i>Circumplex</i> model i kompetentno roditeljstvo	75
5. Merenje funkcionalnosti porodičnih odnosa prema <i>Circumplex</i> modelu	78

TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU

I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	83
1. Značaj i ciljevi istraživanja	83
2. Problem i hipoteze istraživanja	86
3. Istraživačke tehnike i instrumenti primenjeni u istraživanju	90
4. Pouzdanost na osnovu interne konzistencije upotrebljenih instrumenata u istraživanju	92
5. Uzorak istraživanja	96
II REZULTATI ISTRAŽIVANJA I INTERPRETACIJA REZULTATA	99
<i>Distribucija obrazaca porodičnog funkcionisanja i vaspitnog stila roditelja</i>	99
<i>Funkcionalnost porodičnih odnosa i vaspitni stilovi u primarnoj porodici ispitanika</i>	101
<i>Procena porodičnih odnosa i vaspitni stil roditelja u vinjetama</i>	105
<i>Razlike u procenama porodičnih odnosa na osnovu vinjeta u zavisnosti od pola roditelja</i>	110
<i>Razlike u procenama porodičnih odnosa na osnovu vinjeta u zavisnosti od pola ispitanika</i>	112
<i>Veza između procene porodičnih odnosa i vaspitnih stilova u primarnoj porodici i procene na vinjetama</i>	114
<i>Slaganje vektora korelacija</i>	128

IV DISKUSIJA DOBIJENIH REZULTATA	149
<i>Obrasci porodičnog funkcionisanja reflektuje se na vaspitne stilove roditelja .....</i>	149
<i>Kako studenti percipiraju porodične odnose i kompetentno roditeljstvo u vinjetama .....</i>	152
<i>Razlike u percepciji porodičnih odnosa i kompetentnog roditeljstva u vinjetama u odnosu na pol roditelja .....</i>	155
<i>Polne razlike ispitanika u proceni porodičnog funkcionisanja i kompetentnog roditeljstva .....</i>	156
<i>O relacijama porodičnih odnosa i stilova u primarnoj porodici studenata kompetentnog roditeljstva i porodičnih odnosa prikazanim u vinjetama .....</i>	158
<i>Prediktivna vrednost odnosa u porodici, vaspitnih stilova i sociodemografskih varijabli na procenu roditeljskih postupaka u vinjetama .....</i>	162
V ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I IMPLIKACIJE DOBIJENIH NALAZA	167
LITERATURA	173

PRILOZI

Prilog I	185
Prilog II	203
REGISTAR IMENA	217
REGISTAR POJMOVA	221

TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU

*Našoj deci
Stevi, Smilji i Lani
Đoletu i Emi*

I FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA

Porodično funkcionisanje je uslovljeno obrascima i očekivanjima koja postoje u određenoj kulturi. U svom istorijskom razvoju porodica je menjala svoje funkcije u skladu sa promenama koje su se dešavale u određenoj društvenoj zajednici. U prošlosti, najvažnija funkcija porodice bila je ekonomska funkcija, sa rađanjem kapitalističkog društva javlja se doživljaj porodice i doživljaj detinjstava, a porodica je bila sagledana kao emotivna zajednica roditelja i dece. Do tog perioda bilo je uobičajeno da se deca daju na dojenje dojiljama, a potom kada očvrsnu da se šalju na šegrtovanje u druge porodice, što ukazuje na to da roditelji nisu baš bili posvećeni obavljanju roditeljskih dužnosti, kao i da majke nisu uspostavljale bliži emocionalni odnos sa svojom decom. Promena ovih obrazaca bila je uslovljena i jednim drugačijim odnosom prema detetu, povezanim sa promenjenom vrednosnom hijerarhijom koja počinje da pridaje vrednost i značaj postojanju deteta. Ranije, u srednjovekovnom društvu, postojanje deteta se nije prihvatilo dok ne pređe kritični period za preživljavanje, a smrtnost je i bila veoma velika upravo zbog nemara i nebrige odraslih (Arijes, 1989). Povratka deteta u porodicu, kako kaže Arijes, predstavlja događaj koji je u stvari povezan sa rađanjem doživljaja porodice i prihvatanjem jednog drugačijeg odnosa prema detetu i detinjstvu. Porodično funkcionisanje počinje da podrazumeva brigu o podizanju dece i brigu za njihovu budućnost, s tim što se ovakvi porodični odnosi najpre javljaju u srednjem društvenom sloju, da bi se kasnije proširili i obuhvatili vlastelu, a na početku XX veka i najniže društvene slojeve. Sve ove promene u porodičnom funkcionisanju bile su povezane sa promenama u društvenoj strukturi, što se reflektovalo na promenjene interakcije između članova porodične zajednice. U poslednjih sto godina porodično funkcionisanje oscilira između tradicionalne, patrijarhalne i egalitarne raspodele porodičnih uloga, pri čemu je razvoj socijalističkog društva dao značajan doprinos emancipaciji i uspostavljanju egalitarnih odnosa u porodičnom funkcionisanju. Paralelno sa savremenim tendencijama u uspostavljanju egalitarnih odnosa, egzistira i transgeneracijski prenos patrijarhalne raspodele porodičnih uloga i porodičnih odnosa, što na specifičan način determiniše porodično funkcionisanje i razumeva-

nje adekvatnosti obrazaca porodičnog funkcionisanja. Specifičan doprinos kompleksnosti problema porodičnog funkcionisanja daje i socijalni konstruktivizam i verovanja koja postoje u određenoj kulturi, o prihvatljivosti određenih obrazaca porodičnog funkcionisanja. Ono što takođe obeležava funkcionisanje porodičnih sistema u sadašnjem društvenom kontekstu jeste društvena kriza i tranzicija koja postoji, koja je obeležje sistema u kome živimo, i koja se ukršta sa unutrašnjom tranzicijom kroz koju prolazi svaka porodica. Spoljašnje i unutrašnje tranzitiranje može da bude problematično za funkcionalnost porodičnih sistema, jer se kriza koja postoji u društvu reflektuje na porodično funkcionisanje. Neke porodice poseduju adekvatne kapacitete za rast i razvoj, dok neke funkcionišu u patološkoj homeostazi, bez dovoljno kapaciteta za menjanje i bez adekvatne podrške društvene zajednice da prevaziđu probleme sa kojima se suočavaju.

1. Porodično funkcionisanje – sistemska perspektiva

Među savremenim psihološkim teorijama koje se bave porodicom, a pre svega dinamikom odnosa između njenih članova, najpoznatije su teorije koje pripadaju sistemskom pristupu. Prema sistemskom pristupu porodici, porodično funkcionisanje se ne može razumeti kao zbir pojedinačnih funkcionisanja članova porodice. Porodica je sistem sačinjen od komponenti subsistema: partnerskog, roditeljskog, sistema koji formiraju deca, a istovremeno je kao celina deo ekološkog suprasistema sa kojim razmenjuje energiju i informacije. Za razumevanje načina na koji funkcioniše porodica veoma je važno razumevanje odnosa koji postoje između ovih subsistema, kao i odnosa koji postoji između porodice i okruženja u kome porodica funkcioniše. Primenjujući opštu teoriju sistema na porodicu i njeno funkcionisanje, može se reći da se delovi porodice, odnosno subsistemi nalaze u stalnom međuodnosu, i da se ponašanje pojedinih članova, odnosno subsistema ne može razumeti izolovano od drugog dela subsistema. Porodica kao sistem deluje kroz transakcione obrasce koji se sastoje od ponovljenih interakcija koje utvrđuju obrazac ponašanja. Ti obrasci, kako kaže Minučin (Minuchin & Fishman, 1981: 12), upotpunjavaju porodičnu strukturu koja rukovodi funkcionisanjem članova porodice, iscrtavajući njihovu skalu ponašanja i olakšavajući interakciju među njima. Potrebna je životno sposobna porodična struktura da bi se ispunili suštinski zadaci porodice u podržavanju individualizacije, uz istovremeno pružanje osećaja pripadnosti.

Porodica kao sistem igra centralnu ulogu u socijalizaciji, vaspitanju, psihološkom i biološkom održavanju članova porodice, što podrazumeva tri vrste zadataka koje porodica treba da ispuni: a) bazične zadatke koji se odnose na obezbeđivanje ishrane i zaštite članova porodice i bazične potrebe na emocionalnom planu kroz pružanje podrške, ljubavi i razumevanja za sve članove; b) razvojni zadaci se odnose na podsticanje rasta i sazrevanja članova porodice, i to davanjem podrške kroz sve faze individualnog i porodičnog životnog ciklusa i c) zadaci koji se odnose na prilagođavanje i reagovanje porodice u situacijama kada se pojave neočekivani događaji: bolest, smrt i razvod. Porodica bi trebalo da amortizuje poremećaje u ekonomskim i društvenim zbivanjima i da i dalje pruža podršku za što je moguće bezbolniji rast i razvoj svojih članova (Goldner Vukov, 1989). Ove zadatke porodica treba da realizuje u okviru životnog ciklusa, koji podrazumeva različite zadatke u okviru određenih faza rasta i razvoja porodice. Životni ciklus porodice predstavlja prirodni evolutivni proces, koji pokreće porodicu put rasta razvoja, sazrevanja i promene (Goldner Vukov, 1989). U svom evolutivnom razvoju porodica tranzitira kroz različite faze životnog ciklusa i susreće se sa brojnim zadacima koje treba da savlada kako bi uspešno tranzitirala do sledeće faze rasta i razvoja. Veoma je važno da porodica prepozna ove zadatke i pokrene adekvatne mehanizme za njihovo rešavanje i uspostavljanje homeostaze. Neke porodice rešavaju ove zadatke, rastu, razvijaju se i uspešno prelaze iz jedne faze razvoja u sledeću, dok neke porodice imaju probleme u svom funkcionisanju i razvoju i uspostavljaju patološku homeostazu.

Sistemski pristup porodici uvodi cirkularno razumevanje pojava u porodičnom sistemu, pri čemu se porodica sagledava kao sistem čije su komponente subsistemi, koji se nalaze u stalnoj interakciji. Mehanizmom povratne sprege objašnjavaju se odnosi koji postoje između delova sistema. Pojedinač koji živi u porodici član je porodičnog sistema na koji mora da se adaptira. Veoma je važno, smatra Minučin, da razumemo da pojedinac odgovara na stresove koji su prisutni u drugim delovima porodičnog sistema, na koje se adaptira, ali takođe i on može da znatno doprinese stresiranju ostalih članova sistema (Minuchin & Fishman, 1981). Svaka porodica s vremenom razvija obrasce interakcije, koji iscrtavaju skalu ponašanja članova porodice i olakšavaju interakciju među njima. Potrebna je funkcionalna porodična struktura da bi se ispunili zadaci porodice u podržavanju individuacije, uz istovremeno pružanje osećaja pripadnosti i zajedništva. U okviru porodične interakcije, smatra Minučin, članovi porodice stiču iskustvo, sa porodičnim

iscrtavanjem mape sveta i tako saznaju da su neke teritorije u okviru porodičnog funkcionisanja obeležene sa „radi kako ti se sviđa“, neke sa „nastavi uz oprez“, dok su druge obeležene sa „stop“, što znači da se iza ove granice, član porodice može susresti sa nekim regulatornim mehanizmima porodičnog sistema. Pojedini članovi porodice tako spoznaju, na različitim nivoima svesnosti i specifičnosti, geografski izgled njihove teritorije. Svaki član porodice zna šta je dopušteno, i, kako kaže Minuchin, „ispada da je porodica kao celina skoro poput jedne životinjske kolonije – kao entitet koji je komponovan od različitih životnih formi u kome svaki deo radi svoju sopstvenu stvar, gde celinu tvori organizam sa više tela u kome je svaki deo sam po sebi jedan životni oblik“. (Minuchin & Fishman, 1981: 12)

Razumevanje balansa između posvećenosti porodici i prostora za individualni razvoj, kao i balansa između stabilnosti i promene, veoma je značajno za razumevanje funkcionalnosti porodice. Mrežu porodičnih transakcija, koja se pokazuje u svojoj kompleksnosti, moguće je razjasniti u odnosu na subsisteme, granice, veze, strukturu porodičnih uloga i pravila (Todorović, Matejević, 2012). S obzirom na to da porodično funkcionisanje započinje sa formiranjem subsistema supružnika veoma je važno razumevanje funkcionisanja ovog sistema, koji bi u funkcionalnim porodicama trebalo da bude oslonac, podrška i utočište od spoljašnjih stresova. Stvaranje tog utočišta podrazumeva angažovanje partnera na utvrđivanju pravila u vezi sa bliskošću, hijerarhijom, obrascima saradnje, kroz razumevanje različitosti u odnosu na postojanje različitih sistema vrednosti i različitih verovanja, koja partneri često pokušavaju da promovišu kao jedino moguća. Perspektiva njihove porodice porekla, mnogo puta je za njih jedina moguća perspektiva iz koje oni grade sopstvena uverenja i različita očekivanja, koja se često ne poklapaju sa uverenjima i očekivanjima partnera.

Za razumevanje funkcionisanja porodičnog sistema važno je razumevanje socijalnog konstruktivizma, i u tom kontekstu razumevanje porodičnih uloga i pravila porodičnog funkcionisanja, koje je neodvojivo od određenog kulturološkog okvira i obrazaca funkcionisanja koji postoje u određenom socijalnom miljeu. Na ovaj konstrukt nadovezuje se priča o transgeneracijskom prenosu i porodičnoj lojalnosti, i otvara problem neadekvatne diferenciranosti od porodice porekla i nemogućnosti izgrađivanja *konstruktivne lojalnosti*. Bouen (prema Minuchin & Fishman, 1981) je bio impresioniran snagom obrazaca funkcionisanja subsistema iz porodice porekla, njihovom simboličkom efikasnošću, čak i pošto ljudi napuste dom u kome su rođeni i pokušaju

da uspostave svoju porodicu sa pravilima sopstvenog funkcionisanja. Transgeneracijski prenos vrednosti, kroz prenos porodične kulture, može da onemogući stvaranje zajedničkog sistema vrednosti partnera, zbog potrebe lojalnosti porodici porekla i nemogućnosti diferencijacije, što se može reflektovati na pravila porodičnog funkcionisanja, koja se najpre uspostavljaju u partnerskom subsistemu. Ukoliko su pravila ovog subsistema rigidna, onda iskustva koja partneri stiču u vanporodičnim transakcijama ne mogu da se inkorporiraju, što za posledicu ima da partneri mogu da budu zarobljeni u neadekvatnim pravilima preživljavanja. Subsistem supružnika postaje sve osiromašeniji i beživotniji subsistem, koji ne predstavlja resurs za rast i razvoj svojih članova. Ovde je posebno značajno to da je upravo ovaj subsistem od životnog značaja za dečiji rast i razvoj. Ono što dete vidi u svojoj porodici postaće oslonac i deo njegovih vrednosti i očekivanja u kontaktu sa spoljašnjim svetom. Ako postoji bilo kakva disfunkcija u subsistemu supružnika, ona će se prolamati kroz celu porodicu, a kroz transgeneracijski prenos uticati i na funkcionisanje narednih generacija, jer je roditeljsko funkcionisanje povezano sa partnerskim funkcionisanjem i tenzije koje postoje u partnerskim relacijama reflektuju se na roditeljsko funkcionisanje.

U porodicama sa problematičnim roditeljskim funkcionisanjem, često se radi o problemu uspostavljanja koalicija, najčešće majke sa detetom, protiv autoritarnosti oca, što narušava hijerarhijsku strukturu porodice i oduzima moć roditeljskom savezu. Roditelji često imaju dva različita stila u implementiranju kontrole, što je uslovljeno uspostavljanjem različitih koalicija u porodici. Disfunkcionalnost roditeljskog subsistema često dolazi do izražaja u fazi životnog ciklusa „porodica sa adolescentom“ pri čemu se disfunkcionalnost, koja se akumulirala u prethodnim fazama, u ovoj uglavnom ispoljava, s obzirom na to da je ovo faza kumulativnog životnog stresa u životnom ciklusu porodice (Todorović i sar., 2011, Matejević, 2010). Ukoliko je u prethodnom periodu porodičnog funkcionisanja postojao problem različitih uverenja i sistema vrednosti, u ovoj fazi se pojavljuje i adolescent sa vrednostima koje nudi adolescentna kultura sa sopstvenim vrednostima u vezi sa seksom, odevanjem, politikom, životnim stilom i budućnošću. Ukoliko je porodica u prethodnom periodu ispoljavala disfunkcionalnost, ovo je prilika da se ona još više produbi, potpomognuta i haosom koji postoji u društvenoj sredini, koja takođe ima problem uspostavljanja adekvatnog sistema vrednosti, tako da ukrštanje spoljašnje tranzicije sa unutrašnjom tranzicijom porodičnog sistema destabilizuje porodični sistem, zbog čega se porodice sa adolescentima i obraćaju za po-

moć. Kriza u društvenoj sredini destabilizuje porodicu i prenosi se na porodično funkcionisanje kroz disfunkcionalne obrasce porodičnog funkcionisanja.

2. Povezanost bračnog i roditeljskog funkcionisanja

Odnosi u porodici mogu biti najintimnije i najuticajnije snage u životu pojedinaca. Intimnost i bliskost u partnerskoj relaciji, ili distanciranost i konfliktnost, reflektuje se na funkcionisanje porodičnog sistema u celini, na uspostavljanje interakcija između roditelja i dece, što na kraju daje specifičan ton u funkcionisanju jedne porodice. U tom kontekstu smatramo veoma značajnim sagledavanje povezanosti između bračnog i roditeljskog funkcionisanja. Istraživanja koja se bave povezanošću braka i roditeljstva započela su ranih osamdesetih godina 20. veka. Belski (Belsky, 1981) je ukazao na potrebu proučavanja uticaja bračnih odnosa na roditeljstvo. Početne empirijske studije u ovoj oblasti (Grych, 2002) ispituju vezu između braka i roditeljstva u toku prihvatanja roditeljskih uloga, ukazujući na značaj bračnog funkcionisanja u trenutku kada supružnici prihvataju roditeljske uloge. Erel i Barman (Erel & Burman, 1995) su konstatovali na osnovu analize 68 istraživanja koja se bave povezanošću između bračnog kvaliteta i roditeljstva, da postoji „efekat preliivanja“, odnosno pozitivno ili negativno uticanje bračnog funkcionisanja na roditeljsko funkcionisanje. Neke studije ističu negativnu povezanost između bračnog i roditeljskog funkcionisanja, ukazujući na kompenzatorni model prema kome roditelji još više investiraju u svoj odnos sa decom kada postoje problemi u braku i nezadovoljstvo brakom. Neki pak smatraju, da su roditelji manje usredsređeni na interakcije sa decom, kada je ocena bračnog zadovoljstva visoka. Očigledno je da su bračni kvalitet i roditeljstvo višeznačni konstrukti i da je razumevanje mehanizama funkcionisanja veoma kompleksno. U pokušaju da razjasne varijabilnost efekta, Erel i Barman su testirali trinaest faktora uključujući i metodološke, demografske i konceptualne promenljive kao potencijalne moderatore odnosa braka i roditeljstva. U njihovoj analizi od posebnog značaja bio je pol ispitanika, jer se u nekoliko studija pokazalo da su jače asocijacije između braka i roditeljstva za muškarce nego za žene, sugerišući da je odnos otac – ćerka posebno osetljiv na uticaj bračne nesloge. U principu, kako tvrde Dejvis i saradnici (Davies et al., 2004) dečaci su više skloni da razvijaju eksternalizujuće, a devojčice internalizujuće proble-

me u ponašanju, kao reakciju na bračni konflikt roditelja. Dečaci obično reaguju na stres tako što postaju agresivniji, dok se devojčice češće povlače u sebe i postaju anksiozne. Kamingsova i njene kolege (Cummings et al., 2002) su utvrdili da dečaci češće od devojčica reaguju na ljutnju odraslih ljutnjom i agresijom, dok devojčice češće od dečaka reaguju stresom. Polne razlike u percepciji besa roditelja takođe postoje. Krokenbergova i Forgaisova (Crockenberg, Forgays, 1996) su utvrdile da devojčice vide svoje očeve kao više ljute nego dečaci ili objektivni posmatrači. Ovo može biti u vezi sa tendencijom devojčica da izbegnu roditeljski konflikt. Dečaci su svesniji bračnog konflikta nego devojčice i postoji mogućnost da učestvuju u sukobu roditelja, kako bi im pomogli da reše problem. Veće učešće dečaka u sukobima roditelja u vezi je sa tim da su dečaci češće izloženi nasilju od strane roditelja nego devojčice. Takođe postoje i polne razlike u tome kako brakom nezadovoljni roditelji komuniciraju sa svojom decom. Koan i Koan (Cowan, Cowan, 2002) su utvrdili da su očevi češće autoritarni prema devojčicama kad su u nesrećnom braku. Ovo ne važi za očeve koji imaju sinove. Majke koje su bile nesrećno udate bile su autoritarne i sa sinovima i sa kćerima tokom interakcije u igri.

Sistemska perspektiva ukazuje na značaj međugeneracijskih koalicija za roditeljsko funkcionisanje, jer triangulirano dete pomaže da se tenzije u partnerskoj relaciji snize, ali s druge strane mogu ugroziti odnos roditelj – dete. Triangulacija se odnosi na proces kojim se sukob između roditelja preusmerava ili pokušava izbeći uključivanjem deteta. Kada parovi izbegavaju suočavanje sa bračnim teškoćama fokusirajući se na probleme vezane za dete i usmeravaju neprijateljstvo prema detetu, obavljanje njihovih roditeljskih funkcija postaje disfunkcionalno, kao i kada se formiraju međugeneracijske koalicije, kada dete i roditelj postaju saveznici protiv drugog roditelja. Ova koalicija narušava granicu između roditeljskog i dečjeg sistema i može stvoriti tenziju između deteta i roditelja koji je isključen iz roditeljskog saveza. U korenu svih ovih procesa je problem neadekvatnih granica, koji se reflektuje na neadekvatno roditeljsko funkcionisanje, jer tenzije koje postoje u braku menjaju prirodu odnosa roditelj – dete. I kada uključivanje deteta na neki način pomaže da se reši neslaganje koje postoji između roditelja, verovatno je da je to maladaptivno, jer može dovesti do direktnog roditeljskog neprijateljstva ili agresije prema detetu. Jedno od prvih istraživanja ovog problema je studija Kristensena i Margolin (Christensen, Margolin, prema Grych, 2002), koji su konstatovali da bračna uznemirenost i stvaranje međugeneracijskih koalicija utiče na stvaranje problema u ponašanju dece. U svom istraživanju Kerigova (Kerig, 1995) je

konstatovala da u porodicama u kojima postoji triangulacija, koja se ispoljava kroz međugeneracijske koalicije između roditelja i dece, ima više bračnih konflikata i da je izraženije nezadovoljstvo brakom. Nasuprot tome, u porodicama u kojima je prisutna triangulacija kroz zaobilaznje konflikta između roditelja i usmeravanje neprijateljstva prema detetu, nije bila tako izražena disfunkcionalnost u bračnoj relaciji, ali se ovaj obrazac odlikovao maladaptivnim uticajem na dečji razvoj, jer su deca u ovakvim porodicama imala izraženije internalizujuće probleme u ponašanju. Zanimljivi su i rezultati longitudinalnog istraživanja koje je organizovala Lindal sa saradnicima (Lindahl et al., 1997). Oni su proučavali porodičnu interakciju u porodicama pre rođenja deteta i pet godina kasnije. Utvrdili su da su majke i očevi koji su imali konfliktniji odnos pre rođenja deteta, uspostavili više međugeneracijskih koalicija u rešavanju sukoba u partnerskoj relaciji u periodu nakon pet godina od rođenja deteta. Nasuprot tome, u porodicama u kojima je bila izraženija kohezivnost pre rođenja deteta, ona je bila prisutnija i nakon pet godina. Odnos između roditeljskog i bračnog funkcionisanja sagledano iz sistemske perspektive, ukazuje da nedostatak bliskosti u partnerskoj relaciji može biti kompenzovan uspostavljanjem izraženije bliskosti i emocionalnim investiranjem u relaciji sa detetom.

Neke studije ukazuju na negativan odnos između braka i roditeljstva (Grych, 2002), jer se roditelji u konfliktnim brakovima više investiraju u roditeljskim ulogama, ali to svakako nije uslov dobrog roditeljstva. Takav odnos može biti opterećen prezaštićujućim vaspitnim stilom roditelja, što se može negativno odraziti na razvoj deteta. Takođe su zanimljivi rezultati istraživanja koji ukazuju na različit odnos majki i očeva u odnosu na povezanost bračnog konflikta sa roditeljstvom. Nalazi pokazuju da su očevi, koji su imali stabilnost u odnosu na zadovoljstvo brakom, pokazivali u većoj meri adekvatno ponašanje prema deci, dok su očevi koji su konstatovali pad u zadovoljstvu brakom, ispoljavali nametljivo ponašanje u interakciji sa decom. Nasuprot tome, majke koje su izveštavale o padu bračnog zadovoljstva, ponašale su se adekvatnije u interakcijama sa decom. Belski je sa saradnicima (Belsky et al., 1991) proučavao povezanost između bračnog funkcionisanja i interakcija majka – dete i otac – dete u 100 porodica, u periodu kada su deca imala godinu dana do njihove treće godine. Rezultati koje su dobili, otkrili su više sistemskih veza između promena obrazaca bračnog funkcionisanja i otac – dete interakcija, negoli u odnosu na interakcije majka – dete. Prema istraživanju Belskog i saradnika, u gotovo svim porodicama u kojima su očevi bili visoko nametljivi, a majke veoma pozitivne u odnosu sa detetom, bio je prisutan pad bračnog zadovoljstva kod jednog ili oba supružnika. Ovi

nalazi se mogu tumačiti u kontekstu granica i uspostavljanja saveza i koalicija u porodičnom funkcionisanju.

Povezanost između bračnog funkcionisanja i roditeljske kompetentnosti istraživao je Brody sa saradnicima (Brody et al., 1986). On je organizovao istraživanje sa ciljem da utvrdi kvalitet interakcije roditelj – dete, u kontekstu bračnog funkcionisanja roditelja. U istraživanju je učestvovalo šezdeset porodica sa decom školskog uzrasta. Interakcija roditelja sa decom je snimana u situacijama poučavanja dece. Podaci o bračnom funkcionisanju dobijeni su na osnovu odgovora roditelja. Majke iz grupe koju je karakterisalo blago nezadovoljstvo brakom davale su više pozitivnih potkrepljenja svojoj deci, postavljale više pitanja u vezi sa zadacima i bile manje nametljive od očeva u ovoj grupi. Autori su konstatovali da majke iz ove grupe nastoje da nezadovoljstvo u braku kompenzuju većim uključivanjem u proces vaspitanja i ispunjavanje školskih obaveza. Za razliku od rezultata ovog istraživanja, Feldman (Feldman et al., 1990) je u svom istraživanju konstatovao povezanost između bračnog zadovoljstva očeva i akademskog postignuća njihovih sinova. On je sa saradnicima istraživao povezanost između bračnog zadovoljstva roditelja i funkcionalnosti porodice i ishoda dečjeg razvoja. U istraživanje je bilo uključeno pedeset majki i četrdeset tri oca, sa sinovima u šestom razredu osnovne škole. Ishodi su analizirani u odnosu na tri aspekta funkcionisanja: unutar porodičnog funkcionisanja, u odnosu na socijalnu i emocionalnu prilagođenost dece i u odnosu na akademsko postignuće sinova. Rezultati su pokazali da je kvalitet bračnog funkcionisanja povezan sa sva tri aspekta funkcionisanja. Kod majki je bračno zadovoljstvo bilo povezano sa porodičnim funkcionisanjem, a kod očeva sa akademskim postignućem njihovih sinova i razvojem samokontrole. Koan i Koan (Cowan & Cowan, 2002) su na osnovu analize brojnih studija konstatovali da neefikasno roditeljstvo i problematična bračna relacija predstavljaju faktore rizika za kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj dece i adolescenata. Kamings i Dejvis (Cummings & Davies, 2002) su takođe analizirali literaturu koja se bavi uticajima bračnog sukoba na dečji razvoj i konstatovali efekte bračnog sukoba na ishode u adaptaciji dece.

Finšam (Fincham, 1994) je u svom radu konstatovao da je veza između bračnog zadovoljstva i adaptacije dece potvrđena i utvrđena u brojnim istraživanjima i da je veoma važno objašnjenje zašto ova povezanost postoji, koji mehanizmi povezuju bračno i roditeljsko funkcionisanje. Vilson i Gotman (Wilson, Gottman, 2002) govore o potencijalnim mehanizmima koji objašnjavaju transfer bračne inte-

rakcije na ishode dečjeg razvoja i između ostalog konstatuju, kao jedan od mehanizama u odnosu na roditeljsko funkcionisanje, međugeneracijske koalicije, kao mehanizam prenošenja kvaliteta bračne interakcije na ishode razvoja dece. Smatramo da je važno navesti sve ove mehanizme, jer se u suštini svi oni oslanjaju na sistemsko funkcionisanje, samo što se interakcije koje se uspostavljaju u okviru funkcionisanja porodičnog sistema objašnjavaju u odnosu na različita teorijska polazišta. Oni navode tri mehanizma uticanja: modelovanje, stres i roditeljsko iskustvo. Modelovanje ili oponašanje agresivnog ponašanje drugih jedan je od mogućih direktnih mehanizama. Roditelji predstavljaju posebno snažne modele za decu zbog privrženosti koja postoji između roditelja i dece, kao i zbog asimetričnog odnosa, jer roditelji predstavljaju psihološku veličinu za svoju decu. Istraživanja pokazuju da deca ne moraju da posmatraju stvarnu fizičku agresiju da bi ispoljila takvo ponašanje u većoj meri. Kamings i saradnici (Cummings et al., 2002) su utvrdili da su deca bila agresivnija sa vršnjacima nakon posmatranja isceniranih ljutih svađa između odraslih. Roditelji koji su agresivni u bračnim konfliktima verovatnije će koristiti neprijatne metode, kao što je fizičko kažnjavanje i u interakciji sa decom. Takođe postoji verovatnoća da će deca u ovim porodicama biti žrtve fizičkog zlostavljanja. U ovakvim porodicama postoji mogućnost da deca posmatraju agresivna ponašanja i da ih eventualno dožive od strane svojih roditelja. Deca izložena agresiji između roditelja mogu da nauče da je to prihvatljiva strategija za suočavanje sa neslaganjima. U dezangažovanim porodicama, gde su roditelji nepažljivi ili neosetljivi na tipične komunikativne signale, dečije neprijatno ili agresivno ponašanje može biti veoma pojačano, kako bi pažnja roditelja bila preusmerena na dete. Ipak, u svakodnevnim uslovima, gotovo je nemoguće operacionalizovati „modelovanje“ ili čak pouzdano izmeriti, pa shodno tome, drugi mehanizmi, koji uključuju procese koji mogu biti operacionalizovani i mereni, moraju biti istraženi. Jedan takav mehanizam je detetovo iskustvo stresa tokom roditeljskog sukoba. Konflikt između roditelja može da utiče na decu, jer ga deca doživljavaju vrlo stresno. Deca na uzrastu od godinu dana pokazuju znake uznemirenosti, kada su svedoci ljute interakcije između članova porodice. Prisustvovanje konfliktnim porodičnim situacijama izaziva emocionalne i bihevioralne reakcije dece, kao odgovor na bračni sukob, kao što su povećanje straha, očaja, povišene budnosti i prikrivenog neprijateljstva. Deca su bila više potresena kada su bila svedoci besa između roditelja, kada su posmatrala ponovljene incidente besa između roditelja ili je posto-

jala istorija izloženosti fizičkoj agresiji između roditelja (Cummings et al., 2002). Deca koja su bila izložena bračnoj agresiji su anksioznija, pokušavaju da skrenu pažnju roditelja glumljenjem blesavosti kada su njihovi roditelji neprijateljski raspoloženi, kako bi amortizovali tenziju. Deca koja se suočavaju sa čestim bračnim sukobima postaju preosetljiva ili preplavljena konfliktima. Efekti bračnog stresa na decu mogu se pratiti preko otkucaja srca ili preko nivoa stresa u hormonima u mokraći deteta. Gotman i Kac (Gottman, Katz, 1989) su utvrdili da deca iz domova u kojima su roditelji u nesrećnom braku imaju viši nivo stresa u mokraćnim hormonima (kateholamini) i učestvuju više u paralelnim, a manje u zajedničkim igrama sa vršnjacima, verovatno zbog izbegavanja međuljudskih sukoba. Vilson i saradnici (Wilson et al., 2002) su utvrdili da ova deca imaju više teškoća u oporavljanju od fiziološkog uzbuđenja koje je bilo povezano sa pravljenjem ljutitog izraza lica. Deca iz domova opterećenim sukobima takođe mogu imati manje resursa za prevladavanje stresa ili manje efikasne stilove za prevladavanje stresa.

I, treći mehanizam koji objašnjava transfer bračne relacije na porodično funkcionisanje i ishode dečjeg razvoja, prema Vilsonu i Gotmanu (Wilson, Gottman, 2002), jeste roditeljska praksa odnosno način na koji roditelji obavljaju svoju roditeljsku funkciju i u tom kontekstu oni navode nekoliko procesa:

Nedosledno roditeljstvo je povezano sa povećanjem neprijatnog ponašanja dece, jer su roditelji opterećeni sopstvenim sukobom i manje su dosledni i efikasni u vaspitnim postupcima, koji se odnose na način disciplinovanja dece. Nesaglasna disciplina je povezana i sa bračnim sukobima i sa problemima u ponašanju deteta. Na primer, slabo majčino praćenje detetovog ponašanja dosta je dobar prediktor delinkventnog ponašanja, pokazuje istraživanje Petersona i saradnika (Patterson, Stouthamer-Loeber, 1984).

Raspad braka, neefikasno roditeljstvo i bračni konflikt. Raspad braka je takođe povezan sa problemima u ponašanju dece i neefikasnim roditeljstvom. Istraživanja su pokazala da su razvedeni roditelji, češće nego roditelji u braku, neusklađeni, koriste lošu komunikaciju, imaju manje zrele zahteve i manje su nežni sa svojom decom. Ove promene u roditeljstvu bile su najveće u prvih godinu dana nakon razvoda. Procesi koji dovode do raspada braka obično se razvijaju neko vreme pre samog raspada, tako da su promene u roditeljskom funkcionisanju ranije, pre samog razvoda. Nekoliko istraživača (Block et al., 1988) su istraživali ovu hipotezu i utvrdili da problemi u detetovom ponašanju mogu biti identifikovani i do 12 godina pre nego što su roditelji

razvedeni. Znaci bračnih tenzija i obrasci nepodsticajnog roditeljstva takođe se razlikuju između onih roditelja koji su na kraju razvedeni i onih koji se nisu razveli. Godinama pre raspada braka, očevi su opisani kao više ljuti, dezangažovani, konfliktni, a manje topli i intimni sa svojim sinovima. Majke su takođe opisane kao strože, napete, i u sukobu sa svojim sinovima. Kac i Gotman (Katz, Gottman, 1993) su u longitudinalnoj studiji utvrdili da obrasci bračne interakcije koji su predviđeli kasniji razvod (uglavnom uzajamno preziranje), takođe su bili prediktori za kasnije antisocijalno ponašanje adolescenata. Stvarni razvod ili razdvajanje nije u korelaciji sa asocijalnim ponašanjem kod dece. Heterington (prema Wilson, Gottman, 2002) je uporedio prilagođavanje dece iz porodica koje se razvedu (tj. roditelji koji se kasnije razvedu) sa decom iz porodica koje su visoko i nisko konfliktno, koje se ne razvedu. Deca u visokokonfliktnim porodicama, koje se ne razvedu, imaju više eksternalizujućih i internalizujućih problema, slabijih su kognitivnih aktivnosti, sa nižim samopoštovanjem, društvenom odgovornošću, i socijalnim kompetencijama od drugih grupa. Prilagođavanje dece iz razvedenih domova je između ove dve grupe, ali se nije značajno razlikovalo od njih. Heterington je takođe uporedio dugoročno prilagođavanje dece u visoko i niskokonfliktnim razvedenim i visoko i niskokonfliktnim nerazvedenim porodicama. U prve 2 godine, posle razvoda, devojčice razvedenih roditelja, bez obzira na nivo roditeljskog konflikta, imale su lošije karakteristike nego devojčice nerazvedenih roditelja. Nasuprot tome, dečaci u visokokonfliktnim razvedenim porodicama su ispoljavali viši nivo eksternalizujućih i internalizujućih problema u ponašanju, dok su dečaci u niskokonfliktnim nerazvedenim porodicama imali manje ovih problema. U naredne dve godine nakon razvoda, nivo kontinuiranog sukoba u razvedenim i nerazvedenim porodicama počeo je da pravi razliku između rezultata i dečaka i devojčica iz ovih porodica. Iako su deca iz visokokonfliktnih razvedenih porodica imala najlošije odlike, deca iz visokokonfliktnih nerazvedenih porodica imala su ishod koji je bio manje loš od onih iz razvedenih porodica. Heterington je zaključio da ukoliko se roditeljski konflikt nastavi i posle razvoda, da je za decu bolje da ostanu u konfliktnom domaćinstvu sa oba roditelja nego u razvedenom. S druge strane, ako odnos između roditelja postane harmoničan posle razvoda, onda je korisno i za dečake i za devojčice da im se roditelji razvedu.

Odnos između bračne nesloge, roditeljstva i deteta, takođe su istraživani ispitivanjem normativnih prelaza u porodicama, kao što je prelazak na roditeljstvo, koji se karakteriše kao pozitivni stres sa kojim se porodice susreću na svom životnom putu.

Stresne životne tranzicije: prvo roditeljstvo. Porodice se susreću sa brojnim periodima stresa i prilagođavanja tokom životnog ciklusa porodice. Tranzicija, kao što je prvo roditeljstvo, izaziva mnogo novih radosti i zadovoljstava, ali takođe zahteva veliku reorganizaciju navika, uloga i odnosa, što često može biti povezano sa povećanjem bračnih sukoba. Sukobi i neslaganja između parova se povećavaju sa rođenjem bebe, i bračna satisfakcija opada u periodu od trudnoće do ranog detinjstva. Koan i Koan (Cowan, Cowan, 2002) su utvrdili da su stavovi roditelja o njihovim brakovima tokom ove tranzicije uticali na kvalitet njihove interakcije sa decom. U njihovoj analizi od posebnog značaja bio je pol ispitanika, jer se u nekoliko studija pokazalo da su jače asocijacije između braka i roditeljstva za muškarce nego za žene, sugerišući da je odnos otac – ćerka posebno osetljiv na uticaj bračne nesloge. Šapiro i saradnici (Shapiro et al., 2000) su utvrdili da u zavisnosti od toga kako parovi posmatraju njihov brak, postaje predvidivo kako će se njihovo bračno zadovoljstvo promeniti nakon rođenja bebe. Oni su intervjuisali parove o nastanku i perspektivama razvoja njihove veze. Ustanovili su da je postojala veća verovatnoća da majke pokažu stabilnost ili povećanje bračnog zadovoljstva posle rođenja deteta, ukoliko očevi pokazuju ljubav prema svojim suprugama i ako su partneri imali adekvatne uvide o njihovoj partnerskoj relaciji u prošlosti. Bračno zadovoljstvo majki će se najverovatnije smanjiti ukoliko njihovi muževi izraze visok nivo negativnosti tokom intervjua, odnosno ukoliko budu kritični prema svojim suprugama, ili kažu da su razočarani brakom, ili kada je jedan od partnera opisao svoj brak kao haotičan.

Saradnja roditelja i roditeljski savez. Drugi faktor koji predviđa promene u bračnom zadovoljstvu kod novopečenih roditelja je stepen do kojeg se oni angažuju i saraduju u zajedničkom ispunjavanju roditeljskih uloga. Belski i Hsi (Belsky, Hsieh, 1998) su istraživali ulogu faktora ličnosti, podele obaveza i saradnje u roditeljstvu, u bračnom zadovoljstvu parova. Oni su sagledavali uloge ovih faktora u razlikovanju parova koji su u početku imali visoko bračno zadovoljstvo i pad bračnog zadovoljstva 10 meseci posle rođenja deteta, i onih koji nisu imali ovaj pad nakon deset meseci. Procenat saradničkog ponašanja roditelja različit je između ovih grupa. Faktori ličnosti i podela poslova nisu pravili razliku između onih koji su imali visoko bračno zadovoljstvo i potom doživeli pad bračnog zadovoljstva nakon rođenja deteta, kao i onih koji nisu imali ovaj pad nakon rođenja deteta. Blok i saradnici (Block et al., 1981) su otkrili da su roditeljska neslaganja oko načina podizanja dece vezana kako za kasniji raspad braka, tako

i za eksternalizovane probleme u ponašanju dečaka i internalizovane probleme u ponašanju devojčica. Česti sukobi između supružnika mogu da budu u vezi sa negativnim roditeljskim i dečijim ishodima, jer smanjuju dostupnost važnog izvora podrške u vaspitanju dece, uključenost i saglasnost oba roditelja. Posmatranje trijade interakcija između majki, očeva i njihove novorođenčadi pruža neprocenjive informacije o tome kako ovaj sistem podrške funkcioniše. Supružnici sa višim nivoima bračnog zadovoljstva su više pozitivni i manje negativni u njihovim bračnim odnosima i harmoničniji prilikom interakcije sa svojim bebama. Belski i Voling (prema Wilson, Gottman, 2002) su gledali trijadu obrazaca interakcija u kući među majkama, očevima, i novorođenčadi u toku prve godine života. Visok nivo pozitivnih ponašanja između roditelja, kao što su deljenje zadovoljstva, pokazivanje naklonosti i deljenje komplimenata jedno drugom, povezani su sa pozitivnim i reagujućim roditeljskim ponašanjima. Kicmanova (Kitzmann, 2000) je utvrdila da negativnost u porodičnoj dijadi doprinosi manjoj demokratičnosti u roditeljskom savezu i većem ispoljavanju negativnosti, manjoj toplini i uključenosti i podršci u interakciji u trijadi između roditelja i dece.

Međugeneracijski savezi i koalicije. Sistemski pristup porodičnom funkcionisanju ukazuje da bračni sukob može uticati na ishode razvoja dece, jer neki roditelji stvaraju međugeneracijske saveze unutar porodice. U ovim slučajevima deca su uvučena u sukob svojih roditelja, od strane jednog ili oba roditelja. Na primer, kada roditelj nema emocionalnu bliskost sa suprugom, on može formirati blizak savez sa detetom da bi ispunio te potrebe. Međugeneracijski savezi često rezultiraju koalicijom između deteta i roditelja u dijadi protiv drugog roditelja. Minučin (Minuchin, 1974) je sugerisao da triangulacija deteta u partnersko funkcionisanje roditelja trenutno oslobađa od stresa, ali tenzija u partnerskoj relaciji ometa dugoročno rešavanje problema porodičnog funkcionisanja i utiče na ishode dečjeg razvoja. Istraživanja u porodicama u kojima postoji mehanizam trianguliranja ukazuju na prisustvo roditeljskih sukoba, negativne uticaje i malo bračnog zadovoljstva. Savezi između očeva i ćerki tokom detinjstva takođe su povezani sa višim nivoima depresije, anksioznosti i nižim samopoštovanjem kod mladih odraslih žena. Iako izgleda da triangulacioni odnosi pružaju neku korist detetu omogućavajući mu blizak odnos sa jednim roditeljem, njihov odnos sa drugim roditeljem postaje konfliktna, a krajnji ishod je veća negativnost u porodici, što ukazuje da je u porodicama u kojima postoji konflikt u bračnoj relaciji, jako teško obezbediti adekvatnu interakciju roditelj – dete.

Faktori roditeljstva i dečiji vršnjački odnosi. Faktori vezani za roditeljstvo takođe mogu da pomognu da se objasni negativan uticaj bračnog konflikta na sposobnost deteta da formira pozitivne vršnjačke odnose. Long (Long, 1987) je utvrdio da su deca školskog uzrasta, čiji su roditelji bili u nesrećnom braku, pokazala nizak nivo društvenosti u školi. Odbacivanje od strane vršnjaka je takođe češće kod dece čiji su roditelji nedavno odvojeni ili su razvedeni, od dece koja nisu imali ova iskustva. Nekoliko faktora može da pomogne da se objasne ovi nalazi. Prvo, roditelji mogu uticati na društvene kompetencije svoje dece kroz kvalitet odnosa roditelj–dete. Značajna istraživanja pokazuju da bračni konflikt doprinosi uspostavljanju više negativnih i manje pozitivnih interakcija roditelj–dete. Kvalitet interakcije roditelj–dete takođe je povezan sa kvalitetom dečjih vršnjačkih odnosa. Generalno gledano, verovatnije je da će deca biti slabo prihvaćena od strane vršnjaka ako su roditelji zahtevni, direktivni, i izražavaju visok nivo negativnih uticaja. Harist i Ensil (Harist i Ensil, 1998) su pokazali da se na osnovu bračnog konflikta može predvideti niži kvalitet interakcije između roditelja i dece i da su ove interakcije bile prediktor veće agresivnosti kod dece. Veza između bračnih sukoba i dečije agresivnosti je posebno problematična, jer je agresija povezana sa odbacivanjem od strane vršnjaka. Mogućnost za pozitivan vršnjački kontakt takođe može biti smanjena za decu čiji su roditelji u nesrećnom braku. Deca čiji su roditelji nezadovoljni svojim brakovima, posebno oni u aktivnom konfliktu, verovatno će manje ili ređe zvati drugu decu u svoje domove. Nepredvidivo i afektivno negativno okruženje ne bi ohrabrilu ove aktivnosti. Bračni konflikt može apsorbovati emotivnu energiju iz odnosa roditelj–dete i kako se roditelji više fokusiraju na sopstvene probleme, postaju manje efikasni u roditeljskim ulogama, što se reflektuje na njihove interakcije sa vršnjacima. Deca čiji su roditelji u konfliktu mogu da modifikuju svoje interakcije sa vršnjacima da bi izbegli konfrontaciju i sukobe. Gotman i Kac (Gotman, Katz, 1989) identifikuju prekide u ponašanju dece u igri, koja potiču iz porodica sa bračnim konfliktima. Deca čiji su roditelji izveštavali o nižim nivoima bračnog zadovoljstva, bila su manje konstruktivna u igri u interakcijama sa svojim najboljim prijateljima nego deca iz brakova u kojima su roditelji bili zadovoljniji. Ovi rezultati ukazuju da viši nivoi igre zahtevaju veću regulaciju emocija i međuljudske saradnje dece.

Regulacija emocija i socijalni i emotivni ishodi. Čini se da je regulisanje negativnog afekta posebno kritično za adekvatnu vršnjačku interakciju. Srof je sa saradnicima (Wilson, Gottman, 2002) konstatovao negativan odnos između izraza negativnog afekta i vršnjačkih soci-

ometrijskih ocena. Deca koja su pokazivala negativan afekat, viđena su kao manje poželjno društvo za igru od strane druge dece. Pokazivanje negativnog afekta takođe predviđa kvalitet dečijih vršnjačkih veza tokom vremena. Isli (Isley et al., 1996) je utvrdio da izraz dečijeg negativnog afekta u vrtiću predviđa njihovu socijalnu kompetentnost sa vršnjacima u prvom razredu. Regulacija emocija, definisana kao emocionalna reaktivnost, povezana je sa bračnim konfliktom i dečjim eksternalizujućim i internalizujućim problemima u ponašanju. Sposobnosti regulacije emocija i koordinacije interakcija mogu biti veštine koje deca iz porodica u kojima postoji izraženiji konflikt u bračnoj relaciji, imaju poteškoća da nauče. Deca su rođena u postojećim porodičnim sistemima, koji su razvili određene obrasce funkcionisanja i načine suočavanja sa stresom i sukobima. Ovaj već ustanovljen sistem ima ogroman uticaj na razvoj deteta, kao što i dete utiče na postojeći sistem.

Drugi konceptualni okvir za razumevanje veze između braka i roditeljstva prema Belskom (Belsky, 1984) fokusira se na bračne odnose kao izvor stresa za obavljanje roditeljske uloge. Nesloga u braku može biti izvor subjektivne patnje, roditelji mogu biti preokupirani brigama o budućnosti njihovog braka što ih može ometati da se fokusiraju na potrebe svoje dece. Belski smatra da postoje tri opšta izvora uticaja na roditeljsko funkcionisanje: a) individualne karakteristike roditelja, b) detetove individualne karakteristike i c) kontekstualni izvori stresa i podrške, i u tom kontekstu smatra da su bračni odnosi glavni sistem podrške za roditelje. Istraživanjem je utvrđena povezanost između velike očeve uključenosti u vaspitanje deteta i česte komunikacije sa supružnikom na uzrastu deteta od 1, 3, 9 i 15 meseci. Zadovoljstvo brakom jedan je od najvažnijih prediktora očevog ponašanja opažanog u igri s detetom. On smatra da bračni odnosi ne deluju direktno na roditeljstvo, već preko uticaja na opšte psihološko stanje roditelja. Takođe smatra da su prisutni i indirektni efekti bračnog odnosa na roditeljstvo, na primer supružnici koji vrednuju pokazivanje osećanja, biće svakako saosećajniji i topliji prema svojoj deci, kao što bi stres u braku ugrozio psihičko stanje roditelja što bi se takođe reflektovalo na roditeljsko funkcionisanje. Istraživanje Koksove (Cox, 2001) i njenih saradnika pokazalo je da je kod očeva veća bračna bliskost i podrška povezana sa više pozitivnih stavova prema detetu, ali nije bila povezana generalno sa adekvatnijim ispunjavanjem roditeljskih uloga. Kod majki je utvrđena povezanost između bliskosti u braku sa većom toplinom i osetljivošću u roditeljstvu i sa više pozitivnih stavova prema devojkicama, ali ne i prema dečacima.

Na osnovu ovih podataka Koksova i njeni saradnici su zaključili da podržavajući bračni odnosi omogućavaju roditeljima da zadovolje svoje emocionalne potrebe, što zauzvrat omogućava da budu osjetljiviji prema svojoj deci.

Stres roditeljske uloge sa aspekta bračnog funkcionisanja procenjivao je Grič (Grych, 2002) sa saradnicima u odnosu na tri aspekta roditeljstva: balansiranje roditeljske uloge sa ostalim ulogama i odgovornostima, osećajem kompetentnosti u ulozi roditelja i iskustvom u disciplinovanju dece. Kvalitet braka je procenjivan upitnikom koji se odnosio na adekvatnost komunikacije i efikasno rešavanje konflikta. Kada su deca imala četiri meseca, na osnovu anketiranja očeva utvrđeno je da je viši kvalitet braka povezan sa manjim stresom u roditeljskoj ulozi; međutim, prilikom ponovljenog istraživanja kada su deca imala 12 meseci, utvrđeno je da je izraženije zadovoljstvo bračnim funkcionisanjem bilo povezano sa manjim stresom u roditeljskoj ulozi u odnosu na sva tri aspekta roditeljstva. Povezanost između kvaliteta braka i stresa roditeljske uloge bila je izraženija kada su deca imala 12 meseci, što ukazuje na to da kvalitet braka ima značajnu ulogu za očeve, u prihvatanju uloge roditelja i adekvatno roditeljsko funkcionisanje.

U kontekstu razumevanja efekata emocionalnog preliivanja i uticaja bračnog funkcionisanja na roditeljstvo, Margolin je sa saradnicima (Margolin et al., 2001) konstatovala da toplina i bliskost u bračnoj relaciji utiču na to da su roditelji emocionalno dostupni svojoj deci i otvoreniji i spremniji da odgovore na potrebe svoje dece. Nasuprot tome, roditelji koji su doživljavali frustracije u braku, bili su skloniji ispoljavanju neprijateljstva i korišćenju vaspitnih postupaka zasnovanih na kažnjavanju. U svojoj studiji Isterbruk i Emde (Easterbrooks, Emde, 1988) su proučavale paralelno izveštaje roditelja o bračnom funkcionisanju i o interakcijama sa decom, i istovremeno su posmatrale interakcije dece sa roditeljima u laboratoriji u fazi adaptacije roditelja na roditeljstvo. One su konstatovale u izveštajima roditelja, povezanost između bračne harmonije i izražavanja naklonosti roditelja u interakciji sa decom. Međutim, kada su uporedile izveštaje roditelja o bračnom funkcionisanju sa posmatranim interakcijama sa decom u laboratoriji, konstatovale su da ne postoji adekvatna povezanost ni kod očeva ni kod majki. To možda ukazuje da roditelji u izveštajima daju socijalno poželjne odgovore, što doprinosi uspostavljanju relacija između ovih konstrukata, koje ipak treba adekvatnije istražiti. Studije koje se bave utvrđivanjem povezanosti između ispoljavanja osećanja u bračnoj relaciji i interakciji roditelja sa decom

nisu dale jednoznačne rezultate, tako da hipoteza o uticaju emocija u jednoj na emocije u drugoj relaciji nije potvrđena, što ukazuje na potrebu daljeg proučavanja koncepta koji se odnosi na emocionalno preliivanje. U odnosu na ovaj koncept postoji hipoteza prema kojoj se efekat preliivanja realizuje kroz povlačenje, gde se nesrećno venčani partneri u roditeljskim ulogama mogu povući od svoje dece. Roditelji mogu biti preokupirani i iscrpljeni bračnim problemima što se može reflektovati na njihov vaspitni stil, koji može biti previše permisivan ili odbacujući. Ovakav obrazac može biti više karakterističan za muškarce, koji se zbog bračnog konflikta povlače iz roditeljske uloge, koja je i manje određena u odnosu na ulogu koju ima žena, tako da je njihova dezangažovanost i povlačenje prihvatljivije u odustajanju od roditeljske odgovornosti. Međutim, istraživanja su pokazala da povlačenje muškaraca od njihovih žena nije povezano sa povlačenjem iz interakcije sa decom, već je povlačenje roditelja iz interakcije sa decom bilo povezano sa neprijateljstvom između samih roditelja. Nasuprot tome, neke studije su pokazale da su očevi koji su se povukli od svojih žena, pokazali veću uključenost u relaciji sa svojom decom (Grych, 2002).

Neki istraživači pokušavaju da povezanost bračnog funkcionisanja i roditeljstva sagledaju uvođenjem treće varijable koja objašnjava ova dva konstrukta, navođenjem karakteristika ličnosti, ili obrazaca interakcije kao značajne varijable u razumevanju ovih odnosa. Belski (Belsky, 1984) je u svom modelu stavio poseban naglasak na ličnost roditelja kao determinante roditeljstva. Hajnike (Grych, 2002) je utvrdila tri karakteristike ličnosti koje značajno doprinose kvalitetu roditeljstva: sposobnost adaptacije, kapacitet za uspostavljanje pozitivnih relacija, što po njoj predstavlja sposobnost za empatiju i kapacitete za razvoj. Emirijski nalazi podržavaju značaj karakteristika ličnosti za oba odnosa i bračnog i roditelj – dete odnosa. Istraživanje Kaspija i Eldera (prema Grych, 2002) je pokazalo da se transgeneracijski prenosi obrazac negativnih interakcija sa roditelja na decu. Ispitivanjem ličnosti i obrazaca interakcije kroz četiri generacije, Kaspia i Elder su zaključili da se iz generacije u generaciju nestabilne ličnosti reprodukuju kroz socijalizaciju i okruženje koje karakteriše bračna napetost i disfunkcionalno roditeljstvo.

Koksova je sa saradnicima (Cox et al., 1989) ispitivala uticaj kvaliteta braka na odnos roditelja prema deci. Istraživanje je započelo u prenatalnom periodu i nastavilo se kada su deca imala 3 meseca. Rezultati njihovog istraživanja su pokazali da kvalitet braka ima značajnu ulogu u razvoju odnosa roditelj – dete. Bliskost u bračnoj rela-

ciji je uticala da majke budu toplije i osjetljivije u interakciji sa svojim bebama, a očevi su imali više pozitivnih stavova prema ulozi i prihvatanju uloge roditelja.

Koiro i Emeri (Coiro & Emery, 1998) su nastojali da naprave kvantitativan i kvalitativan pregled istraživanja koja se bave uticajem bračnog konflikta na roditeljsko funkcionisanje. Oni su postavili pitanje da li konflikt u bračnoj relaciji više otežava očinsko ili materinsko funkcionisanje. Na osnovu pregleda literature zaključili su da postoje ograničeni dokazi, ali su konstatovali da bračni sukob više utiče na neadekvatno očinstvo negoli materinstvo, ali da ipak bračni status (razvod) značajno više utiče na očinsko negoli na materinsko funkcionisanje. Oni sugerišu da bračni problemi otežavaju angažovanje oca, što utiče na slabljnje odnosa otac – dete, pri čemu konstatuju prisutnost efekta preliivanja, odnosno uticaj bračnog funkcionisanja na roditeljsko funkcionisanje. Primećuju da je bračna sreća i institucija braka najvažniji put preko koga može da se utiče i interveniše u pravcu adekvatnog angažovanja očeva u interakciji sa njihovom decom.

Kerig (Kerig, 1995) je istraživala obrasce porodičnog funkcionisanja u potpunim porodicama sa decom uzrasta od 6 do 10 godina. Porodice je klasifikovala u četiri grupe: kohezivne, razjedinjene, triangulirane (krosgeneracijske koalicije) i *detouring* (porodice sa zaobilazanjem konflikta u partnerskoj relaciji ispoljavanjem neprijateljstva prema detetu). Rezultati istraživanja su pokazali da su roditelji u trianguliranim porodicama bili u većim bračnim sukobima i nezadovoljniji nego roditelji u kohezivnim i *detouring* porodicama. Deca u trianguliranim porodicama su prijavila više sukoba između roditelja i negativnih uticaja na porodično funkcionisanje. Deca u *detouring* porodicama su imala osećaj krivice za sukobe svojih roditelja i ispoljavala su internalizujuće probleme u ponašanju. Roditelji u razjedinjenim porodicama su procenili da njihova deca više ispoljavaju eksternalizujuće probleme u ponašanju.

Belski i Feron (Belsky & Fearon, 2004) su organizovali longitudinalno istraživanje sa 828 potpunih porodica, najpre kada su deca tek prohodala, zatim u periodu ranog detinjstva i u predškolskom uzrastu. Na osnovu izveštaja o bračnom funkcionisanju i posmatranja roditeljskog funkcionisanja identifikovali su pet tipova porodica: dosledno podsticajne (dobar brak, dobro roditeljstvo, 15% od uzorka), dosledno umerene (umereno dobar brak, kvalitetno roditeljstvo, 43% uzorka), dosledno rizične (loš brak, loše roditeljstvo, 16%), loš brak dobro roditeljstvo, 19%, dobar brak loše roditeljstvo, 7%. Rezultati su pokazali da su deca u prvom razredu osnovne škole iz porodica

tipa *loš brak dobro roditeljstvo*, nadmašila decu iz porodica *dobar brak loše roditeljstvo*, a takođe su ukazali na značaj i vrednost podrške za razvoj dece *dobrog braka i dobrog roditeljstva* i dali skroman doprinos da *dobro roditeljstvo* kao jedna vrsta podrške nadmašuje postignuća iz grupe *loš brak i loše roditeljstvo*. Istraživanje je ukazalo na značaj proučavanja relacija između bračnog i roditeljskog funkcionisanja i njihovog uticaja na razvoj dece.

Napred pomenuta empirijska istraživanja ukazuju na povezanost između bračnog i roditeljskog funkcionisanja i na različite načine dokumentuju ovu povezanost, mada se čini da ipak suština ove povezanosti nije u potpunosti rasvetljena, u odnosu na uticaj još nekih drugih faktora, kao i u odnosu na, recimo, uzrast ispitanika, jer su istraživanja uglavnom organizovana sa roditeljima sa malom decom. Ipak, može se konstatovati određena saglasnost u odnosu na pol ispitanika, jer većina nalaza ukazuje da je funkcionisanje muškaraca u roditeljskoj ulozi značajnije povezano sa bračnim zadovoljstvom, odnosno bračno zadovoljstvo je njima značajnije za kompetentno roditeljsko funkcionisanje. Takođe, značajan broj istraživanja ukazuje na prisustvo efekta prelivanja između bračnog i roditeljskog funkcionisanja, što ukazuje da bračni odnos služi kao primarni izvor podrške roditeljstvu. Kada roditelji u bračnom funkcionisanju pokazuju veću bliskost, toplinu i bolju komunikaciju, onda su topliji i privrženiji svojoj deci i adekvatniji u roditeljskoj ulozi, što doprinosi stvaranju zdravijeg i podsticajnijeg okruženja za dečji razvoj.

3. Partnersko i roditeljsko funkcionisanje i vaspitni stil roditelja

I brak i roditeljstvo su veoma kompleksni konstrukti, što ukazuje na različite aspekte istraživanja ovih odnosa. Jedan od najznačajnijih aspekata, u odnosu na problem kojim se mi bavimo, svakako je odnos između bračnog funkcionisanja i vaspitnog stila roditelja. Bilo je nekoliko modela koji su pokušali da objasne šta determiniše ponašanje roditelja, i koji su ukazivali na značaj kognicije i osećanja. Jedan takav model razvio je Diks (Dix, 1991), u kome tvrdi da osećanja imaju centralnu ulogu u roditeljskom postupanju. Diks je opisao tri seta afektivnih odnosa koji oblikuju vaspitni stil roditelja: prvi je proces aktiviranja koji određuje koja će se emocija pojaviti i kada. Kognicija igra centralnu ulogu u ovom procesu, jer osećanja zavise od procene

određene situacije od ciljeva koji su postavljeni. Sledeći je proces angažovanja u kome se izražavaju određena osećanja kao odgovor na određeni događaj, i treći je regulativni proces koji pomaže u kontroli-sanju osećanja kako bi bilo omogućeno funkcionisanje na adekvatan način. Ovaj model ukazuje da je kompetentno roditeljstvo kombinacija afektivnog i kognitivnog funkcionisanja. Kao značajna dimenzija vaspitnog stila roditelja ističe se afektivna dimenzija, pokazivanje prihvatanja – odbacivanja, odnosno toplog ili hladnog odnosa prema detetu. Većina studija koje se bave odnosom između ove dimenzije i bračnog funkcionisanja obuhvata parove sa malom decom. Tako su Koan i Koan (Grych, 2002) organizovali istraživanje sa 96 parova kada su supruge bile u trećem tromesečju trudnoće i ponovo kada su deca imala tri i po godine. Rezultati su pokazali prisutnost pada bračnog zadovoljstva kada su deca imala 18 meseci i tri i po godine, što se ispoljavalo u pokazivanju ljutnje i hladnih odnosa u partnerskoj relaciji. Zahlađenje u partnerskoj relaciji reflektovalo se na pokazivanje manje topline prema deci, a pokazivanje više razdražljivosti i ljutnje, što je bilo izraženije u odnosu prema ćerkama. Ispoljavanje odbacivanja i neprijateljstva u relaciji roditelj – dete istraživale su Lindel i Malik (Lindahl, Malik, 1999) u 113 porodica latino i evroamerikanaca sa sinovima uzrasta 7 do 11 godina. Parovi su, na osnovu interakcije prilikom rešavanja zadataka, podeljeni u tri kategorije: harmonični, destruktivni i razdvojeni. Očevi koji su pripadali kategoriji sa destruktivnim stilom, pokazivali su u interakciji sa svojim sinovima prinudu i odbacivanje i bili su manje podržavajući. Manje razlike su pronađene za evroameričke majke sa destruktivnim bračnim stilom, koje su u interakciji sa sinovima pokazivale povučenost, dok povezanost nije utvrđena kod latinoameričkih majki. Suprotno hipotezi da je povlačenje u bračnoj relaciji povezano sa povlačenjem u relaciji roditelj – dete, istraživanje je pokazalo da dezangažovani bračni partneri pokazuju viši nivo povlačenja u interakciji sa svojom decom. Ovi istraživači su svrstali parove prema raspodeli moći u bračnoj relaciji na: tradicionalne (dominiraju muškarci), balansirane i one koji se bore za moć. Utvrdili su da su majke iz tradicionalnih brakova davale više emocionalne podrške svojim sinovima, nego majke iz brakova u kojima je postojala borba za moć, ali samo kada nisu bile uznemirene. Ovo govori da tradicionalna podela uloga u ovim domaćinstvima podrazumeva da su majke odgovorne za pružanje emocionalne podrške, a da su očevi odgovorni za instrumentalnu i finansijsku podršku. Očevi iz ovakvih brakova ispoljavali su prisiljavajuće ponašanje prema svojim sinovima samo u situacijama kada su bili ogorčeni.

Povezanost između bračnog funkcionisanja i roditeljskog odbacivanja u porodicama sa adolescentima u sedmom razredu osnovne škole u seoskoj sredini, istraživali su Harold i Kondžer (Harold, Conger, 1997). Izveštaji o konfliktima u partnerskoj i roditelj – dete interakciji dobijeni su na osnovu odgovora roditelja i adolescenata, kao i na osnovu posmatranja i procene neprijateljstva u interakciji između partnera i roditelja i dece. Pod izražavanjem neprijateljstva se podrazumevalo kritikovanje, vikanje, pokazivanje ljutnje. Oni su utvrdili da su posmatranje i izveštaji roditelja o bračnim konfliktima bili pouzdani prediktori za ispoljavanje neprijateljstva roditelja prema adolescentima godinu dana kasnije. Percepcija adolescenata o neprijateljskom odnosu roditelja bila je povezana i sa ispoljavanjem konflikta između adolescenata i roditelja, i uticala je na pojavu internalizovanih problema u ponašanju dečaka i eksternalizovanih problema u ponašanju i dečaka i devojčica. Harold i njegove kolege su ponovili ove nalaze i konstatovali da percepcija adolescenata o bračnim konfliktima njihovih roditelja doprinosi povećanju neprijateljstva u njihovim odnosima i sa majkama i sa očevima. Slično ovim nalazima, Faber i njegove kolege su pronašli da su konflikti u partnerskoj relaciji povezani sa izraženijim odbacivanjem roditelja, kao i da je odbacivanje izraženije u razvedenim porodicama, jer su razvedeni roditelji uvučeni u konflikt što se reflektuje na odnos prema deci kroz povlačenje, ili ispoljavanje besa prema deci. Studije koje se bave odnosom između bračnog i roditeljskog funkcionisanja, koje su usmerene na proučavanje afektivne dimenzije vaspitnog stila roditelja, dosledno pokazuju da su veće zadovoljstvo i intimnost u braku povezani sa toplim odnosom roditelja prema deci, kao i da je povišeni nivo sukoba u bračnom funkcionisanju indikator neprijateljstva i odbacivanja u odnosu roditelj – dete. Rezultati ovih istraživanja pružaju značajnu podršku za hipotezu koja se odnosi na afektivno prelivanje, jer se bliskost i toplina u bračnoj relaciji, kao i neprijateljstvo, reflektuje na vaspitni stil roditelja, kroz ispoljavanje toplog i prihvatajućeg odnosa prema deci, ili ispoljavanja neprijateljstva i odbacivanja.

Druga značajna dimenzija vaspitnog stila roditelja, prema teorijskom konceptu Šefera i Bomrajndove, jeste dimenzija kontrole. Istraživanja ovog problema uglavnom se fokusiraju na načine disciplinovanja dece i pojavu agresivnosti i zlostavljanja u odnosu roditelj – dete. Faber i njegove kolege (prema Grych, 2002) ispitivali su povezanosti između sukoba u partnerskoj relaciji i vaspitnog stila roditelja u uzorku od 97 adolescenata, koji su poticali iz potpunih i razvedenih porodica. Na osnovu izveštaja adolescenata i video zapisa njihovih interakcija

sa majkama, definisane su tri dimenzije vaspitnog stila: prihvatanje i odbacivanje koje se izražavalo kroz stepen bliskosti i topline u odnosima, psihološka kontrola koja se izražavala kroz indukovanje krivice, stida i anksioznosti kao metoda disciplinovanja i treća dimenzija, zanemarivanje kao nedostatak kontrole i praćenja ponašanja adolescenata. Rezultati su pokazali da je u potpunim porodicama viši stepen konflikata u partnerskoj relaciji bio povezan sa izraženijim odbacivanjem i psihološkom kontrolom adolescenata, ali nije utvrđena povezanost sa zanemarivanjem. U uzorku razvedenih porodica utvrđena je povezanost između konflikta i navedenih dimenzija, pri čemu je najviše bilo izraženo odbacivanje kao dimenzija vaspitnog stila roditelja. Koan i Koan (Cowan, Cowan, 1992) su istraživali povezanost roditeljskog funkcionisanja sa vaspitnim stilom roditelja, pri čemu su vaspitnom stilu roditelja pristupili sa teorijskog koncepta D. Bomrajnd. Oni su utvrdili da su majke i očevi koji su bili nezadovoljniji brakom bili više autoritarni nego autoritativni u odnosu sa svojom decom, pogotovu u odnosu prema ćerkama. Takođe su konstatovali važnost dobrobiti roditelja za oblikovanje odnosa u partnerskoj i roditelj – dete relaciji. Roditelji sa simptomima depresije imali su više konflikata u bračnom funkcionisanju, a u roditeljskom funkcionisanju njihovo ponašanje je bilo manje autoritativno. Autori su zapazili i da tople i podržavajuće relacije u partnerskom odnosu mogu da smanje negativne efekte depresije u roditeljskom funkcionisanju. Stonemanova i njene koleginice (prema Grych, 2002) su ispitivale dimenzije disciplinovanja, uključujući i verovanja roditelja o prihvatljivosti različitih strategija disciplinovanja, kao što je doslednost u postavljanju granica i sličnosti između roditelja u stavovima prema disciplini. Njihov uzorak je obuhvatao 47 porodica srednjeg statusa, roditelje sa decom od četiri i po do šest i po godina. Rezultati su pokazali da oni imaju viši nivo zadovoljstva brakom i niži nivo konflikta i da pokazuju doslednost i saglasnost u korišćenju strategija disciplinovanja. Očevi koji su bili srećni u manje konfliktnim brakovima bili su dosledniji u postavljanju granica, posebno u interakciji sa svojim ćerkama. Nasuprot tome, kod majki nije utvrđena značajna povezanost između kvaliteta braka i doslednosti u disciplinovanju dece. Epl i Holden (Appel, Holden, 1998) su napravili pregled literature koja se bavi zlostavljanjem u porodici i konstatovali da postoji povezanost između zlostavljanja u partnerskoj relaciji i zlostavljanja u relaciji roditelj – dete i da jačina ove povezanosti varira od 0,28 do 0,56, dok neke studije navode da 5,6–11% parova priznaje prisutnost fizičke agresivnosti u njihovoj relaciji, te da je ispoljavaju i u relaciji sa svojom decom.

Buhler i Gerard (Buehler & Gerard, 2002) su analizirali uticaj povezanosti konflikata u bračnom funkcionisanju i neefikasnog roditeljstva na proces adaptacije dece i adolescenata. Uzorak je uključivao 2541 porodicu sa decom uzrasta od 2 do 18 godina. Rezultati istraživanja su pokazali da postoji povezanost između bračnih sukoba i grubosti u disciplinovanju dece i neuključenosti roditelja. Rezultati su takođe pokazali da je povezanost između bračnog konflikta i grubog disciplinovanja i njihov uticaj na neprilagođenost dece, bio prisutan u svim interakcijama bez obzira na pol roditelja i pol deteta, kao i u porodicama sa različitim etničkim poreklom, ali i u porodicama koje žive u dobrim ekonomskim uslovima i u onima koje žive u siromaštvu, što na određeni način potvrđuje obrazac povezanosti između bračnog funkcionisanja i vaspitnog stila roditelja.

Kamings sa saradnicima (Cummings et al., 2002) predlaže da bračni odnosi budu druga dimenzija roditeljstva. Prema njihovom konceptu, relacije koje roditelji imaju u bračnom funkcionisanju, reflektuju se na roditeljsko funkcionisanje i oni ih zbog toga sagledavaju kao dimenziju roditeljstva, odnosno vaspitnog stila roditelja. Autori se fokusiraju na implikacije koje svakodnevno funkcionisanje roditelja u bračnom kontekstu ima na funkcionisanje dece i njihovu adaptaciju. Smatraju da je poslednjih godina akumulirano dovoljno dokaza koji ukazuju da se bračno funkcionisanje reflektuje na roditeljsko funkcionisanje i proces adaptacije dece, i da zbog toga ovu povezanost treba sagledati kao dimenziju vaspitnog stila roditelja.

Fošijer i Margolin (Fauchier & Margolin, 2004) su ispitivali povezanost između ispoljavanja bliskosti i konfliktnosti u partnerskoj i roditelj – dete relaciji u 87 porodica sa decom uzrasta 9 i 10 godina. Većina ovih izveštaja je pokazala da postoji povezanost između topline i bliskosti u bračnom funkcionisanju i toplog vaspitnog stila roditelja. Takođe je utvrđena i povezanost između konflikata u bračnom funkcionisanju i konflikata u relaciji roditelj – dete. Međutim, pokazivanje naklonosti u bračnom i roditeljskom funkcionisanju je, kada su u pitanju očevi, bilo determinisano konfliktima u bračnoj relaciji, što ukazuje na složenost ovih relacija i potrebu daljeg istraživanja ovog problema.

Gonzales je sa saradnicima (Gonzales et al., 2000) nastojao da utvrdi da li je depresivno ponašanje dece bilo povezano sa konfliktima roditelja u partnerskom funkcionisanju i dimenzijama vaspitnog stila roditelja, sa prihvatanjem, nedoslednom disciplinom i neprijateljskom kontrolom. Prema izveštajima dece, konstatovana je povezanost između bračnih sukoba i vaspitnog stila roditelja, zasnovanog na nedoslednosti i neprijateljskoj kontroli i depresivnog ponašanja dece.

Kicman (Kitzmann, 2000) je u svojoj studiji proučavao indirektnu uticaju bračnih sukoba na decu preko poremećaja u porodičnim savezima i roditeljskom funkcionisanju. On je posmatrao četrdeset bračnih parova i njihovu interakciju sa njihovim šestogodišnjim i osmogodišnjim sinovima posle prijatne i posle konfliktne diskusije. Istraživanje je pokazalo da je negativizam u partnerskoj relaciji bio prisutan i u roditeljskom funkcionisanju, bez obzira na temu diskusije, što sugeriše da postoji kontinuitet u afektivnoj dimenziji u oba sistema, bračnom i roditeljskom. Rezultati su dali, smatra Kicman, značajne dokaze za objašnjenje povezanosti sukoba u partnerskoj relaciji sa roditeljskim funkcionisanjem.

Krišnakumar i Behler (Krishnakumar & Buehler, 2000) su analizirali 39 studija koje su se bavile povezanošću bračnog i roditeljskog funkcionisanja, i na osnovu analize konstatovali su da bračno funkcionisanje determiniše dimenzije vaspitnog stila roditelja i to: afektivnu dimenziju, prihvatanje ili odbacivanje roditelja i dimenziju kontrole, odnosno način disciplinovanja.

Holden i Riči (Holden & Ritchie, 1991) su organizovali istraživanje u kome su želeli da naprave komparaciju između porodica u kojima su majke bile zlostavljane i onih u kojima nije postojalo zlostavljanje. Nastojali su da utvrde povezanost između bračnih sukoba i roditeljskog postupanja i dečjeg ponašanja u 37 porodica sa zlostavljanjem i 37 porodica bez zlostavljanja, sa decom uzrasta od 2 do 8 godina. Pošli su od hipoteze da će nasilni očevi biti razdražljivi i manje uključeni u interakcije sa decom, kao i da bi zlostavljane majke i oba roditelja koristila manje pozitivna, a više negativna potkrepljenja u vaspitanju dece. Rezultati istraživanja su pokazali da su utvrđene razlike u vaspitnim postupcima majki, jer su majke u porodicama sa zlostavljanjem više koristile vaspitne postupke zasnovane na negativnom potkrepljenju. Takođe su konstatovane razlike u odnosu na ponašanje dece; u grupi sa zlostavljanjem konstatovani su internalizovani problemi u ponašanju dece, kao ispoljavanje agresivnog ponašanja.

Kanoj (Kanoy et al., 2003) je sa saradnicima istraživala uticaj bračnih konflikata na fizičko kažnjavanje dece. U longitudinalnom istraživanju je nastojala da utvrdi povezanost između bračnih sukoba, upotrebe fizičkog kažnjavanja i hostilnosti odraslih. Istraživanje je započelo u vreme trudnoće kada su parovi popunili skalu koja se odnosila na izražavanje hostilnosti, dok je za utvrđivanje bračnog konflikta korišćeno posmatranje u rešavanju bračnih problema. Rešavanje bračnih problema posmatrano je ponovo kada je dete imalo 2 godine i 5 godina, dok je disciplinovanje dece procenjivano preko

intervjua. Prisustvo višeg stepena hostilnosti ili izraženijeg bračnog konflikta bili su prediktori češćeg i težeg fizičkog kažnjavanja dece, čak i kada je kontrolisan nivo obrazovanja roditelja.

Kac i Vudin (Katz & Woodin, 2002) su ispitivali povezanost obrazaca bračne komunikacije sa adaptacijom dece i funkcionisanjem porodice. Parovi sa četvorogodišnjom i petogodišnjom decom bili su podeljeni u tri grupe na osnovu obrazaca emocionalne komunikacije: hostilni parovi su pokazali porast izraženog negativnog govora tokom diskusija povodom većih bračnih sukoba, hostilni-nepovezani parovi su pokazali porast negativnih obrazaca i kao govornici i kao slušaoci u interakciji tokom bračnog konflikta i povezani parovi su pokazali rast pozitivnih obrazaca komunikacije tokom interakcije. Tri tipa ovih porodica su zatim poređene u odnosu na ishode vezane za dete, u odnosu na kvalitet roditeljstva i u odnosu na nivo porodičnog funkcionisanja. Porodice u kojima su parovi klasifikovani kao hostilni-nepovezani imale su najviše negativnih ishoda. Hostilni-nepovezani parovi su više od ostalih koristili moć u metodama disciplinovanja dece, bili neefikasni u roditeljskom funkcionisanju i u obrascima porodičnog funkcionisanja nisu imali kohezivnost već izraženu konfliktost.

Margolin je sa saradnicima (Margolin et al., 2004) istraživala povezanost bračnog i roditeljskog funkcionisanja, odnosno kako bračni konflikt može ugroziti roditeljstvo. Ona je organizovala istraživanje sa 86 parova sa decom uzrasta 9 do 13 godina. U istraživanju su posmatrane tri porodične rasprave kako bi se sagledala međuzavisnost između porodičnih subsistema. Studija je pokazala da agresivnost koja je usmerena od supruga ka supruzi, prožima čitavu porodicu i daje negativan ton porodičnoj atmosferi. Istraživanja su pokazala da očevi koji ispoljavaju agresiju u partnerskoj relaciji imaju manje empatije za svoju decu, kao i da majke pod uticajem stresa imaju probleme u interakciji sa decom. Rezultati ukazuju da konflikti u bračnoj relaciji utiču na roditeljsko funkcionisanje jer su roditelji manje podržavajući.

Istraživanja porodičnog i roditeljskog funkcionisanja fokusirala su se na proučavanje bračnog subsistema i njegovog uticaja na dečiji sistem, odnosno interakcije između ovih subsistema, što u stvari i čini porodično funkcionisanje. Navedena literatura i istraživanja uglavnom podržavaju sistemsku hipotezu o cirkularnosti i uticaju zbivanja u jednom delu sistema na funkcionisanje u drugim delovima sistema. Bračno funkcionisanje se reflektuje na roditeljsko funkcionisanje, koje se reflektuje na razvoj, adaptaciju i ishode razvoja deteta. U navedenim istraživanjima i dobijenim rezultatima prisutna je odre-

đena konzistentnost, koja ukazuje da su roditelji koji su zadovoljni svojim brakom osjetljiviji, topliji i nežniji u interakciji sa svojom decom. Navedena literatura pokazuje kako se obrasci porodičnog funkcionisanja prenose iz jednog dela porodičnog sistema na uspostavljanje interakcija u drugim delovima. Ovakav mehanizam funkcionisanja nije potvrđen jedino u situaciji kada je konstatovano povlačenje jednog partnera iz bračnog konflikta; obrazac povlačenja se nije ponovio i u interakciji sa decom. Ovaj izuzetak svakako ukazuje na kompleksnost porodičnog funkcionisanja i na potrebu daljeg proučavanja mehanizama porodičnog funkcionisanja. Ipak, važno je konstatovati da su gotovo sva istraživanja potvrdila da bračno zadovoljstvo promoviše dobro roditeljstvo. Kako je još 1981. predložio Belski (Grych, 2002), bračna veza služi kao osnovni izvor podrške roditeljstvu. Kada roditelji izveštavaju o većoj bliskosti i otvorenoj komunikaciji u njihovoj partnerskoj relaciji, onda je veoma velika verovatnoća da će biti responzivni za potrebe svoje dece, i biti empatični i nežni. Programi namenjeni roditeljima odnosno veštinama roditeljstva, svakako bi trebalo da budu povezani sa bračnim funkcionisanjem, jer kako je naveo jedan od istraživača, bračno zadovoljstvo je avenija preko koje se može doći do kompetentnog roditeljstva. Pružanje podrške i intervencije na poboljšanju komunikacije u braku predstavljaju instrument za razvoj kompetentnog roditeljstva.

4. Circumplex model porodičnog funkcionisanja

Za naše dalje razumevanje ovog problema važno je proučavanje i praćenje obrasca porodičnog funkcionisanja. Jedan od modela praćenja obrazaca porodičnog funkcionisanja je *Circumplex* model bračnog i porodičnog funkcionisanja, čiji je autor Dejvid Olson sa saradnicima (Olson, Russell, Sprenkle, 1989). Prema *Circumplex* modelu značajne dimenzije porodičnog funkcionisanja su porodična kohezivnost i porodična adaptabilnost, odnosno fleksibilnost.

Prema Olsonu (Olson, 2000), porodična kohezivnost se odnosi na emocionalnu povezanost među članovima porodice. Kohezija je fokusirana na to kako porodica pravi ravnotežu između zajedništva i odvajanja. Postoje pet nivoa kohezije prema Olsonovom modelu: ekstremno nizak, koji označava emocionalno nepovezanu, razjedinjenu porodicu; nizak ka umerenom nivou, koji označava donekle povezanu porodicu; umeren nivo označava povezanu porodicu; veoma po-

vezana porodica postiže vrednosti kohezije od umerenog do visokog nivoa i umrežena (isprepletana) porodica koja je prepoznatljiva po veoma visokoj koheziji.

U ranijim verzijama modela bilo je četiri nivoa kohezije i adaptabilnosti, a sada ih ima pet. Postoje tri uravnotežena (balansirana) i dva nebalansirana (neuravnotežena) nivoa. Osnovna pretpostavka je da tri nivoa kohezije, *donekle povezani*, *povezani* i *veoma povezani*, čine balansiranu koheziju neophodnu za optimalno porodično funkcionisanje. Ekstremne vrednosti, bilo niske bilo visoke, predstavljaju problematične nivoe za porodične odnose u dužem vremenskom periodu. Neuravnoteženi nivoi kohezije su upravo ekstremi: preterana umreženost (isprepletanost) i razjedinjenost. Razjedinjenost predstavlja ekstremnu emocionalnu separaciju, mala je uzajamna interakcija među članovima porodice, a velika lična nezavisnost i odvojenost (Olson, 2007). Članovi porodice uvek se bave onim što je njima pojedinačno važno, odvojeno provode slobodno vreme i nisu kadri da se okrenu jedni drugima, kada je potrebna podrška u rešavanju problema. S druge strane, umreženi ili isprepletani odnosi predstavljaju ekstremnu bliskost i lojalnost. Članovi porodice su veoma zavisni jedni od drugih. Nema privatnog prostora i postoji nedostatak lične separacije. Sve aktivnosti su usmerene na porodicu i veoma je malo prijatelja i interesovanja izvan nje. Uravnoteženi porodični sistemi, *donekle povezani* (negde se sreće termin *izdvojeni*, prema Mitić, 2011) i *povezani*, funkcionalniji su od ostalih, smatra Olson. *Izdvojeni* porodični sistemi poseduju određenu emotivnu odvojenost, ali ona nije tako ekstremna kao kod *razjedinjenih* sistema. Njima je takođe bitno da više svog vremena provode odvojeno, ali postoji i vreme provedeno zajedno, kada se donose zajedničke odluke i kada se rešavaju bračni problemi. Aktivnosti i interesovanja su uglavnom različita, ali postoje i neka zajednička. U *povezanim* porodičnim sistemima postoji osećanje emotivne bliskosti i odanosti bračnom drugu. Vreme provedeno zajedno njima je bitnije od vremena provedenog nasamo. Naglasak je ovde stavljen na zajedništvo. Nasuprot tome, smatra Olson, *neuravnoteženi* nivoi kohezivnosti su na ekstremima (vrlo niski ili vrlo visoki). *Razjedinjeni* porodični sistemi često poseduju ekstremnu emotivnu odvojenost. Članovi ovih porodičnih sistema veoma malo se upuštaju u odnose sa ostalim članovima porodice, pa se kod ovih osoba u velikoj meri podstiče odvojenost i nezavisnost, na račun bliskosti i zajedništva. Za razliku od ovih, *umrežene* ili *isprepletane* (Mitić, 2011) porodične sisteme karakteriše osećanje emotivne bliskosti u ekstremnoj meri, kao i insistiranje na odanosti. Pojedinci su veoma zavisni jedni od drugih i u stalnom su kontaktu. Postoji manjak lične

izdvojenosti, a privatni prostor je sveden na minimum. Energija ovih pojedinaca je uglavnom fokusirana unutar porodice i postoji vrlo mali broj „spoljnjih“ prijatelja i interesovanja.

Na osnovu *Circumplex* modela, veoma visok stepen kohezivnosti (umreženost ili isprepletanost) i veoma nizak stepen kohezivnosti (razjedinjenost) mogu da predstavljaju problem za funkcionisanje porodičnog sistema i ostvarivanje vaspitne funkcije porodice. Neka istraživanja su pokazala da je stepen emocionalne bliskosti koja postoji sa roditeljima, veoma značajan za psihičko zdravlje adolescenata. Prema podacima koje navodi Falci (Falci, 2007) adolescenti čiji roditelji pokazuju naklonost, prihvatanje i podršku imaju manje sklonosti ka anksioznosti i depresiji. Ovde svakako treba napomenuti da i porodični sistemi koji previše insistiraju na bliskosti mogu imati negativan uticaj na razvoj autonomije adolescenata.

Sledeća dimenzija, koja je vrlo značajna za porodično funkcionisanje, jeste porodična adaptabilnost, odnosno fleksibilnost. *Fleksibilnost* je u prošlosti bila definisana kao količina promene u porodičnom vođstvu, u odnosima među ulogama i u pravilima u vezi sa odnosima. Nova definicija porodične fleksibilnosti je *kvalitet i ekspresija vođstva i organizacije, odnosi među ulogama i pregovaranja* (Olson, 2007). Fleksibilnost se odnosi na to kako porodica uravnotežuje stabilnost i promenu. Postoji pet nivoa fleksibilnosti: ekstremno nizak nivo, rigidnost; od niskog do umerenog nivoa, blaga fleksibilnost; umeren nivo, tj. umerena fleksibilnost; umeren do visok nivo, velika fleksibilnost; ekstremno visoki nivo, haotičnost.

Porodični odnosi koje odlikuje neuravnoteženost imaju tendenciju da ispoljavaju preveliku rigidnost i kontrolu u odnosima. Nema pregovaranja i većinu odluka donosi lider. Uloge su podeljene i pravila se ne menjaju. Porodični odnosi koje odlikuje haotičnost imaju promenljivo ili ograničeno vođstvo. Odluke su impulsivne i nepromišljene. Pravila su nejasna i menjaju se od situacije do situacije. Porodičnim sistemima je potrebna i stabilnost i promena, a ta sposobnost promene, kada se odvija u pravom trenutku, odvaja funkcionalne porodice od onih drugih. Porodični sistemi koje karakteriše strukturisani odnos imaju tendenciju da poseduju relativnu demokratiju, u kojoj postoji određen stepen dogovaranja, koji uključuje i decu. Uloge su stabilne, a povremeno dolazi i do izmene uloga. Pravila su striktno nametnuta, i postoje vrlo male promene u njima. Porodični sistemi koje karakteriše fleksibilan odnos imaju podeljeno liderstvo sa demokratskim pristupom u donošenju odluka. Dogovori su otvorenog tipa i aktivno uključuju decu. Uloge su podeljene i kada je to neophodno, do njihovih

promena dolazi vrlo lako. Pravila se mogu menjati i prilagodljiva su različitim uzrastima. Funkcionalna fleksibilnost podrazumeva stabilnost koja se odnosi na prisustvo predvidivih i konzistentnih pravila, uloga i obrasca interakcije. Funkcionalna fleksibilnost podrazumeva postojanje stabilne strukture i određenih rituala, pri čemu postoji i mogućnost promene – adaptabilnost, koja podrazumeva prilagođavanje promenjenim okolnostima i razvojnim imperativima u okviru porodičnih životnih ciklusa, naročito kada su krize u pitanju. Funkcionalan porodični sistem omogućava održavanje stabilnosti, ali i otvara mogućnosti za prilagođavanje određenim životnim okolnostima i potrebama članova porodice. Neuravnoteženi porodični sistemi naginju ka tome da budu ili rigidnog ili haotičnog tipa. Rigidni odnos je odnos gde je jedna osoba glavna, gde ona poseduje visok stepen kontrole, dogovori su limitirani pošto većinu odluka donosi vođa. Pravila se striktno definišu i ona se nikada ne menjaju. Haotičan odnos je odnos u kome je liderstvo nestalno ili ograničeno. Odluke se donose impulsivno i o njima se nikada dovoljno ne razmisli. Uloge su nejasne i često se prenose sa jednog na drugog člana. Haotične porodične sisteme karakteriše dezorganizacija i nekonzistentnost, uloge su nejasne i promenljive i nema jasnih pravila. Za razliku od njih, u rigidnim porodičnim sistemima je prisutna dominantnost jednog člana, pri čemu nema pregovora, uloge nisu definisane, a pravila su rigidna.

Prema rezultatima istraživanja funkcionalnosti porodica studenata Univerziteta u Nišu (Matejević, 2009) najviše ima delimično uravnoteženih porodičnih sistema, više od polovine, 59,1%, i to: haotično odvojenih porodičnih sistema 20%, haotično povezanih 15,7%, fleksibilno umreženih 13,9% i strukturno umreženih 3,5%. Funkcionalnih porodičnih sistema je bilo 33,9% i najmanje ekstremnih, disfunkcionalnih porodičnih sistema, 7%. Funkcionalne porodice čine samo jednu trećinu ispitanog uzorka, dok više od polovine predstavljaju delimično uravnoteženi porodični sistemi, što ukazuje na tendenciju ka disfunkcionalnosti. Rezultati istraživanja pokazuju da je disfunkcionalnost izraženija na dimenziji adaptabilnosti, kroz haotično funkcionisanje porodičnih sistema. U mnogim porodicama postoji problem roditeljskog autoriteta, pri čemu su roditelji prilično nesigurni u postavljanju granica, pravila, zahteva, što sve zajedno stvara haotične odnose. Tome svakako doprinosi sveopšta nesigurnost kojom je opterećeno funkcionisanje čitavog društva. Kriza koja postoji u društvu reflektuje se na način funkcionisanja porodice, dodatno pojačava disfunkcionalnost porodičnih sistema i otežava ostvarivanje vaspitne funkcije porodice.

Funkcionalne porodične sisteme na dimenzijama adaptabilnosti i kohezivnosti karakteriše tendencija ka stabilnosti, održavanju ravnoteže, ali i potreba za prilagođavanjem određenim životnim okolnostima, kao i postojanje povezanosti i održavanje relacijskog zajedništva koje je negujuće i podržavajuće, ali sa poštovanjem individualnih razlika, što pruža mogućnosti za individualni razvoj i ostvarivanje vaspitne funkcije porodice (Matejević, Todorović, 2012). Verujemo da se određeni vaspitni stilovi roditelja oslanjaju na obrasce porodičnog funkcionisanja i da je veoma značajno istražiti eventualnu povezanost, što će i biti predmet našeg istraživanja.

Glavna hipoteza *Circumplex* modela je: *Uravnoteženi nivoi kohezije i fleksibilnosti su najpodesniji za zdravo porodično funkcionisanje, dok se neuravnoteženi nivoi kohezije i fleksibilnosti (vrlo nizak ili vrlo visok nivo) asociraju sa problematičnim porodičnim funkcionisanjem.* O ovoj hipotezi najčešće se govori kao o kurvilinearnoj (Olson, 2007). Središnji nivoi kohezije i fleksibilnosti su najpogodniji za skladno porodično funkcionisanje.

Longitudinalna istraživanja u većoj meri mogu da obezbede pouzdane podatke da li uravnoteženi porodični odnosi jesu više adaptirani na promene nego tipovi koji pripadaju ekstremima. Ekstremi fleksibilnosti i kohezivnosti u stvari više odolevaju promenama i nisu adaptabilni. Mada, treba naglasiti da nije dovoljno istražena priroda kapaciteta porodice da se menja i prilagođava (Kounski, 2000).

Organizacioni procesi u porodici

Pored stabilnosti, sistem istovremeno treba da odlikuje i mogućnost za promenom (adaptabilnost), odnosno prilagođavanje promenjenim okolnostima i razvojnim imperativima u okviru porodičnih životnih ciklusa naročito kada su krize u pitanju (Olson, 2000).

Ravnoteža između stabilnosti i promene omogućava održavanje stabilnosti, ali i otvara mogućnost za prilagođavanjem određenim životnim okolnostima i potrebama članova porodice.

Prema *Circumplex* modelu elementi organizacionih procesa u porodici su: fleksibilnost, koja predstavlja ravnotežu između stabilnosti i promene i kohezivnost, koja predstavlja ravnotežu između bliskosti i individuacije. Osim toga, u organizacione procese spadaju i komunikacija i sistem verovanja (Olson, 2007). Tri ključna aspekta u komunikaciji su: jasnoća, otvoreno emocionalno izražavanje, kolaborativno rešavanje problema.

Kakva je uloga verovanja u razvoju i održavanju porodičnih sistema? Verovanja su naočare kojima posmatramo svet, ona se od-

nose na vrednosti, ubedenja, stavove, pretpostavke, koje su okidači emocionalnih reakcija, koje inspirišu naše odluke i utiču na naše ponašanje (Milojković i sar., 1997). Verovanja takođe doprinose osećaju povezanosti i organizuju iskustvo, koje omogućava članovima porodice da razumeju krizne situacije. Porodice konstruišu zajednička verovanja o tome kako svet funkcioniše i kako porodica funkcioniše u tom svetu. Ova zajednička verovanja se razvijaju i potvrđuju u toku životnih ciklusa porodice i kroz transgeneracijske odnose i utiču na porodična pravila, koja upravljaju porodičnim životom. Sa druge strane, sociokulturni aspekti porodične sredine, odnosno, skup verovanja/vrednosti i socijalnih aktivnosti čiji pojavni oblik predstavljaju kulturne norme, kao prihvaćeni standardi ponašanja u jednom društvu, „očitavaće se“ i u svakodnevnom funkcionisanju porodice vezanom za školovanje dece. Kao primer mogu poslužiti stereotipi vezani za školovanje muške i ženske dece, ili praksa delegiranja odgovornosti jednom od roditelja za bavljenje detetovim aktivnostima vezanim za školu (Polovina, 2011).

Koje karakteristike organizacionih procesa s aspekta fleksibilnosti treba da odlikuju porodicu pa da to nazovemo funkcionlanom fleksibilnošću? Porodicu treba da odlikuje stabilnost, a to znači (Milojković i sar., 1997): predvidiva, konzistentna pravila, uloge i obrasci interakcije, stabilna struktura i rituali i rutina.

Svaka porodica ima svoja pravila ponašanja. Neka od pravila su jasna, a neka podrazumevajuća, implicitna, koja određuju porodične uloge. Pravila imaju funkciju da pojasne i pojačaju uloge i da zaštite diferencijaciju sistema (Barker, 1992). Uverenja koja vezujemo za ostvarenje određenih pravila i uloga često nisu eksplicitna i više su formirana porodičnom tradicijom, koja potiče iz porodice porekla, kao i ličnim očekivanjima i procenama.

Raspodela uloga u porodici

Porodične uloge su proizvod ličnih i sredinskih faktora. Određene su polom, tradicijom i kulturom i kao takve su podložne promenama. Porodica je uronjena u društveni milje u kome njeni članovi žive. Upravo zato je i važno imati u vidu da porodica, kao ni pojedinac ne mogu biti sagledani nezavisno od društvenog okruženja i istorijskog vremena. Uloge u porodici su se menjale u zavisnosti od društvenog i istorijskog konteksta i različite su u tradicionalnoj, patrijarhalnoj i savremenoj porodici. U tradicionalnoj porodici raspodela uloga se vršila prema polu i uzrastu, u patrijarhalnoj otac je imao najvažniju ulogu, tj. ekonomsku, da materijalno obezbedi porodicu, kao i ulogu da održava socijalne veze sa

spoljnim svetom, dok je žena pre svega domaćica, stara se o deci i sedi kod kuće. U savremenoj porodici raspodela uloga treba da bude egalitarna i u skladu sa ličnim sposobnostima i sklonostima.

Sistemske pristup porodici uzima u obzir i raspodelu uloga i saznanja iz različitih nauka, sociologije, antropologije, neuropsihologije. Moć i hijerarhija u porodici igraju značajnu ulogu u razumevanju organizacionih procesa (Dragišić-Labaš, 2002). Šelski (prema Dragišić-Labaš, 2002) smatra da je povratak na tradicionalnu raspodelu uloga u kojoj je muškarac dominantan, način da porodica odoli dubokim društvenim promenama, koje dolaze sa industrijalizacijom i urbanizacijom i svakako tranzicijom. Muškarac u nuklearnoj porodici preuzima ulogu hranitelja a žena, ekspresivnu ulogu organizatora i emocionalnog stabilizatora porodice (Parsons, prema Dragišić-Labaš, 2002). On na izvestan način opravdava diskriminaciju polova u okviru savremene nuklearne porodice. No većina sociologa danas savremenu porodicu shvata kao afirmaciju zajedništva i individualnosti, ljubavi i solidarnosti, otvorene i jasne komunikacije, podele uloga na osnovu dogovora, sposobnosti i sklonosti. Ovakvoj viziji savremene porodice odgovaraju i stavovi sistemskih terapeuta u pogledu funkcionalnih porodičnih odnosa (Dragišić-Labaš, 2002). Funkcionalnu porodicu čini snažna i zdrava partnerska koalicija, otvorena, jasna i topla uzajamna komunikacija, uvažavanje granica i individualnosti, kao i fleksibilna kontrola, tj. dogovaranje roditelja i dece. Naravno, odraz funkcionalnih odnosa je i dobra komunikacija sa socijalnim okruženjem i izbegavanje izolacije. Vitaker smatra da zdrave porodice mogu da se odupru pritiscima dominantne kulture muškaraca (prema Milojković i sar., 1997). Promena uloga se smatra važnim pokazateljem promene tipa porodice od tradicionalne ka egalitarnoj, a to jeste trend promena u kome se kreće savremena porodica. Funkcionisanje porodice zavisi delom od prilagođenosti porodice društvenim tokovima.

O posledicama društvenih promena na karakteristike i funkcionalnost porodice postoje različita mišljenja (Petrović i sar., 2009) da: navedene promene mogu da ostvare negativan uticaj na porodicu preko slabljenja motiva za roditeljstvom i uopšte pad vrednosti porodičnog života. Broj razvoda raste kao i porast vanbračnih zajednica; da su uticaji pretežno pozitivni, pošto je porodica odnos sa izabranim srodnicima, nasuprot shvatanju da je porodica zajednica potreba; i verovanje da postoji kontinuitet u uticajima, pošto se u porodici slabo šta menjalo.

U Srbiji, opadanje značaja i zastupljenosti tipičnog patrijarhalnog obrasca prati se od vremena posle Drugog svetskog rata. Savre-

mena istraživanja registruju promene u prikazu odnosa među polovima, ali su one ipak daleko od egalitarnih odnosa. Najznačajniju ulogu u prevazilaženju tradicionalnih porodičnih odnosa u pogledu podele moći u porodici ima promena društvenog položaja žene. Povećava se broj porodica u kojima roditelji jednako materijalno doprinose porodici, a uloga očeva u podizanju dece postaje sve značajnija.

Hipoteze Olsonovog modela porodičnog funkcionisanja

Jedan od načina da se evaluiira model porodičnog funkcionisanja je i razmatranje hipoteza koje proističu iz ovog kružnog modela porodičnih odnosa, a koji se oslanja na sistemski pristup u razmatranju porodice i cirkularnost u objašnjavanju porodične dinamike. Postoji nekoliko hipoteza u vezi sa porodičnim funkcionisanjem kroz životne cikluse, u vezi sa komunikacionim veštinama, sposobnošću porodice da se menja, kao i prihvatanje ekstrema u ponašanju (Olson et al., 1989). Nešto kasnije formulisane su hipoteze u odnosu na roditeljsko funkcionisanje (Olson, Gorall, 2006) i dečiji i adolescentni razvoj.

Funkcionisanje kroz životne cikluse. Prva hipoteza kružnog modela je: parovi i porodice sa uravnoteženom kohezijom i adaptabilnošću će generalno bolje funkcionisati kroz porodične životne cikluse, nego oni parovi i porodice koji na ovim dimenzijama postižu ekstremnije vrednosti. Ovo je najčešće proveravana pretpostavka. Stotine istraživanja pokazala su da porodice sa uravnoteženim nivoima kohezije i fleksibilnosti funkcionišu bolje od porodica sa ekstremnijim nivoima (Olson, 2000).

Komunikacione veštine. Druga hipoteza je da će uravnoteženi parovi i porodice težiti da imaju mnogo pozitivnijih komunikacionih veština nego porodice gde su ove dimezije ekstremnih vrednosti (Olson et al., 1989: 68). Postoji značajna empirijska potvrda da je unutar uravnoteženih porodica komunikacija bolja. Nalazi su potvrđeni upotrebom kombinovanog metoda, skala formuliranih prema porodičnom *Circumplex* modelu i posmatranja i kodiranja porodične interakcije (Barnes & Olson, 1986). Prema rezultatima (Matejević, 2010) istraživanja koje se odnosilo na povezanost obrazaca porodične funkcionalnosti i komunikacije u porodicama sa adolescentima, utvrđeno je da postoji korelacija između kohezivnosti, kao dimezije porodičnog funkcionisanja i komunikacije. Utvrđena je viša statistički značajna korelacija ($r = 0,424$, $p < 0,01$) između nivoa kohezivnosti i otvorenosti komunikacije majke, kao i statistički značajna korelacija između kohezivnosti i nivoa otvorenosti komunikacije oca ($r = 0,242$, $p < 0,01$). Ovi rezultati pokazuju da je u porodicama u kojima postoji

emocionalna povezanost i bliskost, komunikacija otvorenija, članovi ovih porodica razgovaraju o svojim osećanjima, o svojim potrebama i problemima. Ovo su porodice u kojima se neguje osećaj zajedništva i posvećenosti, članovi porodice se obraćaju jedni drugima za pomoć i podršku, porodica ima zaštitnu funkciju, što stvara uslove za ostvarivanje vaspitne funkcije porodice. Takođe je utvrđeno postojanje statistički značajne korelacije između dimenzije adaptabilnosti i otvorenosti komunikacije majke ($r = 0.223, p < 0,05$).

Sposobnost za promenu. Olson i saradnici opisali su i pretpostavke koje proističu iz kružnog modela, a koje se odnose na sposobnost porodice da se menja tokom vremena, da izađe na kraj sa situacionim stresovima i razvojnim promenama kroz životni ciklus. Uravnotežene porodice će menjati svoju kohezivnost i adaptabilnost, dok će se ekstremne porodice odupirati promeni sve vreme. Uravnotežene porodice imaju širi repertoar ponašanja i sposobnije su za promenu u poređenju sa ekstremnim porodicama. Posebno pozitivne komunikacione veštine omogućavaju uravnoteženim porodicama da menjaju nivo kohezije i adaptabilnosti, lakše nego porodice u kojima su vrednosti kohezije i adaptabilnosti ekstremne. Longitudinalni istraživački dizajn bi najviše odgovarao za proveru ove hipoteze da su uravnotežene porodice sposobnije za promenu i prilagođavanje od ekstremnih tipova. Naravno, potrebna su ekstenzivnija statistička pretraga i poređenja da se utvrdi koja ponašanja i obrasci u porodici čine najznačajniju razliku u sposobnosti porodice da se menja. Mehanizam koji je u osnovi kapaciteta za promene nije potpunosti istražen. Osim toga, promena može krenuti i u neželjenom smeru, pa je potrebno ispitati pod kojim okolnostima se uravnoteženi porodični sistemi menjaju u manje uravnotežene.

Prihvatanje ekstremnog ponašanja. Jedna od pretpostavki ovog modela tiče se etničke i kulturalne raznovrsnosti među parovima i, naravno, u porodičnim odnosima, opisujući tri kategorije studija i to one koje se odnose na: 1) faze u životnim ciklusima porodice, 2) bračno zadovoljstvo, 3) dečiji i adolescentni razvoj. I u ovim studijama uravnotežene porodice funkcionišu uspešnije u odnosu na neuravnotežene.

Stadijum u životnom ciklusu porodice. Matis i Taner (Mathis, Tanner, 1991) su otkrili da parovi u kasnijim životnim fazama jesu u značajnoj meri zadovoljniji svojim porodicama, u poređenju sa normama. Oni su takođe otkrili da stariji parovi funkcionišu kohezivnije nego mlađi parovi, ali su stariji parovi bili značajno više adaptivni i fleksibilni.

Bračno zadovoljstvo. Matis i Taner (Mathis, Tanner, 1991) su otkrili da fleksibilnost u partnerskim odnosima može biti značajnija nego kohezija u očuvanju bračne stabilnosti. Ovo ne znači da kohezija nije značajna već da kohezija i adaptabilnost služe različitim svrhama u odnosima koji dugo traju. Na primer, istraživanja Džejmsa i Hinslijeve (James, Hunsley, 1995) ukazala su na linearan odnos između kohezije i bračne prilagođenosti, ali su otkrila kurvilinearan odnos između adaptabilnosti i bračnog zadovoljstva. To sugeriše da visok stepen kohezije može pomoći paru da prebrodi težak period u prilagođavanju, a da ih uravnotežena adaptabilnost čini srećnim i zadovoljnim. Adaptabilnost je po svemu sudeći važan faktor bračne stabilnosti.

Dečiji i adolescentni razvoj. Sledeća važna oblast istraživanja u vezi sa životnim ciklusom porodice istražuje efekte kohezije i fleksibilnosti na dečiji i adolescentni razvoj. Takvih studija uz pomoć upitnika *Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale* (FACES) sprovedeno je u preko 50 zemalja. Značajan nalaz odnosi se na to da porodična kohezivnost i komunikacija utiču na razvoj empatije i profesionalnu zrelost kod dečaka i devojčica. Porodična fleksibilnost ima značaj kada se porodična struktura menja, posebno kod adolescenata koji žive sa jednim roditeljem i njegovim novim bračnog partnerom.

Henri je sa saradnicima (Henry et al., 1990) ustanovio da percepcija bliskosti u porodici jeste značajno povezana sa adolescentnom ekspresijom empatijske brige za druge. King (King, 1989) je otkrio da je porodična kohezija pozitivno povezana sa profesionalnom zrelošću dečaka i devojčica. Za dečake, porodična kohezija je takođe povezana sa većim internalnim lokusom kontrole, koji doprinosi profesionalnom sazrevanju.

Istraživanja sa adolescentima koji žive u drugom braku svojih roditelja, pokazala su da oni generalno imaju niži nivo kohezije u poređenju sa intaktnim porodicama. Porodična adaptabilnost i komunikacija imaju značajne efekte na adolescentno prilagođavanje. U studijama ponovnih brakova Henri i Lovlejs (Henry, Lovelace, 1995) su pratili mnoštvo različitih porodičnih varijabli i ustanovili da je najveće zadovoljstvo adolescenta porodičnim životom bilo povezano sa fleksibilnošću u porodičnim odnosima. Pozitivna komunikacija sa očuhom je takođe bila značajna (Kouneski, 2000; Falci, 2006).

Prema rezultatima istraživanja funkcionalnosti porodičnih sistema u porodicama sa mlađim adolescentima (Matejević, 2008) samo jednu trećinu ispitanog uzorka čine uravnoteženi, funkcionalni porodični sistemi (32,53%). Najviše je bilo delimično uravnoteženih, porodičnih sistema, više od polovine (53,01%), disfunkcionalnost

se uglavnom izražavala na dimenziji kohezivnosti, kroz umreženost (isprepletanost), dok je bilo najmanje neuravnoteženih, disfunkcionalnih porodičnih sistema (14,45%). Kriza koja postoji u društvu prenosi se na porodicu koja reaguje tako da potencira svoju zaštitnu funkciju, kroz insistiranje na zavisnosti i odanosti, na račun razvoja autonomije, samostalnosti i nezavisnosti adolescenata. Izgleda da su roditelji spremni da na različite načine prolongiraju zavisnost dece, umesto da podržavaju osamostaljivanje i preuzimanje odgovornosti, što je povezano i sa obrascima koji postoje u našoj kulturi, a koji se odnose na usporeni proces osamostaljivanja dece. Takođe je organizovano istraživanje funkcionalnosti porodičnih sistema sa adolescentima u odnosu na zaposlenost roditelja (Matejević, 2008). Rezultati istraživanja ukazuju na prisutnost funkcionalnih – uravnoteženih porodičnih sistema (38,3%), delimično uravnoteženih porodičnih sistema (49,6%) i neuravnoteženih ili ekstremnih porodičnih sistema (12,1%). Najveći broj porodica pripada fleksibilno umreženim porodičnim sistemima (25,6%) i strukturno umreženim porodičnim sistemima (14,3%), što govori o dominantnosti delimično uravnoteženih porodičnih sistema. U kategoriji funkcionalnih porodičnih sistema najviše je fleksibilno povezanih porodičnih sistema (13,5%) i fleksibilno odvojenih porodičnih sistema (9,8%). U kategoriji ekstremnih porodičnih sistema najviše je haotično isprepletanih porodičnih sistema (9%). Ovi rezultati takođe pokazuju da je disfunkcionalnost izraženija na dimenziji kohezivnosti, što je verovatno povezano sa obrascima koji su prisutni u kulturi, pri čemu nije utvrđena statistički značajna korelacija između nezaposlenosti roditelja i disfunkcionalnosti porodičnih sistema.

Na osnovu svih do sada prezentovanih rezultata, može se premetiti da se disfunkcionalnost porodičnog funkcionisanja pomera sa dimenzije kohezivnosti, gde je bila izražena kroz isprepletane obrasce porodičnog funkcionisanja u porodicama sa mlađim adolescentima, ka disfunkcionalnosti na dimenziji fleksibilnosti kroz haotične obrasce porodičnog funkcionisanja u porodicama sa starijim adolescentima. Naša dalja interesovanja u odnosu na istraživanje funkcionalnosti porodičnog sistema, odnosila su se na istraživanje funkcionalnosti porodičnih sistema starijih adolescenata uz primenu FACES IV, budući da su sva prethodna istraživanja bila realizovana uz primenu FACES III.

II KOMPETENTNO RODITELJSKO FUNKCIONISANJE

Za razumevanje problema kompetentnog roditeljstva i vaspitnog stila roditelja, čini se značajnim sagledavanje ovog problema iz istorijske perspektive, kako bi se na adekvatan način razumela uloga roditelja u podizanju dece. Kao što je prethodno pomenuto, pri kraju srednjeg veka roditelji počinju da odustaju od običaja da decu šalju na šegrtovanje u druge porodice, što je onemogućavalo uspostavljanje emocionalne bliskosti između roditelja i dece. Roditelji počinju na drugačiji način da sagledavaju potrebe dece, napuštaju verovanje da je dete čovek u malom i počinju da uviđaju specifičnosti dečje prirode. Ovaj drugačiji odnos prema deci najpre se manifestovao kroz posmatranje dece kao ljupkih i slatkih bića, što je bilo povezano, po rečima Arijesa (Arijes, 1989) sa prvim doživljajem detinjstva, da bi usledio odmah zatim i drugi doživljaj detinjstva koji je podrazumevao adekvatnije sagledavanje prirode deteta kao nevinog i slabog bića kome je potrebna briga i zaštita odraslih, što je značilo da roditelji treba da preuzmu i moralnu odgovornost za razvoj i vaspitanje dece. Ironično je da je ova nova perspektiva, koja je ukazala da dete poseduje jedinstvene kvalitete koji ga razlikuju od odraslih, pokrenula i verovanje da decu treba „ojačati“ i „urazumiti“ kroz disciplinski režim zasnovan na ponižavanju i fizičkom kažnjavanju. Moralisti i pedagozi toga vremena govorili su da su roditelji odgovorni za formiranje moralnog karaktera deteta i da u tome značajnu ulogu ima disciplinski režim koji primenjuju roditelji. Već u XVII veku Lok je upozoravao roditelje da ropska disciplina stvara ropski duh i karakter, čime je želeo da ukaže roditeljima da primenjivanje sile nije jedino moguće sredstvo u vaspitanju deteta. Još liberalniji u odnosu na primenu kazni je Rusoov stav da su deca po prirodi dobra stvorenja kojima nije potrebna stroga roditeljska kontrola. Protivio se običaju da se deca daju dojiljama na staranje, već je verovao da majke treba od najranijih dana da brinu o deci, čime se stvaraju uslovi za uspostavljanje emocionalne povezanosti između majke i deteta. Iako su postojali određeni saveti za roditelje u delima mnogih pedagoga,

može se konstatovati da su se značajnija interesovanja za proučavanje vaspitnog stila roditelja pojavila tek sredinom XX veka u SAD. Neki autori smatraju da se najdelotvornijim i najproduktivnijim pokazao model E. S. Šefera iz 1959. godine (Schaefer, 1959). Šefer je pošao od 32 aspekta brige majke prema detetu i faktorskim postupkom ih redukovao na dve međusobno nezavisne dimenzije vaspitanja: afektivnu dimenziju i dimenziju kontrole. Afektivna dimenzija predstavlja emocionalni odnos roditelja prema detetu i omeđena je polovima „toplo“ i „hladno“ ili odbijajuće i prihvatajuće vaspitanje. Druga vaspitna dimenzija, dimenzija kontrole, prikazuje dozvoljenu psihičku i fizičku slobodu i samostalnost deteta. Omeđena je polovima „popustljivo“ i „ograničavajuće“ vaspitanje. Tako je za toplo roditeljsko držanje karakterističan prihvatajući odnos prema detetu, emocionalna bliskost između roditelja i deteta i češća upotreba potkrepljenja kao vaspitnog sredstva. Kod hladnog ponašanja prisutna je distanca između roditelja i deteta. Hladan roditelj je odbojan prema detetu, u emocionalnom odnosu preovlađuje negativan ton, a češće birana vaspitna sredstva su negativno potkrepljenje i kazna. Ograničavajuće vaspitne postupke (na pravila usmereno vaspitanje) primenjuju roditelji koji postavljaju stroga i jasna pravila, zahteve i zabrane. Pri tome, stalna kontrola osigurava pridržavanje tih pravila, a adekvatan režim potkrepljenja doprinosi učvršćivanju poželjnih (propisanih) oblika ponašanja.

1. Vaspitni stil roditelja prema teorijskom konceptu Dajen Bomrajnd

Za naše istraživanje posebno je značajan teorijski koncept Dajen Bomrajnd (Baumrind, 1966), koja je, oslanjajući se na Šeferov model, definisala tri osnovna tipa odnosa roditelj–dete: autoritarni, autoritativni i permisivni. Autoritarni vaspitni stil, prema Bomrajndovoj, odnosi se na postupanja roditelja koji imaju visoka očekivanja i zahteve za svoju decu, prvenstveno zato što su netolerantni, sebični i ne ponašaju se adekvatno. Ovi roditelji su strogi, očekuju poslušnost i pokazuju moć kada se njihova deca nedolično ponašaju. Autoritarni roditelji iskazuju svoje zahteve i očekivanja i ne komuniciraju sa decom o razlozima koji stoje iza tih pravila. Na primer, autoritarni roditelji insistiraju, „bolje ti je da budeš dobar u školi ., zato što sam ja tako rekao“. Ovi roditelji pokazuju visok nivo očekivanja i kontrole i nemaju dvosmernu komunikaciju sa svojom decom (Baumrind, 1968).

Autoritarni stil roditeljstva karakteriše visok nivo kontrole i zahteva za zrelošću, sa niskim nivoima brige i jasnoće u komunikaciji. Autoritarni roditelji očekuju apsolutnu poslušnost od svoje dece i često pribegavaju jakim kaznenim merama čim se dete udalji od tog standarda. Svaki dijalog se obeshrabruje obrazloženjem da je roditeljska reč poslednja.)

Autoritativni vaspitni stil, prema Bomrajndovoj, karakteriše roditelje koji ohrabruju verbalnu komunikaciju i inicijativu deteta, oni sa detetom zajedno donose zaključke. Autoritativni roditelji prepoznaju svoja posebna prava kao starije osobe, ali i posebna interesovanja deteta; oni prepoznaju trenutne kvalitete deteta, ali postavljaju i standarde za ponašanje ubuduće. Koriste razum, ali i moć da postignu svoje ciljeve. Svoje odluke ne zasnivaju na zajedničkom dogovoru, niti samo na željama deteta, ali zato i sebe ne smatraju savršenim ili nepogrešivim. Autoritativni stil karakteriše relativno visoka, ali razumna kontrola prilagođena uzrastu deteta. Ono što je, čini se, važno primetiti kada su u pitanju autoritativni roditelji, jeste svakako pitanje racionalnog postupanja roditelja i u tom kontekstu nam se čini značajnom konstatacija Malonea (Maloney, 2010), koji veruje da je na iskustvenom nivou, veliki deo roditeljstva instinktivno, što između ostalog može objasniti probleme koji nastaju na relaciji roditelj – dete. Autoritativni roditelji ispoljavaju opšte prihvatanje praćeno izraženom verbalnom komunikacijom, što najčešće za ishod ima uspešno prilagođavanje, nezavisnost i socijalnu odgovornost. Autoritativni vaspitni stil roditelja karakteriše visok nivo kontrole, brige, jasnoće u komunikaciji sa zahtevima za zrelošću. Autoritativni roditelji primenjuju čvrstu kontrolu nad ponašanjem svoje dece i postavljaju jasne zahteve za ponašanje deteta. Prilikom primene disciplinskih pravila, istovremeno prihvataju i primenjuju dečju perspektivu u sagledavanju disciplinskih mera, u okviru granica koje su prihvatljive za roditelja. Kompetentnost autoritativnih roditelja Bomrajndova je povezala sa instrumentalnom kompetentnošću njihove dece. Instrumentalna kompetentnost (Baumrind, 2002) se odnosi na ponašanje koje je društveno odgovorno i nezavisno, ponašanje koje je prijateljski, a ne neprijateljski nastrojeno prema vršnjacima, kooperativnost, a ne odbojnost prema odraslima, dostignuća a ne neuspesi, dominantnost a ne submisivnost, ciljano, a ne besciljno ponašanje. Najviši nivoi instrumentalne kompetentnosti dece povezani su sa autoritativnim roditeljstvom. Deca iz porodica sa autoritativnim vaspitnim stilom roditelja su prijateljski nastrojena prema vršnjacima, nezavisnija i više istraživački usmerena, kooperativnija sa roditeljima i okrenuta do-

stignućima. Strategije autoritativnih roditelja, prema Bomrajndovoj (Baumrind, Thompson, 2002) obuhvataju: 1) konstrukcije dečjih kompetencija, uključujući dečje socijalne kompetencije, kroz zajedničke aktivnosti i konverzije; 2) oslanjanje na ubeđivanje umesto primoravanje osobe; 3) praćenje dece i osnaživanje kada je to potrebno; 4) usklađenost sa „principom dovoljnog minimuma“ kada je potrebno upotrebiti pritisak kako bi se zadobilo poštovanje dece; 5) primena etičkog principa reciprociteta i 6) uključenost i angažovano učešće u životu deteta.

Za razliku od autoritativnih, permisivni, popustljivi roditelji, smatra Bomrajndova, pokušavaju da se ponašaju tako da ne kažnjavaju, već prihvataju i odobravaju impulse, želje i postupke deteta. Oni deci postavljaju manje zahteva za odgovornost u domaćinstvu i uredno ponašanje, ali se u suštini detetu predstavljaju kao pomoćno sredstvo koje će ono koristiti kad poželi, a ne kao aktivno sredstvo odgovorno za oblikovanje i promenu njegovog trenutnog ili budućeg ponašanja. Ovi roditelji dozvoljavaju detetu da uređuje svoje aktivnosti, koliko god je to moguće izbegavaju vežbe kontrole, i ne ohrabruju dete da poštuje određene društvene standarde ponašanja. Popustljivi roditelji su više rezponzivni nego što su zahtevni. Permisivan stil obeležava niska kontrola praćena niskim zahtevima uz opšte prihvatanje deteta, što za posledicu najčešće ima nisku socijalnu odgovornost i prividnu nezavisnost deteta. Ovaj vaspitni stil karakteriše visok nivo brige i jasnoće u komunikaciji, ali nizak nivo kontrole i zahteva za zrelošću. Popustljivi roditelji dozvoljavaju detetu slobodu u biranju aktivnosti, prihvataju i podržavaju ponašanje deteta i čine malo napora da sprovedu kontrolu nad njim ili da postave standarde ponašanja.

Mekobi i Martin (Teti, Candelaria, 2002) su proširili tipologiju vaspitnih stilova Bomrajndove, dodajući popustljivom vaspitnom stilu roditelja još jedan, popustljivo-zanemarujući vaspitni stil koga karakteriše nizak nivo zahteva i brige za dete. Za razliku od originalne grupe popustljivih roditelja koji su bili jako posvećeni svojoj deci, popustljivo-zanemarujući roditelji su bili i emotivno i fizički distancirani od svoje dece, pokazujući nizak nivo brige i podrške za svoju decu. U poređenju sa decom autoritativnih, autoritarnih i popustljivo-toplih roditelja, deca popustljivo-zanemarujućih roditelja bila su najugroženija po pitanju postizanja instrumentalne kompetentnosti. Dobijeni rezultati pokazuju da su posledice za decu u ovim porodicama još gore, nego u onim autoritarnim u kojima nema topline, u kojima su roditelji grubo i restriktivni, što ukazuje da je neka vrsta truda oko

dece, čak i lošeg kvaliteta bolja nego nikakav trud i nikakvo angažovanje roditelja.

[U svom kasnijem radu Bomrajndova (Baumrind, 1991) takođe dodaje još jedan vaspitni stil, odbacujuće-zanemarujući, koji se poklapa sa prethodno pomenutim popustljivo-zanemarujućim vaspitnim stilom. Odbacujuće-zanemarujući roditelji nisu ni zahtevni ni respozivni, oni niti nadgledaju niti podržavaju, ali mogu biti aktivno odbacujući, ili pak da zanemaruju u potpunosti svoje obaveze u podizanju dece.]

2. Vaspitni stil roditelja i kompetentno roditeljsko funkcionisanje u porodicama sa adolescentima

U životnom ciklusu porodice faza „porodica sa adolescentom“ podrazumeva uspostavljanje nove, kvalitativno drugačije ravnoteže. Da bi se razumele promene sa kojima se susreće porodica u ovom periodu, značajno je razumevanje različitih međusobno povezanih događaja koji se prema Stajnbergu (Steinberg, Silk, 2002) mogu definisati kao: 1) razvojne promene povezane sa prelazom deteta iz detinjstva u adolescenciju, 2) kao promene u društvenom kontekstu deteta i 3) kao razvojne promene povezane sa iskustvom iz srednjeg doba roditelja. Kada se govori o prvoj grupi promena, važno je pomenuti da su promene u vezi sa pubertetom očigledne za roditelje, stalno ih podsećaju da njihovo dete odrasta. Roditelji takođe primećuju da njihova deca počinju da razmišljaju kao odrasli. Adolescenti postavljaju novi kognitivni okvir porodičnih diskusija, što predstavlja zahtev za roditelje da prepoznaju i uvažavaju adolescentove kognitivne sposobnosti, a što može biti izvor konflikata na relaciji roditelj – adolescent. Uspostavljanje autonomije i identiteta adolescenata može se sukobiti sa željama roditelja da održe zavisnost svoje dece i nametnu svoj sistem vrednosti. Kako vršnjaci dobijaju sve veću važnost u životu adolescenata, roditelji mogu osećati da su isključeni iz života svojih adolescenata, što takođe može biti izvor sukoba.

Druga grupa promena odnosi se na promene u društvenom kontekstu adolescenata, pri čemu se pre svega misli na porast vremena bez nadzora, jer je „slobodno vreme“ tokom adolescencije veće što otežava roditeljima da prate gde deca idu. Problemi kontrole adolescenata i njihovih aktivnosti, testiraju granice poverenja unutar odnosa roditelj – adolescent i takođe mogu biti izvori konflikata.

Kada se govori o razvojnim promenama koje su povezane sa iskustvom odraslih u srednjem dobu roditelja, zanimljiv aspekt ovog problema jesu svakako razvojne potrebe roditelja u ovoj fazi života i način na koji se one reflektuju na ispunjavanje roditeljskih uloga. Prema nekim studijama (Steinberg, Silk, 2002) ovaj period u životnom ciklusu porodice prepoznat je kao kritična tačka u bračnom i roditeljskom funkcionisanju, kao period povećanog rizika za razvod. U isto vreme kada adolescenti ulaze u period brzog fizičkog razvoja, seksualnog sazrevanja, njihovi roditelji počinju da osećaju zabrinutost zbog sopstvenog zdravlja, fizičke privlačnosti, reproduktivnih sposobnosti ili seksualne privlačnosti. Adolescenti su na pragu sticanja određenog statusa, njihova karijera, brak su ispred njih, njihovi izbori su neograničeni, dok su s druge strane njihovi roditelji mnoge izbore već učinili, neke uspešno, ili manje uspešno, dostigli su svoj profesionalni uspon, ili pak moraju da se nose sa raskorakom između aspiracija i realnih postignuća. Ova faza u životnom ciklusu porodice adolescentima donosi gotovo neograničene mogućnosti, dok za njihove roditelje predstavlja vreme kada treba da se pomire sa izborima koje su napravili u mladosti. Period u kome dete ulazi u adolescenciju okarakterisan je najnižom tačkom u životnom zadovoljstvu roditelja, jer se preklapanje kriza reflektuje na porodično funkcionisanje i na realizovanje roditeljskih uloga i može da doprinese stvaranju određenih disbalansa u porodičnom funkcionisanju.

Uspešno roditeljstvo zahteva veliku fleksibilnost i sposobnost da se prepoznaju zadaci koji su promenljivi u odnosu na uzrast i razvojni status deteta. U fazi životnog ciklusa „porodica sa adolescentom“, razvojne i socijalne potrebe tinejdžera često su usmerene ka menjanju granica koje postavljaju roditelji, što može da poveća pritisak na veštine roditeljstva. Pred roditelje se postavljaju veoma teški zadaci: moraju da održe balans između disciplinovanja dece za neprihvatljivo ponašanje i davanja dozvole, do kog stepena tinejdžeri mogu da istražuju u svom svetu. U periodu rane adolescencije, kada se porodični odnosi preuređuju i redefinišu, učestalost konflikta između roditelja i dece dostiže najvišu tačku, jer se stavovi i gledišta dece sve više razlikuju od roditeljskih (Place et al., 2007).

Bomrajndova (Baumrind, 1968) smatra da u adolescenciji moć ne sme i ne treba da se koristi da opravda autoritet roditelja. Adolescenti su sada sposobni da logično rasuđuju, mogu da formulišu principe izbora na osnovu kojih će suditi o svojim delima i delima drugih, poseduju mentalnu sposobnost da budu kritični, iako nisu dovoljno mudri da tu kritičnost drže pod kontrolom. Adolescent može sada

jasno da vidi mnogo alternativa direktivama roditelja i roditelj zbog toga mora biti spreman da se razumno brani, da obrazlaže sopstvene stavove, jer neravnomerna raspodela moći koja karakteriše detinjstvo, u adolescenciji više ne postoji. Kada malo dete odbije poslušnost, njegov roditelj može biti uporan dok ne posluša, uz razlog zasnovan na principu koji dete neće ni razumeti, ili uz razlog zasnovan na neravnomernoj raspodeli moći, koju će sigurno razumeti. Roditelj može reći detetu da mora nešto da uradi zato što on tako kaže i dete će prihvatiti takav postupak roditelja kao opravdan, jer još uvek nije sposobno da se suprotstavi principima na kojima roditelji insistiraju. Adolescent, s druge strane, jeste sposoban da se suprotstavi principima roditelja. Kad adolescent odbije da uradi ono što njegovi roditelji žele, roditeljima je lakše da ga jednostavno pitaju zašto nešto neće da uradi. Kroz dijalog koji sledi roditelj može naučiti da je njegova naredba bila nepravedna, a adolescent da naredba njegovog roditelja može biti opravdana. U svakom slučaju, moguće je da se izbegne direktan sukob na relaciji adolescent – roditelj. Dok direktan sukob služi da se poveća autoritet u periodu stvaranja autoriteta, u periodu adolescencije on autoritet smanjuje, odnosno urušava ga. To ne znači da se roditelj odriče svoje autoritativne uloge, već da svoju ulogu sada igra na drugačiji način, prilagođen nivou razvoja starijeg deteta. Sukob mišljenja između roditelja i deteta uključuje često običan sukob interesa, češće nego što su to roditelji spremni da priznaju; na primer roditelj traži tihu, dok tinejdžer želi da svira glasna muzika, ako dolazi uveče kasno, onda roditeljima nema spavanja. Bomrajndova smatra da adolescenti prepoznaju kada su zahtevi roditelja opravdani, pa se zbog toga autoritet roditelja u adolescenciji zasniva ili se ruši na prethodnim delima roditelja i onome kakav je roditelj sada i u poređenju sa tim kakve roditelje bi adolescenti želeli. Adolescentu treba roditelj koji priča o onome što je vredno slušati i koji shvata šta on ima da kaže, njemu treba neko sa kim će se prepirati, kako bi razvio sopstvenu poziciju. Njegovi roditelji mogu da igraju tu ulogu prijateljskog protivnika. Adolescentu treba snažno utvrđena teza sa kojom će povezati svoje mišljenje. Ubedljiva antiteza zahteva dobro formulisanu tezu. Autoritativni roditelj može snažno da iskaže i brani sopstvenu tezu, a da ne zapostavi slobodu adolescenta da iskaže i raspravlja o svojoj antitezi. Pod normalnim uslovima, adolescenti se nikako ne bune protiv sveukupnog autoriteta. Oni prilično precizno prave razliku između autoritarne i autoritativne roditeljske kontrole. Dete dobro prihvata autoritet zasnovan na razumnoj brizi za njegovu dobro, dok odbacuje onaj zasnovan na želji odraslih da dominiraju ili

koriste dete (Baumrind, 1968). Ovaj prvi, koji se može nazvati razumnim autoritetom, sličan je „autoritativnoj kontroli“ i prisutan je kod roditelja sa autoritativnim vaspitnim stilom, dok se drugi može nazvati autoritetom zabrane, sličan je „autoritarnoj kontroli“ i prisutan je kod roditelja sa autoritarnim vaspitnim stilom. Za razliku od njih, permisivni roditelji su se odrekli sopstvenog autoriteta i prepustili ga deci; to su roditelji sa permisivnim vaspitnim stilom.

Za razumevanje kompetentnosti roditeljskog funkcionisanja veoma su značajna istraživanja povezanosti vaspitnog stila roditelja i školskog uspeha adolescenata. Jedno od prvih istraživanja ove povezanosti, organizovala je Bomrajndova (Baumrind, 1968). Prateći longitudinalno decu od predškolskog uzrasta do adolescencije, utvrdila je da su deca autoritativnih roditelja zrelija, socijalno nezavisnija, aktivnija i uspešnija nego deca neautoritativnih roditelja. Takođe je utvrdila da su deca predškolskog uzrasta koja imaju roditelje sa permisivnim vaspitnim stilom, pokazala nizak nivo samopouzdanja, samokontrole i kompetentnosti. Kako bi utvrdila da li su ovi nalazi stabilni, ponovo je organizovala ispitivanje u periodu adolescencije i ustanovila da je odnos stilova roditelja sa školskim postignućem u skladu sa ranijim nalazima (Baumrind, 1991). U poređenju sa svojim vršnjacima, adolescenti iz autoritativnih porodica bili su kognitivno motivisani i ciljano orijentisani, a na testovima verbalnih i matematičkih dostignuća postigli su gotovo najviše skorove. Takođe su bili društveno odgovorni, imali su visoko samopouzdanje i unutrašnji locus kontrole.

Rezultati brojnih istraživanja pokazuju da adolescenti, koji su vaspitavani u porodicama u kojima su roditelji primenjivali autoritativni stil, pokazuju bolji uspeh u školi od svojih vršnjaka. Stajenberg sa saradnicima (Steinberg et al., 1992) navodi studije u kojima se sugerije da je veza između autoritativnosti i školskog uspeha uzročna, evidentna i kod mlađih i kod starijih adolescenata, snažna kroz različite konceptualizacije i operacionalizacije autoritativnosti i generalizovana preko različitih etničkih, socioekonomskih i porodičnih struktura. Istraživanja Stajnerberga i njegovih saradnika pokazuju da u adolescenciji tri specifične komponente autoritativnosti doprinose zdravom psihološkom razvitku i školskom uspehu: roditeljsko prihvatanje ili toplina, nadgledanje ponašanja i strogost i psihološko davanje autonomije ili demokratija. U svojoj studiji Stajenberg je utvrdio da je autoritativno roditeljstvo u visokoj korelaciji sa školskim uspehom, mada postoji izuzetak: za adolescente koji potiču iz afroameričkih porodica ne važi korelacija između autoritativnog roditeljstva i školskog uspe-

ha, što ukazuje na to da autoritativnost nije dobar prediktor akademskih dostignuća u afroameričkim porodicama. Ovi rezultati pokazuju da kultura igra veoma značajnu ulogu između vaspitnih stilova roditelja i akademskog postignuća kod adolescenata. Prema rezultatima istraživanja Matejevićeve (Matejević, Stojković, 2012) utvrđeno je da postoji niska, ali statistički značajna povezanost između demokratskog vaspitnog stila majki i vrlo dobrog uspeha adolescenata u školi ($r=0.283$, $r<0.05$) i između demokratskog vaspitnog stila majki i odličnog uspeha adolescenata u školi ($r=0.248$, $r<0.01$), što potvrđuje da je demokratski vaspitni stil povezan sa boljim školskim uspehom. S obzirom na to da su dobijene statistički značajne korelacije jedino u odnosu na vaspitni stil majki, može se konstatovati da je doprinos majki u školskim postignućima adolescenata adekvatniji i prisutniji.

Istraživanje Lambornove i saradnika (Lamborn et al., 1991) pokazuje da adolescenti koji dolaze iz autoritativnih porodica imaju značajno veće akademske kompetencije, znatno niži nivo problematičnog ponašanja i znatno viši nivo psihosocijalnog razvoja, nego adolescenti iz autoritarnih, popustljivih i zanemarujućih porodica. U svom istraživanju uspeha adolescenata na koledžu, Turner sa saradnicima (Turner et al., 2009) navodi da rezultati njegovih istraživanja pokazuju da je autoritativni vaspitni stil roditelja prediktor uspeha učenika na koledžu.

U istraživanju Hozera i Alena (prema Steinberg, Silk, 2002) ispitivana su dva specifična tipa ponašanja roditelja u odnosu na autonomiju adolescenata: prihvatajuće i odbacujuće ponašanje roditelja na osnovu video kasete diskusija roditelja i adolescenata. Prihvatajući roditelji su pružali priliku adolescentima da iskažu svoje ideje, dok su odbacujući roditelji teško prihvatili individualnost svoje dece, osuđivali su i omalovažavali nezavisnost u mišljenju. Adolescenti čiji su roditelji bili prihvatajući i blago restriktivni, lakše su razvijali individualnost i postizali su više skorove prilikom merenja ega i psihosocijalnih kompetencija. S druge strane, adolescenti čiji su roditelji nametljivi ili preterano zaštitnički nastrojeni, mogu imati probleme u individualizaciji, što može voditi ka depresiji, anksioznosti i umanjnim društvenim kompetencijama. Dok se preterana kontrola ponašanja povezuje sa „buntovnošću“, preterana psihološka kontrola se povezuje i sa unutrašnjim i sa spoljašnjim problemima u ponašanju adolescenata. Adolescenti koji su emocionalno autonomni, ali se pri tome osećaju distancirano od svojih roditelja, imaju nisko postignuće pri merenju psihološke prilagođenosti, dok su adolescenti koji imaju isti nivo emocionalne autonomije, ali osećaju bliskost sa svojim rodi-

teljima psihološki zdraviji od svojih vršnjaka. Adolescenti koji osećaju relativno veću bliskost sa svojim roditeljima postižu bolje rezultate od svojih vršnjaka prilikom merenja psihološkog razvoja, bihevioralne kompetencije, uključujući uspeh u školi i osećaj samopoštovanja.

U svojim konceptualizacijama vaspitnog stila roditelja Darling i Stajenberg (Darling, Steinberg, 1993) tvrde da iako roditelji mogu da koriste različite prakse roditeljstva, roditeljski stilovi i dalje utiču na razvoj i prilagođavanje deteta jer daju emocionalni kontekst koji menja značenja različitih praksi roditeljstva. Oni smatraju da roditeljska praksa i roditeljski stil podržavaju dostizanje roditeljskih ciljeva i vrednosti. Roditeljska praksa ima direktan uticaj na razvoj specifičnih dečih ponašanja od manira za stolom do akademskog postignuća. U suštini, roditeljska praksa je mehanizam preko koga roditelji direktno pomažu deci da postignu određene ciljeve, dok su uticaji vaspitnog stila roditelja indirektni; roditeljski stil, prema ovim autorima, menja efektivnost roditeljskih praksi. Oni navode rezultate prethodnih istraživanja u kojima su dokazali da je efekat uključenosti roditelja u školske aktivnosti, u odnosu na akademska postignuća adolescenata veći kod autoritativnih, nego kod neautoritativnih roditelja, tako da povezanost između školskog učešća roditelja i akademskog uspeha adolescenata variraju kao funkcija roditeljske autoritativnosti. Može se pretpostaviti da su autoritativni roditelji adekvatniji u interakciji sa adolescentima u odnosu na školske aktivnosti na izbor određenog kursa, ili korišćenja objašnjenja u diskusijama i razumevanja perspektive adolescenata u sagledavanju problema vezanih za školu, što pomaže adolescentu da donese pametnije odluke. Na taj način vaspitni stil roditelja može menjati efektivnost specifične roditeljske prakse, čineći je boljom nego što bi bila u drugačijem stilskom kontekstu. Darling i Stajenberg veruju da autoritativnost može menjati efektivnost roditeljske prakse, kroz uticaj na dečju otvorenost za socijalizaciju (na primer, povećanjem želje deteta da učini roditelje ponosnim u domenu koji je njima bitan). Suprotno, autoritarno roditeljstvo može povećati otpornost adolescenata na roditeljske savete i ova otpornost može umanjiti ostale povlastice efekata uključenosti roditelja u školske aktivnosti.

Takođe je važno napraviti razliku između roditeljske kontrole ponašanja i psihološke kontrole adolescenata. Psihološka kontrola koja uključuje roditeljsku intruzivnost, nedostatak ljubavi i indukovanje krivice inhibira razvoj adolescenata, tako što ometa razvoj zdrave slike o sebi i sopstvenom identitetu. Barber i njegove kolege (prema Smetana et al., 2005) su utvrdili da adolescenti zahtevaju adekvatan stepen psihološke autonomije kako bi stekli predstavu o sebi da li su

efikasni sposobni pojedinci. Smetana i saradnici (Smetana et al., 2005) su pretpostavili da bi adolescenti imali osećaj veće psihološke kontrole kada bi svoje roditelje percipirali kao preterano restriktivne, što bi se odrazilo na nedostatak autonomije u regulisanju njihovih ličnih domena. Da bi proverili ovu hipotezu, Smetana i saradnici su ispitivali percepcije i verovanja afroameričkih adolescenata o psihološkoj kontroli njihovih roditelja. Verovanje u roditeljski autoritet je ispitivano zajedno sa verovanjem adolescenata o opravdanoj roditeljskoj kontroli. Takođe je istražena i njihova procena koja se odnosila na njihovu obavezu da slušaju svoje roditelje, čak i kada se ne slažu sa roditeljskim pravilima. Rezultati istraživanja su pokazali da su adolescenti, koji su verovali da roditelji treba da imaju manje legitimne kontrole nad njihovim ličnim stvarima, posmatrali svoje majke kao osobe koje ih više psihološki kontrolišu. Ovi rezultati su dobijeni u obe analize i u ranoj i kasnije u srednjoj adolescenciji. Adolescenti koji su verovali da treba da imaju više slobode nad ličnim pitanjima (npr. spavanje do kasno vikendom, trošenje novca, izbor odeće), posmatrali su svoje roditelje kao osobe koje posebno ograničavaju njihovu slobodu, dok su svoje majke videli kao osobe koje ih više psihološki kontrolišu. Neka druga istraživanja pokazuju da visok nivo psihološke kontrole može da izazove internalizujuće probleme kod adolescenata kao što su anksioznost, depresija, usamljenost i zbunjenost, dok preterano ograničavanje slobode može biti povezano sa psihijatrijskim simptomima. Međutim, istraživanja o popustljivim roditeljima pokazuju da je omogućavanje previše slobode takođe štetno za prilagođavanje i razvoj.

Prethodno istraživanje Smetane (Smetana, 1995) na uzorku evroameričkih porodica srednje klase pokazalo je da autoritativni roditelji dozvoljavaju adolescentima ličnu nadležnost, odnosno autonomiju nad ličnim pitanjima, ali tretiraju opšta pitanja (npr. čišćenje sobe) kao legitimnu stvar za roditeljski autoritet. Nasuprot tome, autoritarni roditelji gledaju na opšta i lična pitanja kao legitimno kontrolisana od strane roditelja, dok popustljivi roditelji tretiraju i lična i opšta pitanja izvan legitimnog autoriteta roditelja kao legitimnu stvar adolescenata. Ovi nalazi nagoveštavaju da više kontrole roditelja u odlukama o opštim pitanjima, posebno u ranoj adolescenciji, dovodi do boljeg prilagođavanja u kasnijoj adolescenciji, dok je veća autonomija adolescenata nad ličnim pitanjima, posebno u kasnijoj adolescenciji, bila povezana sa njihovim boljim prilagođavanjem. Ona takođe navodi i podatke nekih longitudinalnih istraživanja koji pokazuju da i adolescenti i majke smatraju da adolescenti treba da imaju više au-

tonomije u odlučivanju nad ličnim pitanjima. Prilagođavanje adolescenata je istraženo u odnosu na njihovo školsko postignuće (o kome su izveštavali roditelji), devijantnost, samovrednovanje i depresivno raspoloženje. Za mlade Afroamerikance adekvatno prilagođavanje je istovremeno povezano sa neprekidnim roditeljskim nadzorom u toku srednje adolescencije. Veća roditeljska kontrola nad opštim problemima istovremeno je povezana sa boljim akademskim postignućem, boljim samopoštovanjem, a manje sa devijantnim ponašanjem u ranoj i srednjoj adolescenciji, kao i sa manje devijantnosti i depresije u kasnijoj adolescenciji. Ovi rezultati sugerišu da je psihološko funkcionisanje kod afroameričkih adolescenata poboljšano kada roditelji nastavljaju da budu uključeni kroz adolescenciju u donošenju odluka u pogledu opštih pitanja. Rezultati ovih istraživanja ukazuju na to da je manje autonomije nad ličnim i opštim pitanjima u ranoj adolescenciji, u kombinaciji sa povećanom autonomijom u srednjoj i kasnoj adolescenciji povezano sa samopoštovanjem i odsustvom depresivnih reakcija kod afroameričkih adolescenata. Veća kontrola u ranoj adolescenciji i povećana autonomija nakon srednje adolescencije izgleda da je prilagođena za afroameričke adolescente, smatra Smetana. Rezultati ovih istraživanja sugerišu da su verovanja adolescenata i roditelja o roditeljskom autoritetu heterogena i da variraju u zavisnosti od konceptualnog domena. Adolescenti su i prihvatili i odbacili roditeljski autoritet, što ukazuje na pokušaje integracije roditeljskih i kulturnih konvencija i moralnih vrednosti u procesu izgradnje sopstvenog identiteta i granica lične nadležnosti. Verovanja o legitimnosti autoriteta odraslih pomeraju se tokom adolescencije, kao što granice ličnog domena adolescenata rastu, smatra Smetana. Sa uzrastom, američki adolescenti provode sve više vremena daleko od roditeljskog nadzora u društvu vršnjaka. Iako su i majke i adolescenti verovali da adolescenti treba da imaju više lične slobode sa godinama, u tim verovanjima su postojale i generacijske razlike. Majke afroameričkih adolescenata, kao i majke evroameričkih adolescenata srednje klase povlače restriktivnije granice ličnih sloboda adolescenata, nego što oni to zahtevaju i prihvataju. Ove razlike dovode do sukoba u odnosu adolescenata i roditelja, kao što pokazuju brojna istraživanja, što zauzvrat utiče na transformaciju prema većoj autonomiji. Koliko roditelji zaista daju autonomiju adolescentima zavisi od raznovrsnih faktora koji uključuju i određena verovanja uslovljena kulturološki, kao verovanje o odgovarajućem vremenu za davanje autonomije, verovanja roditelja o sposobnostima i kompetencijama adolescenata da preuzmu više odgovornosti i privilegija, takođe je

značajan faktor vaspitni stil roditelja, kao i procena roditelja o opasnostima koje postoje u okruženju, koje su bitne za donošenje odluka o slobodi adolescenata. Ovi rizici mogu varirati u različitim društvenim kontekstima, društvenim klasama i kulturama, što dovodi do razlika u percipiranju autonomije adolescenata od strane roditelja. Na primer, kako navodi Smetana, afroameričkim majkama je briga o sigurnosti bila važan kriterijum za davanje slobode adolescentima, zbog prisustva određenih predrasuda koje su bile povezane sa rasizmom. Za razumevanje problema autonomije adolescenata svakako je važno razumevanje kroskulturnih varijacija koje daju specifičan doprinos razrešavanju problema autonomije adolescenata. Ipak je važno da roditelji imaju kapacitete da se prilagode na adekvatan način razvojnim promenama adolescencije, jer je kontrola nad određenim ponašanjima, koja se u ranijim godinama smatrala adekvatnom, na kasnijem uzrastu može posmatrati kao psihološko nametanje i prinuda koja može da doprinese pojavljivanju internalizovanih problema u ponašanju adolescenata. Kompetentno roditeljsko funkcionisanje u odnosu na autonomiju adolescenata podrazumevalo bi postojanje ravnoteže između obezbeđivanja dovoljne kontrole ponašanja, kako bi roditelji pružili sigurnost adolescentima, ali da pri tome ne budu previše nametljivi u odnosu na lične domene funkcionisanja adolescenata.

Bomrajndova (Baumrind, Thompson, 2002) konstatuje da je autoritativni model najefikasniji stil vaspitavanja dece kako u ostvarivanju visokog nivoa individualnosti, tako i zajedništva kod dece, s tim što ona ograničava ovu kompetentnost u odnosu na vaspitavanje dece u Evropi i Americi. Autoritativno roditeljstvo balansira između toplog učešća i psihološke autonomije, dosledne kontrole ponašanja i visokih razvojnih očekivanja u pogledu socijalne zrelosti i kognitivnih postignuća. Nasuprot autoritarnih roditelja koji su veoma zahtevni, ali ne i osetljivi, permisivnih roditelja koji su osetljivi, ali nezahtevni i indiferentnih roditelja koji su niti zahtevni, niti osetljivi, autoritativni roditelji su podjednako i zahtevni i osetljivi. S jedne strane, smatra Bomrajndova, oni obezbeđuju čvrstu kontrolu i postavljaju visoke zahteve zrelosti, a sa druge strane nude toplinu, responzivnost za dečje potrebe i ohrabruju samostalnost. Oni ostaju otvoreni za mišljenje deteta, ali i za preuzimanje odgovornosti za čvrsto usmeravanje njegovih akcija, naglašavajući mu potrebu odlučivanja putem komunikacije i racionalne diskusije kroz interakcije koje su prijateljske, ali i vaspitne. Uravnotežena perspektiva autoritativnih roditelja nije isključivo usmerena ni na dete, ni na roditelje, već nastoji da integri-

še potrebe deteta sa potrebama roditelja; na prava i odgovornosti roditelja i dece gleda se kao na komplementarne, umesto na identične. S obzirom na to da deca imaju sopstvene planove, koji uključuju testiranje granica autoriteta roditelja, disciplinski trenuci su česti u porodicama u kojima roditelji koriste autoritativni vaspitni stil. Mehanizme koji odlikuju autoritativno roditeljstvo karakteriše podsticanje moralne internalizacije, samostalnosti, prosocijalno ponašanje i visok nivo kognitivnih operacija.

Iako u različitim kulturnim kontekstima, postoje različite alternative u odnosu na autoritativni stil roditeljstva, o čemu će više reči biti kasnije, nijedna studija nije pokazala da autoritativni stil roditeljstva može biti štetan, ili manje efikasan. Istraživanja pokazuju da ipak u različitim kulturama postoje određene karakteristike roditelja koje se smatraju adekvatnim, a koje se mogu povezati sa autoritativnim vaspitnim stilom, kao što su (Baumrind, Thompson, 2002): duboka i trajna posvećenost roditeljskoj ulozi, intimno poznavanje deteta i njegovih razvojnih potreba, poštovanje individualnosti i zahteva deteta, uređivanje režima i strukture u porodici tako da odgovara razvojnim karakteristikama deteta, spremnost da se uspostave i primenjuju pravila ponašanja, kognitivno podsticanje i efikasna komunikacija, kao i korišćenje obrazloženja kako bi se osiguralo da deca razumeju ciljeve svojih roditelja i njihovih disciplinskih postupaka.

Kompetentno roditeljsko funkcionisanje može biti sagledavano iz različitih perspektiva, ali u suštini ono konvergira (Teti, Candelaria, 2002) oko sledećih ideja: prva je toplina, prihvatanje i osetljivost za potrebe deteta, bez obzira na razvojni stadijum deteta, druga je da se grubo, negativno i prinudno roditeljstvo smatra štetnim za razvoj deteta, i treća je da je roditeljsko učešće svakako bolje nego nikakvo učešće, iako učešće samo po sebi ne predstavlja dobar prediktor kompetentnog roditeljstva.

3. Uticaji kulture i verovanja roditelja na kompetentno roditeljstvo

Uprkos tome što dokazi o vrednosti autoritativnih vaspitnih stilova za ishode razvoja adolescenata postoje već četrdeset godina, ipak roditelji i dalje nastavljaju da se angažuju kroz popustljivu, permisivnu ili autoritarnu roditeljsku praksu. To potvrđuju istraživanja Smetane i brojnih drugih istraživača (Smetana, 1995). Ona je u

svom istraživanju utvrdila da je 44% ispitivanih majki i 40% ispitanih očeva identifikovano sa permisivnim vaspitnim stilom i 29% majki i 37% očeva sa autoritarnim vaspitnim stilom. Sigel i Mekgilikadi-De Lisi (Sigel, McGillicuddy-De Lisi, 2007) su postavili pitanje zašto su ovi vaspitni stilovi toliko česti uprkos velikoj količini dokaza koji povezuju autoritativni vaspitni stil sa pozitivnim kognitivnim i socijalnim ishodom. Oni smatraju da mnogi roditelji nisu upoznati sa rezultatima ovih istraživanja, a s druge strane, pak smatraju da roditeljska postupanja mogu biti povezana sa njihovim uverenjima koja potiču iz različitih izvora. Smatraju da tu treba svakako uzeti u obzir sopstvenu istoriju roditelja i njihova iskustva u ulozi deteta, društveno-istorijske i društveno-kulturne faktore, njihova lična iskustva u ulozi roditelja, ciljeve samih roditelja i različita mišljenja koja su iznesena u popularnoj literaturi. Ovi faktori dovode do toga da roditelji veruju u adekvatnost različitih vaspitnih stilova i primenjuju vaspitne postupke koji ne dovode do ishoda koje su zaista želeli da postignu. Tako neki roditelji veruju da su poslušnost i kažnjavanje garancija da se kod dece razvije jak karakter zasnovan na upornosti i istrajnosti deteta. Grusek i Gudnau (Grusec, Goodnow, 1994) su dali moguće razloge za trajno verovanje u vrednost popustljivog vaspitnog stila. Oni smatraju da je glavna pokretačka snaga roditeljskog ponašanja fokusirana na verovanju da svoju ulogu roditelja treba da usredsrede na postizanje sreće deteta i izgradnju njegovog samopouzdanja i razvijanje harmoničnih odnosa u porodici. Postoji veća verovatnoća da roditelji sa takvim verovanjima postanu popustljivi roditelji, jer smatraju da će ovakvim vaspitnim postupcima postići ciljeve formiranja dobro prilagođenog deteta sa pozitivnim porodičnim odnosima.

Percepcije vaspitnih silova mogu biti povezane i sa različitim uverenjima koja postoje u određenoj kulturi, na primer da otac treba da bude strog i pravičan a majka blaga i podržavajuća. Ovakva uverenja su bila prisutna u srpskoj patrijarhalnoj kulturi u kojoj su uloge oca i majke bile komplementarne. Ljubav oca prema detetu, kao sastavni deo njegove roditeljske uloge, ispunjava sasvim različitu ulogu od ljubavi majke. Dok je materinska ljubav bezuslovna, očinska ljubav je uslovljena ponašanjem deteta, dete mora da je zasluži, ispunjavajući očekivanja oca, a da bi dete zaslužilo ljubav oca mora da se podređuje njemu. Reč „pater“ i u starogrčkom i u latinskom jeziku označava oca i izvor je pojma patrijarhalnost. Otac je u patrijarhalnim odnosima oličenje apsolutne vlasti čoveka nad čovekom, a naziv „patrijarhalan“ je u stvari složenica od starogrčkih reči „pater“ i „arhe“, što znači vlast. Otac je u porodici ono što je vlada u državi i bog na nebu.

Patrijarhalni otac je po pravilu autoritarni vaspitač. Njegova neumljivost prema detetu je izraženija u odnosu na autoritarnu majku. U patrijarhalnom društvu se od očeva zahtevalo da vaspitavaju „dobre“, poslušne građane. Dete se u patrijarhalnoj porodici mora ponašati onako kako otac želi, mora se obrazovati po očevoj želji, mora se baviti onim što mu otac nametne, mora prihvatiti zvanje koje mu otac odredi.

U srpskoj patrijarhalnoj kulturi (Trebješanin, 1991), briga o malojoj deci i njihovom vaspitanju spadala je u takozvane „ženske poslove“. Tek kada dete toliko odraste, da se na njega može delovati razumnim sredstvima, putem govora i kada postane podložno moralnom vaspitanju, tek tada na scenu stupa otac kao predstavnik patrijarhalnog morala i započinje vaspitanje deteta, odnosno oblikovanje njegovog karaktera. Da bi u dete usadio moralne norme i čvrst sistem vrednosti i pravila ponašanja, otac mora, smatra se u patrijarhalnoj kulturi, da prema detetu u svom ophođenju bude prevashodno ozbiljan, dostojanstven i strog. Nežan otac, veruje se „pokvario“ bi dete, jer bi ono postalo razmaženo. Važna uloga oca u vaspitanju dece bilo je kažnjavanje dece. Dok majka, babe i dede, mogu biti popustljivi prema deci, u srpskoj patrijarhalnoj kulturi otac mora biti strog i katkad nemilosrdan. Ovako propisano ponašanje zasniva se na verovanju da otac mora imati moralni autoritet i da može sa uspehom kontrolisati dečje ponašanje samo u slučaju kada ga se ona boje. Pošto se deca pribjavaju strogom oca, kada dete ne sluša, majka se koristi ocem kao nekom vrstom „strašila“, da zaplaši i natera dete na poslušnost. Otac se bavi decom starijeg uzrasta i to pre svega onom muškog roda, sin tradicionalno pripada ocu i on je njegov glavni vaspitač i uzor (Trebješanin, 1991). Iako savremeni roditelji nastoje da se oslobode nekih patrijarhalnih modela, primenjujući permisivno vaspitanje, kao reakciju na autoritarnost sopstvenih roditelja, čini se da ipak transgeneracijski prenos porodične kulture determiniše uloge očeva i majki u odnosu na to da još uvek postoje očekivanja da su majke permisivnije od očeva. I nalazi nekih savremenih istraživanja to potvrđuju. Istraživanje Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi (McGillicuddy-De Lisi, De Lisi, 2007) je pokazalo da postoje razlike u vaspitnim stilovima majki i očeva prema verovanjima adolescenata. Prema rezultatima ovog istraživanja adolescenti su porodične odnose videli mnogo negativnije kada su majke predstavljene sa autoritarnim vaspitnim stilom, što ukazuje da adolescenti imaju očekivanja da majke budu tople i podržavajuće. Međutim, interesantno je istaći da su oni porodične odnose videli manje negativnim kada su očevi prikazani sa autoritarnim vaspitnim

stilom, i da su razlike takođe bile prisutne kada je u pitanju permisivni vaspitni stil. Kada su očevi bili prikazani kao popustljivi, adolescenti su porodične odnose videli kao manje pozitivne, nego kada su majke viđene kao permisivne, što ukazuje da se permisivnost od očeva manje očekuje i doživljava kao nebriga, a kada su majke u pitanju, permisivnost se doživljava kao prihvatanje. Ovi rezultati su pokazali da postoje razlike u percepcijama roditeljskih uloga kod adolescenata, što negde ukazuje i na to kako oni vide svoje potencijalne uloge u porodicama. Rezultati ovog istraživanja ukazuju da adolescenti veruju da su porodice srećnije i da bolje funkcionišu kada su očevi autoritarniji od majki, a majke permisivnije od očeva. Takođe su porodični odnosi ocenjeni negativnije kada su roditelji autoritarni, pri čemu su najnegativnije procenjeni porodični odnosi kada su roditelji neuključeni i zanemarujući, što se poklapa sa rezultatima istraživanja koja su ranije spomenuta.

Prema rezultatima istraživanja koje se odnosilo na vaspitni stil roditelja sa mlađim adolescentima učenicima osnovne škole (Matejević, Stojković, 2012), utvrđeno je da najveći broj roditelja (prisutna je saglasnost između majki i očeva) preferira permisivni vaspitni stil, na drugom mestu je autoritarno-topli vaspitni stil, na trećem mestu je demokratski vaspitni stil, zatim sledi odbacujući vaspitni stil, dok najmanji broj roditelja, prema proceni adolescenata preferira zanemarujući vaspitni stil. Prezentovani rezultati pokazuju da iako je permisivni vaspitni stil na prvom mestu, distribucija ovih vaspitnih stilova prilično je ravnomerna, što ukazuje na izmešanost ovih vaspitnih stilova, čime se nameće pitanje roditeljske doslednosti. Ovi rezultati se svakako mogu razumeti u sklopu dileme koju roditelji imaju u odnosu na postavljanje granica: da li da adolescentima daju više slobode, što ukazuje na prisustvo permisivnog vaspitnog stila, ali i verovanje da previše slobode otvara mogućnosti za problematična ponašanja, pa otuda i insistiranje na kontroli što za posledicu ima prisustvo autoritarno toplog vaspitnog stila. Treća mogućnost je prisustvo autoritativnog odnosno demokratskog vaspitnog stila, što ukazuje na potrebu roditelja da podrže razvoj autonomije adolescenata kroz demokratsko usmeravanje. Čićonjani i Zani (Cicognani, Zani, 1998) smatraju da roditelji često moraju da se uhvate u koštac sa svojim već oformljenim vaspitnim stavovima i zato im može biti teško da prepoznaju novonastale potrebe adolescenata za više autonomije. Moguća posledica je, smatraju oni, da se vaspitne strategije roditelja mogu pokazati nedoslednim, od situacije do situacije, ukoliko roditelji pokušaju da uravnoteže svoja nastojanja da održe kon-

trolu nad ponašanjem adolescenata. Problem stepena doslednosti vaspitne strategije roditelja ispitivao je Junis sa saradnicima (Younnis et al., 1992). Njihovo istraživanje je pokazalo da je malo roditelja primenjivalo strategiju doslednosti, dok je 85% ispitanih roditelja sledilo jednu dominantnu strategiju, npr. demokratski stil ili stil kontrole, u sprezi sa drugim stilovima, u zavisnosti od potrebe prilagođavanja određenim situacijama.

Želimo takođe da ukažemo i na rezultate koje su dobijeni u istraživanju vaspitnog stila roditelja, na uzorku adolescenata koji pohađaju gimnaziju (Matejević, 2012). Dobijeni rezultati pokazuju da je kod majki na prvom mestu vaspitni stil zasnovan na odbacivanju, dok je kod očeva zasnovan na emocionalnoj toplini. Ovi rezultati su prilično neuobičajeni u odnosu na očekivanja i obrasce koji su prisutni u našoj kulturi, a koji podrazumevaju da je majka izvor nežnosti i topline. U srpskoj patrijarhalnoj kulturi uloga majke podrazumevala je izrazitu blagost i ljubav. Ovaj zaštitnički stav majke prema detetu i njihov međusobni čvrst savez je razumljiv, smatra Trebješanin, jer su žene, kao i mala deca, imale prilično nizak socijalni status u patrijarhalnoj kulturi. Da li se rezultati koji su dobijeni mogu povezati sa procesom emancipacije i drugačijim pozicioniranjem žena u savremenom društvu? Rezultati su čini se veoma značajni i u odnosu na uticaj koji emocionalno hladne majke imaju na razvoj deteta. Istraživanja pokazuju da je odbacujući vaspitni stil veoma nepovoljan za razvoj adolescenata. Tako istraživanje Marisa i saradnika (Muris et al., 2000), pokazuje da adolescenti koji su skloni anksioznosti imaju roditelje sa odbacujućim vaspitnim stilom. Slične rezultate su dobili i Markus i saradnici (Markus et al., 2003), gde je takođe utvrđeno da deca u osnovnoj školi sa anksioznim reakcijama imaju roditelje sa odbacujućim vaspitnim stilom. Takođe, rezultati istraživanja koje je organizovala Herba sa saradnicima (Herba et al., 2008), pokazuju da su adolescenti čiji su roditelji preferirali odbacujući vaspitni stil, bili skloniji razmišljanju o suicidalnosti. Istraživanje Arindela i saradnika (Arrindell et al., 2005) ukazuje na povezanost odbacujućeg vaspitnog stila očeva i majki sa visokim neuroticizmom i niskim samopoštovanjem adolescenata. Kod odbacujućeg ponašanja prisutna je distanca između roditelja i deteta, hladan roditelj je odbojan prema detetu, preovlađuje negativan ton, a češće birana vaspitna sredstva su negativno potkrepljenje i kazna, što svakako može da bude podsticaj i za depresivne reakcije adolescenata. Ukoliko se dobijeni rezultati sagledaju iz relacione perspektive, onda je moguće da zahteve koje majke postavljaju u odnosu na školska postignuća adolescenti doživljavaju kao odbacivanje, a

očeve koji su možda tolerantniji u postavljanju zahteva, verovatno i zbog manjeg prisustva u porodičnim interakcijama, doživljavaju kao toplije i prihvatajuće. Ovi rezultati na prvi pogled govore o izokrenutosti uloga u odnosu na srpsku patrijarhalnu kulturu, pa se može postaviti pitanje da li su tranzicioni tokovi doveli i do stvaranja novih modela ili se haotičnost koja je prisutna u društvu reflektuje na porodicu, kroz haotičnost u odnosu na porodične uloge i vaspitni stil roditelja? Svakako bi trebalo uzeti u obzir uticaj društvenog konteksta i rezultate sagledati u odnosu na egzistencijalne probleme sa kojima se porodice susreću, povezati ih sa opštom nesigurnošću kroz koju mnoge porodice prolaze. Mogu se pobrojati brojni razlozi u kontekstu tumačenja ovih rezultata, ali svakako treba naglasiti potrebu za daljim istraživanjem vaspitnog stila roditelja.

Za razumevanje kompetentnosti roditelja, veoma su važna verovanja samih roditelja o sopstvenoj efikasnosti, jer ova verovanja determinišu ponašanja roditelja, kao i verovanja roditelja o ishodima razvoja dece. U svom istraživanju Pit (Sigel, McGillicuddy-De Lisi, 2002) je utvrdio da su verovanja roditelja imala značajniji uticaj na socijalni razvoj i konstatovao da su se roditelji rukovodili intuicijom, verskim uverenjima i iskustvima iz detinjstva u usmeravanju socijalnog razvoja svoje dece. Hejstingsova i Rubinova (Hastings, Rubin, 1999) su istraživale verovanja majki o različitom socijalnom ponašanju dece. One su utvrdile da roditelji imaju različita verovanja o uzrocima agresivnog ili povučenog ponašanja deteta i da je rezultat toga postojanje različitih verovanja o tome koje su strategije efikasne i koje strategije treba upotrebljavati kod različitog ponašanja dece. Brojni radovi su konstatovali uticaj verovanja na postupanja roditelja, pri čemu se nama čini značajnim da donekle naglasimo šta čini osnovu verovanja. Jedan od najznačajnijih izvora roditeljskih verovanja jeste kultura, po rečima napred pomenutih autora (Sigel, McGillicuddy-De Lisi, 2002), kultura kao prozor u razumevanju porekla i razvoja verovanja roditelja. Nalazi većine istraživača pokazuju da sistem verovanja koji vodi roditelje u praksi podizanja dece potiče kako iz generalnih, tako i specifičnih aspekata kulture. Značajnost odnosa između kulture i verovanja roditelja u odnosu na socijalnu kompetenciju naglašavala je Rubinova (Rubin, 1998), koja je isticala da kultura može biti predstavljena kao verovanje, stav i ponašanje koje karakteriše grupu ljudi iz generacije u generaciju. U tom kontekstu interesantni su rezultati istraživanja (Sigel, McGillicuddy-De Lisi, 2002) u kome su sakupljeni podaci od kineskih i kanadskih majki o bihevioralnoj inhibiciji u ponašanju dece, a koja se odnosi na pokazivanje visokog nivoa socijalne opreznosti. Ovi podaci pokazuju da ve-

rovanja roditelja postoje unutar većeg konteksta kulturnih verovanja koja pružaju kontekst za shvatanje ponašanja deteta. Kineski roditelji veruju da je bihevioralna inhibicija svojstvena socijalnoj kompetentnosti deteta, rezultat je razvoja samokontrole koja potiče iz filozofije Konfučija i Taoa, a kultura predstavlja bazu održavanja socijalne harmonije i reda. U Kanadi verovanja u okviru kulture prilično su drugačija: autonomija, individualnost i društvena odlučnost se posmatraju kao rezultat povećane socijalne zrelosti i kompetentnosti. Majke u Kanadi su češće odbijale i kažnjavale bihevioralnu inhibiciju, dok su majke u Kini prihvatala i ređe kažnjavale, što pokazuje da su vaspitni postupci roditelja bili determinisani obrascima koji postoje u kulturi, a samim tim i njihova efikasnost, odnosno kompetentnost se procenjivala sa pozicija određene kulture. Čao (Chao, 1994) u svojoj studiji navodi da je kinesko roditeljstvo često opisivano kao kontrolišuće, autoritarno, restriktivno, a da ipak Kinezi pokazuju dobar uspeh u školi, što je u suprotnosti sa rezultatima istraživanja Bomrajndove. Ova studija sugerise da su koncepti autoritativan i autoritaran donekle egocentrični i da ne sadrže važne karakteristike kineskog odgajanja dece, naročito one za objašnjavanje školskog uspeha. Kinesko odgajanje dece uključuje koncept „dečje obuke“ koji podrazumeva kontrolu, pri čemu je centralni deo obuke usmeren na sposobnosti dece da rade dobro u školi, što ukazuje da kompetentno roditeljsko funkcionisanje uključuje kontrolu kao sastavni deo „dečje obuke“ koja ima svojevrсну sociokulturnu istoriju, izvedenu iz kulturnih okvira baziranih na konfučijanskoj tradiciji.

U ovom kontekstu treba pomenuti i verovanja samih roditelja o sopstvenoj efikasnosti odnosno kompetentnosti kao roditelja. Neki autori naglašavaju da je osećaj kompetentnosti u ulozi roditelja drugi najčešće željeni aspekt „sebe“ od strane odraslih. Odgovor na pitanje šta je kompetentno roditeljstvo svakako je determinisan očekivanjima koja postoje u određenoj kulturi i ukazuje na značaj socijalnog konstruktivizma. Ipak istraživanja pokazuju da postoje određene dimenzije roditeljstva koje su univerzalne i prisutne u svim kulturama, pri čemu se misli na afektivnu dimenziju i topao odnos roditelja prema deci. Prema Ronerovom (Rohner, 1980) teorijskom konceptu, u svim kulturama postoji ponašanje roditelja koje deca mogu doživeti kao prihvatanje ili odbacivanje. U pojedinim kulturama mogu postojati razlike u načinu ispoljavanja topline, ali deca prepoznaju prihvatanje ili odbacivanje, što implicira da bi topao odnos roditelja prema deci mogao da se prihvati kao jedna od dimenzija kompetentnog roditeljstva. Ipak, kada se ova dimenzija nađe u kombinaciji sa dimenzijom kontrole, onda se stvaraju uslovi za stupanje na scenu socijalnog konstruktivizma u definisanju kompetentnog

roditeljstva, kao što je to malopre pomenuto na primeru kineskih i kanadskih roditelja. U kroskulturnom ispitivanju verovanja majki o samoefikasnosti Borstajn (prema, Sigel, McGillicuddy-De Lisi, 2002) je pitao majke iz sedam različitih zemalja koje su imale decu uzrasta 20 meseci, o njihovim verovanjima vezanim za roditeljstvo. Analizirao je kako majke iz svake zemlje shvataju svoju ulogu roditelja, kako gledaju na decu i podizanje dece i koji su njihovi ciljevi u podizanju dece. Analiza različitosti u kulturnim verovanjima dovodi do predviđanja verovanja majki o njihovom roditeljstvu. Kada su majke verovala da njihovo roditeljstvo utiče na ishode njihove dece, postojala je veća verovatnoća da budu aktivnije u podsticanju razvojnih dostignuća dece. Bez obzira na specifičan sadržaj verovanja roditelja, izgleda da visok nivo samoefikasnosti roditelja služi da potpunije i intenzivnije angažuje majke u ulozi roditelja na način da njihovi napori i investicije u roditeljstvu postanu bolji.

Smatramo veoma značajnim da ukažemo na postojanje određenih razlika među decom koja pripadaju različitim kulturama u odnosu na kompetentnost autoritativnih roditelja. U svojoj studiji sa decom afroameričkog porekla Bomrajndova (prema, Teti, Candalaria, 2002) nije mogla da primeni klasifikaciju vaspitnih stilova koje je dobila kod evroameričke dece. Među sedam afroameričkih porodica sa dečacima, samo jedna je bila klasifikovana kao autoritarna, dok je među devet afroameričkih porodica sa devojkama pet klasifikovano kao autoritarne. Bomrajndova je organizovala poređenje između pet afroameričkih devojčica čiji su roditelji bili klasifikovani kao autoritarni i deset evroameričkih devojčica čiji su roditelji bili klasifikovani kao autoritarni. Afroameričke devojčice su bile dominantnije i nezavisnije, težile su ka otpornosti i dominaciji, u odnosu na evroameričke devojčice što ukazuje da autoritarno vaspitanje ne vrši tako loš uticaj na afroameričke devojčice u poređenju sa evroameričkim devojkama. Istraživanja su takođe pokazala da je autoritativno roditeljstvo značajan prediktor školskih ocena među evroameričkim adolescentima, ali ne i među afroameričkim, azijskim i latinoameričkim adolescentima.

Normativi i običaji u jednom društvu reflektuju se na praksu podizanja dece i zahteve za efikasno roditeljstvo. Tako se efektivnost određenih vaspitnih postupaka može razumeti jedino u kontekstu obrazaca koji postoje u određenoj kulturi. Kroskulturalna istraživanja pokazuju da kineski model vaspitanja može biti procenjen kao autoritaran sa pozicija evropske kulture i može se smatrati nepoželjnim, ali iz pozicija kineske kulture, može se smatrati potpuno adekvatnim jer doprinosi visokim postignućima kineske dece. O varijacijama u odnosu na primenjivanje fizičkog kažnjavanja i njegove efikasnosti

govori Kon (Kon, I., 1991), u odnosu na razumevanje šireg društvenog konteksta. Ukoliko se fizičko kažnjavanje u određenom društvu smatra opšte primenjenim vaspitnim postupkom, onda je opšteprihvaćena njegova efikasnost i prisutnost u vaspitnom stilu roditelja, koji se zbog efikasnosti vaspitnih postupaka smatra kompetentnim roditeljstvom. Zbog toga Kon smatra da se o efikasnosti određenih vaspitnih postupaka može raspravljati samo uz poznavanje šireg društvenog konteksta i obrazaca koji postoje u određenoj kulturi. U jednoj kulturi, primena fizičkog kažnjavanja može da omogući dostizanje cilja koji je postavljen, u drugoj pak, može negativno da se odrazi na razvoj ličnosti kroz ispoljavanje različitih problema u socijalnom i emocionalnom razvoju ličnosti. Tako Bomrajndova (Baumrind, 2002) navodi da su Afrikanci, pripadnici srednje klase u Americi spremniji da bez rezerve primene fizičku kaznu u odnosu na Evropljane u Americi. Prema podacima studije Hefera i Keli (prema Baumrind, 2002) dve trećine afričkih majki, pripadnica srednje i niže klase u Americi prihvatilo je batine kao vaspitni postupak, u odnosu na samo jednu četvrtinu Evropljanki, pripadnica srednje klase u Americi. U globalu, afrički roditelji daju veliku prednost fizičkom kažnjavanju, koje ne smatraju fizičkim zlostavljanjem; za njih je upotreba fizičkog kažnjavanja pozitivno povezana sa toplinom i razumnom upotrebom, što može objasniti zašto se u većini slučajeva javljala negativna povezanost između batina i ponašanja koje deca ispoljavaju, u odnosu na pozitivnu povezanost koja se javljala kod evropskih ispitanika. Postoji čak i razmišljanje, da zbog toga što Afrikanci u Americi odobravaju upotrebu fizičkog kažnjavanja, i sami Amerikanci postaju toleranтниji prema oštroj disciplini i maltretiranju dece. Rezultati Davisovog istraživanja koje navodi Bomrajndova, fokusiranog na roditelje koji su koristili fizičko kažnjavanje, ali koji su nameravali da prestanu, pokazuje da su roditelji nameravali da promene način kažnjavanja, zbog promena verovanja o vrednosti i efikasnosti ovog oblika kažnjavanja.

Razlike između roditelja takođe postoje u okviru roditeljskih verovanja prema akademskim postignućima dece u odnosu na pripadnost određenoj kulturi. Stivenson je sa saradnicima (prema Bugental, Happaney, 2002) procenjivao razlike u roditeljskim verovanjima u odnosu na akademska postignuća dece u SAD, Japanu i Kini. Roditelji u azijskim zemljama obično veruju da je učinak u školi određen naporom i trudom dece da postignu bolji uspeh u školi. Suprotno tome, roditelji u zapadnim zemljama veruju da je uspeh u školi manje određen načinima na koje dete može da poboljša uspeh. Za azijske porodice se često verovalo da imaju optimistična očekivanja kada su

u pitanju društvena i akademska ponašanja dece. Roditeljska verovanja da napor koji dete ulaže može da predvidi pozitivne rezultate, može da bude neophodan, ali ne i dovoljan uslov za pozitivne rezultate. Kaver i saradnici (Caver et al., 2000) su sugerisali da roditeljska očekivanja mogu da budu veoma značajna pri podsticanju pozitivnih rezultata. U ovom istraživanju postoji značajna podrška prednostima optimističkog uverenja po pitanju budućih pozitivnih ishoda. Roditelji koji veruju da će se desiti nešto pozitivno, ponašaju se na način koji povećava verovatnoću da će se nešto pozitivno zaista desiti, što je u skladu sa nalazima pozitivne psihologije.

Kulture se razlikuju u pogledu onoga što ističu kao prava ili obaveze pojedinaca. Ideali jednakosti i slobode sadržani u individualističkoj angloameričkoj, zapadnoj tradiciji, razlikuju se od ideala zajedništva u hijerarhijski kolektivističkim kulturama i utiču na roditeljske stavove i postupanja koja se smatraju poželjnim, kao i na ciljeve koje će roditelji postavljati u procesu vaspitanja svoje dece. Istraživanje razlika između vaspitnih stilova roditelja u individualističkim i kolektivističkim kulturama pokazuje da postoje razlike. Roditelji u individualističkim kulturama više preferiraju autoritativno roditeljstvo, a u kolektivističkim kulturama autoritarno, što ukazuje da se kulturološki sistemi vrednosti reflektuju na vaspitne stilove roditelja. Istraživanje Zervides i Nouls (Zervides, Knowels, 2007) ukazuje na ove razlike i na uticaj kulture na menjanje vaspitnih stilova. One su upoređivale vaspitne stilove roditelja grčkoaustralijske i angloaustralijske kulture. Roditelji Australijanaca grčkog porekla koristili su znatno više autoritarni vaspitni stil od roditelja Angloaustralijanaca. Napred pomenuti autori prepoznaju Grčku kao kolektivističku kulturu, jer grčka tradicionalna kultura vrednuje porodičnu lojalnost, privrženost porodičnim normama i održavanje harmoničnih odnosa među članovima porodice. U takvim društvima šira porodica, više nego nuklearna, čini osnovnu jedinicu društva. U takvim kulturama autoritarni stil roditeljstva upoznaje dete sa značajem zajedništva i poslušnosti. Nasuprot tome, anglokulture, kakva je Australija, predominantno su individualističke i teže vrednovanju individualnih potreba i dostignuća, očekujući da individua preuzme odgovornost za svoje postupke. Individualni interesi preovlađuju iznad grupnih. Primarni cilj vaspitanja deteta u ovim kulturama je vaspitanje autonomne i nezavisne individue. U ovakvim kulturama individualnost i lična sloboda se visoko vrednuju, a zavisnost o grupi se ne smatra psihološki zreлим ponašanjem i ne ohrabruje se. Istraživanje je pokazalo da je druga generacija Australijanaca grčkog porekla i Angloaustralijanaca dava-

Ia prednost autoritativnom vaspitnom stilu u odnosu na prethodne generacije, s tim što su muškarci obe generacije skloniji autoritarnom vaspitnom stilu, a žene obe generacije pokazuju veću sklonost ka autoritativnom vaspitnom stilu od muškaraca. Rezultati pokazuju da se pod uticajem kulture desila generacijska promena u stilu roditeljstva ka više popustljivom i demokratskom stilu vaspitanja. Autori navode da mnoga kulturološka verovanja i mediji oslikavaju vaspitne stilove majke i oca kao različite, što potvrđuju i brojna istraživanja (Zervides, Knowels, 2007) koja ukazuju da je vaspitni stil očeva imigranata Grka u Australiji manje autoritaran nego u Grčkoj, a razlozi ove promene se mogu objasniti uticajem kulture, promenjenim uverenjima o vaspitanju dece ili višim nivoom obrazovanja druge generacije. Autori navode i moguće razloge za različite stilove roditelja i konstatuju da majke provode više vremena sa decom nego očevi, i verovatno je zbog toga njihovo roditeljstvo više prilagođeno potrebama dece. Takođe navode da se ove razlike mogu razumeti u kontekstu polnih razlika, da se žene lakše izražavaju i teže da budu povezanije sa drugima, imaju veću emotivnu otvorenost i oseljivost na potrebe drugih nego muškarci. Za razliku od njih muškarci imaju veću težnju ka nezavisnosti, nadmoći i samopouzdanju, što se odražava na njihovu manju zainteresovanost. One takođe ukazuju da i nivo obrazovanja majki može biti povezan sa roditeljstvom i konstatuju, da što je niži nivo obrazovanja majki da je veća verovatnoća korišćenja autoritarnog vaspitnog stila, uključujući strože disciplinske mere i slabije ispoljavanje topline i negovanja prema detetu, što se poklapa i sa rezultatima ranijih istraživanja koje je prezentovao Kon (Kohn, 1977) u svojoj studiji o vrednostima roditelja.

Zaključci dobijeni na osnovu studija iz drugih kolektivističkih kultura više variraju, tako japanska studija zaključuje da deca iz Japana doživljavaju svoje roditelje kao pune razumevanja i autoritativne, dok rezultati istraživanja vaspitnog stila kineskih roditelja pokazuju da su očevi iz Kine više restriktivni i pokazuju manju zabrinutost od majki. Bornstajn i saradnici (Bugental, Happaney, 2002) sprovedi su studiju u sedam različitih zemalja (Argentina, Belgija, Francuska, Izrael, Italija, Japan i SAD). Ispitivana su verovanja majki prvorodene dece u pogledu uzroka uspeha i neuspeha u nekim roditeljskim zadacima (kupanje, tešenje, igranje, podučavanje, komunikacija, disciplinovanje i oblačenje) korišćenjem upitnika o roditeljskim verovanjima. Majke su bile posebno ispitivane o važnosti njihove sopstvene sposobnosti, raspoloženja i truda, kao i o važnosti težine zadataka i detetovog ponašanja. Kao što se i očekivalo, postojale su razlike u odnosu

na pripadnost majki određenoj kulturi. Italijanske majke su pripisale dosta veliku važnost sopstvenoj kompetentnosti i trudu kao izvorima uticaja na uspeh procesa brige o detetu. Suprotno tome, manje pažnje su pripisale ponašanju dece. Autori su zaključili da italijanske majke pripisuju emocionalnu dobrobit svoje dece sebi, sa snažnim naglaskom na zaštiti i toplini u okviru porodice. Za razliku od njih, japanske majke umanjuju važnost sopstvenih sposobnosti, pripisujući veću važnost ponašanju dece, kao kauzalne determinante uspeha. Majke u SAD su pripisivale veći značaj i sebi i deci u odnosu na kauzalni uticaj na uspeh, ali ne i na neuspeh, što odražava optimističan stav kada su u pitanju rezultati brige o detetu.

Durant (prema Bugental, Happaney, 2002) i saradnici su ispitivali razlike između roditelja u Kanadi (gde se šamaranje sankcioniše) i Švedskoj (gde je šamaranje zakonski zabranjeno) u odnosu na šamaranje kao vaspitni postupak i njihova uverenja o efikasnosti ovog vaspitnog postupka. Kao što se očekivalo pojavile su se razlike u primeni ovog vaspitnog postupka u ovim zemljama. Na primer, 45% kanadskih majki je reklo da bi koristile fizičko kažnjavanje u nekim okolnostima, dok je samo 15% švedskih majki reklo da bi to uradilo. Roditelji u ove dve države su pokazali i velike razlike kada je u pitanju stepen verovanja u to da je šamaranje imalo pozitivnih efekata.

Palacios i Moreno (Palacios et al., 1992) su naglasili važnost obrazovnih razlika kada su u pitanju verovanja roditelja o efektima različitih roditeljskih praksi. U svom istraživanju su se bavili idejama roditelja o dečijem razvoju, i odnosu između roditeljskih ideja, roditeljskog obrazovanja i razvojnih rezultata deteta. Na osnovu istraživanja autori su utvrdili razlike između tradicionalnih, modernih i „paradoksalnih roditelja“. Tradicionalni roditelji, prema rezultatima njihovog istraživanja, imaju vrlo malo ili uopšte nemaju informacije o trudnoći, razvoju i obrazovanju dece, 76% tvrdi da ništa nisu čitali o tome. Jedva da imaju neke informacije o psihološkim aspektima koji se odnose na razna iskustva i situacije, 87% gleda na dečju igru kao na zabavu, pri čemu imaju pesimistička očekivanja u vezi sa razvojem, dok 55% veruje da detetov jezik ne mogu razumeti stranci sve do treće ili četvrte godine starosti. Karakteristike modernih roditelja, prema ovom istraživanju su sledeće: visoki nivo informacija o trudnoći, razvoju i podizanju deteta, 87% roditelja poseduju informacije o ovim temama, imaju svest o psihološkim aspektima različitih situacija i iskustava, 83% gleda na dečju igru kao na način učenja, takođe imaju optimistička razvojna očekivanja, 90% veruje da je fetus od sedam meseci sposoban da čuje. „Paradoksalni“ roditelji, prema rezultatima

ovog istraživanja, podsećaju na moderne roditelje u tome što tvrde da su sledili mnoštvo saveta u traženju informacija o trudnoći, razvoju i podizanju deteta, 79% tvrdi da su čitali o ovim temama, mada se 39% nije setilo bilo kakvih informacija ili imaju slabo pamćenje. Oni su takođe bliži modernim roditeljima u pogledu psiholoških aspekata, 72% veruje da sreća deteta polazi iz porodice. Međutim, oni takođe podsećaju na tradicionalne roditelje u smislu stimulacije deteta, 35% veruje da ne vredi objašnjavati deci sve dok nisu iznad tri godine starosti i u pogledu ličnog uticaja na razvoj, 18% veruje da je njihov uticaj na dečiji jezik ograničen, što ukazuje da njihova verovanja osciliraju između verovanja tradicionalnih i modernih roditelja, zbog čega, pomenuti autori smatraju da su „paradoksalni“. Na kraju autori konstatuju da je značajan faktor u ovim kategorijama nivo obrazovanja roditelja. Kada su u pitanju tradicionalni roditelji 68% ima niže obrazovanje, 77% modernih roditelja ima visoko obrazovanje, dok su paradoksalni roditelji podeljeni, 34% ima niže obrazovanje, 37% srednje i 29% visoko obrazovanje. Takođe je utvrđena i razlika u odnosu na gradsku i seosku sredinu: 90% modernih roditelja živi u gradskoj sredini u poređenju sa 63% „paradoksalnih“ roditelja i 37% tradicionalnih roditelja. Napred pomenuto istraživanje ukazuje na postojanje razlika u verovanjima roditelja u odnosu na sredinu u kojoj žive i u odnosu na nivo obrazovanja, iako u suštini pripadaju istoj kulturi razlike su uslovljene, između ostalog podkulturama kojima pripadaju, što ukazuje da je razumevanje socijalnog konstruktivizma veoma značajno u percipiranju različitih roditeljskih praksi podizanja dece. Zanimljivi su i rezultati koji su dobijeni proučavanjem (Borstein et al., 2001) roditeljstva majki na severu i jugu Italije, s obzirom na to da su se sever i jug razvijali pod veoma različitim istorijskim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim tradicijama, pri čemu je istraživanje na severu obavljeno u urbanoj sredini, a na jugu u ruralnoj sredini. Ruralnu sredinu na jugu Italije karakterišu proširene tradicionalne porodice sa više generacija. U ovoj sredini podstiču se intimniji, neposredniji kontakti, ističe se značaj tradicije, preferira ujedinenost, homogenost i zajedničke vrednosti, pri čemu su odnosi između muža i žene manje egalitarni. Nasuprot tome, urbanu sredinu na severu Italije karakteriše prisustvo više nuklearnih mobilnih porodica. Seoska struktura je povezana sa tradicionalnim roditeljskim verovanjima i praksama, a urbana struktura je povezana više sa modernim. Roditelji koji žive u seoskoj sedini preferiraju niži nivo obrazovanja dece, imaju slabiji uticaj na svoje dete i njegov razvoj i poseduju stereotipnije ideje o vaspitavanju deteta. Nasuprot tome, urbani roditelji imaju tendenciju da

deca postignu više nivoa obrazovanja, sebe vide kao više uticajne u razvoju dece, izbegavaju stereotipe i imaju tendenciju da stave veći naglasak na lično donošenje odluka i nezavisnost nego roditelji na selu, permissivniji su i autoritativniji i poseduju realnija očekivanja u odnosu na razvoj dece. Istraživanje je bilo organizovano tako što je snimana interakcija majki sa decom, a potom su podaci bili detaljno kodirani sa video traka. Rezultati su pokazali da postoje razlike između verovanja i ponašanja majki i u jednoj i u drugoj grupi. Obe grupe majki su izjavile da su više angažovane u socijalnim (govor i smeh), nego didaktičkim (istraživanje okoline) interakcijama sa svojom decom, dok su rezultati istraživanja pokazali da su u stvarnosti obe grupe više angažovane u didaktičkom ponašanju sa svojom decom, s tim što su majke sa severa više angažovane u socijalnoj interakciji sa svojom decom. Ovi podaci ukazuju da verovanja majki mogu da odražavaju kulturne sisteme verovanja, dok ponašanje majki može da odgovara potrebama razvoja dece. Autori ovog istraživanja navode da je moguće da izveštaji roditelja odražavaju ponašanje koje roditelji vrednuju, umesto onog koje zaista upražnjavaju, te da stoga neke roditeljske interakcije funkcionišu na intuitivnom nivou, tako da majke nisu dovoljno svesne tih ponašanja i zato ih ne prijavljuju.

Bornstajn i Kout (Bornstein, Cote, 2006) su proučavali verovanja i ponašanja roditelja u podizanju dece u pet različitih kulturoloških grupa: Japanke iz Tokija, Argentinke iz Buenos Ajresa i imigrantkinje iz Japana, Argentine i Amerikanke evropskog porekla. Rezultati istraživanja su pokazali da majke imigrantkinje i njihovi supruzi vrednuju ponašanja koja su važna u kulturi iz koje dolaze, ali takođe vrednuju ponašanja i interakcije koje su važne u kulturi u koju su pristigli, što ukazuje na njihovu tendenciju da spoje dve kulturološke tradicije, čime ostaju lojalni svojoj kulturi porekla, dok prihvatanje obrazaca kulture u koju su pristigli ukazuje na postojanje procesa akulturacije.

Smatra se da u modelu roditeljskog ponašanja u suštini, postoje tri cilja koja imaju svi roditelji, bez obzira na kulturu (Kolar, Soriano, 2000). Prvi se odnosi na zdravlje i opstanak deteta, drugi je poučavanje deteta veštinama koje su neophodne za ekonomski opstanak i treći, da ohrabri one atribute koji su vredni u određenoj kulturi. Svaka kultura oslanja se na sopstvenu tradiciju i modele ponašanja roditelja, koji postaju specifičan stil roditeljske obaveze. Takođe, svaka kultura deluje i kao referentni okvir za način na koji se doživljavaju deca, kao i za razvoj roditeljstva, verovanja i prakse. Verovanja i prakse o roditeljstvu mogu da budu toliko ugrađene u kulturu, da postaju opštevažeće, tako da ono što se dešava u nekoj drugoj kulturi može

izgledati čudno te se stoga smatrati neadekvatnim. U zapadnim društvima autoritativno roditeljstvo je priznato kao promovisanje pozitivnih razvojnih ishoda dece, kao što su socijalna zrelost, intelektualna kompetentnost, emocionalna sigurnost i nezavisnost. Brojna kroskulturalna istraživanja ukazuju na činjenicu da roditeljstvo konstruiše kultura. Roditelji u različitim kulturama primaju različite vrste smernica o tome kako da pravilno podižu decu. Ranije su ova uputstva bila jednostavnije prihvatana kao deo određenog kulturnog konteksta, ali zbog prelamanja i sudaranja različitih kulturnih uticaja koji se bore za održanje sopstvenog identiteta, postaje sve teže podržati osećaj sigurnosti roditelja u „prave“ načine podizanja dece (Harkness, Super, 2002). U tom kontekstu obraćanje pažnje na kulturu kao dimenziju roditeljstva može pomoći da se razumeju socijalni, ekonomski, ili istorijski uzroci razlika u verovanjima i praksi roditelja.

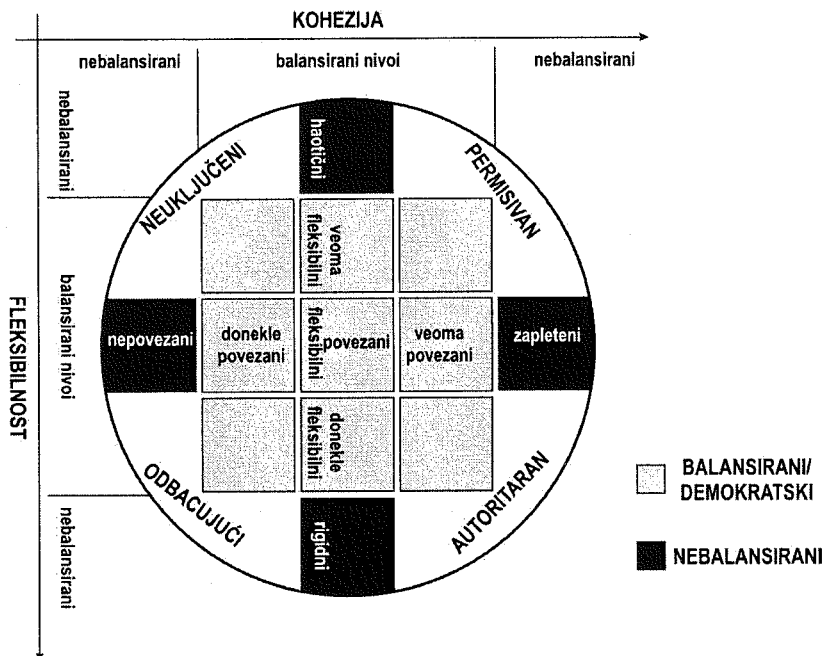
Važno je napomenuti da su se verovanja i praksa roditelja menjali tokom istorijskog razvoja društva, savremeni roditelji su pod ogromnim pritiskom u pogledu odgovornosti u odnosu na način podizanja dece. Ranije generacije roditelja bile su prvenstveno odgovorne za zbrinjavanje i fizički opstanak i razvoj dece. Današnji roditelji su odgovorni za razvoj društvenih i intelektualnih sposobnosti dece, za moralni i kognitivni razvoj, kao i razvoj samopoštovanja, što bi, kako kaže D. Ričardson (Richardson, 1993), značilo „novi opis poslova majčinstva“. Po rečima autorke, ovaj „novi opis poslova majčinstva“, u stvari ukazuje na značaj roditeljskih kompetencija, kako bi mogli da na adekvatan način odgovore na zahteve novih brojnih obaveza vezanih za roditeljsko funkcionisanje. Moguće je da roditelji svoju ulogu doživljavaju prilično haotično upravo zbog verovanja koja imaju izvesnog uticaja na roditeljsko funkcionisanje, često povezanih sa kulturom i tradicijom i s druge strane, potrebom da na adekvatan način odgovore na zahteve savremenog roditeljstva, koje se promoviše u popularnoj literaturi i medijima. Sve to predstavlja bogat izvor „ekspertskih“ saveta o razvoju deteta i ulozi roditelja, koji često mogu biti i kontradiktorni, što može doprineti da se neki roditelji osećaju zbunjeno i nesigurno u vezi sa sopstvenim kapacitetima za efikasno roditeljsko funkcionisanje. Ovo ukazuje na to da roditelji ne bi trebalo da budu prepušteni sebi, već i da je veoma važna uloga i odgovornost koju ima zajednica u odnosu na podršku koju treba da pruži porodici kroz organizovanje savetovanja i socijalne mreže podrške roditeljima u organizovanju različitih programa, kako bi se kroz preventivno delovanje mnogi problemi sa kojima se roditelji susreću smanjili ili izbegli.

4. *Circumplex* model i kompetentno roditeljstvo

Budući da ćemo se u našem radu baviti istraživanjem funkcionalnosti porodičnih odnosa i kompetentnim roditeljstvom, smatramo da je značajno da kažemo nešto o povezanosti *Circumplex* modela porodičnog funkcionisanja sa vaspitnim stilovima roditelja, odnosno o Olsonovoj (Olson, Gorall, 2006) hipotezi da se određeni vaspitni stilovi roditelja oslanjaju na obrasce porodičnog funkcionisanja, što je operacionalizovano preko podataka korišćenih u modelu FACES IV.

Autori (Olson, Gorall, 2006) smatraju da su dve ključne dimenzije ponašanja roditelja koje istraživači često ispituju roditeljska podrška i roditeljska kontrola. *Podrška* može da se definiše kao količina nege, bliskosti i ljubavi koju pokazuje neki roditelj. *Kontrola* se definiše kao stepen fleksibilnosti koju neki roditelj upotrebljava u nametanju pravila i disciplinovanju deteta. Amato i But (prema Olson, Gorall, 2006) su našli da postoji kurvilinearan odnos između roditeljske kontrole i pozitivnih rezultata kod dece. Istakli su da ukoliko su roditelji ili isuviše popustljivi (što uvodi u haotičan sistem) ili isuviše strogi (što dovodi do jednog rigidnog sistema), dete ima više psiholoških problema. Ovo podržava hipotezu o kurvilinearosti iz *Circumplex* modela da više dece sa problemima potiče iz nebalansiranih sistema. Olson i Gorall veruju da teorijski koncept Dajen Bomrajnd o vaspitnim stilovima roditelja korespondira sa njihovim teorijskim modelom porodičnog funkcionisanja. *Demokratski (autoritativni)* stil vaspitanja zastupljen je u uravnoteženim tipovima porodica. To su porodice solidnog zajedništva (kohezivnosti) i fleksibilnosti, porodice koje svrstavamo u zdrave ili normalne. *Autoritarni* stil vaspitanja zastupljen je u porodicama gde postoji ekstremno visoko zajedništvo (isprepletanost), a porodice su nefleksibilne, rigidne. To znači da roditelji očekuju i zahtevaju poslušnost i lojalnost od svoje dece. Pravila koja vladaju u ovakvim porodicama dosta su kruta i njihovo nepoštovanje uglavnom sa sobom nosi posledice. *Permisivni* stil vaspitanja prisutan je u porodicama koje karakteriše ekstremno visok nivo kohezivnosti (isprepletanost) i ekstremno visok nivo fleksibilnosti (haotičnost). Dakle, postoji zajedništvo, ali uloge i pravila su ili nejasni ili se stalno menjaju (nedostaje stabilnost). *Odbacujući (zanemarujući)* vaspitni stil karakterističan je za porodice u kojima nema dovoljno bliskosti, zajedništva i koje su krute po pitanju pravila i uloga. *Nezainteresovani* (nezainteresovani) stil vaspitanja odlika je razjedinjenih (niska kohezija) i haotičnih (visoka fleksibilnost) porodica. Pravila u ovakvoj porodici se često menjaju, deca ne znaju koje pravilo važi i kada ga treba poštovati (Mitić, 2011).

Istraživački rad na proučavanju roditeljstva je pokazao da uravnoteženije porodice imaju decu koja su emocionalno zdravija i sretnija i uspešnija u školi i životu (Kouneski, 1996). Deca iz porodica sa demokratskim vaspitnim stilom pokazuju ono što Bomrajndova opisuje kao energično-prijateljsko ponašanje. Ta deca su vrlo samopouzdana i vedra, dobro se nose sa stresom, i veoma su usmerena na postizanje uspeha. U grafikonu 1 predstavljeni su vaspitni stilovi na *Circumplex* modelu porodičnog funkcionisanja.

Grafikon 1. Vaspitni stil roditelja i *Circumplex* model porodičnog funkcionisanja

Preuzeto iz: Olson, H., Gorall M. & Tiesel W. (2007): *FACES IV & the Circumplex Model: Validation Study*, St. Paul, MN:

University of Minnesota.

Ostala četiri vaspitna stila roditelja, smatraju Olson i Goral, teže da budu manje uravnoteženi na *Circumplex* modelu, i da imaju niže skorove na uravnoteženoj zoni (uravnotežena kohezija i uravnotežena fleksibilnost) i više skorove na jednoj ili više skala neuravnoteženih odnosa. Autoritaran stil se locira na donjem desnom kvadrantu *Circumplex* modela, ukazujući na visoke nivoe rigidnosti i isprepletanosti. U autoritarnom vaspitnom stilu roditelji imaju rigidnija pravila i očekivanja i striktno ih nameću. Ti roditelji od dece očekuju i zahtevaju poslušnost i lojalnost.

Što se autoritarni stil više intenzivira, to se porodica više pomera ka neuravnoteženom stilu koji se zove „rigidno isprepletani“. Ovaj tip porodičnog sistema posebno je problematičan za adolescente, koji imaju sklonosti ka buntovničkom ponašanju. Prema konceptu D. Bomrajnd, deca roditelja sa autoritarnim stilom su po svom ponašanju konfliktno-iritabilna, imaju tendenciju da budu ćudljiva, nesrećna, vulnerabilna na stres, i nisu prijateljski raspoložena prema drugima.

Kao što se može videti na grafikonu, permisivan stil se locira na gornjem desnom kvadrantu *Circumplex* modela, što ukazuje na to da je porodica visoko rangirana po pitanju haosa i isprepletanosti. U permisivnom vaspitnom stilu roditelji dopuštaju da dečije preferencije imaju prioritet nad njihovim idealima i retko prisiljavaju dete da se konformira sa njihovim standardima, te se stvara utisak da ovde pre deca kontrolišu porodicu nego roditelji. Što je permisivan stil ekstremniji, to se porodica više pomera ka „haotično isprepletanom“ stilu. Haotično isprepletani stil je problematičan za roditeljsko funkcionisanje zbog toga što stalna promena i nametnuto zajedništvo nisu zdravi za decu. Bomrajndova je uočila da deca roditelja sa permisivnim stilom generalno ispoljavaju impulsivno-agresivno ponašanje. Ta deca su često buntovno nastrojena, dominantna su i malo postižu.

Nasuprot permisivnom vaspitnom stilu, odbacujući vaspitni stil se locira u donjem levom kvadrantu *Circumplex* modela, sa visokim nivoima rigidnosti i razjedinjenosti. U odbacujućem vaspitnom stilu roditelji ne poklanjaju mnogo pažnje potrebama svoje dece i retko nešto očekuju što se tiče toga kako bi deca trebalo da se ponašaju. Ako odbacujući stil postane ekstremniji, porodica se pomera ka „rigidno razjedinjenom“ stilu. Ovakav stil otežava da se deca osele negovanom, a ipak se od njih očekuje da uvažavaju pravila u porodici. Rezultat je da deca iz tih porodica često izgledaju nezrelo i imaju psiholoških problema. Prema istraživanju (Matejević, 2012) koje se bavilo povezanošću obrazaca porodičnog funkcionisanja sa vaspitnim stilom roditelja, dobijeni su rezultati koji pokazuju da postoji statistički značajna negativna korelacija između dimenzije kohezivnosti i vaspitnog stila roditelja zasnovanog na odbacivanju. Pirsonov koeficijent korelacije pokazuje da postoji statistički značajna, negativna korelacija između kohezivnosti porodice i odbacivanja majke ($r = -0,220, p < 0.05$). Takođe je utvrđena niska, ali statistički značajna, negativna korelacija između kohezivnosti porodice i odbacivanja oca ($r = -0,241, p < 0.01$). Dobijeni rezultati potvrđuju prethodno postavljenu pretpostavku *Circumplex* modela i ukazuju na potrebu daljeg proučavanja ovog problema, s obzirom na to da je odbacujući vas-

pitni stil bio dominantan u vaspitnom stilu majki i da ima negativan uticaj na ishode dečjeg razvoja.

Neuključeni vaspitni stil roditelja se locira u gornjem levom kvadrantu *Circumplex* modela, sa visokim nivoima haosa i razjedinjenosti. U neuključenom vaspitnom stilu roditelji dete često ignorišu, puštaju da preovlađuju dečije preferencije sve dotle dok te preferencije ne počnu da smetaju roditeljevim aktivnostima. Ukoliko neuključeni stil postane ekstremniji, pomera se ka „haotično razjedinjenom“ obrascu. Ovaj obrazac je problematičan za decu zbog toga što su ona prepuštena sama sebi i što su bez emocionalne podrške i bez doslednih pravila i očekivanja. O neuključenom vaspitnom stilu roditelja se ne diskutuje tako često u objavljenim istraživanjima, ali se u mnogim situacijama kombinuje sa odbijajućim stilom. Deca neuključenih roditelja su često povučeni usamljenici i malo postižu.

Kao što je prethodno konstatovano, povezanost obrazaca porodičnog funkcionisanja sa vaspitnim stilom roditelja biće naša preokupacija u daljem radu. Budući da su neka naša ranija istraživanja bila organizovana uz korišćenje FACES III, kao i da su dobijeni prilično kontradiktorni rezultati u odnosu na istraživanje vaspitnog stila roditelja (doduše, uz primenu različitih instrumenata), smatrali smo da bi bilo značajno da rezultate koje smo ranije dobili sagledamo i uporedimo sa rezultatima koje ćemo dobiti uz korišćenje FACES IV i nekih novih instrumenata za istraživanje vaspitnog stila roditelja.

5. Merenje funkcionalnosti porodičnih odnosa prema *Circumplex* modelu

Skala za evaluaciju porodične adaptabilnosti i kohezivnosti (*Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale*, FACES), upitnik je razvijen radi merenja i istraživanja *Circumplex* modela porodičnog funkcionisanja. Obavljeno je gotovo hiljadu empirijskih studija uz upotrebu FACES upitnika porodičnog funkcionisanja, koji je načinio Dejvid Olson sa saradnicima, a koji je namenjen proceni porodičnog funkcionisanja na trima dimenzijama: kohezivnost, adaptabilnost i komunikacija (Kouneski, 2000, Olson and Gorall, 2003; 2007, Olson, 2011). Rezultati istraživanja su potvrdili da je jedna ili obe dimenzije, kohezija i adaptabilnost, povezana sa zdravim i razvojnim ishodima u porodičnom životu. Ovaj instrument je korišćen u istraživanjima ne samo na kliničkoj populaciji, već i u opštoj populaciji u cilju procene predbračnog i bračnog funkcionisanja.

FACES je svakako jedan od najčešće korišćenih instrumenata u proceni porodice i preveden je na brojne jezike (švedski, norveški, japanski, kineski, poljski, nemački, italijanski, španski, hebrejski i srpski jezik). Prva verzija FACES imala je 111 ajtema i nastala je 1978. godine. Autori su bili Olson, Bel i Portner. Nekoliko puta je modifikovana da bi se poboljšale psihometrijske karakteristike. Tako je nastao FACES II (Olson, Bell, & Portner, 1982, prema Olson, 2007), a ubrzo zatim i FACES III (Olson, Portner & Lavee, 1985, prema Olson 2007). Oba instrumenta su i danas u upotrebi. Ipak, njihova upotreba je preporučljiva u različite svrhe. FACES II je pogodniji za istraživačke namene, a FACES III, koji je kraći, pogodniji je za kliničku upotrebu. Sa trideset ajtema FACES II ima višu internu konzistentnost nego FACES III, koji sadrži 20 ajtema. Prednost upotrebe FACES III je jasnija evidencija u vezi sa ortogonalnim odnosom dveju dimenzija, kohezivnošću i adaptabilnošću. Neki istraživači preferiraju upravo ovaj upitnik zbog ne tako visoke korelacije ove dve dimenzije, dok je kod prethodne verzije upitnika linearan odnos ove dve dimenzije naglašen (FACES III, $r = .03$; FACES II, $r = .65$). Osim toga FACES III nije pod velikim uticajem socijalno poželjnih efekata. Oba instrumenta prave dobru diskriminaciju između kliničke i nekliničke populacije (Olson, 1993a, 2000; Olson et al., 1989).

FACES IV sadrži osam skala i 62 ajtema. Postoje dve skale koje mere *uravnoteženu porodičnu koheziju* i *uravnoteženu porodičnu fleksibilnost* i one su slične sa FACES II. FACES IV sadrži takođe i četiri skale koje mere ekstremno visoku i ekstremno nisku koheziju i fleksibilnost. Postoje dve skale za neuravnoteženu koheziju, *razjedinjenost* i *isprepletanost*, kao i dve skale za neuravnoteženu fleksibilnost, *rigidnost* i *haotičnost*. Sastavni deo upitnika su i dve skale, jedna za merenje *porodične komunikacije* i jedna za merenje *zadovoljstva porodicom* (Olson, Gorrall, Tiesel, 2006). Postoji čitav niz inovacija koje su integrisane u FACES IV; prvo, razvijeno je šest novih skala (2 uravnotežene i 4 neuravnotežene) da bi se upotpunilo merenje dimenzije kohezije i fleksibilnosti. Kreirana je revidirana definicija porodične fleksibilnosti da bi se ona složila sa skalama procene. Razvijeni su i neuravnoteženi i neuravnoteženi racio skor da bi se procenjivala kurvilinearost odnosa kohezije i fleksibilnosti sa porodičnim funkcionisanjem. Pomoću klaster analize skala FACES IV, identifikovano je šest porodičnih tipova: uravnoteženi, rigidno uravnoteženi, srednji, fleksibilno neuravnoteženi, haotično razjedinjeni i neuravnoteženi. U *Circumplex* model je integrisano i pet roditeljskih stilova: demokratski, autoritarni, permissivni, odbacujući i neuključeni vaspitni stil.

Model objedinjuje i porodično i roditeljsko funkcionisanje i poslužio je kao teorijski okvir za razumevanje transgeneracijskog prenošenja verovanja o poželjnim porodičnim obrascima i vaspitnim stilovima. U empirijskom delu ove monografije ispitivana je povezanost obrazaca porodičnog funkcionisanja sa vaspitnim stilom roditelja u porodicama studenata Univerziteta u Nišu, kao i njihova uloga u formiranju uverenja kod studenata, šta se može smatrati poželjnim porodičnim odnosima i vaspitnim postupcima. Brojna istraživanja su ukazala na značaj kompetentnog roditeljstva za razvoj dece i niz faktora koji se reflektuju na roditeljstvo i doprinose da se ciljevi vaspitanja ostvaruju u skladu sa razvojnim potrebama dece ili nasuprot njima. Naše istraživanje je osmišljeno tako da proveri nalaze nekih inostranih istraživanja i ispita šta doprinosi kompetentnom roditeljstvu, tj. da li se drugačije sagledava roditeljstvo u zavisnosti od pola roditelja i pola naših ispitanika.

EMPIRIJSKI PRISTUP PROBLEMU

I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

1. Značaj i ciljevi istraživanja

U prethodnom delu monografije izneta su teorijska razmatranja i rezultati brojnih istraživanja o funkcionalnosti porodičnih odnosa, vaspitnom stilu roditelja i verovanja o kompetentnom roditeljskom funkcionisanju. Rukovodili smo se sistemskim pristupom u razumevanju odnosa između porodične funkcionalnosti i kompetentnog roditeljstva, pri čemu je ukazano na značaj socijalnog konstruktivizma i na prisutnost različitih verovanja u odnosu na obrasce koji postoje u različitim kulturama. Veliki broj dosadašnjih istraživanja ukazuje na značaj partnerskih odnosa roditelja za prihvatanje i ispunjavanje njihove vaspitne funkcije. U kojoj meri će roditelj, jedan ili oba, ispoljiti kontrolu i nadzor nad ponašanjem deteta, koliko će emotivna relacija između njih biti ispunjena napetošću i nezadovoljstvom ili prihvatanjem i podrškom, ili će fokusiranost na dete biti posledica emocionalnog prekida koji je nastao među roditeljima, jesu pitanja na koja možemo dobiti odgovore jedino ako posmatramo porodicu kao celinu. Zato je u proučavanju vaspitnih stilova roditelja važno imati na umu porodicu kao sistem, koji može biti u ravnoteži ili ne. Vaspitanje se ne odvija izvan sistema odnosa u porodici, niti se svodi samo na poruke, koje roditelji eksplicitno saopštavaju u vezi sa postupcima deteta. Ono se odnosi i na učenje odnosa među partnerima, odnosa među generacijama, prema radu i prijateljima, prema vrednostima, prenošenje verovanja i implicitnih očekivanja, a to je ono što se dešava u uzajamnim interakcijama članova porodice. Da li ćemo nečije postupke smatrati opravdanim ili ne, često zavisi od našeg porodičnog iskustva. Ukoliko je fizička kazna nešto za čim su u više generacija roditelji pribegavali u nameri da sankcionišu loše postupke ili utiču na lične dispozicije dece, veća je verovatnoća da će osobe koje potiču iz takvog porodičnog miljea gledati na taj vaspitni postupak sa odobravanjem i primenjivati ga misleći da je sasvim delotvorno sredstvo u vaspitanju i socijalizaciji dece (*Batina je iz raja izašla*). Oso-

be koje su odrasle u permisivnoj atmosferi, osuđiće ne samo fizičko kažnjavanje, već svako očekivanje roditelja da dete preuzme odgovarajuće obaveze i dužnosti u porodici, smatrajući da su roditelji sebični i da ograničavaju dete koje bi na drugačiji način da upotrebi vreme i spontano iskaže svoje potencijale. Kroz procene koje dajemo o drugima i njihovom vaspitavanju na neki način transgeneracijski prenosimo verovanja iz sopstvene porodice. Mada ova pretpostavka deluje zdravorazumski, želeli smo da je empirijski proverimo. Iskustvo iz porodice se ne odnosi samo na vaspitne postupke i stilove roditelja. Ono generiše i očekivanja u vezi sa bliskošću ili distancom, fleksibilnim pravilima i granicama ili rigidnim i nepromenljivim, koje važe u međusobnim odnosima svih članova porodice. *Circumplex* model kroz dimenzije kohezije (zajedništvo) među članovima porodice i fleksibilnosti (spremnosti na promenu) objedinjuje i ključne dimenzije roditeljskih stilova (emocionalna toplina i kontrola). Različiti vaspitni stilovi prema teoriji Dajen Bomrajnd pozicioniraju se unutar kružnog modela porodičnog funkcionisanja (grafikon 1, str. 76).

Istraživanje je zamišljeno sa idejom da ispitamo vezu između iskustva koje nosimo iz sopstvene porodice i verovanja o poželjnom vaspitanju i odnosima u porodici. Da bismo ovako zamišljen cilj realizovali pošli smo od procena koje ispitanici, u ovom istraživanju studenti, imaju o odnosima u porodici, koja je prikazana u priči. Za potrebe istraživanja sastavljeno je više priča u kojima su prikazani postupci roditelja prema deci. Opisane situacije i vaspitni postupci osmišljeni su tako da prikazuju roditelja (posebno oca, posebno majku), koji se prema detetu uzrasta trinaest godina, odnosi iz pozicije **autoritativnog, autoritarnog, nedoslednog, nezainteresovanog i permisivnog** roditelja (prilog 1). Ispitanici, na osnovu opisa u kratkoj priči (vinjeti) procenjuju odnose u toj porodici u celini. Priče su pripojene upitnicima koji su zadati ispitanicima, a dati su u prilogu. Upitnici se odnose na procenu odnosa u porodici koja je prikazana u priči (upitnik IFR, tj. *INDEKS PORODIČNIH ODNOSA*), zatim procenu vaspitnih stilova u primarnoj porodici ispitanika (upitnik PSDQ, tj. *UPITNIK RODITELJSKIH STILOVA I DIMENZIJA*) i procenu odnosa u primarnoj porodici ispitanika (upitnik FACES IV, tj. *SKALA ZA EVALUACIJU PORODIČNE ADAPTABILNOSTI I KOHEZIJE*). Na ovaj način vaspitni stil je tretiran kao deo ukupnih interakcija u porodici, koje treba proceniti. Pretpostavili smo da se procene vrše na osnovu nekih ličnih uverenja, koja su formirana u primarnoj porodici ispitanika. U istom istraživanju studenti su popunjavali upitnik o porodičnim odnosima, koji se odnosi na njihovu primarnu porodicu (FACES IV) i upitnik o vaspitnim stilovima, koje su njihovi roditelji primenjivali

u vaspitavanju (PSDQ), sa namerom da različitim statističkim postupcima dovedemo u vezu sve ove rezultate.

U osnovi ovako koncipiranog istraživanja bilo je ostvarivanje sledećih ciljeva:

- Utvrditi povezanost između obrazaca porodičnog funkcionisanja i vaspitnog stila roditelja u primarnim porodicama studenata. Na ovaj način smo proveravali Olsonov koncept o značaju porodične kohezije i fleksibilnosti za kreiranje svih odnosa u porodici, pa i odnosa roditelj – dete, koji se najčešće ostvaruje kroz vaspitnu ulogu roditelja.
- Utvrditi kako studenti procenjuju odnose u porodici kao celini, u kojoj roditelj (posebno otac, posebno majka) manifestuje različite vaspitne stilove opisane u vinjetama.
- Utvrditi kako studenti procenjuju porodične odnose u vinjetama, kada je akter priče majka i kada je akter priče otac, odnosno da li postoje razlike u procenama u zavisnosti od pola roditelja. Istraživanje Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi iz 2007. godine pokazalo je da su očekivanja ispitanika bila različita kada je u pitanju vaspitanje majke i vaspitanje oca. Permisivnost majke je bolje procenjena, kao i autoritarnost oca, pa je valjalo ispitati i u ovom istraživanju kakva je veza između pola roditelja i procene njegovih vaspitnih postupaka.
- Povezano sa prethodnim, bilo je potrebno utvrditi sličnosti i razlike u procenama studenata muškog i ženskog pola o porodičnim odnosima u vinjetama u kojima je prikazan otac, odnosno majka, kako vaspitavaju dete. Pripadnost polu je važno obeležje ispitanika u svim istraživanjima, a naročito kada je vaspitanje u pitanju, jer se kulturološki obrasci u podizanju muške i ženske dece često razlikuju. Poznato je da roditelji devojčice češće maze, a dečake grublje kažnjavaju i da ih na taj način pripremaju za različite uloge.
- Najvažniji korak sadržan je u analizi doprinosa obrazaca porodičnog funkcionisanja i vaspitnog stila roditelja u primarnim porodicama studenata, proceni kvaliteta porodičnih odnosa i vaspitnog stila roditelja u opisanim vinjetama. Ovo je ključni momenat u kome ne proveravamo samo razlike u odnosu na rezultate istraživanja Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi iz 2007, već nastojimo da damo odgovor na pitanje da li i u kojoj meri iskustvo koje nosimo iz primarne porodice oblikuje verovanja koja imamo o drugim porodicama. Ovaj cilj

postavljen je u skladu sa sistemskim pristupom i teorijskim modelom Olsona i saradnika o uravnoteženim i neuravnoteženim porodičnim sistemima.

2. Problem i hipoteze istraživanja

U istraživanju smo pošli od pretpostavke da postoji transgeneracijski prenos funkcionalnih i disfunkcionalnih porodičnih obrazaca, a samim tim i roditeljstva i da se ostvaruje kroz verovanja o tome šta je poželjno i adekvatno u podizanju dece i relacijama u porodici. Da bi smo je proverili trebalo je ispitati kakvi su *obrasci porodičnog funkcionisanja i dominantni vaspitni stil roditelja u primarnim porodicama studenata*, kakva je *njihova procena kvaliteta odnosa u porodici u pričama u kojima su opisani različiti vaspitni postupci roditelja prema deci (posebno oca, posebno majke)* i naravno, kakve su *relacije između njih, odnosno* ispitivano je da li ta procena korelira sa porodičnim odnosima i vaspitnim stilom u primarnoj porodici ispitanika. Ovako određen opšti problem razložen je u nekoliko koraka:

1. Ispitati zastupljenost funkcionalnih i manje funkcionalnih obrazaca porodičnih odnosa u primarnim porodicama studenata i njihovu povezanost sa vaspitnim stilovima u porodici. Prema teoriji Olsona i saradnika o funkcionalnim obrascima u porodici, oni se odnose na uravnotežene nivoe porodične kohezije (zajedništvo i bliskost članova porodice) i adaptabilnosti (kapacitet za promenu i prilagođavanje). Takvi obrasci su u skladu sa autoritativnim vaspitnim stilom u porodici. Za razliku od njih, previše izražene osnovne dimenzije porodičnih odnosa (kohezija i fleksibilnost) produkuju nefunkcionalne porodične obrasce, isprepletane i haotične, dok premalo izražene dimenzije produkuju razjedinjene i rigidne obrasce. U takvim porodicama češće srećemo permisivan i autoritaran vaspitni stil. Ovo smo nameravali da ispitamo i proverimo kao prvi korak u verifikaciji očekivanja.
2. Naredni, posebno izdvojeni problem, odnosio se na procene porodica u vinjetama. Ispitanici, studenti, procenjuju kvalitet odnosa u porodici i poželjnost vaspitnih postupaka roditelja, koji su prikazani kroz tipične situacije između roditelja i dece, najčešće u vezi sa ispunjavanjem školskih i kućnih obaveza, kao i izlascima. Prikazani su nezainteresovani, nedosledni, au-

toritarni, permisivni i autoritativni vaspitni stilovi oca i majke. Pri tome, nameravali smo da ustanovimo da li studenti različito procenjuju vaspitne postupke oca i majke, tj. da li se u našoj kulturi ta procena poklapa sa navedenim istraživanjem Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi iz 2007. godine ili su prisutne razlike. Takođe, važno je bilo u analizama ustanoviti da li postoje razlike u procenama koje potiču od pola samih ispitanika. Obično su drugačije procene porodičnih odnosa i vaspitnih postupaka roditelja iz pozicije ispitanika muškog i ženskog pola, što je potvrdilo i pomenuto istraživanje Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi.

3. Sledeći korak u rasvetljavanju osnovnog problema istraživanja odnosio se na to koliki je relativni doprinos odnosa u primarnoj porodici ispitanika, kao i vaspitanja koje nose iz primarne porodice, u poređenju sa doprinosom različitih sociodemografskih varijabli (pol ispitanika, njihov uzrast, obrazovanje roditelja ispitanika, broj dece u primarnoj porodici, redosled rođenja, sastav primarne porodice, mesto stanovanja, fakultet koji studiraju) proceni studenata o tome koliko su funkcionalne porodice u kojima roditelji pokazuju nezainteresovani, nedosledni, autoritarni, permisivni ili autoritativni vaspitni stil. Ovaj problem smo postavili sa ciljem da preciziramo i uporedimo značaj obrazaca porodičnog funkcionisanja i vaspitnih stilova iz primarne porodice, s jedne strane i parametra koji su vezani za pol, uzrast, poziciju u porodici, njenu strukturu, obrazovni i kulturološki milje studenata, s druge strane.

Imajući u vidu podatke iznesene u teorijskom kontekstu problema, **opšta hipoteza** od koje smo pošli u istraživanju je da se funkcionalnost porodičnih odnosa reflektuje na vaspitni stil roditelja u primarnim porodicama studenata, a to primarno određuje verovanja studenata o kompetentnom roditeljstvu. Iz ovako formulisane opšte hipoteze proizilaze sledeće pojedinačne pretpostavke:

1. Pretpostavlja se da postoji povezanost između uravnoteženih obrazaca porodičnog funkcionisanja i kompetentnog roditeljstva, kao i između neuravnoteženih obrazaca porodičnog funkcionisanja i disfunkcionalnog roditeljstva kod ispitivanih studenata.

- Uravnoteženi nivoi kohezije i fleksibilnosti, praćeni su dobrom uzajamnom komunikacijom i zadovoljstvom porodicom u celini i povezani su sa karakteristikama autoritativnog vaspitnog stila u porodici.
- Za razliku od njih razjedinjenost, isprepletanost, rigidnost i haotičnost u porodičnim odnosima karakteriše sniženo

zadovoljstvo i loša komunikacija, i u njima češće srećemo karakteristike permisivnog i autoritarnog vaspitnog stila. Napominjemo da smo u istraživanju ispitivali samo autoritativan (demokratski), autoritaran i permisivan vaspitni stil u primarnoj porodici, a ne i nezainteresovani i zanemarujući, koji su sadržani u *Circumplex* modelu Olsona i saradnika iz 2007. godine (prikazan na strani 76). S obzirom na to da smo koristili upitnik PSDQ koji je nezavisan od *Circumplex* modela, ispitivali smo one vaspitne stilove koje on meri, prema teoriji Dajen Bomrajnd.

2. a) U vezi sa ispitivanjem procene kvaliteta porodičnih odnosa u vinjetama, koje opisuju različite vaspitne stilove roditelja, prepostavili smo na osnovu rezultata istraživanja Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi iz 2007. godine da:

- Studenti porodične odnose percipiraju kao najfunkcionalnije kada su roditelji predstavljeni sa popustljivim (permisivnim) vaspitnim stilom.
- Prema procenama studenata autoritativni vaspitni stil karakteriše funkcionalne porodične odnose, ali ne toliko kao permisivni vaspitni stil.
- Prema procenama studenata autoritarni vaspitni stil u značajno manjoj meri karakteriše funkcionalne porodične odnose u odnosu na permisivan i autoritativan vaspitni stil.
- Prema procenama studenata nedosledni vaspitni stil karakteriše manje funkcionalne porodične odnose od autoritativnog i permisivnog.
- Prema procenama studenata nezainteresovani vaspitni stil značajno manje karakteriše funkcionalne porodične odnose u odnosu na permisivan, autoritativan i autoritaran vaspitni stil.

2. b) Prepostavili smo da je procena kvaliteta porodičnih odnosa u vinjetama povezana sa polom roditelja koji je prikazan i to na sledeći način:

- Procene porodičnih odnosa su pozitivnije kada su očevi predstavljeni kao autoritarni, dok su negativnije kada su majke prikazane kao autoritarne.
- Procene studenata su pozitivnije kada su majke predstavljene kao permisivne, dok su negativnije kada su očevi predstavljeni kao permisivni.

2. c) U odnosu na pol samih ispitanika trebalo je utvrditi da li se razlikuju procene porodičnih odnosa studenata muškog i ženskog

pola, kada su roditelji predstavljeni kroz različite vaspitne stilove. Pretpostavili smo da:

- Studenti ženskog pola vide porodične odnose kao pozitivnije kada su roditelji prikazani kao popustljiviji.
- Studenti muškog pola pozitivnije porodične odnose vide kada su roditelji prikazani kao autoritarni i autoritativni.

3. Porodični odnosi i vaspitni stilovi u primarnoj porodici studenata reflektuju se na procenu kompetentnog roditeljstva i porodičnih odnosa u opisnim vinjetama i značajnije doprinose procenama kompetentnog roditeljstva, nego ostali ispitivani parametri.

3.a) Procene studenata biće pozitivnije ukoliko prikazani vaspitni stil roditelja i porodični odnosi u vinjetama odgovaraju porodičnim odnosima i vaspitnom stilu roditelja, koji postoje u njihovoj primarnoj porodici.

- Između uravnoteženih porodičnih odnosa u primarnoj porodici studenata i procenjenih porodičnih odnosa u vinjetama sa prikazanim autoritativnim i permisivnim vaspitnim stilom postoje statistički značajne korelacije.
- Između neuravnoteženih porodičnih odnosa u primarnoj porodici studenata i procenjenih porodičnih odnosa u vinjetama sa prikazanim autoritarnim, nedoslednim i nezainteresovanim vaspitnim stilom, postoje statistički značajne korelacije.
- Postoje značajne pozitivne korelacije komponenti autoritativnog vaspitnog stila u primarnoj porodici studenata i procenjenih porodičnih odnosa u vinjetama sa prikazanim istim vaspitnim stilom.
- Postoje značajne pozitivne korelacije komponenti autoritarnog vaspitnog stila u primarnoj porodici studenata i procenjenih porodičnih odnosa u vinjetama sa prikazanim istim vaspitnim stilom.
- Postoje značajne pozitivne korelacije permisivnog vaspitnog stila u primarnoj porodici studenata i procenjenih porodičnih odnosa u vinjetama sa prikazanim istim vaspitnim stilom.

3. b) Porodični odnosi i vaspitni stilovi u primarnoj porodici studenata su značajniji prediktori procene porodičnih odnosa u vinjetama, nego drugi ispitivani parametri, koji takođe značajno doprinose proceni kompetentnog roditeljstva. U istraživanju su obuhvaćeni pol ispitanika, njihov uzrast, obrazovanje roditelja ispitanika, broj dece u primarnoj porodici, redosled rođenja, sastav primarne porodice, mesto stanovanja, fakultet koji ispitanici studiraju. Preciznija očekivanja nismo formulisali.

3. Istraživačke tehnike i instrumenti primenjeni u istraživanju

S obzirom na prirodu problema i izbor odgovarajuće metode, u istraživanju je primenjeno skaliranje kao istraživačka tehnika i skale kao instrumenti ove istraživačke tehnike. U istraživanju su korišćene sledeće skale: Indeks porodičnih odnosa (*Index of Family Relations* – IFR, autor Hudson, 1982), Upitnik roditeljskih stilova i dimenzija (*The Parenting Styles and Dimensions Questionnaire* – PSDQ, autori: Robinson, Mandleco, Olsen & Hart, 2001) i Skala za evaluaciju porodične adaptibilnosti i kohezije (*Family Adaptation and Cohesion Scales IV* – FACES IV, autori: Olson, Gorrall, Tiesel, 2006).

Takođe su korišćene vinjete u kojima su predstavljeni određeni vaspitni stilovi. Pet vinjeta je korišćeno za opisivanje vaspitnog stila oca i to *autoritarnog, autoritativnog, permisivnog, nedoslednog i nezainteresovanog* i pet vinjeta za opisivanje vaspitnog stila majki, takođe *autoritarnog, autoritativnog, permisivnog, nedoslednog i nezainteresovanog*. Sadržaj vinjeta je bio sledeći, npr. za *autoritarni* vaspitni stil očeva: Dejanova nastavnica je pozvala iz škole da kaže njegovom ocu da se Dejan na pismenoj vežbi potpisao kao otac. Kada je Dejan došao iz škole, otac je vikao na njega jer se potpisao na pismenoj vežbi njegovim imenom. Rekao je Dejanu: „Idi u svoju sobu i ne izlazi dok ti ja ne kažem“. Za *nezainteresovani* vaspitni stil majki sadržaj vinjeta je bio sledeći: Milica ima pismeni iz srpskog jezika i potrebna joj je pomoć. Majka u dnevnoj sobi gleda zanimljivu seriju. Kada joj se Milica obratila, rekla je: „Pusti me, sada je najinteresantnije, možeš ti to sama“. Na vinjetama su prikazane situacije iz porodičnog života sa jednim od roditelja i detetom uzrasta 12 i 13 godina. U prilogu na kraju rada dat je korišćeni instrument sa svim vinjetama u kojima su opisani različiti vaspitni stilovi: *autoritativni, autoritarni, permisivni, nedosledni i nezainteresovani*. Ovi vaspitni stilovi izabrani su radi poređenja sa istraživanjem Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi, i nisu podudarni sa vaspitnim stilovima sadržanim u *Circumplex* modelu. Nema *zanemarujućeg* stila vaspitanja, koji je sadržan u *Circumplex* modelu, a razmatran je *nedosledni* vaspitni stil, koga u modelu nema.

Ispod vinjeta date su stavke upitnika Indeks porodičnih odnosa (*Index of Family Relations* – IFR, čiji je autor Hudson, 1982). Ovaj upitnik trebalo je da utvrdi u kojoj meri je porodica u kojoj se odigrava priča srećna ili zadovoljna (npr. *Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima*, ili *Ova porodica je za ovo dete velika radost*). Hadson je u svom istraživanju našao da je interna konzistentnost IFR

upitnika u rasponu od 0.91 do 0.98 u tri različita uzorka studenata. I u našem ispitivanju ovaj upitnik je pokazao visoku internu kohezivnost. Sadrži 25 stavki Likertovog tipa.

Upitnik roditeljskih stilova i dimenzija – PSDQ (*Parenting Styles and Dimensions Questionnaire*, sačinili su Robinson, Mandlco, Olson & Hart, 2001), sadrži dimenzije *autoritarnog*, *autoritativnog* i *permisivnog* stila i oslanja se na model vaspitnih stilova Dajen Bomrajnd. Dimenzije *autoritativnog* vaspitnog stila su: Povezanost (Otac/majka me ohrabruje da slobodno iskazujem svoje mišljenje), Regulacija (Otac/majka naglašavaju koji su razlozi određenih pravila) i Autonomija (Otac/majka je dozvoljavao/la da utičem na pravila u porodici), i one čine **prvi faktor** upitnika. Dimenzije *autoritarnog* stila su: Prinuda (Otac/majka me kažnjavao/la kada sam bio/la neposlušan/na), Verbalna hostilnost (Otac/majka je vikao/la na mene kada sam se loše ponašao/la) i Neobjašnjavanje (Otac/majka me je kažnjavao/la tako što me je ostavljao sa malo ili nimalo objašnjenja), čine **drugi faktor** upitnika. *Permisivni*, tj. popustljivi vaspitni stil u upitniku (Otac/majka me je razmazio/la), nema posebnih dimenzija, mada čini **treći faktor** upitnika. Četiri ajtema predstavljaju ovaj stil. Instrument u celini ima 32 ajtema i takođe je Likertovog tipa. Ovaj upitnik ne odgovara u potpunosti vaspitnim stilovima, koji su predstavljeni u modelu Olsona i saradnika. Nedostaju nezainteresovani i odbacujući vaspitni stil.

Skala za evaluaciju porodične adaptabilnosti i kohezije – FACES IV (*Family Adaptation and Cohesion Scales IV*, autori: Olson, Gorrall, Tiesel, 2006), sadrži osam skala. Skale uravnoteženih porodičnih odnosa su: Uravnotežena kohezija i Uravnotežena fleksibilnost. Skale neuravnoteženih porodičnih odnosa su: Razjedinjenost, Isprepletanost, Haotičnost i Rigidnost, a tu su još i skale Porodične komunikacije i Zadovoljstva porodicom. FACES IV sadrži 62 ajtema. Reprezentativne stavke za Uravnoteženu porodičnu koheziju su: „Članovi porodice se osećaju bliski jedni sa drugima“ i za Uravnoteženu porodičnu fleksibilnost: „U našoj porodici roditelji su ravnopravni kao lideri“. FACES IV sadrži četiri skale neuravnoteženih porodičnih odnosa, koje mere ekstremno visoku i ekstremno nisku koheziju i fleksibilnost. Postoje dve skale neuravnoteženosti za koheziju, skala koja meri Razjedinjenost („Naša porodica retko radi nešto zajedno“) i skala koja meri Isprepletanost („Mi previše vremena provodimo zajedno“). Postoje i dve skale za neuravnoteženu fleksibilnost, skala koja meri Rigidnost („U našoj porodici postoji pravilo za skoro svaku moguću situaciju“) i skala koja meri Haotičnost („Nije jasno ko je odgovoran u našoj porodici“ (za kućne poslove, aktivnosti)). Komunikacija u porodici i Zadovoljstvo porodicom su takođe subskale

FACES IV. Reprezentativni ajtemi su npr: „Članovi porodice su zadovoljni time kako jedni s drugima komuniciraju“ i „Kako ste zadovoljni sposobnošću vaše porodice da se bori protiv stresa“.

4. Pouzdanost na osnovu interne konzistencije upotrebljenih instrumenata u istraživanju

U daljoj analizi podataka proverili smo pouzdanost upotrebljenih instrumenata. Primenjen je postupak provere interne konzistentnosti skala na osnovu metode analize stavki. Kronbahovi Alfa koeficijenti pouzdanosti psiholoških instrumenata korišćenih u ovom istraživanju dati su u tabeli 1, i pokazali su da preciznost pojedinih skala nije sasvim zadovoljavajuća.

Tabela 1. Interna konzistencija mera korišćenih u istraživanju – PSDQ skale vaspitnih stilova, FACES IV skale porodičnih odnosa i IFR indeksa procenjenih porodičnih odnosa na osnovu vinjeta

Instrument	Grupa skala	Naziv skale	Kronbahov Alfa koeficijent
PSDQ – otac	Faktor autoritativnog stila	Povezanost	0,846
		Regulacija	0,818
		Autonomija	0,851
	Faktor autoritarnog stila	Prinuda	0,858
		Verbalni hostilitet	0,663
		Neobjašnjavanje	0,795
Faktor permisivnog stila	Popuštanje	0,449	
PSDQ – majka	Faktor autoritativnog stila	Povezanost	0,862
		Regulacija	0,813
		Autonomija	0,862
	Faktor autoritarnog stila	Prinuda	0,844
		Verbalni hostilitet	0,623
		Neobjašnjavanje	0,811
Faktor permisivnog stila	Popuštanje	0,443	
FACES	Uravnotežene skale	Uravnotežena kohezivnost	0,794
		Uravnotežena fleksibilnost	0,623
	Neuravnotežene skale	Razjedinjenost	0,665
		Isprepletanost	0,508
		Rigidnost	0,598
		Haotičnost	0,574
		Porodična komunikacija	0,892
	Zadovoljstvo porodicom	0,902	

IFR indeksa procenjenih porodičnih odnosa na osnovu vinjeta	Procenjeni odnosi u porodici kada je akter vinjete otac koji ispoljava sledeće vaspitne stilove	Vinjeta – autoritarni stil	0,942
		Vinjeta – autoritativni stil	0,920
		Vinjeta – popustljivi stil	0,922
		Vinjeta – nedosledni stil	0,919
		Vinjeta – nezainteresovani stil	0,883
	Procenjeni odnosi u porodici kada je akter vinjete majka koja ispoljava sledeće vaspitne stilove	Vinjeta – autoritarni stil	0,912
		Vinjeta – autoritativni stil	0,939
		Vinjeta – popustljivi stil	0,927
		Vinjeta – nedosledni stil	0,938
		Vinjeta – nezainteresovani stil	0,902

Podaci ukazuju na visoku preciznost mera upitnika IFR (Indeks porodičnih odnosa), kojim su procenjivani porodični odnosi na osnovu priča i upitnika vaspitnih stilova PSDQ (Upitnik roditeljskih stilova i dimenzija), dok upitnik za procenu porodičnih odnosa FACES IV (Skala za evaluaciju porodične adaptabilnosti i kohezije) ne pokazuje zadovoljavajuću konzistentnost. Kada su skale FACES u pitanju, vrednosti Alfe ispod 0,6 imaju isprepletenost i Haotičnost, dok je Rigidnost tek neznatno ispod ove granice. Zadovoljavajuće vrednosti interne konzistencije imaju skale Balansirana kohezivnost, Zadovoljstvo porodicom i Komunikacija u porodici.

Najveća interna konzistentnost IFR (Indeks porodičnih odnosa) je kod procene porodičnih odnosa, u vinjeti sa prikazanim *autoritarnim* stilom oca, a zatim sledi procena u slučaju *autoritativnog* stila majke. To znači visok stepen slaganja ispitanika u proceni odnosa u porodici gde roditelj, otac pokazuje *autoritarni* stil u podizanju dece i u proceni porodica gde majka pokazuje *autoritativan* stil na svim ajtemima. Postignuta je visoka pouzdanost i kod procene porodica u kojima je majka *nedosledna*. Slede u pogledu pouzdanosti procene porodica na bazi *popustljivog* vaspitnog stila majke, pa zatim *popustljivog* pa *nedoslednog* stila oca. Interesantno je da je pouzdanost procena kada je majka *nedosledna* uočljivo veća nego kada je u pitanju *nedoslednost* oca. No ne treba gubiti iz vida da je u oba slučaja reč o veoma visokoj pouzdanosti. Ono u čemu se ispitanici dalje veoma slažu jesu procene porodica u slučaju kada otac pokazuje *autoritativan*, a majka *autoritarni* stil. Veća je pouzdanost procena porodica kada majka ispoljava *nezainteresovani* vaspitni stil, nego kada *nezainteresovanost* pokazuje otac.

Kada je reč o pouzdanosti Upitnika vaspitnih stilova (PSDQ) najveća je interna konzistentnost subskale Povezanost i Autonomija kod *autoritativnog* vaspitnog stila majke. Ajtemi ovih subskala odnose se

na emocionalnu toplinu i podršku u vaspitavanju koju roditelji pružaju deci, ali i uvažavanje njihovih potreba i mišljenja prilikom donošenja odluka važnih za porodicu u celini, kao i samo dete i formiranje pravila ponašanja u kući. Kada je u pitanju interna konzistentnost mera ovih subskala za oca one su nešto niže (Povezanost i Autonomija), nego kod subskale Prinuda, kod *autoritarnog* stila oca. Prinuda se temelji na fizičkom kažnjavanju dece u nastojanju roditelja da postigne očekivanu poslušnost. Ovaj nalaz sugerise nešto veću saglasnost ispitanika u proceni prinude u vaspitnim postupcima oca, nego u proceni izražavanja emocionalne topline, podrške i uvažavanja potreba i mišljenja dece. U daljoj analizi interne konzistentnosti slede subskale Prinude u *autoritarnom* stilu majke, Regulacije u *autoritativnom* stilu oca i majke, a potom Neobjašnjavanje majke i nešto niža pouzdanost ove subskale za oca u *autoritarnom* stilu. Regulacija se odnosi na navođenje razloga zbog čega se nešto traži i očekuje od deteta, zbog čega je poštovanje pravila važno, ukazivanje na povezanost između dečijih postupaka i posledica do kojih dovode, a Neobjašnjavanje se odnosi na upravo suprotne vaspitne postupke roditelja. Kada dete traži odgovor na pitanje u vezi sa tim zašto nešto treba ili mora da učini, roditelj ne daje objašnjenja već najčešće kratko prokomentariše rečju *zato*. Verbalni hostilitet oca je nešto većeg stepena pouzdanosti u odnosu na istu subskalu *autoritarnog* stila majke. Ova subskala se odnosi na često vikanje na dete kada učini nešto loše ili nešto što se roditelju ne dopada, kao i kritizerski odnos prema detetu i njegovim postupcima. Interna konzistentnost ovih subskala je ispod zadovoljavajuće, što govori o tome da je ovaj indikator *autoritarnog* vaspitnog stila nedovoljno pouzdan. Najnižu internu konzistentnost pokazalo se, ima *popustljiv* vaspitni stil za oca i za majku. Pet ajtema su ušla u ovu subskalu i odnose se na pretnje kažnjavanjem koje se ne realizuje, teškoće pri disciplinovanju dece i težnju roditelja da razmazi dete. Ovi podaci govore o tome da za *popustljivost* u vaspitanju nije odabran dovoljan broj ajtema, niti je izbor konzistentan sa *popustljivošću* u vaspitanju. Stiče se utisak da ova subskala sadrži u ajtemima i pitanja koja se tiču nedoslednosti u vaspitanju.

Najveću pouzdanost u okviru upitnika FACES IV na našem uzorku, nalazimo kod procene Zadovoljstva porodicom. Ajtemi ove subskale evaluiraju bliskost, fleksibilnost, komunikaciju u porodici, kao i brigu članova porodice jednih za druge. Nešto niža, ali sasvim zadovoljavajuća pouzdanost dobijena je na ajtemima subskale Komunikacija u porodici, koji se odnose na otvorenu i direktnu komunikaciju među članovima porodice, spremnost da saslušaju jedni druge,

empatišu i mirno rešavaju probleme. Inače, Olson je u jednom istraživanju na ogromnom uzorku bračnih parova 2000. godine ustanovio izuzetno veliki značaj komunikacije u srećnim brakovima. Naime, 90% partnera u brakovima koje odlikuju kvalitetni partnerski odnosi izjavljuje da nema problema u komunikaciji, a samo 15% partnera je dalo ovu izjavu u brakovima narušenog kvaliteta (Olson, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Visoka pouzdanost ove subskale govori o homogenosti ajtema, kada je u pitanju procena ovog domena porodičnog funkcionisanja. Od ostalih subskala ovog upitnika najbolju pouzdanost ima Uravnotežena kohezivnost, koja se odnosi na zajedništvo, uzajamnu povezanost među članovima porodice, emocionalnu bliskost, kao i zajedničko vreme koje provode. Verovatno bi interna konzistentnost bila veća da je poslednji ajtem subskale jasniji. On glasi: *Naša porodica ima dobar balans po pitanju separacije i bliskosti* i pretpostavljamo da su ispitanici imali teškoće da do kraja pravilno razumeju ovakvu formulaciju pitanja.

Ostale subskale su pokazale nedovoljnu pouzdanost. Razjedinjenost pripada neuravnoteženim skalama i ima pouzdanost 0.665. Odnosi se na visoku separaciju članova porodice, nedostatak zajedničkih aktivnosti i retke uzajamne kontakte. Sledeća subskala odnosi se na Uravnoteženu fleksibilnost i ona ima nešto nižu pouzdanost. Ova subskala se odnosi na egalitarnu raspodelu moći u porodici, prilagodljivost na promene, sklonost kompromisima. Sledeća subskala, Rigidnost, takođe nema zadovoljavajuću pouzdanost, a odnosi se na pravila ponašanja, koja se moraju dosledno i bespogovorno poštovati. Još nižu pouzdanost imaju subskale Haotičnost, koja se odnosi na nepostojanje lidera, kao ni pravila u porodičnom funkcionisanju, i Isprepletanost, koja podrazumeva visoko izraženu zavisnost među članovima porodice, malo kontakata izvan porodičnog kruga i dosta vremena koje ukućani provode zajedno.

Ovako niske mere pouzdanosti subskala upitnika FACES IV (Skala za evaluaciju porodične adaptabilnosti i kohezivnosti) nalažu oprez u tumačenju rezultata pre svega kada su u pitanju subskale sa nedovoljnom pouzdanošću.

5. Uzorak istraživanja

Istraživanje je sprovedeno na uzorku studenata Univerziteta u Nišu. Na ovom uzrastu pozne adolescencije mladi imaju formirane profesionalne izbore, postigli su zadovoljavajući stepen emocionalne i socijalne zrelosti, kao i diferencijaciju u odnosu na roditelje i mogu da sagledaju i procenjuju odnose u porodici, ali i vaspitne postupke kojima su se roditelji rukovodili dok su ih podizali.

Ispitivanje je obavljeno tokom maja meseca 2011. godine na Filozofskom, Prirodno-matematičkom, Elektronskom i Mašinskom fakultetu u Nišu. Ukupno je ispitano 607 ispitanika, ali su uredno popunili upitnike njih 574. Detaljniji podaci o ispitanicima dati su u tabeli 2. U njoj se vidi i zastupljenost ispitanika u zavisnosti od toga koji fakultet studiraju, sa kime žive, gde žive i koji su prema redosledu rođenja u svojoj porodici. U ispitivanom uzorku ima 316 studenata muškog i 268 studenata ženskog pola, odnosno 54% uzorka čine studenti muškog pola, a 46% studenti ženskog pola.

U tabeli 2 prikazan je uzorak prema strukturi porodice ispitanika, fakultetu koji studiraju, mestu življenja i redosledu rođenja.

Tabela 2. Struktura uzorka u pogledu fakulteta koji ispitanici studiraju, sastava domaćinstva u kome žive, mesta življenja i redosleda rođenja

Fakultet		Filozofski fakultet	Prirodno-matematički fakultet	Elektronski fakultet	Mašinski fakultet
	Frekvencija	250	54	243	37
	Procenat	42,8	9,2	41,6	6,3
Sa kim žive		Potpuna porodica	Nepotpuna porodica	Proširena porodica	Samac
	Frekvencija	397	51	127	9
	Procenat	69,7	8,0	21,6	0,7
Mesto življenja		Grad	Selo	Varoš	
	Frekvencija	403	63	118	
	Procenat	69,4	10,6	20,1	
Redosled rođenja		Prvorodeni	Drugorođeni	Trećerođeni	Četvorođeni
	Frekvencija	339	231	15	2
	Procenat	57,3	39,4	2,9	0,5

Najviše je u uzorku bilo studenata Filozofskog i Elektronskog fakulteta, a znatno manje sa Prirodno-matematičkog i Mašinskog fakulteta. Ovako odabran uzorak ne može da obezbedi reprezentativnost, ali za problem kojim se bavimo u ovom istraživanju ona nije neophodna. Prema strukturi porodice najbrojniji su ispitanici koji potiču iz

potpunih porodica, zatim proširenih i nepotpunih. Pretežno su zastupljeni ispitanici iz grada i varoši, a znatno manje je onih studenata koji potiču sa sela. Uglavnom su u uzorku zastupljena prvorodena deca.

U pogledu broja dece u porodici iz koje ispitanici potiču, 16,1% ispitanika živi u porodici sa jednim, 68,2% u porodici sa dvoje, 13,5% u porodici sa troje i veoma mali postotak 2,2% živi u porodici sa četvoro ili petoro dece. Kada je godina studija koju trenutno studiraju u pitanju, nešto preko 60% uzorka ispitanika čine studenti prve godine, zatim studenti treće godine, a veoma mali postotak čine studenti druge, četvrte i pete godine, ili neki od viših nivoa studija. Od ispitanih studenata 76,6% se izjasnilo da nije obnovilo godinu, 3,3% da jeste, dok 18,9% nije dalo odgovor na ovo pitanje. U tabeli 3 sledi struktura uzorka u pogledu obrazovanja roditelja ispitanika (posebno oca, posebno majke).

Tabela 3. Struktura uzorka prema stepenu obrazovanja roditelja

	Otac		Majka	
	Frekvencija	Procenat	Frekvencija	Procenat
Osnovna	19	3,2	20	3,5
Drugi stepen	2	0,3	1	0,2
Trogodišnja srednja škola	26	4,4	29	5,0
Četvorogodišnja srednja škola	326	55,7	364	63,3
VKV (peti stepen)	10	1,7	4	0,7
Viša škola	65	11,1	42	7,3
Fakultet	134	22,9	114	19,8
Doktorat	3	0,5	1	0,2

U uzorku su roditelji sa pretežno srednjom stručnom spremom, što je u skladu sa različitim istraživanjima na ovom području. Podatke o obrazovanju oca nisu dala 22 ispitanika, a 32 ispitanika nisu dala podatke o obrazovanju majke. Očevi su u proseku nešto obrazovaniji od majki ispitanika. Ta razlika je veoma mala, ali statistički značajna (Vilkoksonov test, $Z=2,567$, $\text{sig}=0,010$).

II REZULTATI ISTRAŽIVANJA I INTERPRETACIJA REZULTATA

Distribucija obrazaca porodičnog funkcionisanja i vaspitnog stila roditelja

Prikaz rezultata počemo od deskriptivne statistike za ispitivane dimenzije porodičnih odnosa: Uravnotežena kohezija, Uravnotežena fleksibilnost, Razjedinjenost, Isprepletanost, Rigidnost, Haotičnost, Komunikacija u porodici i Zadovoljstvo porodicom. Podaci su dati u tabeli 4.

Tabela 4. Izraženost dimenzija porodičnog funkcionisanja

SuSubskala	AS	SD	Skjunes	Kurtoziss
Uravnotežena kohezija	27.2560	5.08572	-1.062	1.281
Uravnotežena fleksibilnost	24.9469	4.48416	-.607	.933
Razjedinjenost	17.6452	4.46240	.428	.245
Isprepletanost	17.7902	3.93144	.374	.889
Rigidnost	19.0617	4.19134	.125	.395
Haotičnost	16.9283	4.35816	.332	.178
Komunikacija u porodici	37.8846	7.58496	-.632	.273
Zadovoljstvo porodicom	37.4298	7.68340	-.653	.191

Vrednosti skjunesa ukazuju da je raspodela vrednosti Uravnotežene kohezivnosti i fleksibilnosti, kao i Komunikacije i Zadovoljstva u porodici, pomerena udesno ka višim vrednostima, a vrednosti neuravnoteženih skala su pomerene ulevo, ka nižim rezultatima. Vrednost kurtozisa pokazuje da je visoko grupisanje rezultata oko srednje

vrednosti kod procene Haotičnosti u porodici i procene Zadovoljstva porodicom. Na ostalim dimenzijama porodičnih odnosa raspršenje rezultata je veće, naročito kada je u pitanju Uravnotežena kohezivnost i fleksibilnost, kao i Isprepletanost.

Na osnovu navedenih podataka jasno je da su procene porodičnih odnosa pretežno visoke na obeležjima koja idu u korist funkcionalnim porodicama.

Sledeći korak odnosio se na analizu odnosa između uravnoteženih i neuravnoteženih skala u upitniku. Uravnotežene skale su Uravnotežena kohezivnost nasuprot Razjedinjenosti i Isprepletanosti i Uravnotežena fleksibilnost nasuprot Rigidnosti i Haotičnosti. Odnos vrednosti uravnoteženih i neuravnoteženih skala na ispitivanom uzorku je iznad jedan (racio kohezije iznosi 1,5, zatim racio fleksibilnosti iznosi 1,4 i totalni *Circumplex* racio iznosi 1,4), što govori o tome da su porodice na našem uzorku pretežno funkcionalne i balansirane. U tabeli 5 date su norme iz priručnika za racio skorove.

Tabela 5. Norme za racio skorove

	Racio kohezije	Racio fleksibilnosti	TOTAL RATIO
Srednja vrednost	2.4	1.6	2.0
SD	.92	.67	.70
Minimum	.65	.55	.70
Maximum	4.4	4.0	4.13

Poređenje dobijenih rezultata i normi za racio skorove pokazuje da su oni niži, naročito kada je u pitanju racio kohezije, dok racio fleksibilnosti jeste niži, ali ne tako upadljivo. Nameće se zaključak da iako su porodice u ispitivanom uzorku pretežno kohezivne, ipak ta snaga kohezije nije tako izrazita. Uravnotežena fleksibilnost porodica ispitivanih studenata je izrazitija. Ovakve rezultate tumačimo činjenicom da je reč o studentima, od kojih mnogi žive odvojeno od svojih porodica, pošto su došli da studiraju van mesta boravka. Donekle su se udaljili od primarne porodice, pa je i Uravnotežena kohezija nešto niža.

Sledeći instrument za koji nas je zanimalo kakve su prosečne vrednosti i odstupanja na ispitivanom uzorku jeste PSDQ (Upitnik roditeljskih stilova i dimenzija), kojim smo ispitivali faktore vaspitnih stilova u porodici studenata. Rezultati su dati u tabeli 6.

Tabela 6. Izraženost faktora PSDQ upitnika

Instrument	Varijabla	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
PSDQ – otac	Povezanost	3,7176	0,88129
	Regulacija	3,4082	0,86282
	Autonomija	3,6398	0,86292
	Prinuda	1,9771	0,91684
	Verbalni hostilitet	2,9563	0,76864
	Neobjašnjavanje	1,9078	0,84761
	Popuštanje	2,7349	0,69686
PSDQ – majka	Povezanost	4,2019	0,78067
	Regulacija	3,7091	0,78655
	Autonomija	3,9086	0,79882
	Prinuda	2,1907	0,93551
	Verbalni hostilitet	3,1175	0,77240
	Neobjašnjavanje	2,0262	0,94247
	Popuštanje	3,0346	0,69074

U tabeli se vidi da su subdimenzije **prvog faktora autoritativnog** stila izraženije nego kada su u pitanju dimenzije *autoritarnog* i *permisivnog* stila, da je Povezanost i Autonomija u *autoritativnom* vaspitnom stilu i oca i majke više izražena nego Regulacija i da su sve tri subdimenzije *autoritativnog* stila izraženije kod majki, nego kod očeva.

Mere subdimenzija *autoritarnog* stila su takođe izraženije kod majki ispitanika, naročito Verbalna hostilnost. Interesantno je da majke češće koriste prinudu, a ređe objašnjavaju zahteve i kazne u odnosu na očeve, mada su te razlike veoma male i statistički beznačajne. Popuštanje je zastupljenije u vaspitavanju kod majki. Na osnovu ovih rezultata izgleda da je opravdano zaključiti da su ispitivani faktori vaspitnih stilova izrazitije zastupljeni kod majki ispitivanih studenata, pa čak i kada se radi o *autoritarnom* vaspitnom stilu, što je na neki način neočekivano.

Rezultati IFR (Indeks porodičnih odnosa) biće prikazani kroz dalju analizu, pa se ovde nećemo baviti njima.

Funkcionalnost porodičnih odnosa i vaspitni stilovi u primarnoj porodici ispitanika

Opšta hipoteza od koje smo pošli u istraživanju bila je da se funkcionalnost porodičnih odnosa reflektuje na vaspitni stil roditelja u primarnim porodicama studenata, a to određuje verovanja studenata o kompetentnom roditeljstvu. Iz ovako formulisane opšte hipoteze proizilazile su sledeće pojedinačne pretpostavke:

1. Pretpostavlja se da postoji povezanost između uravnoteženih obrazaca porodičnog funkcionisanja i kompetentnog roditeljstva, kao i između neuravnoteženih obrazaca porodičnog funkcionisanja i disfunkcionalnog roditeljstva kod ispitivanih studenata.

- Uravnotežena kohezija i fleksibilnost, praćeni su dobrom uzajamnom komunikacijom i zadovoljstvom porodicom u celini i povezani su sa karakteristikama *autoritativnog* vaspitnog stila u porodici.
- Za razliku od njih, Razjedinjenost, Isprepletanost, Rigidnost i Haotičnost u porodičnim odnosima karakteriše sniženo zadovoljstvo i loša komunikacija i u njima češće srećemo karakteristike *permisivnog* i *autoritaranog* vaspitnog stila.

Posmatrano iz systemske perspektive, kompetentno ili nekompetentno roditeljstvo proizilazi iz funkcionalnih porodičnih i partnerskih odnosa. Otuda i hipoteza u skladu sa *Circumplex* modelom, da će *autoritativni* vaspitni stil biti povezan sa uravnoteženim porodičnim odnosima. Njihova glavna odlika je povezanost članova porodice, ali i postojanje pravila, granica i jasnih i fleksibilnih uloga. Glavna hipoteza, koja se proverava u brojnim istraživanjima organizovanim prema ovom systemskom modelu, odnosi se na prednosti uravnoteženih porodičnih sistema. U ovom istraživanju glavna hipoteza je upravo da kompetentno roditeljstvo jeste povezano sa uravnoteženim dimenzijama kohezivnosti i fleksibilnosti (slika na str. 70), koje se odnose na opseg od donekle povezanih do vrlo povezanih i od donekle fleksibilnih do vrlo fleksibilnih. U tabeli 7 prikazane su korelacije mera na upitniku FACES IV i PSDQ.

Tabela 7. Korelacije mera FACES IV i PSDQ

PSDQ ↓	FACES IV →	1	2	3	4	5	6	7	8
PSDQ otac – Povezanost		0,507*	0,464*	-0,325*	-0,002	-0,036	-0,234*	0,478*	0,512*
PSDQ otac – Regulacija		0,419*	0,413*	-0,237*	-0,066	0,068	-0,193*	0,386*	0,436*
PSDQ otac – Autonomija		0,448*	0,411*	-0,223*	0,000	-0,082	-0,164*	0,434*	0,454*
PSDQ otac – Prinuda		-0,287*	-0,198*	0,223*	0,111*	0,234*	0,173*	-0,311*	-0,271*
PSDQ otac – Verbalni hostilitet		-0,085*	-0,079	0,153*	0,066	0,228*	0,085*	-0,143*	-0,121*
PSDQ otac – Neobjašnjavanje		-0,342*	-0,240*	0,268*	0,230*	0,316*	0,238*	-0,399*	-0,302*

PSDQ otac – Popuštanje	0,086*	0,088*	-0,011	0,121*	0,047	0,051	0,014	0,057
PSDQ majka – Povezanost	0,566*	0,470*	-0,336*	-0,060	-0,087*	-0,291*	0,564*	0,530*
PSDQ majka – Regulacija	0,453*	0,407*	-0,275*	-0,052	0,064	-0,202*	0,442*	0,444*
PSDQ majka – Autonomija	0,511*	0,397*	-0,272*	-0,072	-0,132*	-0,237*	0,506*	0,472*
PSDQ majka – Prinuda	-0,296*	-0,199*	0,233*	0,103*	0,161*	0,208*	-0,302*	-0,250*
PSDQ majka – Verbalni hostilitet	-0,134*	-0,093*	0,188*	0,070	0,134*	0,148*	-0,177*	-0,151*
PSDQ majka – Neobjašnjavanje	-0,427*	-0,268*	0,343*	0,243*	0,279*	0,342*	-0,442*	-0,344*
PSDQ majka – Popuštanje	0,034	0,014	0,057	0,101*	0,006	0,124*	-0,028	-0,015
PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	0,582*	0,485*	-0,336*	-0,070	-0,060	-0,276*	0,578*	0,549*
PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-0,348*	-0,230*	0,304*	0,168*	0,229*	0,281*	-0,375*	-0,302*
PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	0,524*	0,494*	-0,301*	-0,023	-0,018	-0,226*	0,496*	0,534*
PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	-0,282*	-0,203*	0,250*	0,157*	0,298*	0,194*	-0,334*	-0,272*
Legenda: 1 – Uravnotežena kohezivnost; 2 – Uravnotežena fleksibilnost, 3 – Razjedinjenost; 4 – Isprepletanost; 5 – Rigidnost; 6 – Haotičnost; 7 – Porodična komunikacija; 8 – Zadovoljstvo porodicom Statistički su značajne na nivou preko 0,05 sve korelacije veće od 0,08.								

U tabeli se vide značajne korelacije srednjeg opsega između Uravnotežene kohezije i fleksibilnosti i sve tri subdimenzije *autoritativnog* stila Povezanost, Regulacija i Autonomija i za oca i za majku. Pri tome su korelacije za majku nešto više. Osim toga značajne korelacije srednjeg opsega su između ovih subdimenzija *autoritativnog* stila i Komunikacije u porodici i Zadovoljstva porodicom. Ovi rezultati su jasno vidljivi i kada posmatramo faktor *autoritativnog* vaspitnog stila u celini. Pri tome su korelacije više. Fošijer i Margolin (Fauchier & Margolin, 2004) navode da je većina izveštaja pokazala da postoji povezanost između topline i bliskošti u bračnom funkcionisanju i toplog vaspitnog stila roditelja.

Značajne negativne korelacije su između svih subdimenzija pojedinačno, kao i **prvog faktora** *autoritativnog* stila u celini i za oca i za majku sa Razjedinjenošću i Haotičnošću u porodičnim odnosima. Ove korelacije su nešto izraženije kada se posmatra *autoritativnost* majke kao faktor i kada se posmatraju subdimenzije pojedinačno.

Autoritarnost majke posmatrana u celini kao faktor, a i pojedinačno kroz subdimenzije, jeste u izrazitijoj negativnoj vezi sa Uravnoteženom kohezijom i fleksibilnošću u porodici, nego *autoritarnost* oca. Pri tome je Verbalna hostilnost oba roditelja u značajnoj negativnoj korelaciji, ali prilično niskoj, dok su Prinuda i Neobjašnjavanje (naročito Neobjašnjavanje) u značajnoj negativnoj korelaciji srednjeg opsega, ali nižoj nego kada je reč o *autoritativnom* stilu. Značajne negativne korelacije su i sa subskalama porodičnih odnosa Komunikacija i Zadovoljstvo porodicom. Vidimo da su povezanosti istog smera i sličnog intenziteta sa Komunikacijom i Zadovoljstvom porodicom, kao i sa Uravnoteženom kohezijom i fleksibilnošću za sve subskale i **faktore** *autoritarnog* stila oca i majke. I ovde su negativne korelacije *autoritarnosti* majke izrazitije nego korelacije *autoritarnosti* oca. Neobjašnjavanje majke i oca je subskala *autoritarnosti* koja ima najviše negativne korelacije sa Uravnoteženom kohezijom, Fleksibilnošću, Komunikacijom i Zadovoljstvom porodicom. To ukazuje upravo na značaj komunikacije i u porodici i u vaspitanju. Disciplinske mere, makar bile i neprijatne, lakše se prihvataju, ako su obrazložene. *Neobjašnjavanje i Prinuda oba roditelja pozitivno korelira sa svim disfunkcionalnim obrascima porodičnog funkcionisanja*. Verbalna hostilnost oba roditelja značajno u opsegu niskih korelacija povezana je sa Razjedinjenim, Rigidnim i Haotičnim obrascima porodičnog funkcionisanja. **Faktor** *autoritarnog* vaspitnog stila za oba roditelja korelira negativno sa svim funkcionalnim obrascima porodičnog funkcionisanja i pozitivno sa svim disfunkcionalnim porodičnim obrascima.

Faktori *autoritativnog* i *autoritarnog* vaspitnog stila oca i majke na sličan način povezani su sa funkcionalnim i disfunkcionalnim obrascima porodičnog funkcionisanja i to se jasno vidi u tabeli, s tim što su korelacije više kada je u pitanju majka. Jedino su razlike prisutne kod *permisivnosti* oca, gde je utvrđena statistički značajna, mada niska povezanost sa Uravnoteženom porodičnom kohezijom i fleksibilnošću, a što u slučaju *permisivnosti* majke izostaje. *Popustljivost* oca korelira pozitivno, još samo sa Isprepletanošću u porodičnim odnosima. *Popustljivost* majke takođe korelira pozitivno sa Isprepletanošću u porodičnim obrascima. U porodicama sa naglašenijom potrebom za bliskošću i kohezijom, gde se autonomija članova manje podržava

(bliskost koja guši) odnosi su u većoj meri isprepletani, a tome doprinosi popustljivost oba roditelja. Da rezimiramo: rezultati su pokazali da isprepletani porodični odnosi nisu u vezi sa *autoritativnim* vaspitanjem roditelja, ali jesu povezani sa većinom subdimenzija *autoritar-nog* vaspitnog stila i sa *popustljivošću* roditelja u vaspitanju

Popustljivost majke korelira pozitivno samo sa disfunkcionalnim obrascima porodičnog funkcionisanja i to sa isprepletanošću i Haotičnošću. Sa ovom poslednjom je korelacija najviša, mada i dalje u opsegu niskih korelacija. *Popustljivost* majke nije značajna za uravnoteženo funkcionisanje porodice. Značajno češće *popustljivost* majke se sreće u Haotičnim porodicama.

Procena porodičnih odnosa i vaspitni stil roditelja u vinjetama

Sledeća faza u analizi i interpretaciji podataka odnosila se na procenu funkcionalnosti odnosa u porodicama, koje su predstavljene kratkim pričama (vinjetama). U tim kratkim pričama prikazani su različiti vaspitni stilovi posebno oca, posebno majke, i *to autoritarni, autoritativni, permisivni, nedosledni i nezainteresovani*. Na osnovu opisa postupaka roditelja prema detetu studenti su procenjivali porodicu u celini, u kojoj se zamišljena situacija dešava. Procene su se odnosile na različite i pozitivne i negativne aspekte porodičnog funkcionisanja, koje su sadržane u upitniku Indeks funkcionalnosti porodičnih odnosa – IFR. Skorovi na ovoj skali porodičnih odnosa transformisani su na skali vrednosti od 0 do 100 i orijentisani tako da viši skorovi ukazuju na to da ispitanik procenjuje porodične odnose kao gore, dok niži skorovi ukazuju na to da ispitanik porodične odnose procenjuje kao bolje.

- Studenti porodične odnose percipiraju kao najfunkcionalnije kada su roditelji predstavljeni sa *popustljivim (permisivnim)* vaspitnim stilom.
- Percipirani *autoritativni* vaspitni stil u vinjetama, karakteriše funkcionalne porodične odnose, ali ne toliko kao *permisivni* vaspitni stil.
- Percipirani *autoritarni* vaspitni stil u vinjetama, karakteriše značajno manje funkcionalne porodične odnose u odnosu na *permisivan* i *autoritativan* vaspitni stil.
- Percipirani *nedosledni* vaspitni stil u vinjetama, karakteriše manje funkcionalne porodične odnose od *autoritativnog* i *permisivnog*.
- Percipirani *nezainteresovani* vaspitni stil u vinjetama, karakteriše značajno manje funkcionalne porodične odnose u odnosu na *permisivan, autoritativan* i *autoritaran* vaspitni stil.

Najpre su upoređivane procene ispitanika o porodičnim odnosima na osnovu priče o očevima, koji manifestuju različite vaspitne stilove, a potom je to isto učinjeno i za priče u kojima su akteri majke. Prosečne vrednosti procena za različite stilove upoređene su postupkom analize varijanse. Rezultati su prikazani u tabeli 8.

Tabela 8. Procene porodičnih odnosa na osnovu opisanih vaspitnih stilova oca i majke

	Otac		Majka	
	AS	SD	AS	SD
Autoritarni	53,4	17,4	55,3	14,1
Autoritativni	26,6	14,0	32,0	15,8
Permisivni	27,7	15,0	36,7	15,2
Nezainteresovani	56,9	13,0	59,3	13,4
Nedosledni	36,3	14,4	35,5	16,5
F	664,1		477,7	
sig.	p<0,001		p<0,001	
veličina efekta (parcijalna eta kvadrat)	0,527		0,461	

U odnosu na očekivanja iznesena u prvoj specifičnoj hipotezi, može se uočiti da su odnose u porodici ispitanici procenili kao najpozitivnije onda kada u priči otac primenjuje **autoritativni** vaspitni stil, a odmah za njim, **sledi** situacija u kojoj roditelj primenjuje **permisivni** vaspitni stil. Ovaj nalaz nije u skladu sa našim očekivanjem. Studenti prednost daju *autoritativnom* stilu u kome roditelj postavlja jasna pravila, navodi objašnjenja za svoje postupke i očekivanja. Ovakav pristup obezbeđuje jasnu, otvorenu i direktnu komunikaciju na relaciji roditelj – dete. Uz to, postoji nesumnjiva toplina i podrška od strane roditelja, oca u odnosu na dete. Prema *Circumplex* modelu ovaj vaspitni stil odražava i najfunkcionalnije odnose u porodici, gde postoji uravnotežena kohezija i fleksibilnost. Naš nalaz potvrđuje model, mada smo u hipotezama pretpostavili da će porodični odnosi, koji su u pričama predstavljeni *permisivnim* vaspitnim stilom biti najpozitivnije procenjeni. Očekivanja da će *permisivni* stil biti procenjen kao pokazatelj najfunkcionalnijih odnosa u porodici formulisali smo ne samo na osnovu rezultata istraživanja Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi (McGillcuddy-De Lisi, De Lisi, 2007), već i zbog karakteristika adolescentne faze u kojoj su naši ispitanici. Naime, reč je o već poznoj adolescenciji. To je period kada se studenti dogovaraju sa roditeljima i zajednički donose odluke, a o stvarima koje se tiču njih lično teže samostalnom odlučivanju bez uplitanja roditelja. Sledeći ove razvojne

karakteristike (Kapor Stanulović, 1988), pošli smo od hipoteze da će naši ispitanici preferirati *permisivni* vaspitni stil.

Prema modelu porodičnih odnosa na kome se bazira naše istraživanje, *autoritativno (demokratsko)* vaspitanje predstavlja odliku funkcionalnih porodičnih odnosa. U *Circumplex* modelu to su porodice sa uravnoteženom kohezijom i fleksibilnošću. *Permisivni stil* odlikuje porodice sa većim stepenom fleksibilnosti i autonomije i visokom kohezijom. S obzirom na uzrast ispitanika, pošli smo od pretpostavke da će za njih funkcionalniji biti oni porodični sistemi u okviru kojih postoji veća autonomija. Iz tog razloga smo i očekivali da će preferirati *permisivni stil*.

Kada je u priči predstavljena majka, ispitanici su i ovde odnose procenili kao najpozitivnije kada je opisani roditelj primenjivao **autoritativni** vaspitni stil, potom sledi veoma interesantan podatak, **nedosledni** vaspitni stil majke, i skoro u istom nivou *permisivni* stil. Vinjeta sa opisom *nedoslednog* stila majke izgleda ovako: Jelena je izašla sa prijateljima i vratila se kući veoma kasno. To se uglavnom dešava tokom vikenda, ali se ove nedelje desilo više puta i tokom nedelje. Njena majka je bila zabrinuta, ali je smatrala da je za Jelenu dobro da se oseća slobodnom i da sama donosi odluke. Rekla je Jeleni: „Trebalo bi sama da donosiš odluku u koje vreme ćeš doći kući, uradi onako kako misliš da je ispravno“. Kada je reč o *permisivnom* stilu vinjeta je sledeća: Goran je želeo da prespava u kući kod svog prijatelja, ali mu je majka rekla: „Ne možeš da ideš jer si obećao da ćeš za vikend da pomogneš u sređivanju kuće“. Goran se žalio kako će sva deca biti tamo. Nastavio je da nagovara majku dok mu ona nije dozvolila da ide kod druga, iako nije obavio poslove za koje je bio zadužen. Na osnovu ovih opisa kod *permisivnog* stila je atmosfera u porodici studentima izgleda neznatno manje poželjna u odnosu na vinjetu sa *nedoslednim* stilom, u kojoj devojčica sama odlučuje o tome kada je ispravno da se vrati kući.

Često se dešava u svakodnevnom životu da su majke *nedosledne* i spremnije da promene odluku pod pritiskom deteta, pa ispitanicima atmosfera u porodici gde se to dešava izgleda povoljnije nego kada se procenjuje *nedoslednost* očeva. *Permisivnost* očeva u porodici bolje je procenjena u odnosu na njihovu *nedoslednost*, *autoritarnost* i *nezainteresovanost*, što je razumljivo. Osim toga, našim ispitanicima *permisivnost* očeva ukazuje na bolje porodično funkcionisanje, nego *permisivnost* majke. Pretpostavljamo da su u svakodnevnom životu deca sklona da od majki očekuju veću kontrolu u pogledu školskih i drugih obaveza, pa kada ona izostaje, pošto je majka popustljiva, to

ukazuje na manju funkcionalnost porodice u celini, nego kada je u pitanju popustljivost očeva? Verovatno su majke više sklone da kontrolišu decu, svakodnevno su u kontaktu sa njima i prate njihov razvoj i školsku uspešnost. Previše kontrole od strane oca ne doživljava se na isti način. Tolerancija i manja kontrola očeva je nešto što ispitanici u odnosu na iste parametre kada su u pitanju majke pozitivnije opažaju. Očekujemo da će dalja analiza i interpretacija podataka u većoj meri rasvetliti razlike u proceni *permisivnosti* oca i *permisivnosti* majke.

Podaci u tabeli pokazuju da nakon *permisivnog* stila oca prema procenjenom kvalitetu porodičnih odnosa, sledi vinjeta gde je prikazan *nedosledni* vaspitni stil oca, s tim što je razlika u procenama između *permisivnog* ponašanja oca i *nedoslednog* daleko veća, nego što je razlika u procenama porodica gde ove vaspitne stilove manifestuje majka. Očigledno da ispitanici prave jasniju razliku u procenama funkcionalnosti porodica u kojima je otac *permisivan* u odnosu na porodice u kojima je *nedosledan*, dok u procenama funkcionalnosti porodica u kojima je majka *nedosledna*, nema tako velikih razlika u odnosu na porodice u kojima je majka *popustljiva*.

Porodični odnosi u situacijama kada otac primenjuje *autoritarni i nezainteresovani* vaspitni stil, procenjeni su bitno negativnije u odnosu na *autoritativni, permisivni* i *nedosledni* vaspitni stil. Pored toga, studenti nešto negativnije procenjuju porodicu u celini kada otac primenjuje *nezainteresovani*, nego kad primenjuje *autoritarni* vaspitni stil. Ovi rezultati jesu u skladu sa postavljenim očekivanjima, da je *nezainteresovan* vaspitni stil odraz najnefunkcionalnijih odnosa u porodici u celini. Ovo je svakako vaspitni stil koji nimalo nije pogodan za podizanje dece, jer se ona osećaju izolovano, kao da su na periferiji porodičnih odnosa. U vinjeti otac ne mari za postupke sina, koji je prepušten sam sebi. Nema nikakve uzajamne interakcije. Ovaj vaspitni stil Bomrajndova smatra *popustljivo-zanemarujućim* (Baumrind, 1991). Kompetentno roditeljstvo podrazumeva: pre svega topao odnos, prihvatanje i osetljivost za potrebe deteta, bez obzira na njegov razvojni stadijum. Za kompetentno roditeljstvo nije karakteristično grubo postupanje i prisuda, jer se smatraju nepovoljnim za razvoj deteta. Ono što je veoma važno za kompetentno roditeljstvo jeste i to da je roditeljsko učešće u podizanju dece i usmeravanju njihovog ponašanja svakako bolje nego nikakvo učešće, tj. zanemarivanje (Teti, Candelaria, 2002). *Nezainteresovanost* ne spada prema svojim odlikama u funkcionalne vaspitne stilove i nije odlika kompetentnog roditeljstva. Prema Ronerovoj teoriji ovakav način podizanja dece, opisan u vinjeti kao *nezainteresovani* stil,

približava se krajnjoj tački dimenzije prihvatanje – odbacivanje i to u delu odbacivanje (Rohner, 2009).

Odnosi u porodicama u kojima je majka opisana kako primenjuje *nezainteresovani* i kako primenjuje *autoritarni* vaspitni stil, i ovde su najlošije ocenjeni. Redosled je isti kao kada je reč o procenama porodičnih odnosa u pričama u kojima je otac glavni akter. Odnosi u porodici u kojoj je majka opisana kako primenjuje *autoritarni* vaspitni stil i dalje su nešto pozitivnije procenjeni nego odnosi u porodici gde majka primenjuje *nezainteresovani* vaspitni stil. Ovi nalazi su u skladu sa hipotezama od kojih smo pošli.

Može se uočiti i da su u situaciji kada majka primenjuje *autoritativni* i *permisivni* stil, odnosi u porodici procenjeni kao nešto manje pozitivni nego kada je u priči opisan otac. U pričama u kojima su opisane majke, prosečne procene porodičnih odnosa u situacijama kada majka primenjuje *autoritativni*, *nedosledni* i *permisivni stil* su u vrlo sličnom nivou, dok, kada su u priči prikazani očevi, *autoritativni* i *permisivni* vaspitni stilovi opisani u priči, doveli su do toga da ispitanici odnose u opisanoj porodici procene kao pozitivnije, nego kada je otac prikazan kako primenjuje *nedosledni* vaspitni stil. Ove razlike verovatno proističu iz njihovih verovanja da se od očeva očekuje principijelnost i doslednost u ponašanju, a kod majki se to ne očekuje u toj meri, tj. više se prihvata *nedoslednost* i *popustljivost*.

Sličnost u redosledu procene kada je u pitanju *autoritativni* vaspitni stil oca i majke, govori u prilog poželjnosti ovog vaspitnog stila za funkcionisanje čitavog porodičnog sistema. Procene porodica u kojima su prikazane priče sa *nezainteresovanim* vaspitnim stilom bilo oca bilo majke, jasno govore da su te porodice opažene kao nefunkcionalne, gde nema bliskosti, razumevanja i podrške, već su zastupljeni nerazumevanje i sukobi, i gde se dete najverovatnije oseća kao stranac u sopstvenom domu. *Autoritarni* stil oba roditelja ipak podrazumeva kakvo-takvo bavljenje detetom i zainteresovanost za njegov razvoj, pa je porodica u kojoj roditelji ispoljavaju ovakav stil pozitivnije procenjena u odnosu na *nezainteresovani*.

Postavljene hipoteze su uglavnom potvrđene. Ipak, očekivanje da će najpozitivnije procene porodica biti kod vinjete u kojima roditelji ispoljavaju *permisivni* vaspitni stil, nije se ostvarilo. Kada su majke i očevi u vinjetama predstavljeni sa *autoritativnim*, *permisivnim* ili *nedoslednim* vaspitnim stilom, porodični odnosi su procenjeni značajno pozitivnije.

Odnosi u porodicama su dosledno gore procenjeni kada roditelji primenjuju *autoritarni* vaspitni stil, a najgore kada primenjuju *nezainteresovani*.

Razlike u procenama porodičnih odnosa na osnovu vinjeta u zavisnosti od pola roditelja

Sledeća pretpostavka odnosila se na razlike u procenama porodičnih odnosa kada su akteri očevi, odnosno majke.

- Procene porodičnih odnosa su pozitivnije kada su očevi predstavljeni kao *autoritarni*, dok su negativnije kada su majke prikazane kao *autoritarne*.
- Procene studenata su pozitivnije kada su majke predstavljene kao *permisivne*, dok su negativnije kada su očevi prikazani kao *permisivni*.

Autori Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi (McGillicuddy-De Lisi, De Lisi, 2007) su ustanovili da postoje razlike u vaspitnim stilovima majki i očeva prema verovanjima adolescenata. Adolescenti su porodične odnose videli mnogo negativnije kada su majke predstavljene sa *autoritarnim* vaspitnim stilom nego kada su očevi *autoritarni*. Razlike su takođe bile prisutne kada je u pitanju *permisivni* vaspitni stil. Kada su očevi bili prikazani kao *permisivni*, adolescenti su porodične odnose procenjivali lošije, nego kada je u pitanju bila *permisivnost* majke. Sa ciljem provere ovih nalaza i naših pretpostavki upoređivane su procene porodičnih odnosa dobijene u situacijama kada su akteri u priči različitog pola, ali manifestuju isti vaspitni stil. Rezultati su prikazani u tabeli 9.

Tabela 9. Razlike u procenama porodičnih odnosa kada otac i majka primenjuju isti vaspitni stil

	Otac		Majka		t	sig.	veličina efekta (r)
	AS	SD	AS	SD			
Autoritarni	53,4	17,4	55,3	14,1	-2,649	0,008	0,11
Autoritativni	26,6	14,0	32,0	15,8	-9,159	p<0,001	0,35
Permisivni	27,7	15,0	36,7	15,2	-15,123	p<0,001	0,53
Nezainteresovani	56,9	13,0	59,3	13,4	-4,3570	p<0,001	0,18
Nedosledni	36,3	14,4	35,5	16,5	,971	0,332	0,08

Iz prikazanih podataka može se zaključiti da su porodični odnosi procenjeni bolje kada je akter priče otac nego kada je akter priče majka, kod svih vaspitnih stilova, osim kod *nedoslednog*, na kom razlika u procenama kada su akteri priče različitog pola nije statistički značajna. Takođe srazmerno male razlike dobijene su između procena porodičnih odnosa kada su akteri priče različitog pola i kada su prikazani kako primenjuju *autoritarni* i *nezainteresovani* vaspitni stil. Najveća dobijena razlika u proceni porodičnih odnosa kada su akteri različitog pola

dobijena je na *permisivnom* vaspitnom stilu, gde su ispitanici porodične odnose procenili kao mnogo pozitivnije kada je akter otac, što je suprotno od postavljene hipoteze. Neočekivan smer razlika u korist povoljnije procene porodica u kojima otac ispoljava *permisivan* stil, donekle možemo objasniti i sklonošću ispitanika da sve situacije u kojima je akter otac povoljnije procenjuju, a naročito *permisivnost*. Ispitanici su generalno stroži kritičari kada procenjuju vinjete sa majkom. Očekivanja od majke su veća u pogledu nežnosti, podrške, brige i kontrole, pa su i procene rigoroznije. *Permisivnost* oca je veoma poželjna u procenama i studenata i studentkinja, dok *permisivnost* majke manje nailazi na odobravanje studenata, što se vidi u tabeli 10. To je uobičajena slika u porodicama, gde je obično majka ta koja više insistira na ispunjavanju obaveza, naročito oko škole, pa se to od nje i očekuje, a ne da olako odustane od postavljenih zahteva. Deca rado prihvataju *popustljivost* očeva, koji na taj način lako dobijaju njihovu naklonost. Možda deo objašnjenja možemo potražiti i u opisu *permisivnosti* majke u vinjeti, koja odustaje od zahteva da trinaestogodišnji sin pomogne u sređivanju stana preko vikenda. Pošto je sređivanje stana veoma nepopularno, pogotovu kod dečaka, pretpostavljamo da je i to doprinelo nepovoljnijim procenama kada su u pitanju priče u kojima je akter *permisivna* majka. Rezultati koje smo mi dobili mogu se uporediti sa rezultatima Milevskog i saradnika (Milevsky, 2007) koji su istraživali povezanost vaspitnih stilova roditelja sa samopoštovanjem, depresijom i životnim zadovoljstvom adolescenata. Oni su konstatovali vrednost *autoritativnog* vaspitnog stila majki za napred pomenute ishode, međutim doprinos očeva je drugačiji, njihovi nalazi pokazuju da *permisivnost* očeva nije tako štetna za ishode razvoja deteta, kao *permisivnost* majki. Iako očevi počinju da igraju sve značajniju ulogu u životima dece izgleda, konstatuju spomenuti autori, da oni imaju drugačiju ulogu u roditeljstvu od majki i ističu da *permisivnost* očeva neće tako smetati dobrobiti deteta kao *permisivnost* majki.

Supstantivna veličina razlike dobijena je i u situaciji kada akteri, otac i majka, primenjuju *autoritativni* vaspitni stil. Hipoteza je potvrđena kada je u pitanju *autoritarni* vaspitni stil i pol aktera priče. Pozitivnije su procenjene porodice u kojima otac ispoljava *autoritarni* stil u odnosu na porodične odnose u kojima majka ispoljava isti vaspitni stil. Jednostavno je više u skladu sa očekivanjima da otac nameće bespogovornu poslušnost, da bude oštar na rečima i izriče strože kazne. *Autoritarnost* majke odstupa od uobičajenih predstava o odnosu između majke i dece, i zato se takve porodice doživljavaju i procenjuju znatno nefunkcionalnijim, nego kada je otac *autoritaran*.

Na osnovu rezultata u tabeli 9 potvrđeno je naše očekivanje u pogledu razlika kod procene *autoritarnosti* oca i majke. *Autoritarnost* oca je prihvatljivija od *autoritarnosti* majke. Percepcije vaspitnih stilova mogu biti povezane i sa različitim uverenjima koja postoje u određenoj kulturi, na primer da otac treba da bude strog i pravičan, a majka blaga i podržavajuća. Ovakva uverenja su bila prisutna u srpskoj patrijarhalnoj kulturi u kojoj su ove uloge bile komplementarne. Prema mnogim autorima, ljubav oca prema detetu, kao sastavni deo njegove roditeljske uloge, ispunjava sasvim različitu ulogu od ljubavi majke. Dok je materinska ljubav безусловna, očinska ljubav je uslovljena ponašanjem deteta, dete mora da je zasluži, ispunjavajući očekivanja oca, a da bi dete zaslužilo ljubav oca mora da se podređuje njemu.

U mnogim istraživanjima pokazalo se da emocionalna ekspresija i toplina majke imaju blagotvoran uticaj na razvoj ličnosti deteta u različitim fazama razvoja (Todorović, 2004; 2005a; 2005b; 2007), dok su očekivanja od oca više usmerena u pravcu postavljanja zahteva i ograničenja, pa je manje verovatno da će se porodični kontekst u kome je izražena *autoritarnost* majke isto doživeti kao porodični kontekst u kome je naglašena *autoritarnost* oca.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da bilo koji vaspitni stil da manifestuje majka, porodica neće biti tako dobro procenjena kao kad je u pitanju manifestovanje vaspitnog stila oca. Naši ispitanici su stroži u evaluaciji značaja majčinih postupaka za porodično funkcionisanje, nego kada su u pitanju postupci oca.

Razlike u procenama porodičnih odnosa na osnovu vinjeta u zavisnosti od pola ispitanika

Sledeći korak u analizi rezultata odnosio se na poređenje procena porodičnih odnosa od strane studenata i studentkinja. Pošli smo od sledeće pretpostavke:

- Studenti ženskog pola bolje procenjuju porodične odnose kada su roditelji prikazani kao *popustljiviji*.
- Studenti muškog pola bolje procenjuju porodične odnose kada su roditelji prikazani kao *autoritarni* i *autoritativni*.

U cilju provere ovih pretpostavki, u model je pored vaspitnog stila koji je prikazan u priči, uključen i pol ispitanika koji vrše procenu. Rezultati su prikazani u tabeli 10.

Tabela 10. Polne razlike ispitanika u proceni porodičnih odnosa na osnovu prikazanog vaspitnog stila oca i majke

Vaspitni stil	Akter u priči: Otac			
	Studenti		Studentkinje	
	AS	SD	AS	SD
Autoritarni	51,12	17,06	56,98	16,89
Autoritativni	29,56	14,24	23,12	12,87
Permisivni	32,64	14,99	22,37	12,52
Nedosledni	38,49	13,97	33,95	14,24
Nezainteresovani	54,34	12,36	60,21	13,40
Vaspitni stil	Akter u priči: Majka			
	Studenti		Studentkinje	
	AS	SD	AS	SD
Autoritarni	53,24	12,51	58,36	14,93
Autoritativni	36,22	15,04	27,03	15,32
Permisivni	40,32	14,59	32,30	14,81
Nedosledni	38,20	15,15	32,30	14,81
Nezainteresovani	57,03	12,92	61,98	13,63
Akter priče: Otac	F	sig.	veličina efekta (parcijalna eta kvadrat)	
Pol ispitanika	6,853	0,009	0,013	
Vaspitni stil koji primenjuje akter	665,651	p<0,001	0,557	
Pol ispitanika * Vaspitni stil koji primenjuje akter priče	42,541	p<0,001	0,074	
Akter priče: Majka	F	sig.	veličina efekta (parcijalna eta kvadrat)	
Pol ispitanika	12,050	p<0,001	0,022	
Vaspitni stil koji primenjuje akter	511,233	p<0,001	0,491	
Pol ispitanika * Vaspitni stil koji primenjuje akter priče	38,387	p<0,001	0,068	

Iz prikazanih rezultata može se videti da postoji statistički značajan efekat pola ispitanika na procenu porodičnih odnosa u priči. Ovaj efekat postoji i kada je akter priče otac i kada je akter priče majka, s tim što je efekat skoro dvostruko veći onda kada je akter priče majka. Ipak, oba ova efekta su srazmerno slabog intenziteta.

Kada se posmatraju procene porodičnih odnosa, nezavisno od vaspitnog stila koji primenjuje akter priče, dobija se da ispitanici žen-

skog pola u proseku porodične odnose opažaju kao nešto bolje nego što to čine muškarci. Dakle, ispitanici porodične odnose ocenjuju pozitivnijim kada je akter priče otac, nego kada je akter priče majka. Ispitanici ženskog pola porodične odnose ocenjuju nešto bolje nego što to čine ispitanici muškog pola.

Kada je akter priče otac i kada on primenjuje *autoritativni*, *permisivni* ili *nedosledni* vaspitni stil, ispitanici ženskog pola odnose u opisanim porodicama bolje procenjuju nego što to čine muškarci. S druge strane, kada akter priče primenjuje *autoritarni* ili *nezainteresovani* stil, ispitanici ženskog pola porodične odnose ocenjuju gore nego što to čine muškarci. Ova pravilnost ostaje i kada su u pitanju priče gde je kao akter predstavljena majka, s tim što su ovim situacijama razlike u procenama koje su davali ispitanici različitog pola u proseku naglašenije. Opisani efekat interakcije je statistički značajan, a po intenzitetu jači od efekta pola posmatranog pojedinačno. Sličnog je intenziteta i u situacijama kada je akter priče majka i kada je akter priče otac, mada ipak nešto intenzivniji kada je akter priče otac. Pretpostavka od koje smo pošli da studenti ženskog pola vide porodične odnose pozitivnije kada su roditelji prikazani kao *popustljiviji* se potvrdila, a pretpostavka da muški studenti pozitivnije porodične odnose vide kada su roditelji prikazani kao *autoritarni* i *autoritativni* se delimično potvrdila. Naime, samo kada je u pitanju *autoritarni* vaspitni stil ona je tačna. Studentkinje pozitivnije procenjuju porodične odnose kada je u pitanju *autoritativni* vaspitni stil. Brojna istraživanja pokazuju da ispitanici ženskog pola procenjuju porodične odnose i vaspitne postupke roditelja pozitivnije nego ispitanici muškog pola (Todorović, 2005b) ili pak negativne aspekte porodičnog funkcionisanja procenjuju negativnije.

Veza između procene porodičnih odnosa i vaspitnih stilova u primarnoj porodici i procene na vinjetama

U ovoj fazi istraživanja nastojali smo da ukažemo na povezanost porodičnih odnosa i vaspitanja u primarnoj porodici, sa procenama funkcionalnosti porodica, u kojima su prikazani različiti postupci prema deci. Pri tome će, prema *Circumplex* modelu porodičnih odnosa, Uravnotežena kohezivnost i fleksibilnost u primarnoj porodici biti značajno povezana sa povoljnijim procenama odnosa u porodici gde su roditelji *autoritativni* i *permisivni*. Neuravnotežena kohezivnost (Razjedinjenost i Isprepletanost), kao i Neuravnotežena fleksibilnost (Rigidnost i Haotičnost) biće povezane sa povoljnijim procenama onih porodica u vinjetama u kojima otac i majka postupaju prema

deci na *autoritaran*, *nedosledan* i *nezainteresovan* način. Potvrda očekivanja govori u prilog transgeneracijskog prenošenja vaspitnih stilova i verovanja o njihovoj poželjnosti.

U porodicama gde su deca izložena *autoritarnom* ili *nedoslednom* i *nezainteresovanom* vaspitnom stilu, s vremenom prihvataju takve postupke. Odrastajući pod njihovim direktnim uticajem, postupke roditelja sve manje percipiraju negativno, navikavaju se na njih i usvajaju ih, kako u repertoaru sopstvenog ponašanja, tako i u procenama onoga šta je poželjno, a šta nije poželjno u vaspitavanju. Procene odnosa u porodicama na osnovu vinjeta biće pozitivnije ukoliko se u njima opisuju vaspitni postupci oca i majke, koji odgovaraju onome kako su ispitanici vaspitavani u njihovim primarnim porodicama. Komponente **prvog faktora** *autoritativnog* vaspitnog stila Upitnika roditeljskih stilova i dimenzija – PSDQ, koji čine dimenzije Autonomija, Regulacija i Povezanost u primarnoj porodici studenata, biće povezane sa povoljnijim procenama porodičnih odnosa u onim vinjetama gde je prikazan *autoritativni* vaspitni stil oca i majki. Komponente **drugog faktora** *autoritarnog* vaspitnog stila u primarnoj porodici studenata, koje čine Prinuda, Verbalni hostilitet i Neobjašnjavanje, biće povezane sa povoljnijim procenama porodičnih odnosa u onim vinjetama gde je prikazan *autoritarni* vaspitni stil oca i majki. Na kraju, **treći faktor**, *permisivnost* u primarnoj porodici povezana je sa povoljnijim procenama porodica u vinjetama, gde su roditelji *permisivniji* u svojim stavovima prema deci. U pogledu procena odnosa u porodici u vinjetama sa *nedoslednim* i *nezainteresovanim* vaspitnim stilovima oca i majke nismo imali određene pretpostavke, pošto nismo imali podatke u vezi sa ovim stilovima u primarnoj porodici studenata.

Pretpostavili smo u metodološkom delu istraživanja da su porodični odnosi i vaspitni stilovi u primarnoj porodici studenata, značajniji prediktori procene porodičnih odnosa u vinjetama, nego drugi ispitivani parametri, koji takođe značajno doprinose proceni kompetentnog roditeljstva, ali ne u toj meri. Istraživanjem su obuhvaćeni pol ispitanika, uzrast, obrazovanje roditelja, redosled rođenja, broj dece, struktura porodice, mesto življenja, fakultet koji ispitanici studiraju. Preciznija očekivanja nismo formulisali.

Da bismo ispitali kako se grupišu procene porodica na osnovu vinjeta, i gde će se pozicionirati procene porodice sa *nedoslednim* vaspitnim stilom, sprovedena je eksplorativna faktorska analiza na dobijenim merama Indeksa porodičnih odnosa – IFR. Rezultati su prikazani u tabelama 11 i 12. Osnovni cilj ove analize jeste sažimanje informacija u ispitivanim procenama priča u kojima otac i majka ma-

nifestuju različite vaspitne stilove, u manji skup novih kompozitnih dimenzija ili faktora uz minimalni gubitak informacija. Eksplorativna faktorska analiza omogućava identifikaciju onoga što u podacima o modelu objektivno postoji, dok opterećenje faktora predstavlja korelaciju konstrukta sa faktorom koji ga opisuje (Hair et al., 1998). Veće opterećenje faktora označava da faktor bolje opisuje konstrukt.

Tabela 11. Svojtvene vrednosti faktora dobijenih analizom glavnih komponenti mera procene porodičnih odnosa na osnovu vinjeta (priča)

Rbr. faktora	Svojtvena vrednost faktora	Procenat varijanse
1	3,326	33,258
2	2,504	25,044
3	0,874	8,739
4	0,665	6,646
5	0,585	5,847
6-10	0,483 -0,285	5,232 -2,846

Iz prikazane tabele može se videti da Gutman-Kajzerov kriterijum ispunjavaju dva faktora, što je u skladu sa gore iznesenim nalazom o dve grupe povezanih procena.

Tabela 12. Faktorska zasićenja mera procene porodičnih odnosa

Akter priče	Procene odnosa u porodici	Faktor 1	Faktor 2
Otac	Autoritarni stil	-0,125	0,648
	Autoritativni stil	0,685	-0,113
	Popustljivi stil	0,810	0,145
	Nedosledni stil	0,686	0,314
	Nezainteresovani stil	-0,197	0,800
Majka	Autoritarni stil	-0,098	0,788
	Autoritativni stil	0,797	-0,050
	Popustljivi stil	0,695	0,269
	Nedosledni stil	0,681	0,197
	Nezainteresovani stil	-0,290	0,761

Iz tabela se vidi da rezultati potvrđuju gore iznesen nalaz o dve grupe povezanih procena porodičnih odnosa. Prvi dobijeni faktor grade primarno *autoritativni, popustiljivi* i *nedosledni stil* i kada je akter majka i kada je akter otac. Drugi dobijeni faktor grade *autoritarni* i *nezainteresovani stil* i kada je akter majka i onda kada je akter otac. U strukturi prvog faktora naglašen je doprinos *popustljivog* vaspitnog stila oca i *autoritativnog* vaspitnog stila majke, pa zatim *popustljivog* stila majke i *autoritativnog* stila oca. Značajni, ali nešto niži su doprinosi *nedoslednog* stila oca, pa zatim majke. Može se zaključiti da postoji tendencija da ispitanici koji odnose u porodici kada akter ma-

nifestuje *popustljivi* stil ocenjuju pozitivnije, takođe pozitivnije ocenjuju i odnose kada akter manifestuje *autoritativni* ili *nedosledni* stil i obrnuto. Odnosno, kada pozitivnije ocenjuju odnose u porodici u kojoj akter manifestuje *autoritarni* stil, istovremeno pozitivnije ocenjuju i odnose u porodici kada akter priče manifestuje *nezainteresovani* stil. Valja napomenuti da ovaj nalaz nikako ne treba interpretirati kao da ispitanici procene o odnosima u porodici, kada akter manifestuje stilove iz jedne grupe, ocenjuju kao slične, jer se to ne dešava kao pravilo. Ranije je prikazano da postoje statistički značajne i sasvim supstantivne razlike u procene odnosa u porodici između situacija kada akter priče manifestuje različite stilove. Ono što ovaj nalaz pokazuje jeste da postoji tendencija da npr. ispitanik koji odnose u porodici gde akter manifestuje *autoritativni* vaspitni stil procenjuje pozitivnijim, isto takvim procenjuje i odnose u porodici kada akter manifestuje *nedosledni* ili *popustljivi* stil (dakle pozitivnije nego što bi te iste porodične odnose ocenio neki drugi ispitanik, ne podjednako pozitivno). Isti primer važi i kada je grupa koju čine *nezainteresovani* i *autoritarni* stil u pitanju. Naša pretpostavka je da ovakve tendencije u ocenjivanju koreliraju sa vaspitnim stilovima u primarnoj porodici naših ispitanika. S obzirom na to da se procene u okviru upitnika IFR (Indeks porodičnih odnosa) grupišu oko dva faktora, mišljenja smo da prvi faktor u kome su studenti procenili porodice pozitivnije, kada akter priče manifestuje *autoritativni*, *permisivni* i *nedosledni* stil, označava prema njihovom mišljenju kompetentno roditeljsko funkcionisanje. U okviru postojećih teorija i istraživanja vaspitnih stilova, *autoritativan* vaspitni stil je povezan sa najpozitivnijim ishodima u podizanju dece kako u pogledu emocionalne zrelosti, socijalne odgovornosti, tako i u pogledu akademskih postignuća i društvene integritanosti. Emocionalna toplina i nadzor dece u okviru ovog stila adekvatno su zastupljeni i efekti socijalizacije su za dete najpovoljniji. *Permisivni* stil nije u toj meri funkcionalan. Oslanja se na privrženost deci i uvažavanje njihovih potreba, ali na nedovoljno istaknutim zahtevima prema deci, često popustljivosti pa samim tim i nedoslednosti. Osim toga, u pričama nije dovoljno naglašena razlika *popustljivog* i *nedoslednog* postupanja roditelja. To je doprinelo da iako *nedoslednost* u istraživanjima često negativno utiče na razvoj dece, u našem istraživanju se prema procenama studenata po svojoj poželjnosti približava *permisivnom* vaspitnom stilu i zajedno sa njim i *autoritativnim* stilom zasićuje prvi faktor, koji smatramo da reprezentuje kompetentno roditeljstvo. *Autoritarnost* i *nezainteresovanost* značajno zasićuju drugi faktor prema procenama studenata. Ovi vaspitni stilovi u nizu istra-

živanja se razlikuju prema posledicama koje imaju na psihosocijalni razvoj dece u odnosu na *autoritativni* vaspitni stil.

Posmatrano iz sistemske perspektive, vaspitni stilovi u primarnoj porodici jesu u tesnoj vezi sa porodičnim odnosima ispitanika, studenata i njihovom uravnoteženošću, a argument za ovo tvrđenje dobili smo u korelacijama PSDQ i FACES IV (tabela 7), koje potvrđuju Olsonov model funkcionalnosti porodičnih odnosa i njihovu povezanost sa vaspitnim stilovima (slika na str. 76).

Sledeća etapa u analizi rezultata bila je da se ispita povezanost između procena porodičnih odnosa na osnovu vinjeta, koje daju studenti i vaspitnih stilova i porodičnih odnosa u njihovim primarnim porodicama. Pošlo se od pretpostavke da će procene studenata biti pozitivnije ukoliko prikazani vaspitni stil roditelja i porodični odnosi odgovaraju vaspitnom stilu roditelja i porodičnim odnosima koji postoje u njihovoj porodici. Vaspitni stilovi u primarnoj porodici studenata ispitivani su upitnikom PSDQ, a porodični odnosi su ispitivani upitnikom FACES IV. Rezultati su dati u tabeli 13.

Tabela 13. Korelacije procena odnosa u porodici kada je akter priče otac i mera FACES IV i PSDQ

		Otac					
		At	Av	P	N	NZ	
FACES IV	Skale uravnoteženih odnosa	Uravnotežena kohezivnost	-0,048	-0,208*	-0,290*	-0,182*	0,021
		Uravnotežena fleksibilnost	-0,074	-0,175*	-0,219*	-0,160*	-0,051
	Skale neuravnoteženih odnosa	Razjedinjenost	0,067	0,099*	0,161*	0,108*	-0,002
		Isprepletanost	-0,080*	0,267*	0,174*	0,139*	-0,162*
		Rigidnost	-0,058	0,105*	0,100*	0,059	-0,147*
		Haotičnost	-0,007	0,140*	0,210*	0,156*	-0,033
		Porodična komunikacija	-0,026	-0,261*	-0,378*	-0,259*	0,022
	Zadovoljstvo porodicom	-0,107*	-0,133*	-0,231*	-0,187*	-0,053	
PSDQ – otac	Faktor autoritativnog stila	Povezanost	-0,055	-0,142*	-0,208*	-0,181*	0,037
		Regulacija	-0,039	-0,105*	-0,076	-0,131*	0,051
		Autonomija	0,041	-0,115*	-0,162*	-0,138*	0,029
	Faktor autoritarnog stila	Prinuda	-0,099*	0,203*	0,246*	0,114*	-0,168*
		Verbalni hostilitet	-0,064	0,056	0,112*	0,038	-0,026
		Neobjašnjavanje	-0,107*	0,303*	0,311*	0,184*	-0,189*
	Faktor permisivnog stila	Popuštanje	-0,130*	0,075	0,049	0,030	0,011

PSDQ – majka	Faktor autoritativnog stila	Povezanost	-0,013	-0,194*	-0,266*	-0,151*	0,081*
		Regulacija	-0,020	-0,137*	-0,170*	-0,139*	0,043
		Autonomija	-0,018	-0,179*	-0,227*	-0,129*	0,062
	Faktor autoritarnog stila	Prinuda	-0,049	0,188*	0,222*	0,135*	-0,071
		Verbalni hostilitet	0,012	0,023	0,083*	0,075	0,018
		Neobjašnjavanje	-0,075	0,286*	0,331*	0,220*	-0,136*
Faktor permisivnog stila	Popuštanje	-0,077	0,096*	0,108*	0,118*	-0,004	
PSDQ faktori	Majka	Faktor autoritativnog stila	-0,020	-0,194*	-0,251*	-0,160*	0,071
		Faktor autoritarnog stila	-0,048	0,208*	0,260*	0,174*	-0,080*
	Otac	Faktor autoritativnog stila	-0,024	-0,137*	-0,170*	-0,171*	0,043
		Faktor autoritarnog stila	-0,103*	0,220*	0,261*	0,133*	-0,148*
Legenda: At – autoritarni vaspitni stil Av – autoritativni vaspitni stil P – popustljivi vaspitni stil N – nedosledni vaspitni stil NZ – nezainteresovani vaspitni stil Statistički su značajne na nivou preko 0,05 sve korelacije veće od 0,08.							

Kada se posmatraju mere FACES IV, može se uočiti da skale uravnoteženih odnosa negativno koreliraju sa procenama odnosa u porodici kada akter otac primenjuje *autoritativni*, *popustljivi* ili *nedosledni stil*. Sa ove tri mere verovanja o odnosima u porodici pozitivno koreliraju skale neuravnoteženih odnosa (samo jedna korelacija nije statistički značajna). I Porodična komunikacija i Zadovoljstvo porodicom sa ove tri mere procena odnosa u porodici imaju statistički značajne i negativne korelacije. Što su odnosi u primarnoj porodici ispitivanih studenata funkcionalniji, oni u većoj meri predstavljaju ravnotežu između uzajamne privrženosti članova porodice i njihove autonomije, odraz uzajamne bliskosti, prisnosti i spremnosti na prilagođavanje pravila potrebama članova porodice, ali i njihovo poštovanje kada su ustanovljeni. Komunikacije su otvorene, česte i direktne, članovi porodice umeju da saslušaju jedni druge, a u skladu sa tim i zadovoljstvo porodicom je visoko. U takvim porodicama roditelji najčešće ispoljavaju *autoritativno* tj. *demokratsko* vaspitanje (Olson, Gorall, 2006). Studenti koji potiču iz porodica sa Uravnoteženom kohezijom

i fleksibilnošću bolje procenjuju porodice u kojima se neguje *autoritativni, popustljivi*, pa i *nedosledni* stil. Ovakvi rezultati su u skladu sa pretpostavkama od kojih smo pošli oslanjajući se na *Circumplex* model porodičnog funkcionisanja.

Kada se posmatraju korelacije procene odnosa u porodici kada akter priče otac manifestuje *autoritarni* i *nezainteresovani* stil, može se uočiti da je broj korelacija bitno manji, a i da one korelacije koje su statistički značajne imaju tendenciju da budu nešto niže, kada akter otac primenjuje *autoritarni* vaspitni stil. Procene porodičnih odnosa kada akter otac primenjuje *nezainteresovani* vaspitni stil korelira negativno sa merama skala neuravnoteženih odnosa Isprepletanosti i Rigidnosti. Procena porodičnih odnosa kada akter otac primenjuje *autoritarni* vaspitni stil korelira negativno sa merama Isprepletanost i Zadovoljstvo porodicom.

Skale neuravnoteženih odnosa Razjedinjenost, Isprepletanost, Rigidnost i Haotičnost formirane su na osnovu preniske ili previsoke kohezije i fleksibilnosti u porodici. U nekim porodicama uzajamna bliskost je niska, nema saradnje, članovi su emocionalno udaljeni i izbegavaju aktivnosti u kojima bi se ispoljilo zajedništvo. Suprotno njima, u nekim porodicama je toliko naglašeno zajedništvo da se potrebe za bliskošću sa osobama van porodičnog kruga drže po strani, radi očuvanja zadovoljavajućih relacija u porodici. Preterana bliskost, kao i izuzetno niska bliskost, na sličan način opredeljuju procene porodica u kojima očevi pokazuju *autoritativni, permisivni* i *nedosledni* stil. Nezadovoljstvo sopstvenom porodicom, nedostatak izgrađenih funkcionalnih obrazaca ponašanja u porodici, kao da unose konfuziju u vrednovanje postupaka roditelja u drugim porodicama i oni se opažaju negativnije u poređenju sa verovanjima studenata koji potiču iz uravnoteženih porodičnih sistema. Slična je situacija u porodicama gde su odnosi kruto i nepromenljivo definisani pravilima i ustaljenom podelom uloga (Rigidnost) ili se pak ne zna šta ko i kada radi, sve je dopušteno i nema vođstva (Haotičnost).

Kada se ove korelacije posmatraju u svetlu faktorske analize mera procene odnosa u porodici koja je prikazana u tabelama 11 i 12, može se konstatovati da mere koje primarno zasićuju prvi faktor (akter manifestuje *autoritativni, popustljivi* ili *nedosledni* vaspitni stil) kada je akter otac, znatno više zavise od odnosa u realnoj porodici ispitanika (ili zapravo od samoprocene tih odnosa), nego što je to slučaj sa merama koje primarno zasićuju drugi faktor (*autoritarni* i *nezainteresovani* vaspitni stil). Takođe, korelacije mera koje primarno zasićuju prvi i koje primarno zasićuju drugi faktor, pokazuju tendenciju

da imaju korelacije različitog predznaka sa merama odnosa u realnoj porodici ispitanika.

Ako posmatramo korelacije procena porodičnih odnosa kada je akter priče otac, mogu se prvo konstatovati niske i negativne korelacije kada akter primenjuje *autoritativni*, *popustljivi* i *nedosledni* vaspitni stil sa merama koje spadaju u **prvi faktor** *autoritativnog* stila oca iz PSDQ, a to su Povezanost, Regulacija i Autonomija.

Prilikom tumačenja rezultata treba imati u vidu da su mere procene odnosa u porodici orijentisane u pravcu gorih odnosa, tj. da viši skorovi ukazuju na ubeđenje da su odnosi u porodici koja se opisuje u priči nepovoljniji. Kada ovo uzmemo u obzir, vidi se da ispitanici koji su vaspitni stil svog oca u primarnoj porodici procenili kao *autoritativniji* i odnose u porodici prikazane vinjetama, kada je otac *autoritativan*, *permisivan* ili *nedosledan*, bolje procenjuju. Pri tome su nešto više korelacije faktora Povezanost i Autonomija vaspitnog stila oca iz primarne porodice studenata, sa *popustljivim* vaspitnim stilom oca u priči. **Faktor** *autoritativnog* vaspitnog stila iz primarne porodice nije povezan sa *autoritarnim* i *nezainteresovanim* vaspitnim stilom oca iz priča, što sugeriše da ispitanici nisu pokazali tendenciju da dosledno gore procenjuju ove vinjete. *Autoritativni* vaspitni stil iz porodice porekla korelira sa pozitivnijim procenama porodica u kojima se takođe manifestuje *autoritativni*, ili *permisivni* ili *nedosledni* stil, ali ne znači da će se dosledno gore procenjivati *autoritarni* i *nezainteresovani* stil.

Korelacije *autoritativnog*, *permisivnog* i *nedoslednog* vaspitnog stila oca u pričama, nešto su više i pozitivne sa merama Prinude i Neobjašnjavanja iz grupe mera **faktora** *autoritarnog* stila oca, iz primarne porodice studenata. U porodicama ispitivanih studenata kada otac često koristi fizičko kažnjavanje insisitirajući na poslušnosti i neobražavajući svoje zahteve, takav način vaspitavanja postaje uobičajen i na neki način referentni okvir prema kome se procenjuju vaspitni postupci u drugim porodicama. Studenti koji svog oca ocenjuju kao *autoritarnijeg* istovremeno i za odnose u porodici iz priče, u kojoj akter otac primenjuje neki od sledeća tri vaspitna stila: *autoritativan*, *permisivan* i *nedosledan*, pokazuju tendenciju da procene nepovoljnije, verujući da su gori, dok kada procenjuju porodične odnose u vinjetama sa *autoritarnim* i *nezainteresovanim* vaspitnim stilom pokazuju tendencije da odnose u takvim porodicama opažaju pozitivnijim. To znači da će se verovatno transgeneracijski prenositi i porodični odnosi i vaspitni stilovi, pošto ih deca tokom vremena prihvate i počinju da izgrađuju uverenja da su poželjni, bez obzira na to da li su oni i funkcionalni. *Autoritarni* stil ima više korelacija nego *autoritativni*.

Doslednost u pozitivnom vrednovanju nefunkcionalnih obrazaca i potcenjivanju funkcionalnih, ukazuje na rigidnost u funkcionisanju.

Korelacija je veća sa verovanjem o odnosima u porodici kada akter otac primenjuje *nezainteresovani* stil, nego kada primenjuje *autoritarni*. U porodicama gde se često koristila fizička prinuda i neargumentovani zahtevi, *nezainteresovani* vaspitni stil izgleda povoljnije. **Faktor permisivnog** stila PSDQ za oca pokazuje statistički značajnu korelaciju samo sa verovanjem o odnosima u porodici kada akter otac manifestuje *autoritarni* stil. Ova korelacija je negativna, što znači da osobe koje su svog oca procenile kao popustljivijeg, odnose u porodici iz priče u kojoj akter otac manifestuje autoritarno ponašanje procenjuju kao bolje. Moguće objašnjenje ovakvog rezultata je u nedovoljnoj pouzdanosti **faktora permisivnog** stila, koji je verovatno zasićen i nedoslednošću, bar prema sadržajima ajtema koji čine ovu skalu. Pored toga, poželjnost *autoritarnog* stila proističe iz potrebe deteta da ponašanje roditelja bude dosledno i predvidivo, a što prema ajtemima skale koja meri *permisivno* vaspitanje u upitniku PSDQ nedostaje u postupcima roditelja. Možemo pretpostaviti da jednim delom *permisivno* vaspitanje stvara utisak i nezainteresovanosti roditelja, pa iz te pozicije *autoritarno* vaspitanje može izgledati pozitivnije.

Kada se posmatraju PSDQ mere za majku, uočava se da su korelacije sa procenama odnosa u porodici kada akter otac primenjuje *autoritativni*, *popustljivi* ili *nedosledni* vaspitni stil slične kao kada i kod PSDQ mera za oca – tu su negativne korelacije sa merama iz **faktora autoritativnog** stila (Povezanost, Regulacija, Autonomija) i pozitivne korelacije prvenstveno sa Prinudom i Neobjašnjavanjem iz **faktora autoritarnog** stila. Razlika u odnosu na korelacije sa PSDQ merama za oca uočavaju se kada je u pitanju Popuštanje – ovde su dobijene vrlo niske, ali statistički značajne i pozitivne korelacije sa procenama odnosa u porodici kad akter primenjuje sva tri napred pomenuta vaspitna stila, što govori o tome da ukoliko studenti potiču iz porodica sa *popustljivim* vaspitnim stilom majki, lošije procenjuju porodične odnose u kojima se ispoljava *autoritativni*, *popustljivi* i *nedosledni* stil. *Popustljivost* majki u primarnoj porodici stvara uverenja da pomenuti vaspitni stilovi nisu odraz funkcionalnih porodičnih odnosa. *Popustljivost* i oca i majke u primarnoj porodici ne doprinosi pozitivnoj percepciji odnosa u porodici u vinjetama kada otac manifestuje *autoritativni*, *permisivni* i *nedosledni* stil, koje inače svrstavamo u vaspitne stilove povezane sa kompetentnim roditeljstvom i funkcionalnim porodičnim odnosima u celini. Čak *popustljivost* oca doprinosi boljim procenama porodičnih odnosa u priči u kojoj je otac *autoritaran*. Da li je ovaj nalaz posledica nedovoljne pouzdanosti faktora, ili korelacije

popustljivosti oba roditelja u primarnoj porodici sa isprepletanim porodičnim obrascima, što znači nefunkcionalnim, pa to otežava uočavanje funkcionalnih odnosa u porodici i adekvatnih vaspitnih stilova, zasada ostaje otvoreno pitanje. Ne treba zanemariti i podatak da *popustljivost* oca ipak korelira sa skalama uravnoteženih odnosa upitnika FACES IV.

Korelacije **faktora** PSDQ upitnika sa procenama odnosa u porodici kada akter otac primenjuje *autoritarni* ili *nezainteresovani* vaspitni stil uglavnom izostaju (nisu statistički značajne), osim negativne i vrlo niske korelacije sa Neobjašnjavanjem.

Kada pogledamo korelacije **faktora** PSDQ, nalazi prate ono što je dobijeno preko napred opisanih mera nižeg nivoa. Procene odnosa u porodici kada akter primenjuje *autoritativni*, *nedosledni* ili *popustljivi* vaspitni stil pozitivno koreliraju sa **faktorom** *autoritarnog* stila. To znači da ukoliko procenjuju svoje roditelje kao *autoritarnije*, to procenjuju odnose u porodicama iz ovih priča nepovoljnije. Procena odnosa u porodici kada akter primenjuje *autoritativni*, *nedosledni* ili *popustljivi* vaspitni koreliraju negativno sa **faktorom** *autoritativnog* stila. To znači da ukoliko procenjuju svoje roditelje kao *autoritativnije*, to procenjuju odnose u pričama gde se manifestuju *autoritativni*, *permissivni* i *nedosledni* stil povoljnije. Procene odnosa u porodici kada akter otac primenjuje *autoritarni* ili *nezainteresovani* vaspitni stil negativno koreliraju sa **faktorom** *autoritarnog* stila oca iz PSDQ, dok kod mere PSDQ za majku, nivo statističke značajnosti postoji samo sa procenom odnosa u porodici kada akter otac primenjuje *nezainteresovani* vaspitni stil.

Ova analiza ponovljena je kada je u pitanju procena odnosa u porodici gde je akter u pričama majka.

Tabela 15. Korelacije procena odnosa u porodici kada je akter majka i mera PSDQ i FACES IV

			Majka				
			At	Av	P	N	NZ
FACES IV	Skale uravnoteženih odnosa	Uravnotežena kohezivnost	-0,060	-0,250**	-0,219**	-0,146**	0,063
		Uravnotežena fleksibilnost	-0,112**	-0,170**	-0,147**	-0,062	0,023
	Skale nebalansiranih odnosa	Razjedinjenost	0,037	0,123**	0,167**	0,033	-0,015
		Isprepletanost	-0,066	0,271**	0,069	0,168**	-0,167**
		Rigidnost	-0,115**	0,108*	0,096*	0,129**	-0,099*
		Haotičnost	0,010	0,223**	0,178**	0,135**	-0,084*
		Porodična komunikacija	-0,013	-0,303**	-0,258**	-0,179**	0,144**
		Zadovoljstvo porodicom	-0,100*	-0,207**	-0,180**	-0,118**	0,036

PSDQ – otac	Faktor autoritativnog stila	Povezanost	-0,011	-0,190**	-0,175**	-0,037	0,100*
		Regulacija	-0,006	-0,215**	-0,084*	0,013	0,098*
		Autonomija	0,050	-0,142**	-0,076	-0,039	0,093*
	Faktor autoritarnog stila	Prinuda	-0,120**	0,159**	0,150**	0,118**	-0,163**
		Verbalni hostilitet	-0,036	0,014	0,075	0,102*	-0,015
		Neobjašnjavanje	-0,156**	0,266**	0,228**	0,169**	-0,219**
Faktor permisivnog stila	Popuštanje	-0,095*	0,026	0,044	0,093*	0,004	
PSDQ – majka	Faktor autoritativnog stila	Povezanost	-0,048	-0,279**	-0,216**	-0,144**	0,088*
		Regulacija	-0,084*	-0,243**	-0,145**	-0,116**	0,061
		Autonomija	0,012	-0,214**	-0,149**	-0,166**	0,061
	Faktor autoritarnog stila	Prinuda	-0,079	0,114**	0,149**	0,121**	-0,076
		Verbalni hostilitet	-0,010	0,001	0,081	0,098*	0,005
		Neobjašnjavanje	-0,092*	0,294**	0,263**	0,242**	-0,170**
Faktor permisivnog stila	Popuštanje	-0,055	0,066	0,052	0,096*	-0,001	
PSDQ faktori	Majka	Faktor autoritativnog stila	-0,048	-0,280**	-0,192**	-0,160**	0,079
		Faktor autoritarnog stila	-0,076	0,171**	0,199**	0,187**	-0,101*
	Otac	Faktor autoritativnog stila	0,013	-0,207**	-0,127**	-0,024	0,110**
		Faktor autoritarnog stila	-0,120**	0,173**	0,176**	0,150**	-0,155**
Legenda: At – autoritarni vaspitni stil Av – autoritativni vaspitni stil P – popustljivi vaspitni stil N – nedosledni vaspitni stil NZ – nezainteresovani vaspitni stil Statistički su značajne na nivou preko 0,05 sve korelacije veće od 0,08.							

Ako posmatramo korelacije procena odnosa u porodici koje grade prvi faktor IFR upitnika, koji čine *autoritativnost*, *permisivnost* i *nedoslednost*, sa merama FACES IV, i ovde se dobijaju negativne korelacije sa skalama uravnoteženih odnosa, porodičnom Komunikacijom i Zadovoljstvom porodicom, a pozitivne sa skalama neuravnoteženih odnosa. Samo jedna korelacija – *Isprepletanost sa popustljivim* stilom nije statistički značajna, ali je i dalje istog smera kao ostale.

Procena porodičnih odnosa kada akter majka primenjuje *nezainteresovani* vaspitni stil slabo, ali statistički značajno i negativno ko-

relira sa tri od četiri skale FACES, koje mere neuravnotežene odnose, kao i pozitivno sa porodičnom Komunikacijom. Procene odnosa u porodici kada akter majka primenjuje *autoritarni* vaspitni stil, negativno korelira sa Uravnoteženom fleksibilnošću, Rigidnošću i Zadovoljstvom porodicom. Od ovih korelacija, korelacije sa Uravnoteženom fleksibilnošću i sa Zadovoljstvom porodicom su u neku ruku neočekivanog smera, budući da su istog predznaka kao korelacije ovih mera sa procenama odnosa u porodici koja grade prvi faktor upitnika IFR (*autoritativan, permisivan i nedosledan* vaspitni stil).

Kada se posmatraju sve ove korelacije zajedno može se izvući zaključak da su: a) procene odnosa u porodici koje grade prvi faktor IFR (*autoritativan, permisivan i nedosledan* vaspitni stil), u većoj meri povezane sa samoprocenom odnosa u primarnoj porodici ispitanika, nego mere koje grade drugi faktor (*autoritaran i nezainteresovan* vaspitni stil); b) takođe, smer korelacija sa procenama odnosa u primarnoj porodici ispitanika tipično su suprotnih predznaka, mada na nekoliko mesta ima izuzetaka; c) korelacije procena odnosa u porodici kada akter manifestuje *nezainteresovani* stil sa merama odnosa u primarnoj porodici ispitanika, nešto su brojnije i intenzivnije nego kada manifestuje *autoritarni* stil.

Struktura dobijenih korelacija između rezultata upitnika IFR (Indeks porodičnih odnosa) kada je akter priče majka, u izvesnoj meri liči na onu koja je dobijena kada su posmatrane iste mere kada je akter otac. Procene o odnosima u porodici koje najviše zasićuju prvi faktor (*autoritativan, permisivan i nedosledan* vaspitni stil) negativno koreliraju sa merama PSDQ, koje grade **faktor** *autoritativnog* stila (Autonomija, Povezanost, Regulacija) i kada se posmatraju mere PSDQ za oca i kada se posmatraju mere PSDQ za majku. Jedina razlika koja se može uočiti jeste da sve tri pomenute mere procene o odnosima u porodici koreliraju sa sve tri mere **faktora** *autoritativnog* stila PSDQ za majku (Autonomija, Povezanost, Regulacija), dok kad su u pitanju mere **faktora** *autoritativnog* stila PSDQ za oca (Autonomija, Povezanost, Regulacija), korelacije sa procenama odnosima u porodici kada akter majka manifestuje *nedosledni* stil izostaju, kao i jedna od korelacija sa procenama odnosa u porodici kada akter primenjuje *popustljivi* stil.

Dimenzije Prinuda i Neobjašnjavanje **faktora** *autoritarnog* stila PSDQ za oba roditelja, pozitivno koreliraju sa pomenute tri mere procene odnosa u porodici na IFR upitniku. Fizičko kažnjavanje koje otac i majka često koriste u sklopu *autoritarnog* vaspitnog stila (Prinuda) doprinosi da se porodični odnosi gde je majka *permisivna*,

autoritativna i *nedosledna*, opažaju negativnije. Studenti čiji roditelji ne objašnjavaju svoje disciplinske mere, najnegativnije procenjuju porodice u pričama gde su majka i otac *autoritativni* (0,294 majka, 0,266 otac) *permisivni* (0,263 majka, 0,228 otac) i *nedosledni* (0,242 majka, 0,169 otac). Ovakvi podaci znače da samo fizičko kažnjavanje neće doprineti lošijim procenama drugačijih vaspitnih stilova koliko neargumentovano kažnjavanje. Treća mera koja gradi **faktor autoritarnog** stila PSDQ, Verbalna hostilnost, korelira samo sa procenama odnosa u porodici kada akter majka primenjuje *nedosledni* vaspitni stil. Od ove tri mere procene odnosa u porodici, **faktor permisivnog** stila PSDQ korelira samo sa procenama odnosa u porodici kada akter majka manifestuje *nedosledni* stil.

Kada se posmatraju korelacije sa procenama odnosa u porodici koje zasićuju drugi faktor upitnika IFR (*autoritarnost i nezainteresovanost*), može se uočiti da su korelacije brojnije i intenzivnije sa merama PSDQ za oca. Ovde procene odnosa u porodici kada akter majka primenjuje *nezainteresovani* stil pozitivno koreliraju sa sve tri mere **faktora autoritativnog** stila PSDQ (Autonomija, Regulacija, Povezanost) i negativno sa Prinudom i Neobjašnjavanjem iz **faktora autoritarnog** stila. Porodice u kojima majka ispoljava *nezainteresovan* vaspitni stil, bolje su procenjene od strane studenata čiji roditelji često koriste fizičku prinudu i ne objašnjavaju svoje disciplinske postupke. Razlog je verovatno taj što u takvim porodicama neuplitanje roditelja u svakodnevne aktivnosti deteta smanjuje mogućnost fizičkog kažnjavanja i neargumentovanog izricanja disciplinskih mera.

U jednom istraživanju povezanosti vaspitnih stilova i samopoštovanja adolescenata (Todorović, 2004; 2005a; 2005b) pokazalo se da odbacujući vaspitni stil koga karakterišu fizičko kažnjavanje, emocionalno hladan odnos, podsmevanje i preterano kritičan odnos prema detetu značajno negativno korelira sa samopoštovanjem i njegovom stabilnošću. Nisko samopoštovanje povezano je sa moralnim negativizmom i mizantropijom (Todorović, Rangelov, 2002). Autorka Martina Tomori (Tomori, 1997) naglašava da osećanje sopstvene vrednosti adolescent počinje da razvija u porodici i samom sebi vredi onoliko koliko vredi najvažnijim osobama u svom životu. Odbacujući vaspitni stil ne doprinosi razvijanju stabilnog i visokog samopoštovanja.

U okviru PART teorije Ronera (Rohner, 2009) naglašava se pojava sindroma odbacivanja, koji uključuje nisko samopoštovanje, emocionalnu hladnoću i nestabilnost, depresivnost, nezrelu zavisnost od drugih ili odbrambenu nezavisnost, neprijateljsko ponašanje, agresivnost, pasivnu agresivnost, negativan pogled na svet i sklonost

zloupotrebi psihoaktivnih supstanci. Uočljiva je sklonost ispitanika u čijim je primarnim porodicama naglašeno *autoritarno* vaspitanje, da potcene vrednost *autoritativnog*, *permisivnog* i *nedoslednog* vaspitnog stila u porodici, koji zajedno zasićuju prvi faktor na upitniku IFR, a pozitivno vrednuju porodice sa *autoritarnim* i *nezainteresovanim* odnosom roditelja prema deci. To povezujemo sa karakteristikama njihovog identiteta i samopoštovanja, koji su se formirali u porodici u kojoj su bili izloženi odbacujućem vaspitanju.

Nema korelacija između procene porodičnih odnosa na IFR upitniku gde akter majka manifestuje *autoritarni* stil, sa merama **faktora** *autoritativnog* stila PSDQ za oca (Autonomija, Regulacija, Povezanost), ali postoje korelacije sa Prinudom i Neobjašnjavanjem iz grupe mera koje grade **faktor** *autoritarnog* stila PSDQ za oca. Sa merama PSDQ za majku, procena odnosa u porodici kada akter majka manifestuje *autoritarni* stil korelira sa Regulacijom i sa Neobjašnjavanjem, dok procena odnosa u porodici kada akter manifestuje *nezainteresovani* vaspitni stil korelira samo sa Povezanošću i Neobjašnjavanjem. Korelacija Regulacije sa upitnika PSDQ za majku i procena odnosa u porodici kada akter majka manifestuje *autoritarni* stil ima neočekivani negativni smer. Dimenzija Regulacije odnosi se na obrazlaganje pravila i nastojanje da se dete pridržava pravila u ponašanju. S tim u vezi treba i tumačiti pozitivne procene *autoritarnosti* majke. Naime, u primarnoj porodici studenata, gde je Regulacija kao komponenta *autoritativnog* vaspitnog stila izražena, doprinosi boljoj proceni porodica u kojima se naglašava poslušnost i bespogovorno poštovanje autoriteta, upravo zato što se ophođenju prema određenim pravilima pridaje veliki značaj. U tabeli 13 gde je akter u pričama otac, takođe se sreće ova korelacija negativnog smera, mada niska i neznačajna.

Sa **faktorima** *autoritarnost* i *autoritativnost* PSDQ i za oca i za majku, procene odnosa u porodici kada je akter majka, imaju slične korelacije, koje su dobijene kada su posmatrane procene u porodici kada je akter otac. Korelacije procena, koje grade prvi faktor su negativne sa **faktorom** *autoritativnog* stila, a pozitivne sa **faktorom** *autoritarnog* stila.

Kada se posmatraju procene odnosa u porodici koje grade drugi faktor, kod njih se dobija obrnuta slika. Uz to su i niže korelacije sa procenama porodice u kojima majka manifestuje *nezainteresovani* stil. Korelacija sa **faktorom** *autoritativnog* stila PSDQ za majku izostaje. Kada akter majka manifestuje *autoritarni* stil, jedina statistički značajna korelacija koja se ovde dobija je negativna korelacija sa **faktorom** *autoritarnog* stila PSDQ oca.

Slaganje vektora korelacija

Zbog uočljive sličnosti između struktura korelacija procene porodica iz vinjeta, sa samoprocenama odnosa u primarnoj porodici ispitanika, potrebno je bilo detaljnije ispitati njihove međusobne veze. Izračunate su mere slaganja između struktura korelacija svake procene porodičnih odnosa u vinjetama sa korišćenim merama, kojima su procenjavani odnosi u primarnoj porodici ispitanika. Izračunati su Spirmanovi koeficijenti korelacije između parova vektora korelacija, a potom i Kendalov W koeficijent slaganja između svih razmatranih vektora korelacija zajedno, kao i između vektora korelacija koje grade mere procena odnosa u porodici iz istog faktora (tabele 11 i 12) sa ispitivanim merama odnosa u primarnoj porodici ispitanika.

Prikazane mere slaganja vektora korelacija date su u tabeli 16.

Tabela 16. Mere slaganja vektora korelacija pojedinačnih mera procene odnosa u porodici i korišćenih mera odnosa u ispitanikovoj primarnoj porodici (PSDQ i FACES IV)

Korelacije		Otac					Majka				
		At	Av	P	N	NZ	At	Av	P	N	NZ
Otac	At	-									
	Av	-0,447	-								
	P	-0,347	0,970	-							
	N	-0,219	0,917	0,935	-						
	NZ	0,658	<u>-0,825</u>	<u>-0,760</u>	<u>-0,666</u>	-					
Majka	At	0,800	-0,425	-0,347	-0,271	0,684	-				
	Av	-0,405	0,956	0,937	0,900	<u>-0,839</u>	-0,358	-			
	P	-0,218	0,935	0,973	0,926	<u>-0,721</u>	-0,276	0,920			
	N	-0,402	0,957	0,950	0,897	<u>-0,789</u>	-0,385	0,933	0,928	-	
	NZ	0,495	<u>-0,900</u>	<u>-0,868</u>	<u>-0,878</u>	0,881	0,595	<u>-0,903</u>	<u>-0,848</u>	<u>-0,856</u>	-

Legenda:

At – autoritarni vaspitni stil

Av – autoritativni vaspitni stil

P – popustljivi vaspitni stil

N – nedosledni vaspitni stil

NZ – nezainteresovani vaspitni stil

Boldirano – visoki stepen slaganja između matrica korelacija

Podvučeno – visoki stepen slaganja između matrica korelacija, ali suprotan smer.

Dobijeni rezultati ukazuju na tri stvari. Prvo, mere procena o porodičnim odnosima za koja se u faktorskoj analizi prikazanoj u tabelama 12 i 13 pokazalo da visoko zasićuju prvi faktor, imaju visoko slične strukture korelacija sa merama odnosa u primarnoj porodici ispitanika. Sve dobijene korelacije između matrica korelacija su preko 0,9 i kad se posmatraju mere procena dobijene na osnovu priča gde

su akteri istog pola (otac ili majka), kao i na osnovu priča gde su akteri suprotnog pola. Razlika u polu aktera nije promenila strukturu veza ovih varijabli sa merama odnosa u primarnoj porodici ispitanika.

Drugo, kada se posmatraju procene odnosa u porodici kada akter manifestuje *autoritarni* i kada manifestuje *nezainteresovani* vaspitni stil, a za koja je u faktorskoj analizi koja je napred pomenuta dobijeno da grade drugi faktor, rezultati koji su ovde dobijeni ukazuju da se strukture njihovih odnosa sa merama odnosa u primarnoj porodici u velikoj meri razlikuju. Spirmanovi koeficijenti korelacije struktura korelacija ovih mera sa merama odnosa u primarnoj porodici ispitanika idu od 0,495 do 0,684. Iako zapravo i ove mere ukazuju na popriličnu sličnost vektora korelacija, ove mere slaganja su mnogo manje od onih koje su dobijene kada su posmatrane mere procena o odnosima u porodici za koje je dobijeno da zasićuju prvi faktor. Posebno je interesantna činjenica da struktura korelacija procena o odnosima u porodici kada akter primenjuje *nezainteresovani* vaspitni stil sa merama odnosa u primarnoj porodici ispitanika, u mnogo većoj meri nalikuje strukturama korelacija sa ovim varijablama koje imaju mere iz prvog faktora, samo što je suprotnog smera. Spirmanovi koeficijenti korelacije sa vektorima korelacija mera procene odnosa u porodici koje zasićuju prvi faktor idu od -0,666 do -0,903, pri čemu je većina korelacija blizu -0,85. Negativan predznak uz visok stepen slaganja, ukazuje da su korelacije slične po intenzitetu, ali suprotnih smerova.

Treća stvar koju valja uočiti je da su strukture korelacija mera procena odnosa u porodici kada je akter majka i kada je akter otac, sa merama odnosa u primarnoj porodici ispitanika visoko podudarne – najniži dobijeni Spirmanov koeficijent korelacije za ove slučajeve je 0,8.

Iz navedenih razloga u postupku modelovanja odnosa procena o porodičnim odnosima na osnovu vinjeta i procena odnosa u primarnoj porodici, mere procena kada akter manifestuje *autoritativni*, *nedosledni* i *popustljivi* stil biće tretirane zbirno, dok će kod mere procena koje grade drugi faktor (*autoritarni* i *nezainteresovani*) biti tretirane posebno, s tim da će **mere dobijene iz priča kada su akteri različitog pola, ali primenjuju isti vaspitni stil biti integrisane i tretirane zbirno**. Gore prikazani rezultati o sličnosti matrica korelacije pokazuju da se ono što bude dobijeno za ovakve zbirne mere sa punim pravom može tretirati kao da važi i za pojedinačne mere koje ulaze u taj tretman, kao i da se može smatrati da bi rezultati dobijeni za pojedinačne mere procena, važile u punoj meri i za ostale mere procena odnosa u porodici sa kojim je data mera integrisana.

Dobijeni podaci o slaganju vektora korelacije omogućili su da ispitamo prediktivnu vrednost vaspitnih stilova i odnosa u primarnoj porodici ispitanika, kao i sociodemografskih parametara, u odnosu na procene odnosa u porodicama iz priča, ali uz integrisanje podataka. Da bi se dobili inicijalni podaci o parcijalnim doprinosima i strukturi veza mera procena o odnosima u porodici sa merama odnosa u primarnoj porodici ispitanika, primenjen je postupak hijerarhijske analize kovarijanse. Ovaj postupak je sproveden preko postupka hijerarhijske regresije uz prethodnu binarizaciju varijabli o fakultetu koji ispitanik studira, vrsti ispitanikove porodice i tipu mesta u kom ispitanik živi. Podaci o redosledu rođenja, obrazovanju roditelja i broju dece u ispitanikovoj porodici tretirani su kao kvantitativne varijable.

Tabela 17. Predviđanje vrednosti prvog faktora procena o odnosima u porodici na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – prediktivna moć modela

Rbr. koraka	R	R ²	Prilagođeno R ²	Statistička značajnost R	Statistička značajnost promene R
1	0,306	0,094	0,079	<0,001	0,000
2	0,307	0,094	0,074	<0,001	0,981
3	0,315	0,099	0,073	<0,001	0,382
4	0,403	0,162	0,131	<0,001	0,000
5	0,491	0,241	0,197	<0,001	0,000
6	0,536	0,288	0,230	<0,001	0,003
7	0,541	0,293	0,231	<0,001	0,311
8	0,544	0,296	0,230	<0,001	0,455
9	0,589	0,346	0,268	<0,001	0,002

Iz prikazanih rezultata može se videti da posmatrane varijable zajedno objašnjavaju nešto više od trećine ukupne varijanse prvog faktora procene o odnosima u porodici. Međutim, kada se uradi korekcija za broj uključenih prediktora (imajući u vidu da i oni prediktori koji nisu statistički značajni mogu u izvesnoj meri veštački uvećati prediktivnu moć modela), može se videti da se udeo objašnjene varijanse spušta na nešto preko četvrtine (26,8%).

U tabeli se vidi da je najveća prediktivna moć i najveća vrednost objašnjene varijanse u devetom koraku, što je i razumljivo jer se tada uvode u regresionu analizu svi ispitivani parametri. Njihovi pojedinačni doprinosi se menjaju u zavisnosti od toga koje se prediktorske varijable uvode u analizu. Tabela sa svim koracima u hijerarhijskoj regresionoj analizi nalazi su u prilogu, na kraju knjige. U tabelama koje slede prikazani su oni koraci koji ukazuju na najznačajnije doprinose uvedenih parametara.

Tabela 18a). Predviđanje vrednosti prvog faktora procena o odnosima u porodici na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semparcijalna korelacija
4. korak	Pol	-0,177	0,006	-0,286	-0,147	-0,136
	Broj dece	0,064	0,218	0,019	0,066	0,060
	Redosled rođenja	-0,038	0,453	0,003	-0,040	-0,037
	Obrazovanje oca	-0,117	0,039	-0,075	-0,110	-0,101
	Obrazovanje majke	0,003	0,953	-0,017	0,003	0,003
	Uzrast	0,101	0,080	-0,008	0,093	0,086
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,001	0,985	0,006	0,001	0,001
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,017	0,750	0,003	0,017	0,016
	Mesto življenja – grad	-0,142	0,068	-0,064	-0,097	-0,090
	Mesto življenja – varoš	-0,121	0,131	0,031	-0,081	-0,074
	Fakultet – Filozofski	0,043	0,729	-0,294	0,019	0,017
	Fakultet – Elektronski	0,335	0,001	0,304	0,171	0,159
Fakultet – PMF	0,139	0,099	0,060	0,088	0,081	
5. korak	Pol	-0,132	0,040	-0,286	-0,110	-0,097
	Broj dece	0,064	0,213	0,019	0,067	0,059
	Redosled rođenja	-0,020	0,688	0,003	-0,022	-0,019
	Obrazovanje oca	-0,060	0,281	-0,075	-0,058	-0,051
	Obrazovanje majke	-0,017	0,746	-0,017	-0,017	-0,015
	Uzrast	0,095	0,090	-0,008	0,091	0,080
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,005	0,923	0,006	0,005	0,005
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,005	0,932	0,003	0,005	0,004
	Mesto življenja – grad	-0,154	0,043	-0,064	-0,109	-0,096
	Mesto življenja – varoš	-0,140	0,072	0,031	-0,097	-0,085
	Fakultet – Filozofski	-0,001	0,993	-0,294	0,000	0,000
	Fakultet – Elektronski	0,289	0,005	0,304	0,152	0,134
	Fakultet – PMF	0,105	0,199	0,060	0,069	0,061
	PSDQ otac – Povezanost	-0,123	0,140	-0,223	-0,080	-0,070
	PSDQ otac – Regulacija	-0,166	0,031	-0,179	-0,116	-0,102
	PSDQ otac – Autonomija	0,112	0,132	-0,156	0,081	0,071
	PSDQ otac – Prinuda	-0,093	0,201	0,160	-0,069	-0,060
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	-0,052	0,416	0,056	-0,044	-0,038
PSDQ otac – Neobjašnjavanje	0,266	0,001	0,284	0,182	0,161	
PSDQ otac – Popuštanje	0,055	0,318	0,022	0,054	0,047	

Posmatrano po koracima, može se videti da je u prvim koracima, kada su u model uključene samo sociodemografske varijable, jedino pol statistički značajan prediktor vrednosti prvog faktora procena o odnosima u porodici. Obrazovanje oca je blizu kritičnog nivoa statističke značajnosti od 0,05, ali ga ne dostiže. Sem toga, i parcijalna i puna korelacija obrazovanja oca sa kriterijumom (prvim faktorom procena odnosa u porodici) je vrlo niska (tabela u prilogu 2).

Prva promena u strukturi statistički značajnih prediktora (u tome koji su prediktori statistički značajni) može se uočiti u četvrtom koraku, nakon što je u model uključena i varijabla fakultet (preko tri binarne varijable). Sa uključivanjem ove varijable u model, pored pola koji je sve vreme statistički značajan prediktor, i obrazovanje oca prelazi kritični nivo statističke značajnosti, a može se uočiti i da pohađanje ili nepohađanje Elektronskog fakulteta statistički značajno predviđa kriterijum. Imajući u vidu da su procene o odnosima u porodici na vinjetama to bolje što su ocene niže¹, može se videti da ispitanici ženskog pola teže da veruju da su odnosi u porodicama opisanim u pričama u kojima akter manifestuje neki od tri stila obuhvaćena prvim faktorom bolji, a da je isto slučaj i sa ispitanicima koji imaju obrazovanije očeve. S druge strane, ispitanici koji pohađaju Elektronski fakultet, teže da odnose u porodicama iz priča u kojima akter manifestuje neki od stilova obuhvaćenih prvim faktorom ocenjuju kao gore u odnosu na ispitanike koji pohađaju neki drugi fakultet. U izvesnoj meri, ovo je slučaj i sa ispitanicima koji pohađaju PMF (mada ne dostiže kritični nivo statističke značajnosti).

Uvođenje mera vaspitnog stila oca u model, u 5. koraku eliminiše nezavisni doprinos objašnjavanju varijanse kriterijuma koji je imalo obrazovanje oca. Ovo može ukazivati na to da obrazovanje oca ne deluje direktno na način na koji će ispitanik procenjivati odnose u porodici iz priče obuhvaćene prvim faktorom, već indirektno preko vaspitnog stila. Moguće je da očevi različitog obrazovanja pokazuju tendenciju da se razlikuju u izvesnoj meri u pogledu vaspitnih stilova koje primenjuju, a da onda razlike u vaspitnim stilovima oca kojima su ispitanici bili izloženi, dovode do razlika u procenama porodica u vinjetama, kada akter upražnjava neki od tri vaspitna stila obuhvaćena prvim faktorom.

¹ Skorovi na ovoj skali porodičnih odnosa transformisani su na skalu vrednosti od 0 do 100 i orijentisani tako da viši skorovi ukazuju na to da ispitanik procenjuje porodične odnose kao gore, dok niži skorovi ukazuju na to da ispitanik porodične odnose procenjuje kao bolje (str. 105).

Treba uočiti da sa uvođenjem mera PSDQ za oca, odnosno podataka o vaspitnim stilovima oca ispitanika, i varijabla mesto življenja postaje statistički značajni prediktor, pogotovo pripadnost kategoriji grad, ove varijable. Ispitanici koji žive u gradu pokazuju tendenciju da porodične odnose opisane u vinjetama bolje procenjuju, u odnosu na ispitanike koji ne žive u gradu. Ovo je veoma slaba tendencija, te količina varijanse objašnjena ovom varijablom nije dovoljna sama za sebe da bi na uzorku ove veličine postala statistički značajna, ali kada je deo varijanse kriterijuma već objašnjen merama vaspitnog stila oca, i udeo koji objašnjava mesto življenja dostiže nivo statističke značajnosti.

Iako veći broj mera vaspitnih stilova oca ima statistički značajne korelacije nultog reda sa kriterijumom, može se videti da se kao statistički značajni prediktori ovde izdvajaju samo Regulacija i Neobjašnjavanje, dok se može pretpostaviti da je varijansa koju bi objasnile ostale varijable vaspitnog stila oca ispitanika, već obuhvaćena ovim dvema varijablama, čineći parcijalne doprinose ostalih mera vaspitnog stila oca statistički neznačajnim. Uvažavanje pravila, tj. Regulacija doprinosi povoljnijim procenama kriterijuma, a Neobjašnjavanje nepovoljnijim.

U narednom koraku, uvođenje mera vaspitnog stila majke, menja odnose u modelu na taj način da parcijalne doprinose svih mera vaspitnog stila oca čini statistički neznačajnim. Od mera vaspitnog stila majke, statistički značajne parcijalne doprinose imaju Povezanost i Verbalni hostilitet. Može se pretpostaviti da je nestajanje parcijalnih doprinosa vaspitnog stila oca moguća posledica toga da zapravo procena odnosa u porodicama iz vinjeta, zavisi u stvari od određene opšte vaspitne klime u porodici ispitanika, na koju više utiče vaspitni stil majke, nego vaspitni stil oca. Možda se efekti vaspitnog stila oca prenose preko njegovog uticaja na vaspitni stil majke.

Uvođenje opštih mera faktora vaspitnog stila u model, u koracima 7 i 8, ne pokazuje da mere ovih faktora imaju statistički značajne parcijalne doprinose procenama odnosa u porodici, ali se zato može uočiti da se parcijalni doprinosi ostalih mera PSDQ u izvesnoj meri menjaju (menja se to koje mere su statistički značajni prediktori kriterijuma). Ovo može govoriti u prilog pretpostavke o postojanju opšte vaspitne klime u porodici, koja onda utiče na procene ispitanika o odnosima u porodicama iz priče.

Tabela 18b). Predviđanje vrednosti prvog faktora procena o odnosima u porodici na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
6. korak	Pol	-0,118	0,063	-0,286	-0,101	-0,086
	Broj dece	0,078	0,126	0,019	0,083	0,071
	Redosled rođenja	-0,039	0,427	0,003	-0,043	-0,037
	Obrazovanje oca	-0,088	0,108	-0,075	-0,087	-0,074
	Obrazovanje majke	0,013	0,809	-0,017	0,013	0,011
	Uzrast	0,062	0,263	-0,008	0,061	0,052
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,010	0,853	0,006	0,010	0,009
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,004	0,931	0,003	0,005	0,004
	Mesto življenja – grad	-0,185	0,014	-0,064	-0,134	-0,114
	Mesto življenja – varoš	-0,161	0,035	0,031	-0,115	-0,097
	Fakultet – Filozofski	0,054	0,652	-0,294	0,025	0,021
	Fakultet – Elektronski	0,289	0,004	0,304	0,155	0,133
	Fakultet – PMF	0,122	0,135	0,060	0,082	0,069
	PSDQ otac – Povezanost	-0,036	0,682	-0,223	-0,022	-0,019
	PSDQ otac – Regulacija	-0,135	0,096	-0,179	-0,091	-0,077
	PSDQ otac – Autonomija	0,094	0,236	-0,156	0,065	0,055
	PSDQ otac – Prinuda	-0,132	0,083	0,160	-0,094	-0,080
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,058	0,410	0,056	0,045	0,038
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	0,159	0,078	0,284	0,096	0,081
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,036	0,588	0,022	-0,030	-0,025
	PSDQ majka – Povezanost	-0,192	0,022	-0,305	-0,125	-0,106
	PSDQ majka – Regulacija	-0,044	0,540	-0,250	-0,033	-0,028
	PSDQ majka – Autonomija	0,096	0,225	-0,220	0,066	0,056
	PSDQ majka – Prinuda	0,089	0,176	0,170	0,074	0,062
PSDQ majka – Verbalni hostilitet	-0,167	0,013	0,018	-0,135	-0,115	
PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,146	0,075	0,326	0,097	0,082	
PSDQ majka – Popuštanje	0,112	0,080	0,077	0,095	0,081	

7. korak	Pol	-0,122	0,055	-0,286	-0,105	-0,088
	Broj dece	0,073	0,151	0,019	0,078	0,066
	Redosled rođenja	-0,033	0,501	0,003	-0,037	-0,031
	Obrazovanje oca	-0,089	0,106	-0,075	-0,088	-0,075
	Obrazovanje majke	0,011	0,833	-0,017	0,012	0,010
	Uzrast	0,062	0,263	-0,008	0,061	0,052
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,022	0,684	0,006	0,022	0,019
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,006	0,909	0,003	0,006	0,005
	Mesto življenja – grad	-0,182	0,016	-0,064	-0,132	-0,112
	Mesto življenja – varoš	-0,161	0,036	0,031	-0,115	-0,097
	Fakultet – Filozofski	0,063	0,598	-0,294	0,029	0,024
	Fakultet – Elektronski	0,306	0,003	0,304	0,163	0,139
	Fakultet – PMF	0,134	0,102	0,060	0,089	0,076
	PSDQ otac – Povezanost	-0,035	0,690	-0,223	-0,022	-0,018
	PSDQ otac – Regulacija	-0,142	0,082	-0,179	-0,095	-0,080
	PSDQ otac – Autonomija	0,093	0,240	-0,156	0,064	0,054
	PSDQ otac – Prinuda	-0,137	0,074	0,160	-0,098	-0,083
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,064	0,364	0,056	0,050	0,042
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	0,173	0,057	0,284	0,104	0,088
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,045	0,506	0,022	-0,036	-0,031
	PSDQ majka – Povezanost	-0,247	0,860	-0,305	-0,010	-0,008
	PSDQ majka – Regulacija	-0,081	0,957	-0,250	-0,003	-0,002
	PSDQ majka – Autonomija	0,080	0,957	-0,220	0,003	0,002
	PSDQ majka – Prinuda	-10,127	0,158	0,170	-0,077	-0,065
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	-10,223	0,079	0,018	-0,096	-0,081
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	-10,036	0,183	0,326	-0,073	-0,061
	PSDQ majka – Popuštanje	0,121	0,061	0,077	0,102	0,087
PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	0,102	0,979	-0,293	0,001	0,001	
PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	20,861	0,127	0,212	0,083	0,070	

Konačno, uvođenje mera odnosa u primarnoj porodici ispitanika u poslednjem koraku, merenim preko FACES IV, vrlo jasno eliminiše sve statistički značajne doprinose mera vaspitnog stila roditelja ispitanika objašnjavanju kriterijuma, ali ostaju značajni mesto življenja i fakultet

koji studiraju. Komunikacija u porodici, Razjedinjenost i Haotičnost su one subskale FACES IV koje imaju najveći doprinos predviđanju mera prvog faktora (čine ga procene odnosa u porodici gde akteri manifestuju *autoritativni, permisivni i nedosledni* vaspitni stil). Ovakvi porodični odnosi pojačavaju prediktivnu vrednost mesta življenja i fakulteta koji ispitanici studiraju, što znači da su ovi parametri u međusobnoj vezi. To može značiti da se određeni porodični odnosi češće sreću u gradu, kao i da studenti Elektronskog fakulteta pretežno potiču iz porodica sa ovim obeležjima. U istraživanju Todorović, Matejević, 2012, ustanovljeno je da studenti Elektronskog fakulteta češće potiču iz porodica sa razjedinjenim odnosima, nego ostali ispitivani studenti Univerziteta u Nišu.

Tabela 18c). Predviđanje vrednosti prvog faktora procena o odnosima u porodici na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
9. korak	Pol	-0,092	0,147	-0,286	-0,081	-0,065
	Broj dece	0,070	0,173	0,019	0,076	0,061
	Redosled rođenja	-0,036	0,466	0,003	-0,041	-0,033
	Obrazovanje oca	-0,091	0,095	-0,075	-0,093	-0,075
	Obrazovanje majke	0,048	0,364	-0,017	0,050	0,041
	Uzrast	0,089	0,107	-0,008	0,089	0,073
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,021	0,690	0,006	0,022	0,018
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,010	0,838	0,003	0,011	0,009
	Mesto življenja – grad	-0,183	0,013	-0,064	-0,137	-0,112
	Mesto življenja – varoš	-0,150	0,047	0,031	-0,110	-0,090
	Fakultet – Filozofski	0,089	0,454	-0,294	0,042	0,034
	Fakultet – Elektronski	0,301	0,003	0,304	0,163	0,133
	Fakultet – PMF	0,113	0,166	0,060	0,077	0,062
	PSDQ otac – Povezanost	-0,479	0,772	-0,223	-0,016	-0,013
	PSDQ otac – Regulacija	-0,552	0,738	-0,179	-0,019	-0,015
	PSDQ otac – Autonomija	-0,308	0,848	-0,156	-0,011	-0,009
	PSDQ otac – Prinuda	10,568	0,152	0,160	0,080	0,065
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	10,499	0,101	0,056	0,091	0,074
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	10,661	0,090	0,284	0,094	0,076
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,059	0,377	0,022	-0,049	-0,040
PSDQ majka – Povezanost	-0,097	0,945	-0,305	-0,004	-0,003	
PSDQ majka – Regulacija	0,019	0,990	-0,250	0,001	0,001	

9. korak	PSDQ majka – Povezanost	-0,097	0,945	-0,305	-0,004	-0,003
	PSDQ majka – Regulacija	0,019	0,990	-0,250	0,001	0,001
	PSDQ majka – Autonomija	0,184	0,903	-0,220	0,007	0,005
	PSDQ majka – Prinuda	-0,616	0,438	0,170	-0,043	-0,035
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	-0,751	0,279	0,018	-0,060	-0,049
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	-0,572	0,461	0,326	-0,041	-0,033
	PSDQ majka – Popuštanje	0,104	0,106	0,077	0,090	0,073
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	-0,189	0,961	-0,293	-0,003	-0,002
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	10,653	0,376	0,212	0,049	0,040
	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	10,150	0,790	-0,211	0,015	0,012
	PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	-30,990	0,120	0,195	-0,086	-0,070
	FACES IV – Uravnotežena kohezivnost	-0,081	0,350	-0,294	-0,052	-0,042
	FACES IV – Uravnotežena fleksibilnost	-0,052	0,485	-0,199	-0,039	-0,031
	FACES IV – Razjedinjenost	-0,185	0,002	0,142	-0,168	-0,138
	FACES IV – Isprepletanost	0,031	0,582	0,184	0,031	0,025
	FACES IV – Rigidnost	0,045	0,469	0,120	0,040	0,033
	FACES IV – Haotičnost	0,179	0,003	0,297	0,167	0,137
	FACES IV – Porodična komunikacija	-0,194	0,039	-0,316	-0,114	-0,093
FACES IV – Zadovoljstvo porodicom	0,182	0,061	-0,181	0,104	0,084	

Ovo može ukazivati da vaspitni stilovi roditelja ispitanika, na ispitanikovu procenu odnosa u porodici iz pomenutih priča ne deluje direktno, već tako što se porodični odnosi reflektuju na vaspitni stil roditelja ispitanika, koji onda utiču na procenu ispitanika o tome kakvi su odnosi u porodicama iz priča. Pored ovog, može se videti da je dodavanja mera FACES IV i parcijalni doprinos pola objašnjavanju kriterijuma učinilo statistički neznačajnim. Ovo može ukazivati da ni pol ispitanika ne deluje direktno na procene o porodičnim odnosima obuhvaćnih prvim faktorom, već posredno preko svog doprinosa odnosima u porodici ispitanika koji su mereni upitnikom FACES IV. Od mera FACES IV može se videti da se kao statistički značajni prediktori izdvajaju Razjedinjenost, Haotičnost, Porodična komunikacija i u izvesnoj meri Zadovoljstvo porodicom (blizu kritičnog nivoa statističke značajnosti).

Sledeća hijerarhijska regresiona analiza odnosila se na prediktivnu moć ispitivanih parametara kada je kriterijum *autoritarni stil*.

Tabela 19. Predviđanje vrednosti procena o odnosima u porodici kada akter priče manifestuje autoritarni vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku) na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – prediktivna moć modela

Rbr. koraka	R	R ²	Prilagođeno R ²	Statistička značajnost R	Statistička značajnost promene R
1	0,266	0,071	0,056	<0,001	0,000
2	0,272	0,074	0,054	<0,001	0,544
3	0,273	0,075	0,049	0,002	0,849
4	0,297	0,088	0,055	0,001	0,152
5	0,375	0,140	0,091	<0,001	0,004
6	0,404	0,163	0,097	<0,001	0,236
7	0,415	0,172	0,102	<0,001	0,143
8	0,431	0,186	0,112	<0,001	0,060
9	0,450	0,203	0,109	<0,001	0,531

Kada se posmatra ukupna količina objašnjene varijanse, vidi se da svi prediktori zajedno objašnjavaju nešto preko petine ukupne varijanse kriterijuma. To je tek nešto manje od količine objašnjene varijanse, koja je dobijena kada je posmatran model za predikciju vrednosti prvog faktora procena o porodičnim odnosima na IFR upitniku. Međutim, ako se pogledaju vrednosti količine objašnjene varijanse koje su korigovane za broj prediktora, ova proporcija se spušta na tek nešto oko desetine ukupne varijanse. Ovo je duplo manje od ekvivalentne mere koja je dobijena kada je posmatran model za predikciju vrednosti prvog faktora procena o porodičnim odnosima. Mogućnost predviđanja procena ispitanika o porodičnim odnosima, kada akter priče primenjuje autoritarni vaspitni stil, na osnovu ispitivanih sociodemografskih varijabli i mera PSDQ i FACES IV, bitno slabija nego mogućnost predviđanja procena obuhvaćenih prvim faktorom, a na osnovu istih prediktora. Skale odnosa u porodici Razjedinjenost, Komunikacija u porodici i Haoticnost, putem njihovog reflektovanja na vaspitne stilove majke i oca, imaju veću prediktivnu vrednost na procene kompetentnog roditeljstva

Kada se posmatraju promene predikcionog modela po koracima u tabeli 20, može se uočiti da se u prva četiri koraka kao statistički značajan prediktor izdvaja samo pol ispitanika, a u izvesnoj meri i obrazovanje oca, budući da u različitim koracima statistička značajnost ovog prediktora osciluje oko kritične granice od 0,05, a da je korelacija ove mere sa kriterijumom vrlo slaba. Kada se u petom koraku dodaju i mere PSDQ za oca, statistički značajni prediktori postaju i Autonomija, Verbalni hostilitet i Popuštanje. Dodavanja mera PSDQ za majku donekle snižava vrednosti statističke značajnosti za napred pomenute mere PSDQ, ali ne rezultira novim statistički značajnim prediktorima, niti bitnijim promenama prediktivne moći postojećih (nekim prediktorima statistička značajnost biva nešto slabija – oko 0,08, ali to nije drastična promena). U osmom kora-

ku, nakon dodavanja skorovima prva dva faktora PSDQ za oca, dolazi do promene. Pored Verbalnog hostiliteta i Popuštanja kao dimenzija upitnika PSDQ za oca, statistički značajne postaju i mere Neobjašnjavanja i Prinude, kao i zbirna mera **faktora autoritarnog** stila za oca, dok Autonomija kao subdimenzija **prvog faktora autoritativnog** stila PSDQ za oca prestaje da bude statistički značajan prediktor. Dodavanje mera FACES IV u skup prediktora u 9. koraku ne rezultira nikakvim bitnim promena modela. Statistički značajni prediktori i dalje ostaju isti, dok se nijedna mera FACES IV ne pokazuje kao statistički značajan prediktor procena o odnosima u porodici kada akter priče manifestuje *autoritarni* vaspitni stil.

I ovde prikazujemo skraćenu tabelu koraka, radi preglednosti. Prikazani su prvi, peti i deveti korak i tu se jasno vide promene o kojima je bilo reči. U prilogu se nalazi tabela 20 sa svim koracima hijerarhijske regresione analize.

Tabela 20. Predviđanje vrednosti verovanja o odnosima u porodici kada akter priče manifestuje autoritarni vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku) na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima.

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
1. korak	Pol	0,230	0,000	0,230	0,228	0,226
	Broj dece	-0,055	0,302	-0,033	-0,054	-0,052
	Redosled rođenja	-0,057	0,278	-0,093	-0,057	-0,055
	Obrazovanje oca	0,110	0,052	0,094	0,101	0,098
	Obrazovanje majke	-0,015	0,788	0,028	-0,014	-0,014
	Uzrast	0,019	0,710	0,041	0,019	0,019
5. korak	Pol	0,157	0,020	0,230	0,123	0,115
	Broj dece	-0,043	0,429	-0,033	-0,042	-0,039
	Redosled rođenja	-0,068	0,196	-0,093	-0,069	-0,064
	Obrazovanje oca	0,120	0,039	0,094	0,110	0,102
	Obrazovanje majke	-0,012	0,832	0,028	-0,011	-0,010
	Uzrast	-0,020	0,736	0,041	-0,018	-0,017
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,045	0,424	-0,053	-0,043	-0,040
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,030	0,588	0,002	-0,029	-0,027
	Mesto življenja – grad	-0,009	0,910	0,038	-0,006	-0,006
	Mesto življenja – varoš	-0,027	0,741	-0,051	-0,018	-0,016
	Fakultet – Filozofski	0,029	0,812	0,195	0,013	0,012
	Fakultet – Elektronski	-0,096	0,355	-0,208	-0,049	-0,046
	Fakultet – PMF	-0,003	0,971	0,017	-0,002	-0,002
	PSDQ otac – Povezanost	-0,046	0,601	-0,033	-0,028	-0,026
	PSDQ otac – Regulacija	-0,097	0,229	-0,065	-0,064	-0,060
	PSDQ otac – Autonomija	0,155	0,046	0,057	0,106	0,099
	PSDQ otac – Prinuda	-0,018	0,817	-0,126	-0,012	-0,011
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,134	0,049	-0,049	0,105	0,098
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-0,056	0,493	-0,153	-0,037	-0,034
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,198	0,001	-0,185	-0,178	-0,168

	Pol	0,157	0,023	0,230	0,125	0,112
	Broj dece	-0,026	0,645	-0,033	-0,025	-0,023
	Redosled rođenja	-0,071	0,186	-0,093	-0,072	-0,065
	Obrazovanje oca	0,110	0,064	0,094	0,101	0,091
	Obrazovanje majke	0,017	0,762	0,028	0,017	0,015
	Uzrast	-0,053	0,375	0,041	-0,049	-0,043
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,036	0,530	-0,053	-0,034	-0,031
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,014	0,799	0,002	-0,014	-0,012
	Mesto življenja – grad	-0,021	0,790	0,038	-0,015	-0,013
	Mesto življenja – varoš	-0,033	0,687	-0,051	-0,022	-0,020
	Fakultet – Filozofski	-0,003	0,980	0,195	-0,001	-0,001
	Fakultet – Elektronski	-0,130	0,228	-0,208	-0,066	-0,059
	Fakultet – PMF	-0,036	0,674	0,017	-0,023	-0,021
	PSDQ otac – Povezanost	-0,397	0,824	-0,033	-0,012	-0,011
	PSDQ otac – Regulacija	-0,447	0,801	-0,065	-0,014	-0,012
	PSDQ otac – Autonomija	-0,231	0,894	0,057	-0,007	-0,007
	PSDQ otac – Prinuda	-20,558	0,034	-0,126	-0,116	-0,104
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	-10,966	0,050	-0,049	-0,107	-0,096
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-20,329	0,031	-0,153	-0,118	-0,106
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,222	0,002	-0,185	-0,166	-0,150
9. korak	PSDQ majka – Povezanost	-20,326	0,135	-0,042	-0,082	-0,073
	PSDQ majka – Regulacija	-20,470	0,137	-0,079	-0,081	-0,073
	PSDQ majka – Autonomija	-20,463	0,138	-0,006	-0,081	-0,073
	PSDQ majka – Prinuda	0,926	0,265	-0,093	0,061	0,055
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,904	0,209	0,003	0,069	0,062
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,953	0,238	-0,104	0,065	0,058
	PSDQ majka – Popuštanje	-0,014	0,837	-0,132	-0,011	-0,010
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	60,250	0,142	-0,048	0,080	0,072
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-20,319	0,233	-0,082	-0,065	-0,059
	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	10,107	0,812	-0,017	0,013	0,012
	PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	50,922	0,036	-0,127	0,115	0,103
	FACES IV – Uravnotežena kohezivnost	-0,049	0,609	-0,073	-0,028	-0,025
	FACES IV – Uravnotežena fleksibilnost	-0,063	0,445	-0,113	-0,042	-0,037

9. korak	FACES IV – Razjedinjenost	-0,003	0,959	0,033	-0,003	-0,003
	FACES IV – Isprepletanost	0,005	0,930	-0,068	0,005	0,004
	FACES IV – Rigidnost	-0,047	0,480	-0,119	-0,039	-0,035
	FACES IV – Haotičnost	-0,015	0,817	-0,035	-0,013	-0,011
	FACES IV – Porodična komunikacija	0,025	0,811	-0,061	0,013	0,012
	FACES IV – Zadovoljstvo porodicom	-0,105	0,321	-0,124	-0,054	-0,049

Može se zaključiti da se procena odnosa u porodici kada akter manifestuje autoritarni stil, može optimalno predvideti na osnovu **faktora autoritarnog** stila oca iz PSDQ, kao i pojedinačnih mera koje predstavljaju subdimenzije ovog faktora (Verbalni hostilitet i Neobjašnjavanje), te na osnovu **faktora permisivnosti**, odnosno skora na Popustljivosti. Međutim, smerovi parcijalnih korelacija **faktora autoritarnog** stila PSDQ oca i pojedinačnih subdimenzija oca sa posmatranim kriterijumom, suprotnih su smerova. Kao statistički značajan prediktor pokazao se i pol, dok je obrazovanje oca na granici kritičnog nivoa statističke značajnosti. Ipak, ukupna predviđanja opisanog kriterijuma na osnovu ovih prediktora pod linearnim modelom, slabija je nego mogućnost predviđanja vrednosti procena odnosa u porodici koja su obuhvaćena prvim faktorom procena.

Sledeća analiza odnosila se na predviđanje vrednosti procena odnosa u porodici kada akter priče manifestuje *nezainteresovani* vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku).

Tabela 21. Predviđanje vrednosti procena odnosa u porodici kada akter priče manifestuje nezainteresovani vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku) na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – prediktivna moć modela

Rbr. koraka	R	R ²	Prilagođeno R ²	Statistička značajnost R	Statistička značajnost promene R
1	0,224	0,050	0,034	0,005	0,005
2	0,228	0,052	0,031	0,014	0,724
3	0,239	0,057	0,030	0,021	0,407
4	0,317	0,101	0,067	<0,001	0,001
5	0,365	0,133	0,083	<0,001	0,080
6	0,389	0,151	0,083	0,001	0,417
7	0,396	0,156	0,083	0,001	0,349
8	0,424	0,180	0,103	<0,001	0,010
9	0,443	0,196	0,100	<0,001	0,556

I kada se posmatra model za predikciju procena o odnosima u porodici kada akter priče manifestuje *nezainteresovani* vaspitni stil, može se videti da je ukupna količina objašnjene varijanse slična kao kod procena odnosa u porodici kada akter primenjuje *autoritarni* vaspitni stil – oko 10%, nakon što se izvrši korekcija za broj prediktora.

Kada se posmatraju doprinosi pojedinačnih prediktora, može se videti da po statistički značajnim prediktorima, u prva četiri koraka, ovaj model podseća na onaj koji je dobijen za predviđanje prvog faktora procene o odnosima u porodici. Pol se ističe kao statistički značajan predictor, obrazovanje oca takođe. Fakultet koji osoba studira i to pripadnost kategorijama Elektronski i PMF postaju statistički značajni prediktori u četvrtom koraku.

Tabela 22a). Predviđanje vrednosti procena odnosa u porodici kada akter priče manifestuje *nezainteresovani* vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku) na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
1. korak	Pol	0,182	0,001	0,183	0,181	0,179
	Broj dece	-0,046	0,393	-0,011	-0,045	-0,044
	Redosled rođenja	-0,009	0,860	-0,039	-0,009	-0,009
	Obrazovanje oca	0,131	0,023	0,106	0,120	0,117
	Obrazovanje majke	-0,037	0,517	0,013	-0,034	-0,033
	Uzrast	0,045	0,391	0,061	0,045	0,044
2. korak	Pol	0,182	0,001	0,183	0,181	0,179
	Broj dece	-0,043	0,431	-0,011	-0,042	-0,041
	Redosled rođenja	-0,008	0,874	-0,039	-0,008	-0,008
	Obrazovanje oca	0,133	0,022	0,106	0,121	0,119
	Obrazovanje majke	-0,036	0,533	0,013	-0,033	-0,032
	Uzrast	0,045	0,394	0,061	0,045	0,044
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,044	0,433	-0,038	-0,042	-0,040
Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,008	0,884	0,009	-0,008	-0,008	
3. korak	Pol	0,179	0,001	0,183	0,178	0,176
	Broj dece	-0,039	0,480	-0,011	-0,038	-0,036
	Redosled rođenja	-0,010	0,851	-0,039	-0,010	-0,010
	Obrazovanje oca	0,117	0,048	0,106	0,105	0,102
	Obrazovanje majke	-0,040	0,493	0,013	-0,036	-0,035
	Uzrast	0,042	0,420	0,061	0,043	0,042
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,055	0,341	-0,038	-0,051	-0,049
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,013	0,824	0,009	-0,012	-0,011
	Mesto življenja – grad	-0,069	0,406	0,026	-0,044	-0,043
Mesto življenja – varoš	-0,111	0,188	-0,077	-0,070	-0,068	

4. korak	Pol	0,127	0,055	0,183	0,102	0,097
	Broj dece	-0,036	0,505	-0,011	-0,036	-0,034
	Redosled rođenja	-0,015	0,782	-0,039	-0,015	-0,014
	Obrazovanje oca	0,130	0,026	0,106	0,119	0,113
	Obrazovanje majke	-0,033	0,557	0,013	-0,031	-0,030
	Uzrast	0,004	0,940	0,061	0,004	0,004
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,056	0,326	-0,038	-0,052	-0,050
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,019	0,740	0,009	-0,018	-0,017
	Mesto življenja – grad	-0,042	0,607	0,026	-0,027	-0,026
	Mesto življenja – varoš	-0,084	0,316	-0,077	-0,054	-0,051
	Fakultet – Filozofski	-0,208	0,104	0,204	-0,087	-0,083
Fakultet – Elektronski	-0,367	0,001	-0,239	-0,180	-0,174	
Fakultet – PMF	-0,212	0,015	-0,049	-0,129	-0,123	

U petom koraku, kao statistički značajni prediktori pojavljuju se i Verbalni hostilitet i Neobjašnjavanje PSDQ oca. Sa dodavanjem mera PSDQ majke, statistički značajan prediktor, od mera PSDQ ostaje samo Neobjašnjavanje, a još nekoliko je blizu kritičnog nivoa statističke značajnosti. Takođe, obrazovanje oca prestaje da bude statistički značajan prediktor, što može ukazivati na posredno dejstvo ove varijable na razmatrani kriterijum. Ovo se verovatno ostvaruje preko neke od mera PSDQ, mada je po intenzitetu stepen promene parcijalne korelacije obrazovanja oca između dva koraka zapravo minimalan, ali dovoljan da proizvede razliku u nivou statističke značajnosti.

Tabela 22b). Predviđanje vrednosti procena odnosa u porodici kada akter priče manifestuje nezainteresovani vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku) na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
5. korak	Pol	0,116	0,091	0,183	0,091	0,085
	Broj dece	-0,040	0,463	-0,011	-0,040	-0,037
	Redosled rođenja	-0,021	0,693	-0,039	-0,021	-0,020
	Obrazovanje oca	0,106	0,072	0,106	0,097	0,091
	Obrazovanje majke	-0,031	0,591	0,013	-0,029	-0,027
	Uzrast	0,016	0,791	0,061	0,014	0,013
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,051	0,370	-0,038	-0,048	-0,045
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,019	0,733	0,009	-0,018	-0,017
	Mesto življenja – grad	-0,058	0,475	0,026	-0,039	-0,036
	Mesto življenja – varoš	-0,083	0,317	-0,077	-0,054	-0,050
	Fakultet – Filozofski	-0,190	0,141	0,204	-0,079	-0,074
	Fakultet – Elektronski	-0,319	0,003	-0,239	-0,158	-0,149

5. korak	Fakultet – PMF	-0,180	0,039	-0,049	-0,111	-0,104
	PSDQ otac – Povezanost	0,017	0,844	0,054	0,011	0,010
	PSDQ otac – Regulacija	0,066	0,417	0,053	0,044	0,041
	PSDQ otac – Autonomija	-0,126	0,111	0,020	-0,086	-0,080
	PSDQ otac – Prinuda	-0,055	0,484	-0,147	-0,038	-0,035
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,144	0,036	0,012	0,113	0,105
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-0,180	0,031	-0,187	-0,116	-0,109
6. korak	PSDQ otac – Popuštanje	-0,014	0,807	-0,020	-0,013	-0,012
	Pol	0,118	0,088	0,183	0,093	0,086
	Broj dece	-0,038	0,493	-0,011	-0,037	-0,034
	Redosled rođenja	-0,021	0,694	-0,039	-0,021	-0,020
	Obrazovanje oca	0,093	0,117	0,106	0,085	0,079
	Obrazovanje majke	-0,020	0,723	0,013	-0,019	-0,018
	Uzrast	0,002	0,973	0,061	0,002	0,002
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,045	0,428	-0,038	-0,043	-0,040
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,021	0,708	0,009	-0,020	-0,019
	Mesto življenja – grad	-0,048	0,560	0,026	-0,032	-0,029
	Mesto življenja – varoš	-0,080	0,340	-0,077	-0,052	-0,048
	Fakultet – Filozofski	-0,202	0,124	0,204	-0,084	-0,077
	Fakultet – Elektronski	-0,343	0,002	-0,239	-0,168	-0,157
	Fakultet – PMF	-0,195	0,029	-0,049	-0,119	-0,110
	PSDQ otac – Povezanost	0,029	0,762	0,054	0,017	0,015
	PSDQ otac – Regulacija	0,120	0,174	0,053	0,074	0,068
	PSDQ otac – Autonomija	-0,142	0,098	0,020	-0,090	-0,083
	PSDQ otac – Prinuda	-0,065	0,436	-0,147	-0,042	-0,039
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,127	0,098	0,012	0,090	0,083
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-0,215	0,031	-0,187	-0,117	-0,109
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,041	0,578	-0,020	-0,030	-0,028
	PSDQ majka – Povezanost	0,032	0,722	0,051	0,019	0,018
	PSDQ majka – Regulacija	-0,130	0,096	0,017	-0,090	-0,084
PSDQ majka – Autonomija	-0,009	0,918	0,028	-0,006	-0,005	
PSDQ majka – Prinuda	0,013	0,857	-0,015	0,010	0,009	
PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,092	0,206	0,079	0,069	0,064	
PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,019	0,836	-0,102	0,011	0,010	
PSDQ majka – Popuštanje	0,016	0,819	0,004	0,012	0,011	

Sa dodavanjem mera prva dva faktora PDSQ za majku, i pol postaje statistički neznačajan prediktor. Od mera PDSQ ostaje samo Neobjašnjavanje za oca. Relativno krupna promena nastaje u osmom koraku, dodavanjem **prva dva faktora** PDSQ za oca. **Faktor autoritarnog** stila PDSQ za oca postaje statistički značajan, kao i sve tri pojedinačne subdimenzije ovog faktora. Ovo može ukazivati da ove dimenzije ne predviđaju razmatrani kriterijum samo preko svoje zajedničke varijanse, već i preko onih delova varijanse koji su specifični za ove subdimenzije i nisu im zajednički međusobno. U prilog ovome govori i činjenica da su smerovi parcijalnih veza opšteg skora **faktora autoritarnog** stila PDSQ za oca i ove tri pojedinačne subdimenzije ovog faktora sa razmatranim kriterijumom suprotnih smerova. Dok je parcijalna veza **faktora autoritarnog** stila sa kriterijumom pozitivna (iako je njegova korelacija nultog reda, nužno negativna, kao i kod subdimenzija), veza subdimenzija sa kriterijumom je negativnog smera.

Tabela 22c). Predviđanje vrednosti procena odnosa u porodici kada akter priče manifestuje nezainterosovani vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku) na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
7. korak	Pol	0,121	0,082	0,183	0,095	0,087
	Broj dece	-0,037	0,506	-0,011	-0,036	-0,033
	Redosled rođenja	-0,024	0,660	-0,039	-0,024	-0,022
	Obrazovanje oca	0,097	0,103	0,106	0,089	0,082
	Obrazovanje majke	-0,018	0,759	0,013	-0,017	-0,015
	Uzrast	0,000	0,996	0,061	0,000	0,000
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,054	0,349	-0,038	-0,051	-0,047
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,018	0,756	0,009	-0,017	-0,016
	Mesto življenja – grad	-0,050	0,541	0,026	-0,033	-0,031
	Mesto življenja – varoš	-0,081	0,336	-0,077	-0,053	-0,048
	Fakultet – Filozofski	-0,220	0,096	0,204	-0,091	-0,084
	Fakultet – Elektronski	-0,363	0,001	-0,239	-0,177	-0,165
	Fakultet – PMF	-0,207	0,021	-0,049	-0,126	-0,116
	PSDQ otac – Povezanost	0,039	0,688	0,054	0,022	0,020
	PSDQ otac – Regulacija	0,115	0,194	0,053	0,071	0,065
	PSDQ otac – Autonomija	-0,138	0,109	0,020	-0,087	-0,081
	PSDQ otac – Prinuda	-0,056	0,504	-0,147	-0,036	-0,034
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,124	0,107	0,012	0,088	0,081
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-0,231	0,021	-0,187	-0,126	-0,116
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,041	0,577	-0,020	-0,030	-0,028
	PSDQ majka – Povezanost	-10,692	0,267	0,051	-0,061	-0,056
	PSDQ majka – Regulacija	-10,991	0,222	0,017	-0,067	-0,061
	PSDQ majka – Autonomija	-10,875	0,249	0,028	-0,063	-0,058
PSDQ majka – Prinuda	0,794	0,363	-0,015	0,050	0,046	
PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,763	0,313	0,079	0,055	0,051	
PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,773	0,365	-0,102	0,049	0,046	
PSDQ majka – Popuštanje	0,013	0,851	0,004	0,010	0,009	
PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	40,760	0,254	0,036	0,062	0,057	
PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-10,827	0,373	-0,018	-0,049	-0,045	
8. korak	Pol	0,104	0,133	0,183	0,082	0,075
	Broj dece	-0,035	0,526	-0,011	-0,035	-0,031
	Redosled rođenja	-0,022	0,675	-0,039	-0,023	-0,021
	Obrazovanje oca	0,096	0,103	0,106	0,089	0,081
	Obrazovanje majke	-0,025	0,665	0,013	-0,024	-0,021
	Uzrast	-0,010	0,868	0,061	-0,009	-0,008
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,053	0,360	-0,038	-0,050	-0,045
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,008	0,884	0,009	-0,008	-0,007
	Mesto življenja – grad	-0,055	0,497	0,026	-0,037	-0,034
	Mesto življenja – varoš	-0,087	0,298	-0,077	-0,057	-0,052

8. korak	Fakultet – Filozofski	-0,233	0,074	0,204	-0,098	-0,089
	Fakultet – Elektronski	-0,368	0,001	-0,239	-0,181	-0,167
	Fakultet – PMF	-0,203	0,023	-0,049	-0,124	-0,113
	PSDQ otac – Povezanost	-0,724	0,695	0,054	-0,021	-0,019
	PSDQ otac – Regulacija	-0,660	0,718	0,053	-0,020	-0,018
	PSDQ otac – Autonomija	-0,871	0,629	0,020	-0,027	-0,024
	PSDQ otac – Prinuda	-30,699	0,002	-0,147	-0,167	-0,153
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	-20,892	0,004	0,012	-0,158	-0,145
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-30,486	0,001	-0,187	-0,176	-0,162
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,060	0,410	-0,020	-0,045	-0,041
	PSDQ majka – Povezanost	-10,931	0,206	0,051	-0,069	-0,063
	PSDQ majka – Regulacija	-20,205	0,177	0,017	-0,074	-0,067
	PSDQ majka – Autonomija	-20,131	0,191	0,028	-0,072	-0,065
	PSDQ majka – Prinuda	0,754	0,383	-0,015	0,048	0,043
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,704	0,347	0,079	0,052	0,047
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,681	0,421	-0,102	0,044	0,040
	PSDQ majka – Popuštanje	0,032	0,650	0,004	0,025	0,023
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	50,375	0,199	0,036	0,070	0,064
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-10,686	0,406	-0,018	-0,045	-0,041
	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	20,007	0,677	0,047	0,023	0,021
PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	80,542	0,002	-0,127	0,165	0,151	

Uvođenjem mera FACES IV u devetom koraku ništa se ne menja u pogledu poboljšanja prediktivne vrednosti ispitivanih parametara, što se može shvatiti da ove dimenzije ne predviđaju razmatrani kriterijum.

Tabela 22d). Predviđanje vrednosti procena odnosa u porodici kada akter priče manifestuje nezainteresovani vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku) na osnovu mera FACES IV, PSDQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
9. korak	Pol	0,107	0,127	0,183	0,084	0,076
	Broj dece	-0,036	0,524	-0,011	-0,035	-0,032
	Redosled rođenja	-0,019	0,734	-0,039	-0,019	-0,017
	Obrazovanje oca	0,101	0,093	0,106	0,093	0,084
	Obrazovanje majke	-0,017	0,768	0,013	-0,016	-0,015
	Uzrast	-0,026	0,669	0,061	-0,024	-0,021
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,057	0,328	-0,038	-0,054	-0,049
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,012	0,826	0,009	-0,012	-0,011
	Mesto življenja – grad	-0,059	0,470	0,026	-0,040	-0,036
	Mesto življenja – varoš	-0,084	0,316	-0,077	-0,056	-0,050

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

9. korak	Fakultet – Filozofski	-0,246	0,063	0,204	-0,103	-0,093
	Fakultet – Elektronski	-0,356	0,002	-0,239	-0,173	-0,158
	Fakultet – PMF	-0,219	0,015	-0,049	-0,134	-0,121
	PSDQ otac – Povezanost	-0,884	0,636	0,054	-0,026	-0,024
	PSDQ otac – Regulacija	-0,858	0,643	0,053	-0,026	-0,023
	PSDQ otac – Autonomija	-10,035	0,570	0,020	-0,032	-0,028
	PSDQ otac – Prinuda	-30,507	0,004	-0,147	-0,158	-0,143
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	-20,718	0,007	0,012	-0,148	-0,134
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-30,291	0,003	-0,187	-0,165	-0,150
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,061	0,408	-0,020	-0,046	-0,041
	PSDQ majka – Povezanost	-20,128	0,173	0,051	-0,075	-0,068
	PSDQ majka – Regulacija	-20,430	0,146	0,017	-0,080	-0,072
	PSDQ majka – Autonomija	-20,361	0,157	0,028	-0,078	-0,071
	PSDQ majka – Prinuda	0,694	0,432	-0,015	0,044	0,039
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,651	0,395	0,079	0,047	0,042
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,660	0,444	-0,102	0,042	0,038
	PSDQ majka – Popuštanje	0,029	0,688	0,004	0,022	0,020
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	50,987	0,162	0,036	0,078	0,070
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-10,570	0,449	-0,018	-0,042	-0,038
	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	20,527	0,604	0,047	0,029	0,026
	PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	80,063	0,005	-0,127	0,155	0,141
	FACES IV – Uravnotežena kohezivnost	-0,004	0,965	0,014	-0,002	-0,002
	FACES IV – Uravnotežena fleksibilnost	-0,124	0,128	-0,069	-0,084	-0,076
	FACES IV – Razjedinjenost	0,008	0,900	-0,037	0,007	0,006
	FACES IV – Isprepletanost	-0,071	0,271	-0,136	-0,061	-0,055
	FACES IV – Rigidnost	0,032	0,639	-0,088	0,026	0,023
	FACES IV – Haotičnost	-0,042	0,520	-0,106	-0,036	-0,032
FACES IV – Porodična komunikacija	0,033	0,745	0,022	0,018	0,016	
FACES IV – Zadovoljstvo porodicom	-0,053	0,616	-0,045	-0,028	-0,025	

IV DISKUSIJA DOBIJENIH REZULTATA

Na kraju prikaza rezultata i njihove interpretacije napravljen je osvrt na hipoteze i pitanja koja su podstakla na istraživanje. Dobijeni rezultati diskutovani su u svetlu teorijskih modela i empirijskih istraživanja. Opšta pretpostavka od koje se pošlo u istraživanju je da se funkcionalnost porodičnih odnosa reflektuje na vaspitni stil roditelja, što dalje utiče na procene studenata o kompetentnom roditeljstvu. Polaznu osnovu za ovu pretpostavku čini model Olsona i saradnika o porodičnom funkcionisanju, u kome uravnoteženi porodični odnosi predstavljaju zapravo ravnotežu porodične kohezije i fleksibilnosti. Ovakvi odnosi prema bazičnim pretpostavkama koje proizilaze iz *Circumplex* modela obezbeđuju bolju komunikaciju među članovima porodice, veću spremnost na promene koje su neophodne u različitim životnim ciklusima porodice, bolje uslove za rast i razvoj dece, bolje prihvatanje ekstremnih ponašanja, manje kriza u prolaženju kroz životne cikluse porodice. U okviru *Circumplex* modela Olson je prikazao u kakvim porodicama će biti zastupljen *autoritativni* (*demokratski*), *permisivni*, *autoritarni*, *odbacujući* (*zanemarujući*) i *neuključeni* (*nezainteresovan*) roditeljski vaspitni stil. Uravnotežena kohezivnost i fleksibilnost u porodici predstavlja ono polje u kružnom modelu u kome se obično nalazi i *autoritativno*, tj. *demokratsko* vaspitanje. Porodični odnosi ispitivani instrumentom FACES IV predstavljeni su sa osam subskala: Uravnotežena kohezija, Uravnotežena fleksibilnost, Razjedinjenost, Isprepletanost, Rigidnost i Haotičnost, Komunikacija i Zadovoljstvo porodicom.

Obrasci porodičnog funkcionisanja reflektuju se na vaspitne stilove roditelja

Rezultati ovog istraživanja su pokazali da primarne porodice ispitivanih studenata jesu pretežno uravnotežene i u pogledu kohezije i u pogledu fleksibilnosti. Kohezivnost je nešto niža od očekivane, ali ne značajno, što tumačimo razvojnom fazom u kojoj su ispitanici. Pozna adolescencija, studiranje i često odvojenost od primarne porodice, verovatno su povezani sa ovakvim rezultatima. Na ispitivanom uzorku ustanovili smo da postoji značajna pozitivna korelacija izme-

đu Uravnotežene kohezije i fleksibilnosti i sve tri subdimenzije *autoritativnog* vaspitnog stila (Autonomija, Regulacija i Povezanost) oba roditelja u primarnim porodicama ispitanika, pri čemu su korelacije za vaspitne stilove majki nešto više. Osim toga, značajne korelacije su pronađene između navedenih subdimenzija *autoritativnog* stila i Komunikacije u porodici i Zadovoljstva porodicom. Dobijeni rezultati našeg istraživanja odnose se na porodicu kao sistem, na partnerski i roditeljski subsistem. Uravnotežena kohezija i fleksibilnost, otvorena komunikacija i zadovoljstvo porodicom srećemo u porodicama gde nema emotivnog prekida ni tenzije u partnerskom subsistemu. Deca nisu u koaliciji sa jednim roditeljem, granice subsistema su jasne, ali ne i rigidne. Karakteristike porodice kao sistema prelivaju se i na vaspitanje, u kome je naglašena toplina i prihvatanje, ali i jasna pravila i očekivanja, koja su obrazložena. Posredno, dobijeni rezultati su u skladu sa istraživanjem Koksove i njenih saradnika (Cox, 2001), koje pokazuje da je kod majki utvrđena povezanost između bliskosti u braku sa većom toplinom i osetljivošću u roditeljstvu i sa više pozitivnih stavova prema devojčicama. Na osnovu ovih podataka Koksova i njeni saradnici su zaključili da podržavajući bračni odnosi omogućavaju roditeljima da zadovolje svoje emocionalne potrebe, što zauzvrat omogućava da budu osetljiviji prema svojoj deci. Funkcionalni porodični obrasci povezani su sa kompetentnim roditeljskim funkcionisanjem. Emocionalna povezanost među članovima porodice, poštovanje uzajamne autonomije, fleksibilnost u postavljanju pravila, ali i poštovanje granica i uloga obezbeđuju milje za adekvatno roditeljsko funkcionisanje, koje prema istraživanjima D. Bomrajnd (Baumrind, 1971; 1991; 2002) predstavlja *autoritativni* vaspitni stil. To je vaspitanje kojim dominiraju emocionalna toplina, ali i kontrola primerena uzrastu i potrebama deteta. Poštuje se njegova autonomija, objašnjavaju se pravila i disciplinski zahtevi i neguje zajedništvo. Kompetentno roditeljstvo majke značajnije je povezano sa funkcionalnim porodičnim obrascima. To potvrđuju rezultati istraživanja Erel i Barman (Erel & Burman, 1995), koji su konstatovali da postoji „efekat prelivanja“, odnosno pozitivno ili negativno uticanje bračnog funkcionisanja na roditeljsko funkcionisanje. Kompetentno roditeljstvo se reprezentuje visokim skorovima na Uravnoteženoj koheziji i Uravnoteženoj fleksibilnosti i niskim skorovima na četiri skale koje mere neuravnotežene porodične odnose. U okviru uravnotežene zone modela, što je viši nivo Uravnotežene kohezije i Uravnotežene fleksibilnosti, to je funkcionalniji porodični sistem. Istraživački rad na proučavanju roditeljstva je pokazao da uravnoteženije porodice

imaju decu koja su emocionalno zdravija i sretnija i uspešnija u školi i životu (Kouneski, 1996). Deca *demokratskog* roditeljstva pokazuju ono što Bomrajndova (Baumrind, 2002) opisuje kao energično-prijateljsko ponašanje. Ta deca su vrlo samopouzdana i vedra, dobro se nose sa stresom, i veoma su usmerena na postizanje uspeha. Dobijeni rezultati se mogu povezati i sa rezultatima istraživanja Fošijer i Margolin (Fauchier & Margolin, 2004) koje su ispitivale povezanost između ispoljavanja bliskosti i konfliktnosti u partnerskoj i roditelj – dete relaciji. Većina ovih izveštaja je pokazala da postoji povezanost između topline i bliskosti u bračnom funkcionisanju i toplog vaspitnog stila roditelja.

Rezultati su pokazali da su disfunkcionalni obrasci porodičnog funkcionisanja povezani sa disfunkcionalnim roditeljstvom koje je u našem istraživanju, a i u teoriji D. Bomrajnd predstavljeno *autoritarnim* vaspitnim stilom. Prisutne su negativne korelacije Uravnoteženih obrazaca porodičnog funkcionisanja, Komunikacije i Zadovoljstva porodicom i *autoritarnosti* roditelja, kao i pozitivne korelacije svih disfunkcionalnih obrazaca porodičnog funkcionisanja i *autoritarnosti* roditelja. Što je *autoritarni* stil izraženiji, to se više uočava specifična klima u porodici. Porodice u kojima su prisutni neuravnoteženi porodični odnosi, i to oni koji spadaju u „rigidno isprepletane“, verovatnije je da će produkovati u vaspitavanju *autoritarni* vaspitni stil. Ovaj tip porodičnog sistema posebno je problematičan za adolescente, sklone buntovničkom ponašanju. Prema konceptu D. Bomrajnd, deca roditelja sa *autoritarnim* stilom su po svom ponašanju konfliktno-iritabilna, imaju tendenciju da budu čudljiva, nesrećna, vulnerabilna na stres, i nisu prijateljski raspoložena prema drugima.

Permisivnost oca, za razliku od majke, jeste povezana sa funkcionalnim obrascima porodičnih odnosa. *Permisivnost* majke je povezana sa isprepletanim i haotičnim obrascima. *Permisivan* stil se locira na gornjem desnom kvadrantu *Circumplex* modela (str. 76), što ukazuje na to da je porodica visoko postavljena po pitanju haosa, tj. preterane fleksibilnosti i isprepletanosti, odnosno visoke kohezivnosti. U *permisivnom* vaspitnom stilu roditelji dopuštaju da dečije preferencije imaju prioritet nad njihovim idealima i retko prisiljavaju dete da se konformira sa njihovim standardima. Čini se da su u ovom slučaju predeca ta koja kontrolišu porodicu nego roditelji. Što je *permisivan* stil ekstremniji, to se porodica više pomera ka „haotično isprepletanom“ stilu, što smo u istraživanju i potvrdili u odnosu na *permisivnost* majki. Haotično isprepletanost stil je problematičan za roditeljsko funkcionisanje zbog toga što stalna promena i nametnuto zajedništvo nisu

zdravi za decu. Bomrajndova je uočila da deca roditelja sa *permisivnim* stilom generalno ispoljavaju impulsivno-agresivno ponašanje. Ta deca su često pobunjenici, koji dominiraju i malo postižu. U našem istraživanju prisutna je *permisivnost* oca koja je povezana sa funkcionalnim porodičnim obrascima, a s obzirom na to da je ta povezanost niskog opsega, onda se to može razumeti pre kao bliskost i podrška očeva, koji su značajni za osećaj prihvaćenosti. U istraživanjima Rone-ra (Rohner, 2009) uloga oca u akademskoj uspešnosti dece je veoma značajna, naročito osećanje prihvatanja.

Naši ispitanici su studenti različitih godina studija, što posmatramo pre svega kao akademsku uspešnost koja je poželjna u vaspitavanju i koja je uglavnom povezana prema istraživanjima Stajnera i Bomrajndove (Stainberg, 1992, Baumrind, 1991) sa *autoritativnim* vaspitnim stilom roditelja, odnosno kompetentnim roditeljstvom. Istraživanja Stajnera (Steinberg et al., 1992) i njegovih saradnika pokazuju da u adolescenciji tri specifične komponente *autoritativnosti* doprinose zdravom psihološkom razvitku i školskom uspehu: roditeljsko prihvatanje ili toplina, nadgledanje ponašanja i strogost, i psihološko davanje autonomije ili demokratija. Istraživanje Lambornove i saradnika (Lamborn et al., 1991) pokazuje da adolescenti koji dolaze iz *autoritativnih* porodica imaju značajno veće akademske kompetencije, znatno niži nivo problematičnog ponašanja i znatno viši nivo psihosocijalnog razvoja, nego adolescenti iz *autoritarnih, popustljivih* i *zanemarajućih* porodica. U svom istraživanju uspeha adolescenata na koledžu Turner sa saradnicima (Turner et al., 2009) navodi da rezultati njegovih istraživanja pokazuju da je *autoritativni* vaspitni stil roditelja prediktor uspeha učenika na koledžu.

Kako studenti percipiraju porodične odnose i kompetentno roditeljstvo u vinjetama

Prateći dalje ciljeve našeg istraživanja ustanovili smo šta ispitivani studenti percipiraju poželjnijim vaspitnim stilom, a što se ogleda u procenama porodičnih odnosa u pričama na osnovu načina na koji roditelj postupa prema svom detetu. Pretpostavili smo da će se porodični odnosi i vaspitni stilovi u primarnoj porodici studenta reflektovati na njihove procene porodica sa vinjeta. Prilikom formulisanja hipoteza vezanih za procene studenata poslužilo nam je empirijsko istraživanje autora Mekgilkadi-De Lisi i De Lisi (McGillicuddy-De-Lisi, De Lisi, 2007). U njemu se pokazalo da su adolescenti procenjivali povoljnije porodične odnose u kojima su roditelji ispoljavali *permisivni* vaspitni stil. Osim toga, adolescenti su porodične odnose vide-

li mnogo negativnije kada su majke predstavljene sa *autoritarnim* vaspitnim stilom, što ukazuje na to da adolescenti imaju očekivanja da majke budu tople i podržavajuće. Međutim, interesantno je istaći da su oni porodične odnose videli manje negativnim kada su očevi prikazani sa *autoritarnim* vaspitnim stilom, i da su razlike takođe bile prisutne kada je u pitanju *permisivni* vaspitni stil. Kada su očevi bili prikazani kao popustljivi, *permisivni*, adolescenti su porodične odnose videli manje pozitivno, nego kada su majke viđene kao *permisivne*, što ukazuje da se permisivnost od očeva manje očekuje i doživljava kao nebriga, a kada su majke u pitanju, permisivnost se doživljava kao prihvatanje. Ovi nalazi se razlikuju u odnosu na očekivanja prema modelu Olsona i saradnika, jer bolje vrednuju *permisivnost* majki i *autoritarnost* očeva. Sa ciljem provere ovih nalaza i *Circumplex* modela na našem uzorku ispitanika, postavljene su sledeće hipoteze:

- Studenti porodične odnose percipiraju kao najfunkcionalnije kada su roditelji predstavljeni sa *popustljivim (permisivnim)* vaspitnim stilom.
- Percipirani *autoritativni* vaspitni stil u vinjetama, karakteriše funkcionalne porodične odnose, ali ne toliko kao *permisivni* vaspitni stil.
- Percipirani *autoritarni vaspitni stil* u vinjetama, karakteriše značajno manje funkcionalne porodične odnose u odnosu na *permisivan i autoritativan* vaspitni stil.
- Percipirani *nedosledni* vaspitni stil u vinjetama, karakteriše manje funkcionalne porodične odnose od *autoritativnog i permisivnog*.
- Percipirani *nezainteresovani* vaspitni stil u vinjetama, karakteriše značajno manje funkcionalne porodične odnose u odnosu na *permisivan, autoritativan i autoritaran* vaspitni stil.

Implicitna pretpostavka bila je da pozitivno ili negativno vrednovanje prikazanih vaspitnih stilova, jeste u tesnoj vezi sa porodičnim odnosima i vaspitanjem u primarnoj porodici studenata. Sa pozicije sistemskog pristupa obrasci porodičnog funkcionisanja su izuzetno značajni za kompetentno roditeljsko funkcionisanje i ispunjavanje vaspitne funkcije. Očekivali smo da ćemo ovim istraživanjem potvrditi tesnu vezu upravo između načina funkcionisanja u primarnoj porodici, koja zatim preko načina vaspitavanja doprinosi formiranju verovanja o poželjnim i nepoželjnim vaspitnim stilovima.

U odnosu na očekivanja iznesena u prvoj hipotezi pokazalo se da su ispitanici najbolje procenili priču o porodici u kojoj otac primenjuje *autoritativni* vaspitni stil, a odmah za njim, sledi situacija u

kojoj roditelj primenjuje *permisivni* vaspitni stil. Ovaj nalaz nije u skladu sa našim očekivanjem, ali jeste u skladu sa *Circumplex* modelom porodičnih odnosa i jeste u skladu sa vaspitnim stilom i porodičnim odnosima u primarnoj porodici ispitanika, što je i bila naša glavna hipoteza. Studenti prednost daju *autoritativnom* stilu u kome roditelj postavlja jasna pravila, navodi objašnjenja za svoje postupke i očekivanja, a pri tom postoji osećanje povezanosti i emocionalne topline u odnosima između oca i deteta. Takav vaspitni stil neguje se u porodicama gde postoji ravnoteža između uzajamne povezanosti njenih članova i njihove autonomnosti. Kompetentnost *autoritativnih* roditelja D. Bomrajnd je povezala sa instrumentalnom kompetentnošću njihove dece. Instrumentalna kompetentnost (Baumrind, 2002) se odnosi na ponašanje koje je društveno odgovorno i nezavisno, ponašanje koje je prijateljski, a ne neprijateljski nastrojeno prema vršnjacima, kooperativnost, a ne odbojnost prema odraslima, dostignuća, a ne neuspesi, dominantnost, a ne submisivnost, ciljano, a ne besciljno ponašanje. Najviši nivoi instrumentalne kompetentnosti dece povezani su sa *autoritativnim* roditeljstvom. Deca iz porodica sa *autoritativnim* vaspitnim stilom roditelja su prijateljski nastrojena prema vršnjacima, nezavisnija i više istraživački usmerena, kooperativnija sa roditeljima i okrenuta dostignućima. Podrška koju roditelj pokazuje odnosi se na negu bliskosti i ljubavi, ona je veoma slična koheziji onako kako se meri u *Circumplex* modelu (Olson, Goral, 2006). Kontrola u kompetentnom roditeljstvu se određuje kao stepen fleksibilnosti koju neki roditelj upotrebljava u nametanju pravila i disciplinovanju deteta. Amato i But (prema, Olson, Gorall, 2006) su pronašli da postoji kurvilinearan odnos između roditeljske kontrole i pozitivnih rezultata kod dece. Ukoliko su roditelji ili isuviše popustljivi (što uvodi u haotičan sistem) ili isuviše strogi (što dovodi do jednog rigidnog sistema), dete ima više psiholoških problema. Olson i Goral veruju da teorijski koncept D. Bomrajnd o vaspitnim stilovima roditelja korespondira sa njihovim teorijskim modelom porodičnog funkcionisanja. U *autoritativnom* vaspitnom stilu roditelji uspostavljaju jasna pravila i očekivanja i diskutuju o tome sa detetom. Premda priznaju i dečiju perspektivu, oni koriste i razum i moć da bi nametnuli svoje standarde.

Ovi rezultati, osim toga, mogu da ukazuju na izvesnu kulturološku specifičnost naših ispitanika u odnosu na ispitanike u istraživanju pomenutih autora (McGillicuddy-De-Lisi, De Lisi, 2007). Stroža kontrola i poštovanje autoriteta starijih, pre je odlika socijalizacije dece u Srbiji, koja nosi i elemente kolektivističke kulture, nego socijalizacije u razvijenim zemljama anglosaksonskog govornog područja, gde je

naglašen individualizam, inicijativa i autonomija. Sa tog područja dolazi najveći broj psiholoških istraživanja, pa i istraživanja vaspitanja i socijalizacije. Osim toga, rezultate povezujemo sa obrascima u primarnoj porodici naših ispitanika. Povezanost obrazaca porodičnog funkcionisanja i vaspitnih stilova u primarnoj porodici smo već komentarisali, ali ćemo napomenuti da su značajne korelacije dobijene između skala uravnoteženih odnosa *Circumplex* modela i *autoritativnog* vaspitnog stila roditelja. Na našem uzorku to pojašnjava preferenciju ispitanika prema *autoritativnom* vaspitnom stilu prilikom procene vinjeta.

Dalji nalazi u vezi sa postavljenom hipotezom ukazali su na to da porodični odnosi u situacijama kada otac primenjuje *autoritarni* i *nezainteresovani* vaspitni stil jesu procenjeni prema postavljenim očekivanjima – bitno negativnije i to posebno kada otac primenjuje *nezainteresovani*, nego kad primenjuje *autoritarni* vaspitni stil. *Nezainteresovan* vaspitni stil jeste odraz najnefunkcionalnijih odnosa u porodici u celini.

Kada je u priči predstavljena majka, ispitanici su i ovde odnose procenili kao najpozitivnije kada je opisani roditelj primenjivao *autoritativni* vaspitni stil, zatim *nedosledni* vaspitni stil majke i skoro u istom nivou *permisivni* stil. *Autoritativnost* majke nećemo komentarisati, pošto smo to već učinili kada smo razmatrali *autoritativnost* oca. Odnosi u porodicama u kojima je majka opisana kako primenjuje *nezainteresovani* i kako primenjuje *autoritarni* vaspitni stil, najgore su ocenjeni. Odnosi u porodici u kojoj je majka opisana kako primenjuje *autoritarni* vaspitni stil nešto su pozitivnije procenjeni, nego odnosi u porodici u kojoj majka primenjuje *nezainteresovani* vaspitni stil. Ovi nalazi su u skladu sa hipotezama od kojih smo pošli.

Može se uočiti i da su u situaciji kada majka primenjuje *autoritativni* i *permisivni* stil odnosi u porodici procenjeni kao nešto manje pozitivni nego kada je u priči opisan otac. Ovaj deo analize podudara se sa rezultatima Mekgilikadi-De Lisi i De Lisi (McGillicuddy-De-Lisi, De Lisi, 2007). Podaci potvrđuju empirijske nalaze da se prilikom procene vaspitnih postupaka oca i majke deca vode drugačijim kriterijumima i verovanjima kako treba da se ponaša majka, a kako otac.

Razlike u percepciji porodičnih odnosa i kompetentnog roditeljstva u vinjetama u odnosu na pol roditelja

Sledeća hipoteza nadovezuje se na prethodne hipoteze i nalaze i odnosi se na razlike u proceni porodičnih odnosa kada su akteri različitog pola (očevi, odnosno majke).

- Procene porodičnih odnosa su pozitivnije kada su očevi predstavljeni kao *autoritarni*, dok su negativnije kada su majke prikazane kao *autoritarne*.
- Procene studenata su pozitivnije kada su majke predstavljene kao *permisivne*, dok su negativnije kada su očevi predstavljeni kao *permisivni*.

Pretpostavka u pogledu *autoritarnosti* kao vaspitnog stila oca i majke jeste potvrđena, dok pretpostavka da je *permisivnost* majke bolje procenjena od strane studenata u ovom istraživanju nije potvrđena. Naime, ona je nešto niže procenjena nego *permisivnost* oca. Ove rezultate treba sagledati u kontekstu ostalih vaspitnih stilova, kada se uporede otac i majka. Svi porodični odnosi u vinjetama su procenjeni kao pozitivniji, kada je akter priče otac nego kada je akter priče majka, kod svih vaspitnih stilova, osim kod *nedoslednog* vaspitnog stila kod koga razlika u procenama kada su akteri priče različitog pola nije statistički značajna. Najveća dobijena razlika u proceni porodičnih odnosa kada su akteri različitog pola dobijena je na *permisivnom* vaspitnom stilu, gde su ispitanici porodične odnose procenili kao mnogo pozitivnije kada je akter otac, što je suprotno od postavljene hipoteze. Ovu neočekivanu razliku nastojali smo da objasnimo karakteristikama samog instrumenta upotrebljenog u istraživanju, u odnosu na vinjete namenjene *permisivnom* vaspitnom stilu. Takođe smo pokušali da u tumačenju ovih nalaza uzmemo u obzir podatke iz primarne porodice naših ispitanika. Tu smo dobili da *permisivnost* njihovih očeva korelira sa funkcionalnim porodičnim obrascima, a *permisivnost* majke sa disfunkcionalnim (Haotičnim i Isprepletanim) obrascima, ali to opet nije bilo adekvatno objašnjenje, jer je dalja statistička analiza pokazala, da studenti koji imaju *permisivne* očeve u suštini bolje procenjuju *autoritarnost* u pričama sa vinjeta. Čini nam se značajno da istaknemo nedovoljnu pouzdanost instrumenata, bilo kada je reč o *permisivnosti* u upitniku PSDQ, bilo kada je reč o izabranim ilustracijama u vinjetama.

Polne razlike ispitanika u proceni porodičnog funkcionisanja i kompetentnog roditeljstva

Dalja analiza rezultata odnosila se na proveru polnih razlika među ispitivanim studentima u načinu na koji procenjuju porodice iz priča. Pretpostavke u okviru ove faze bile su sledeće:

- Studenti ženskog pola bolje procenjuju porodične odnose kada su roditelji prikazani kao *popustljiviji*.

- Studenti muškog pola bolje procenjuju porodične odnose kada su roditelji prikazani kao *autoritarni* i *autoritativni*.

Pretpostavka od koje smo pošli, da studenti ženskog pola procenjuju porodične odnose pozitivnije kada su roditelji prikazani kao *popustljiviji* se potvrdila, a pretpostavka da studenti muškog pola u odnosu na studentkinje porodične odnose vide pozitivnije kada su roditelji prikazani kao *autoritarni* i *autoritativni* se delimično potvrdila. Naime, samo kada je u pitanju *autoritarni* vaspitni stil, ona je tačna. Studentkinje pozitivnije procenjuju porodične odnose kada je u pitanju *autoritativni* i *popustljivi* vaspitni stil i oca i majke. Ovo nije retkost u istraživanjima. Izgleda da je ženskoj deci veoma važno iskazivanje nežnosti i podrške u vaspitanju, ali i postojanje pravila koja su obrazložena, dok kažnjavanje i bespogovornu poslušnost muška deca lakše prihvataju i manje osuđuju. Odnos prema ženskoj deci često je popustljiviji, ređe je fizičko kažnjavanje i verbalna hostilnost. Obično su muška deca češće fizički kažnjavana od ženske, sklona odbijanju poslušnosti i sukobu sa autoritetom. Roditelji pribegavaju *autoritarnom vaspitavanju* muške dece, ne ulazeći previše u obrazlaganje pravila i insistirajući da ona moraju da se poštuju. Nestašluci muške dece su češći i obično praćeni verbalnom agresijom u vidu omalovažavanja, kritike i pogrdnih izraza.

Reklo bi se da studentkinje generalno bolje procenjuju kompetentno roditeljstvo u odnosu na studente, a da su oni manje kritični prema *autoritarnom* vaspitanju i njegovoj ulozi u porodičnim odnosima u celini. *Permisivnost* oca generalno je bolje procenjena na uzorku od *permisivnosti* majke, ali kada posmatramo polne razlike studenata u proceni onda dobijamo da su studentkinje povoljnije procenile *permisivnost* oba roditelja od studenata.

Studentkinje pozitivnije nego studenti procenjuju *autoritativan*, *permisivan* i *nedosledan* stil majke u odnosu na oca i negativnije procenjuju njen *autoritarni* i *nezainteresovan* stil u odnosu na oca. Opisani efekat interakcije pola roditelja i pola procenjivača jeste statistički značajan, a po intenzitetu jači od efekta pola posmatranog pojedinačno.

Uobičajene razlike u vaspitavanju muške i ženske dece dovode do toga da se u proceni vaspitnih postupaka roditelja od strane studenata različitog pola takođe ponavljaju slične razlike. *Permisivnije* vaspitanje ženske dece prisutno u našoj kulturi, pokazalo se kao poželjnije u vaspitanju kada ga procenjuju studentkinje. *Autoritarnije* vaspitanje muške dece je nešto što oni bolje procenjuju od ženske dece i smatraju taj vaspitni stil poželjnijim. Razlike postaju značajne kada se u priču

ubaci i pol roditelja. Studentkinje su bolje procenile *permisivnost* majke od *permisivnosti* oca, a *autoritarnost* majke gore od *autoritarnosti* oca. Očekivanja od roditelja su očigledno u skladu sa tradicionalnim kulturološkim razlikama. Majka je ona koja podržava, neguje i mazi, a otac je taj koji disciplinuje, naređuje, kažnjava (Trebješanin, 1991). Zbog češće identifikacije između kćerki i majki i sinova i očeva postoje i razlike u vrednovanju njihovih vaspitnih stilova.

Naredni korak u analizi rezultata treba da omogući proveru ovih navoda o povezanosti vaspitanja u porodici i procena porodičnih odnosa sa procenama vaspitnih stilova u pričama.

O relacijama porodičnih odnosa i vaspitnih stilova u primarnoj porodici studenata i procena kompetentnog roditeljstva i porodičnih odnosa prikazanim u vinjetama

U ovom delu diskusije osvrnućemo se na odnos između porodičnih obrazaca i vaspitnih stilova u primarnoj porodici i verovanja, odnosno procena studenata, koji vaspitni postupci odražavaju funkcionalnije porodične odnose. Ova diskusija treba da rasvetli transgeneracijski prenos u procenama onoga što ispitanici misle da je poželjno i prihvatljivo u postupcima prema deci, za razliku od onoga što nije ni poželjno ni prihvatljivo. Pretpostavili smo da:

- Procene studenata biće pozitivnije ukoliko prikazani vaspitni stil roditelja i porodični odnosi odgovaraju vaspitnom stilu roditelja i porodičnim odnosima koji postoje u njihovoj porodici.
- Između uravnoteženih porodičnih odnosa i *autoritativnog* vaspitnog stila postoji statistički značajna korelacija.

Analizirajući *Circumplex* model predvideli smo da će skale uravnoteženih odnosa korelirati sa procenom porodica u kojima roditelje karakteriše *autoritativni* vaspitni stil, i verovatnije *permisivni* nego *autoritarni*, *nedosledni* i *nezainteresovani*. Ostale subskele na kojima rezultati ukazuju na manje funkcionalne, neuravnotežene odnose, verovatno bi korelirale sa opisima u pričama u kojima se roditelji odlikuju *autoritarnim*, *nedoslednim* i *nezainteresovanim* vaspitnim stilom. To je ujedno i hipoteza koju smo proveravali ovim istraživanjem i delom je potvrdili. Pored toga, pretpostavili smo da će procene studenata biti pozitivnije ukoliko prikazani vaspitni stil roditelja i porodični odnosi odgovaraju vaspitnom stilu roditelja i porodičnim odnosima, koji postoje u njihovoj porodici.

Pre nego što smo analizirali ove korelacije, urađena je eksplorativna faktorska analiza na merama dobijenim na upitniku IFR (Indeks

porodičnih odnosa) procena porodičnih odnosa na osnovu priče u kojoj akteri primenjuju različite vaspitne stilove. Izdvojila su se dva faktora. Jedan grade *autoritativni*, *permisivni* i *nedosledni* stil oba roditelja i njegova struktura je čistija i drugi ima manju svojstvenu vrednost i grade ga *autoritarnost* i *nezainteresovanost*. Studenti koji potiču iz porodica sa Uravnoteženom kohezijom i fleksibilnošću bolje procenjuju porodice u kojima otac neguje *autoritativni*, *popustljivi*, pa i *nedosledni* stil. Ovakvi rezultati su u skladu sa pretpostavkama od kojih smo pošli oslanjajući se na *Circumplex* model Olsona i saradnika, osim kada je u pitanju *nedoslednost* u vaspitanju. Iz faktorske strukture IFR upitnika vidi se da *autoritativni*, *permisivni* i *nedosledni* stil grade prvi faktor, što ukazuje na srodnost u procenama porodica u kojima se manifestuju ovi vaspitni stilovi. Sama vinjeta u kojoj je *nedosledan* stil predstavljen ima sličnosti sa *popustljivim* stilom. Osim toga, *nedoslednost* nije tako neuobičajena u svakodnevnici, a jedna situacija koja je prikazana u priči ne može dočarati negativne efekte učestale *nedoslednosti*, kao karakteristiku ponašanja roditelja. Možda su to razlozi zašto je u ovom istraživanju porodica sa *nedoslednim* vaspitanjem po procenama studenata sličnija procenama porodica sa *autoritativnim* i *permisivnim* stilom, nego sa *autoritarnim* i *nezainteresovanim*.

Kada se posmatraju korelacije procena porodica u kojima otac manifestuje *autoritarni* i *nezainteresovani* vaspitni stil sa subskalama FACES IV, može se uočiti da je broj korelacija bitno manji, a i da one korelacije koje su statistički značajne imaju tendenciju da budu nešto niže, kada akter priče primenjuje *autoritarni* vaspitni stil. Procene porodičnih odnosa kada akter otac primenjuje *nezainteresovani* vaspitni stil koreliraju negativno sa merama *Isprepletanosti* i *Rigidnosti*, što znači da u porodičnim sistemima gde su nejasne granice, snažna emotivna upletenost i gde članovi porodice previše vremena provode zajedno (što odlikuje *Isprepletani* porodični sistem), *nezainteresovanost* roditelja deluje privlačno. Naravno, *Rigidnost* u porodičnim odnosima, kao nametanje krutih pravila ponašanja u porodici, takođe doprinosi da *nezainteresovanost* oca deluje pozitivnije u očima ispitanika, koji potiču iz *Rigidnih* porodičnih sistema.

Procena porodičnih odnosa, kada akter otac primenjuje *autoritarni* vaspitni stil korelira negativno sa merama *Isprepletanosti* i *Zadovoljstva* porodicom. To znači da studentima koji potiču iz porodica gde su granice nejasne i gde je prisutno veliko emocionalno uplitanje, jasna i bespogovorna pravila u vaspitanju deluju privlačnije nego studentima iz drugačijih porodičnih relacija. Još treba istaći da zado-

voljstvo porodicom studenata generalno doprinosi povoljnijim procenama svih porodica u pričama, osim porodice gde se manifestuje *nezainteresovani* vaspitni stil oca. S tim u vezi treba tumačiti i podatak da pozitivnije ocenjuju i porodice u priči gde otac manifestuje *autoritaran* vaspitni stil.

Studenti čiji roditelji manifestuju *autoritativni* vaspitni stil i sami povoljnije procenjuju porodične odnose gde je otac *autoritativan*, *permisivan* i *nedosledan*, dok studenti čiji je otac manifestovao *autoritarni* vaspitni stil upravo ove porodične odnose procenjuju nepovoljnije, a porodice sa *nezainteresovanim* i *autoritarnim* stilom pozitivnije percipiraju. Jasna je veza između vaspitanja u primarnoj porodici i sklonosti da se određeni vaspitni stilovi opažaju pozitivnije ili manje pozitivno. Disfunkcionalni obrasci u porodičnim odnosima primarne porodice studenata, kao što su Razjedinjenost, Isprepletanost, Rigidnost i Haotičnost, povezani su sa lošijim procenama porodica u kojima se manifestuju vaspitni stilovi, koji ukazuju na kompetentno roditeljstvo. U našem istraživanju, to su vaspitni stilovi prvog faktora upitnika IFR (Indeks porodičnih odnosa) *autoritativnost*, *permisivnost* i *nedoslednost*.

Verovatno će se potvrditi i transgeneracijski prenos obrazaca ponašanja, koji su pozitivnije vrednovani, nezavisno od toga koliko zaista idu na ruku optimalnom razvoju deteta. Mada potvrđuju naša očekivanja da će se verovanja o kompetentnom roditeljstvu formirati u primarnoj porodici i prenositi transgeneracijski, ovaj nalaz zapravo nije optimističan. Disfunkcionalni obrasci u porodici teže da se prenose putem vaspitnih stilova, čak i onih koji ne doprinose razvoju i optimalnom sazrevanju i formiranju socijalne odgovornosti, emocionalne stabilnosti, visokog samopoštovanja i značajnih akademskih dostignuća, kod dece (Baumrind, 1971; Todorović, 2005a; 2005b).

Studenti koji potiču iz porodica sa Uravnoteženom kohezijom i fleksibilnošću bolje procenjuju porodice u kojima majka manifestuje *autoritativni*, *popustljivi*, pa i *nedosledni* stil. Studenti koji potiču iz porodica sa disfunkcionalnim porodičnim obrascima ove porodične odnose procenjuju negativnije.

Procene porodičnih odnosa kada akter majka primenjuje *nezainteresovani* vaspitni stil slabo, ali statistički značajno i negativno koreliraju sa tri od četiri skale FACES IV, koje mere neuravnotežene odnose u porodici (Isprepletanost, Rigidnost i Haotičnost), kao i pozitivno sa porodičnom Komunikacijom. Ovo je donekle slično sa situacijom gde je akter priče otac. I tamo *nezainteresovanost* korelira negativno sa Isprepletanošću i Rigidnošću, ali ne i sa Haotičnim poro-

dičnim sistemom. Reklo bi se da *nezainteresovani* vaspitni stil izgleda relaksirajuće za one studente koje u porodici pritiskaju kruta pravila i slabe uzajamne granice. Bolje procene *nezainteresovanosti* majke od strane studenata koji potiču iz haotičnih porodica, možemo objasniti prepoznatljivom sličnošću između izrazite fleksibilnosti u porodici gde svako radi šta hoće i *nezainteresovanog* vaspitnog stila majke u vinjeti.

Procene odnosa u porodici kada majka primenjuje *autoritarni* vaspitni stil negativno koreliraju sa Uravnoteženom fleksibilnošću, Rigidnošću i Zadovoljstvom porodicom. Od ovih korelacija, korelacije sa Uravnoteženom fleksibilnošću i sa Zadovoljstvom porodicom, u neku ruku su neočekivanog smera. U stvari, neobična je pozitivna procena *autoritarnog* vaspitnog stila od strane studenata koji potiču iz porodice sa Uravnoteženom fleksibilnošću. Korelacija je niska, ali značajna, što govori o tome da jedan broj studenata, verovatno onih u čijim porodicama se više insistira na poštovanju pravila (pošto postoje i takvi ajtemi u subskali), a ne samo na egalitarnoj podeli uloga, pozitivnije opaža tendenciju roditelja da se dete disciplinuje. U priči je majka ljuta na sina zbog neurađenog zadatka i bez mnogo obrazlaganja kažnjava ga zbog toga, očekujući bespogovornu poslušnost. Prepostavljamo da studenti ne bi došli do tog nivoa obrazovanja da nisu bili odgovorni da svoje domaće zadatke završavaju na vreme. Verovatno je u porodici postojala i izražena kontrola u pogledu izvršavanja školskih obaveza, a i sami su spremni da kada postanu roditelji insistiraju na završavanju školskih zadataka. Reakcija majke ne izgleda im neopravdana u toj situaciji. Naravno, jasno je zbog čega studenti iz rigidnih porodičnih sistema *autoritarnost* povoljnije procenjuju. Kada je u pitanju Zadovoljstvo porodicom, slično kao i kod procene porodica u kojima je otac glavni akter, prepostavljamo da je reč o studentima koji sve priče bolje procenjuju, pa i situaciju u kojoj je majka *autoritarna*, jer u svakom slučaju *autoritarnost* im je prihvatljivija od *nezainteresovanosti*.

Može se izvući zaključak da su procene odnosa u porodici dobijene na IFR (Indeks porodičnih odnosa) upitniku, koje grade prvi faktor (akter priče otac ili majka ispoljavaju *autoritativni*, *permisivni* i *nedosledni* vaspitni stil) u većoj meri povezane sa samoprocenom odnosa u primarnoj porodici ispitanika, nego mere koje grade drugi faktor.

Autoritativni vaspitni stil oca u primarnoj porodici studenata korelira sa procenama odnosa u porodici kada akter otac primenjuje *autoritativni*, *popustljivi* ili *nedosledni* vaspitni stil. *Autoritarni* stil oca

u primarnoj porodici povezan je sa boljom procenom vinjeta gde je akter *autoritarni otac* i *nezainteresovani otac*, dok su procene *autoritativnog*, *popustljivog* i *nedoslednog* oca u pričama negativnije. Kada je u pitanju *autoritarnost* majke iz primarne porodice, rezultati su slični. Jedino nema značajne korelacije između *autoritarnosti* majke i procene porodice gde je akter otac *autoritaran*. *Autoritarna* majka i otac u primarnoj porodici doprinose boljim procenama vinjeta sa *nezainteresovanim* vaspitnim stilom.

Kada studenti procenjuju vinjete gde je akter majka, korelacije se ponavljaju. Može se konstatovati da struktura dobijenih korelacija u izvesnoj meri nalikuje onoj koja je dobijena kada je akter priče otac. Porodični odnosi u kojima su studenti odrastali i bili vaspitavani, kasnije u životu služe kao referentni okvir za procenu porodica i vaspitnih stilova. Naravno, takve procene i verovanja održavaju porodični sistem u homeostazi (funkcionalnoj ili patološkoj) i omogućavaju da se održi i prepozna kao poželjan (Milojković i sar., 1997). Zato se karakteristike vaspitanja u sopstvenoj porodici prepoznaje kao poželjne, a karakteristike vaspitanja u drugim porodicama, koje su različite od njegove primarne porodice, procenjuje negativno.

Što se tiče mera vaspitnih stilova u vinjetama koje zasićuju drugi faktor, može se uočiti da su njihove korelacije brojnije i intenzivnije sa merama PSDQ za oca nego za majku. Porodice u kojima majka ispoljava *nezainteresovani* vaspitni stil bolje su procenjene od strane studenata čiji roditelji često koriste fizičku prinudu i ne objašnjavaju svoje disciplinske postupke. Razlog je verovatno taj što u takvim porodicama neuplitanje roditelja u svakodnevne aktivnosti deteta smanjuje mogućnost fizičkog kažnjavanja i neargumentovanog izricanja disciplinskih mera. Studenti koji potiču iz porodica sa pretežno *autoritativnim* stilom, *nezainteresovanost* neće pozitivno proceniti, jer ulogu roditelja ne vide kao egzekutora koji izriče i sprovodi kaznene mere kada dete nešto pogreši, pa je zato najbolje da se ni u šta ne meša. Oni sa roditeljima razvijaju bogate interakcije, osećaju emotivni bliskost i zato *nezainteresovan* roditelj izgleda hladno i odbojno.

Prediktivna vrednost odnosa u porodici, vaspitnih stilova i sociodemografskih varijabli na procenu roditeljskih postupaka u vinjetama

Kroz dalju analizu rezultata, hijerarhijska regresija dala je podatke o predikciji mera na upitniku IFR (Indeks porodičnih odnosa). Ove mere ukazuju na to kako studenti procenjuju porodične odnose na osnovu vinjeta u kojima su opisani postupci roditelja (oca i majke)

prema detetu. Interesovalo nas je da proverimo kako porodični odnosi i vaspitni stilovi u primarnoj porodici studenta, kao i sociodemografske varijable (pol ispitanika, obrazovanje roditelja, struktura porodice, fakultet koji studiraju, mesto življenja, redosled rođenja, broj dece u porodici), doprinose ovim procenama.

Posmatrano po koracima, moglo se videti da je u prvim koracima, kada su u model uključene samo sociodemografske varijable, jedino pol statistički značajan prediktor vrednosti prvog faktora, koji strukturiraju *autoritativni*, *permisivni* i *nedosledni* vaspitni stil opisan u pričama. Na kraju analize dobili smo sliku uzajamno isprepletanog uticaja svih varijabli na kriterijum, pri čemu su se posebno izdvojili sledeći prediktori: uvođenjem mera vaspitnog stila majke, parcijalne doprinose svih mera vaspitnog stila oca čini statistički beznačajnim. U poslednjem koraku uvođenje mera odnosa u primarnoj porodici ispitanika, merenim preko FACES IV, gube se svi statistički značajni doprinosi mera vaspitnog stila roditelja ispitanika i sociodemografskih varijabli u objašnjavanju kriterijuma. Ovo može ukazivati da vaspitni stilovi roditelja ispitanika, ne deluju direktno na procenu odnosa u porodici iz pomenutih priča, već tako što se obrasci porodičnog funkcionisanja studenata reflektuju na vaspitne stilove roditelja, a oni reflektuju na procene studenata funkcionalnosti porodičnih odnosa u vinjetama na bazi vaspitnih postupaka oca i majke. Ovakve relacije odnosa u porodici i vaspitnih stilova koje studenti imaju u primarnoj porodici i njihov doprinos kriterijumu važi za prvi faktor IFR upitnika, koji čine procene vinjeta u kojima roditelji manifestuju *autoritativan*, *permisivan* i *nedosledan* vaspitni stil.

Mada upotrebljeni upitnik FACES IV nema najbolju pouzdanost, ipak se u kontekstu ovog istraživanja pokazalo da dimenzije porodičnih odnosa koje meri, orkestriraju parcijalne doprinose prediktora vaspitni stilovi roditelja i pol (od sociodemografskih varijabli) procenama koje su studenti donosili u vezi sa porodicama u kojima se dešavaju opisane situacije između roditelja i dece. Statistički značajno doprinose pre svega Razjedinjenost, Haotičnost i Komunikacija. Znači porodice čiji su članovi veoma emocionalno udaljeni i nezavisni jedni od drugih, bez zajedničkih aktivnosti i okupljanja, značajno uplivišu procenu porodica iz priče, odnosno u takvim porodicama nedostaje bliskost, podrška, povezanost i roditeljski autoritet. S druge strane otvorenost, jasnost i bogatstvo komunikacije u primarnoj porodici takođe predstavlja značajan prediktor procena kriterijuma. Ove karakteristike se posebno izdvajaju zbog svojih samostalnih i značajnih doprinosa kriterijuma varijabli, tj. prvom faktoru IFR. *Autoritativnost*,

popustljivost, pa i *nedoslednost* u pričama procenjuju se kao postupci koji proističu iz porodica sa bogatom komunikacijom i interakcijom, gde su roditelji anagažovani, zainteresovani i poštuju pravila i potrebe deteta.

U prethodnim koracima analize ustanovili smo da pojedini faktori imaju značajan doprinos predikciji kriterijuma, npr. pol ispitanika ima prediktivnu moć, obrazovanje oca, mesto življenja, fakultet koji ispitanici studiraju (Elektronski), vaspitni stil oca, vaspitni stil majke. Kako je postupak analize odmicao i u nju se postepeno uvodili novi faktori, na kraju smo došli do veoma značajnog podatka – doprinosi svih ispitivanih faktora postaju neznačajni kada se u analizu uvedu porodični odnosi. Otuda su ovi nalazi snažna potvrda naših početnih pretpostavki da se porodični odnosi reflektuju na vaspitni stil roditelja i procenu poželjnih obrazaca porodičnog funkcionisanja i vaspitnih stilova u vinjetama.

Kroz dalju analizu upotrebom hijerarhijske regresije ispitivana je prediktivna moć sociodemografskih varijabli, zatim vaspitnih stilova i porodičnih odnosa u primarnoj porodici ispitanika na procenu kriterijuma, tj. porodičnih odnosa u pričama kada su roditelji *autoritarni* i *nezainteresovani*. Pokazalo se da procena odnosa u porodici kada akter manifestuje *autoritarni* stil, može optimalno predvideti na osnovu **faktora autoritarnog stila** oca iz PSDQ, kao i pojedinačnih mera koje predstavljaju subdimenzije ovog faktora (Prinuda, Verbalna hostilnost, Neobjašnjavanje), te na osnovu **faktora popustljivosti**, odnosno *permisivnosti*. Ukupna predviđanja opisanog kriterijuma na osnovu ovih prediktora pod linearnim modelom slabija je nego mogućnost predviđanja vrednosti procena o odnosima u porodici, koja su obuhvaćena prvim faktorom procena. Kao statistički značajan prediktor pokazao se i pol, dok je obrazovanje oca na granici kritičnog nivoa statističke značajnosti.

Na osnovu ovih nalaza, možda pomalo smelo deluje naša pretpostavka da dominantnu ulogu u procenama, bilo pozitivnim ili negativnim, porodica u kojima roditelji manifestuju *autoritarni* vaspitni stil, igra struktura ličnosti oca u primarnoj porodici, koji je sklon *autoritarnom* vaspitanju. Očeva autoritarnost nije pod hijerarhijskom dominacijom odnosa u porodici koje smo ispitivali upitnikom FACES IV. Reklo bi se da je autohtona i zasniva se, kao što analiza i pokazuje, na prinudi, neobjašnjavanju i verbalnoj hostilnosti. Belski (Belsky, 1984) je u svom modelu stavio poseban naglasak na ličnost roditelja kao determinante roditeljstva.

Popustljivost tj. *permisivnost* roditelja je ono što na neki način doprinosi i autonomiji u vaspitavanju, jer se značaj ovog predikto-

ra (autonomija) gubi kada se u analizu uvedu faktori *autoritarnog* i *autoritativnog* vaspitnog stila za oca i majku studenata. Znači osim autoritarnosti oca, na procenu odnosa u porodici u priči gde roditelji manifestuju *autoritaran* vaspitni stil, utiče i *popustljivost* (*permisivnost*), kao suprotnost *autoritarnosti*. Kada objedinimo rezultate hijerarhijske regresije onda svakako autoritarnost oca, koja proističe iz njegove nepopustjive prirode (verovatno izrazito dominantne), i te kako doprinosi dinamici porodičnih odnosa u primarnoj porodici i proceni kriterijuma.

Predikcija procena odnosa u porodici kada akter priče manifestuje *nezainteresovani* vaspitni stil, pod snažnom je prediktivnom vrednošću *autoritarnog* stila oca u primarnoj porodici i pojedinačnih subdimenzija ovog faktora (Prinuda, Neobjašnjavanje i Verbalni hostilitet). Parcijalna veza **faktora** *autoritarnog stila* sa kriterijumom je pozitivna, a veza subdimenzija sa kriterijumom je negativnog smera. Čini se kao da je *nezainteresovanost* roditelja u priči, izgleda prihvatljivija onim studentima čiji roditelji pokazuju tendenciju za fizičkim kažnjavanjem, vređanjem ili kritizerskim odnosom, ili nemaju strpljenja da objasne i upute, ali kada se ovi faktori posmatraju zajedno kroz *autoritarni* stil stvari pokazuju drugačije lice. *Autoritarnost* ne znači nezainteresovanost za decu, već stil u vaspitanju pretežno određen dispozicijama ličnosti i zato pretpostavljamo da porodice u kojima roditelji ispoljavaju *nezainteresovani* vaspitni stil, studenti čiji otac ispoljava *autoritarni* način vaspitavanja nisko vrednuju.

Opšta hipoteza od koje smo pošli, da se obrasci porodičnog funkcionisanja reflektuju na vaspitne stilove roditelja i da to doprinosi proceni studenata o funkcionalnim porodičnim odnosima i kompetentnom roditeljstvu, uglavnom je potvrđena. Izuzetak je izražen *autoritarni* vaspitni stil roditelja, koji je predstavljen kroz subdimenzije Prinuda, Verbalni hostilitet i Neobjašnjavanje. Na njega se u manjoj meri reflektuju porodični odnosi i on deluje više autohtono na procene funkcionalnosti porodice i kompetentno roditeljstvo u vinjetama.

V ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I IMPLIKACIJE DOBIJENIH NALAZA

Glavni nalazi u istraživanju potvrđuju da se funkcionalnost porodičnih odnosa reflektuje na vaspitni stil roditelja, što determiniše verovanja ispitanika o kompetentnom roditeljstvu. Uravnoteženi obrasci porodičnog funkcionisanja povezani su sa autoritativnim vaspitnim stilom oca i majke, koji je i procenjen kao najpoželjniji, što ukazuje da se *kompetentno roditeljsko funkcionisanje oslanja na porodičnu funkcionalnost*. Diskusija dobijenih rezultata potvrđuje cirkularnost na kojoj se bazira sistemski pristup u celini. Jedinствeno jezgro vaspitnog stila i odnosa u porodici jeste upravo dimenzija zajedništva i emotivne povezanosti članova i kapacitet porodice za promenu i poštovanje pravila. Rezultati našeg istraživanja mogu se povezati sa nalazima Erela i Barmanove (Erel & Burman, 1995), koji ukazuju na „efekat preliivanja“, odnosno na pozitivno ili negativno uticaje bračnog funkcionisanja na roditeljsko funkcionisanje. Naši rezultati ukazuju na značaj porodičnog funkcionisanja za kompetentno roditeljsko funkcionisanje i mogu se povezati sa nalazima Kamingsa i saradnika (Cummings et al., 2002), koji predlažu da interparentalni odnosi budu druga dimenzija roditeljstva. Prema njihovom konceptu, relacije koje roditelji imaju u bračnom funkcionisanju reflektuju se na roditeljsko funkcionisanje i oni ih zbog toga sagledavaju kao dimenziju roditeljstva, odnosno vaspitnog stila roditelja.

Uravnoteženi obrasci porodičnog funkcionisanja *omogućavaju prepoznavanje značaja kompetentnog roditeljstva* za odnose u porodici. Nalazi su pokazali da uravnotežena kohezija i fleksibilnost, adekvatna komunikacija i zadovoljstvo porodičnim odnosima doprinose dosledno povoljnijim procenama porodica u kojima se manifestuje *autoritativni i permisivni* stil u vaspitavanju, odnosno sve ono što smo faktorskom analizom utvrdili da čini prvi faktor upitnika IFR (porodice u kojima roditelj pokazuje *autoritativni, permisivni i nedosledni* vaspitni stil). Takođe, vaspitni stilovi u primarnoj porodici koji su odraz kompetentnog roditeljstva (**faktor autoritativnog**, koji čine emocionalna povezanost, autonomija i regulacija), povezani su sa povoljnijom procenom porodičnih odnosa u kojima se manifestuje *autoritativno*

i *permisivno* vaspitanje, što govori o pozitivnim efektima kompetentnog roditeljstva na prepoznavanje i negovanje adekvatnih vaspitnih postupaka roditelja. Veze uravnoteženih obrazaca porodičnog funkcionisanja i *autoritativnosti* su tako izražene u primarnim porodicama studenata, da je njihova uloga u procenama porodica u vinjetama bila dominantna, zbog čega se i naši rezultati razlikuju od rezultata istraživanja ranije pomenutih autora (McGillicuddy-De-Lisi, De Lisi, 2007).

Rezultati ukazuju na *transgeneracijski prenos* porodičnih odnosa i efekata vaspitnih stilova. Čvrsta veza između funkcionalnih i disfunkcionalnih obrazaca porodičnog funkcionisanja, i kompetentnog i disfunkcionalnog roditeljstva u primarnoj porodici i procena studenata o poželjnosti vaspitnih postupaka u vinjetama je evidentna i ukazuje da verovanja studenata potiču iz njihovih primarnih porodica. *Autoritarnost* u primarnoj porodici studenata doprinosi njihovoj povoljnijoj proceni onih porodica gde roditelj manifestuje *autoritarni* i *nezainteresovani* vaspitni stil i dosledno nepovoljnijoj proceni funkcionalnijih vaspitnih postupaka (u našem istraživanju *autoritativni*, *permisivni* i *nedosledni* vaspitni stil). Prinuda i neobjašnjavanje, kao odlike *autoritarnog* stila doprinose povoljnijoj proceni *nezainteresovanog* roditeljskog stila. U referentnoj literaturi (Baumrind, 1971; 1991; Rohner, 2009; Teti, Candelaria, 2002) ovaj vaspitni stil je prepoznat kao najnefunkcionalniji, upravo zbog najnepovoljnijih uticaja na ishode razvoja deteta. Nezainteresovanost u vaspitanju povezana je jedino sa disfunkcionalnim obrascima, Isprepletanim i Rigidnim, u porodičnom funkcionisanju.

Uloga disfunkcionalnih porodičnih obrazaca, preko vaspitnih stilova roditelja, ogleda se u *izraženijoj rigidnosti u ponavljanju disfunkcionalnih verovanja*. Autoritarnost u primarnoj porodici studenata povezana je negativno sa svim funkcionalnim obrascima i pozitivno sa svim disfunkcionalnim obrascima porodičnog funkcionisanja. Ove nalaze potvrđuje i istraživanje Koana i Koana (Cowan, Cowan, 2002). Kada se osmotre korelacije **faktora** *autoritarnog* vaspitnog stila roditelja i procene porodica u vinjetama, vidi se sklonost studenata koji su odrastali uz autoritarnog roditelja da visoko vrednuju porodice u kojima se upravo takvo vaspitanje neguje. Oni grade verovanja u kojima su *autoritativnost* i *permisivnost* nepoželjni, a *nezainteresovanost* roditelja izgleda im privlačnije. To ukazuje na pristup vaspitavanju, pa i socijalizaciji, koji je determinisan uverenjima iz primarne porodice, a koji je rigidan, samim tim manje adaptivan i prema *Circumplex* modelu disfunkcionalan. Za razliku od *autoritarnog* stila u primarnoj poro-

dici, *autoritativan* stil doprinosi povoljnijoj percepciji adekvatnih vaspitnih postupaka. Osim toga, nema isključivosti kada se procenjuju i manje adekvatni vaspitni postupci, kao kod ispitanika sa *autoritarnim* vaspitnim stilom u primarnoj porodici. *Autoritarnost* u primarnoj porodici nepovoljno utiče na tolerantnost prema različitosti.

U porodicama gde su izraženi uravnoteženi obrasci i *autoritativan* vaspitni stil, regresiona analiza je pokazala da postoji veće uzajamno prožimanje i uticaj. To govori o prilagodljivosti roditelja porodičnom sistemu i prilagodljivosti porodičnog sistema, pa je i delovanje *autoritativnog* vaspitnog stila roditelja posredovano porodičnim sistemom u celini, tj. aktivnosti članova su usmerene na održavanje zajedništva, uzajamne bliskosti, ali i individualnosti i vaspitanje se tome prilagođava. Kada se posmatra u regresionoj analizi doprinos *autoritarnog* vaspitnog stila oca, on „izmiče“ uticaju porodice kao sistema i nezavisan je od njega. *Autoritarnost* oca u vaspitanju ne vodi se prilagođavanjem porodičnom sistemu i razvojnim potrebama članova, očuvanju uzajamne emocionalne bliskosti i autonomije, već nametljivom potrebom da se kontrolišu ostali članovi porodice, pre svega deca.

U odnosu na postavljene ciljeve *permisivnost* roditelja nije u toj meri preferirani vaspitni stil kao što smo očekivali, i pri tome su razlike u procenama *permisivnosti* majke i oca naglašene. Pouzdanost skale permisivnog stila u upitniku PSDQ, nije dovoljno visoka, a u vinjetama opis popustljivog postupka roditelja može izgledati i kao nedоследnost, pa su i dobijeni rezultati u vezi sa permisivnošću prilično neujednačeni. *Permisivnost* oca pozitivno i nisko korelira sa Uravnoteženom kohezivnošću i fleksibilnošću, i Isprepletanošću u primarnoj porodici. S druge strane, u analizi povezanosti *permisivnosti* oca iz primarne porodice i procene porodica u vinjetama, ona korelira sa boljim procenama porodica u kojima je prikazan *autoritarni* vaspitni stil. *Permisivnost* majke u primarnoj porodici korelira samo sa disfunkcionalnim obrascima, Isprepletanošću i Haotičnošću, što ukazuje da je u primarnoj porodici *permisivnost* oca funkcionalnija od *permisivnosti* majke. To doprinosi da *permisivna* majka u primarnoj porodici, otežava procenu kompetentnog roditeljstva. S druge strane, studenti više vrednuju porodične odnose u celini u kojima je otac *permisivan*, nego porodične odnose u kojima je majka *permisivna*. Na prvi pogled može izgledati logično da je vrednovanje *permisivnosti* očeva povezano sa *permisivnošću* u primarnoj porodici, koja se oslanja na funkcionalne obrasce, ali statistička analiza pokazuje da je *permisivnost* oca u primarnoj porodici povezana sa boljim procenama porodica u koji-

ma je prikazana *autoritarnost* u postupcima prema deci. Ovako kontradiktorni rezultati ukazuju na potrebu istraživanja ovog problema pomoću adekvatnijeg mernog instrumenta za *permisivnost* roditelja.

Pol ispitanika, kao i pol aktera priče, važan je za procene kompetentnog roditeljskog funkcionisanja. Porodice u vinjetama u kojima je glavni akter majka, dosledno su gore procenjene od porodica u kojima je akter otac. Ovi nalazi mogu biti povezani sa stereotipima koji postoje u našoj kulturi, a odnose se na dvostruke standarde, pa time i dvostruke kriterijume u procenjivanju adekvatnosti ponašanja muškaraca i žena (u našem istraživanju očeva i majki). Postoji tendencija da se ponašanje majki kritičnije procenjuje zbog prisustva stereotipa da je ona odgovorna tj. „kriva“, za vaspitanje dece. Od nje se više očekuje samim tim što je majka i ona treba da zna, ume i može i više nego očevi. Reklo bi se da kritičnost prema postupcima majki proizilazi iz veće odgovornosti koja joj se pripisuje za podizanje i negu dece i očekivanja da se ona u toj ulozi snalazi jednostavno prateći materinski instinkt.

Rezultati pokazuju da se kompetentno roditeljstvo očeva bolje procenjuje nego majke, kao što se neadekvatni vaspitni postupci očeva manje osuđuju nego kada je u pitanju majka. Verovatno su manja očekivanja kada je u pitanju vaspitni stil očeva, jer se češće sreće da su očevi nestrpljivi i autoritarni, a kada ispolje *autoritativan*, naročito *permisivan* vaspitni stil, onda se to više vrednuje. Posmatrano iz ugla porodice kao sistema, kompetentno roditeljstvo očeva često jeste odraz i zadovoljavajuće partnerske relacije, pa s tim u vezi i bolja ocena porodica u kojima se otac ponaša kompetentno u vaspitnoj ulozi.

Studentkinje dosledno bolje procenjuju aspekte kompetentnog roditeljstva oba roditelja i gore procenjuju aspekte neadekvatnog postupanja roditelja (*autoritarnost* i *nezainteresovanost*) u odnosu na studente, čije procene nisu u toj meri neujednačene. Ovi rezultati ukazuju da je studentkinjama značajnije kompetentno roditeljstvo, što je možda povezano sa njihovom polnom ulogom, a i stereotipima koji su prisutni u kulturi.

Prediktivna vrednost funkcionalnih porodičnih odnosa na ubeđenja studenata o kompetentnom roditeljstvu pokazana je hijerarhijskom regresivnom analizom. Utvrđeno je da se porodični odnosi reflektuju na vaspitni stil roditelja i procenu poželjnih obrazaca porodičnog funkcionisanja i vaspitnih stilova u vinjetama, što govori u prilog sistemskom pristupu u razumevanju porodičnog i roditeljskog funkcionisanja. Naša hipoteza je u velikom delu potvrđena u odnosu na funkcionalnost porodičnog sistema i kompetentno roditeljstvo.

Porodično i roditeljsko funkcionisanje su složeni konstrukti i teško je obuhvatiti sve aspekte njihovog uzajamnog delovanja. Rezultati koje smo dobili ukazuju da je *autoritarnost* u roditeljskom funkcionisanju manje povezana sa obrascima porodičnog funkcionisanja, odnosno da se pre može razumeti kao dispozicija ličnosti, koja se prema našem istraživanju *autoritarnog* vaspitnog stila, izražava kroz subdimenzije Prinuda, Verbalna hostilnost, Neobjašnjavanje, a one doprinose stvaranju opšte klime u porodici i disfunkcionalnom roditeljstvu. Rezultati ukazuju na potrebu daljeg proučavanja faktora disfunkcionalnog roditeljstva, uz korišćenje validnijih instrumenta, naročito kada je reč o permisivnom stilu u vaspitanju.

Implikacije istraživanja odnose se na potrebu daljeg proučavanja relacija između funkcionalnosti porodice kao sistema i kompetentnog roditeljstva. Permisivnost nije u istraživanju ispitivana pouzdanim skalama, a nedoslednost nije adekvatno predstavljena u vinjetama. Potrebno je proveriti njihove relacije sa uravnoteženim i neuravnoteženim obrascima porodičnog funkcionisanja tj. da li će se dobiti podaci kao što model Olsona i saradnika predviđa. Osim toga, i sam upitnik FACES IV nije kod pojedinih subskala pokazao zadovoljavajuću pouzdanost. To znači da je potrebno i dalje tragati za adekvatnijim načinom da instrument predstavi *Circumplex* model, a naravno to ne isključuje i potrebnu spregu, prilagođavanje modela realnijem sagledavanju uravnoteženih i neuravnoteženih obrazaca funkcionisanja. Implicitni model funkcionalnih porodičnih odnosa je donekle i kulturološki uslovljen, pa se postavlja pitanje može li se jednostavno prenositi na istraživanja u kulturološki različitim sredinama, bez gubitka vitalnih obeležja porodica iz tih drugačijih sredina. Verovatnije je da su potrebna različita prilagođavanja od upotrebljenih ajtema u upitniku do modela uravnoteženih i neuravnoteženih porodičnih sistema. Čini se da bi tako povećali prediktivnu moć modela, učinili ga preciznijim, i smestili u realniji istorijski i društveni kontekst.

Na osnovu dobijenih razlika u procenama kompetentnog roditeljstva očeva i majki nameće se potreba za daljim istraživanjem ne samo psiholoških, već i istorijskih i društvenih činilaca, koji doprinose dvojnim standardima u vrednovanju. Kao što je već zaključeno, rezultati pokazuju da se kompetentno roditeljstvo očeva bolje procenjuje nego majki, kao što se neadekvatni vaspitni postupci očeva manje osuđuju nego kada je u pitanju majka. Dvojni standardi kroz transgeneracijski prenos omogućavaju sopstveno održavanje. Prednosti kompetentnog roditeljstva očeva pokazane su različitim istraživanjima Ronera i saradnika, ali i naše istraživanje je dalo svoj dopri-

nos tome. Rigidnost obrazaca nekompetentnog roditeljstva očeva je takođe značajan podatak nad kojim se treba zamisliti. *Autoritativan* vaspitni stil očeva je povezan sa akademskim postignućem, doprinosi emocionalnoj i socijalnoj zrelosti i boljoj društvenoj prilagođenosti. Nisu li to značajni doprinosi ne samo za pojedinca i njegovu porodicu nego dugoročno gledano i za društvo u celini?

Poseban problem bio bi baviti se načinom na koji društveni i porodični pritisak deluje na održavanje disfunkcionalnih obrazaca porodičnog funkcionisanja kroz fenomen *žrtvovanja majke radi dece*. Ako žena, majka, nije spremna da se žrtvuje, ona izneverava očekivanja i društveno ustanovljene obrasce ponašanja u sredini i samim tim je daleko više odgovorna za neuspeh roditeljstva. Na taj način se smanjuje odgovornost, pa i zasluga očeva za kompetentno roditeljstvo.

⊗ Rezultati našeg istraživanja ukazuju na veliki značaj kompetentnog roditeljstva očeva i majki i potrebu podrške porodici i roditeljima u vaspitanju. Smatramo da je koncipiranje programa, koji ne bi bili fokusirani samo na vaspitni stil roditelja, već bi bili orijentisani ka širem porodičnom kontekstu i obrascima porodičnog funkcionisanja na koje se oslanja kompetentno roditeljstvo, zaista potrebno. Menjanje rigidnih obrazaca porodičnog funkcionisanja i vaspitavanja i pronalaženje funkcionalnijih, sa stanovišta dobrobiti svakog člana porodice, značajan je stručni i društveni poduhvat, a istraživanja su tek jedan segment, polazna osnova. Društvena briga za porodicu je zahtevan, ali potreban poduhvat, ubeđeni smo, sa zaista dalekosežnim pozitivnim posledicama za društvo u celini. Porodica ne može uvek sama da se menja. Potrebna je podrška.

LITERATURA

- Arrindell, W. A., A. Akkerman, N. Bagés, L. Feldman, V. E. Caballo, T. P. S. Oei, B. Torres, G. Canalda, J. Castro, I. Montgomery, M. Davis, M. G. Galvo, J. A. Kenardy, D. I. Palenzuela, J. C. Richards, C. C. Leong, M. A. Simón, F. Zaldivar (2005): The Short-EMBU in Australia, Spain, and Venezuela, *European Journal of Psychological Assessment*, Vol. 21(1), 56–66.
- Appel, A. E., and Holden, G. W. (1998). The co-occurrence of spouse and physical child abuse: A review and appraisal. *Journal of Family Psychology*, 12, 578–599.
- Arijes, F.(1989). Vekovi detinjstva. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Barker, Ph. (1992). Basic Family Therapy, Third Edition, London, Blackwell Scientific Publications.
- Barnes, H., & Olson, D. H. (1989). Parent-adolescent communication scale, In D. H. Olson, H. I. McCubbin, H. Narnes, A. Larsen, M. Muxen & M. Wilson (Eds.) *Family inventories*. St. Poul, MN: Family Social Science, University of Minnesota.
- Baumrind, D. (1966). Effects of Autoritative Parental Control on Child Behaviour, *Child Development*, Berkeley, vol. 37, 887–907.
- Baumrind, D. (1968). Authoritarian vs. Authoritative Parental Control, *Adolescence*, Berkeley, vol. 3, 11, 255–272.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use, *Journal of Early Adolescence*, Berkeley, vol. 11, 56–95.
- Baumrind, D., Thompson, A. R. (2002). The Ethics of Parenting, In M. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting*, Vol. 5. Practical Issues in Parenting, LEA, Mahwah, New Jersey London.
- Belsky, J. (1984). The determinats of parenting: A process model, *Child Development*, 55(1), 83–86.
- Belsky, J., Hsieh, K. (1998). Patterns of marital change during the early childhood years: Parent personality, coparenting, and division-of-labor correlates. *Developmental Psychology*, 12, 511–528.
- Belsky, J., Youngblade, L., Rovine, M., & Volling, B. (1991). Patterns of marital change and parent-child interaction. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 487–498.

- Belsky, J., & Fearon, R. M. P. (2004). Exploring marriage-parenting typologies and their contextual antecedents and developmental sequelae. *Development & Psychopathology, 16*, 501–523.
- Block, J., Block, J. H., and Gjerde, P. F. (1988). Parental functioning and home environments in families of divorce: Prospective and concurrent analyses. *The American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 27*, 207–213.
- Block, J. H., Block, J., Morrison, A. (1981). Parental agreement–disagreement on child-rearing orientations and gender-related personality correlates in children. *Child Development, 52*, 965–974.
- Brody, G. H., Pillegrini, A. D., & Sigel, I. E. (1986). Marital quality and mother-child and father-child interactions with school-aged children. *Developmental Psychology, 22*, 291–296.
- Bornstein, M., Venuti, P., Cote, L. R., (2001). Parenting Beliefs and Behaviors in Northern and Southern Groups of Italian Mothers of Young Infants, *Journal of Family Psychology, Vol. 15. No 4.* 663–667.
- Bornstein, M. H., & Cote, L. R. (2006). Parenting cognitions and practices in the acculturative process. In M. Bornstein & L. Cote (Eds.), *Acculturation and parent-child relationships: Measurement and development* (pp. 173–196). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Buehler, C., & Gerard, J. M. (2002). Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescents' maladjustment. *Journal of Marriage & Family 64*, 78–92.
- Bugental, D. B., Happaney, K. (2002). Parental Attributions, In M. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting, Vol. 3. Be and becoming parent*, LEA, Mahwah, New Jersey London.
- Carver, C. S., Harris, S. D., Lehman, J. M., Durel, L. A., Antoni, M. H., Spencer, S. M., and Pozo-Kaderman, D. (2000). How important is the perception of personal control? Studies of early stage breast cancer patients. *Personality and Social Psychology Bulletin, 26*, 139–149.
- Chao, R. K. (1994). Beyond Parental Control and Authoritarian Parenting Style: Understanding Chinese Parenting through the Cultural Notion of Training. *Child Development, 65*, 1111–1119.
- Cicognani, E., B. Zani. (1998). Parents' Educational Styles and Adolescent Autonomy", *European Journal of Psychology of Education, Vol. XIII N.4*.
- Coiro, M. J., & Emery, R. E. (1998). Do marriage problems affect fathering more than mothering? A quantitative and qualitative review. *Clinical Child & Family Psychology Review, 1*, 23–41.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Lewis, J. M., & Henderson, V. K. (1989). Marriage, adult adjustment, and early parenting. *Child Development, 60*, 1015–1024.
- Cox, M. J., Paley, B., & Harter, K. (2001). Interparental conflict and parent-child relationships. In J. H. Grych & F. D. Fincham (Eds.), *Interparental*

- conflict and child development: Theory, research, and applications* (pp. 249–272). New York, NY: Cambridge University Press.
- Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (2002). Interventions as tests of family systems theories: Marital and family relationships in children's development and psychopathology. *Development & Psychopathology*, *14*, 731–759.
- Crockenberg, S., and McCluskey, K. (1986). Change in maternal behavior during the baby's first year of life. *Child Development*, *57*, 746–753.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, *43*, 31–63.
- Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C., & Graham, M. A. (2002). Interparental relations as a dimension of parenting. Monographs in parenting. In J. G. Borkowski & S. L. Ramey (Eds.), *Parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual, and social-emotional development* (pp. 251–263). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Darling, D., Steinberg, L. (1993). Parenting Style as Context: An Integrative Model, *Psychological Bulletin*, Vol. 113. No. 3. 487–496.
- Davies, P.T., Sturge-Apple, M.L., & Cummings, E.M. (2004). Interdependencies among interparental discord and parenting practices: The role of adult vulnerability and relationship perturbations. *Development & Psychopathology*, *16*, 773–797.
- Dix, T. H. (1991). The affective organization of parenting: Adaptive and maladaptive processes. *Psychological Bulletin*, *110*, 3–25.
- Dragišić- Labaš, S. (2002). Porodične uloge i mogućnost usmeravanja porodičnog sistema na tradicionalne obrasce življenja, *Engrami*, *24*, 23–30.
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, *118*, 108–132.
- Easterbrooks, M. A., Cummings, E. M., and Emde, R. N. (1994). Young children's responses to constructive marital disputes. *Journal of Family Psychology*, *8*, 160–169.
- Falci, Ch. (2006). Family structure, closeness to residential and nonresidential parents, and psychological distress in early and middle adolescence, *The Sociological Quarterly*, *47*, 123–146.
- Fauchier, A., & Margolin, G. (2004). Affection and conflict in marital and parent-child relationships. *Journal of Marital & Family Therapy*, *30*, 197–211.
- Feldman, S. S., Wentzel, K. R., Weinberger, D. A., & Munson, J. A. (1990). Marital satisfaction of parents of preadolescent boys and its relationship to family and child functioning. *Journal of Family Psychology*, *4*, 213–234.

- Fincham, F. D. (1994). Understanding the association between marital conflict and child adjustment: An overview. *Journal of Family Psychology, 8*, 123–127.
- Gonzales, N. A., Pitts, S. C., Hill, N. E., & Roosa, M. W. (2000). A mediational model of the impact of interparental conflict on child adjustment in a multiethnic, low-income sample. *Journal of Family Psychology, 14*, 365–379.
- Goldner-Vukov, M. (1988). *Porodica u krizi*, Medicinska knjiga, Beograd.
- Grych, H. J. (2002). Marital Relationships and Parenting, in Borstein, M. H., *Handbook of Parenting*, Vol. 4, Social Conditions and Applied Parenting, LEA, Mahwah, New Jersey- London.
- Gottman, J. M., and Katz, L. F. (1989). Effect of marital discord on young children's peer interaction and health. *Developmental Psychology, 25*, 373–381. Publishing, New Jersey.
- Grusec, J. E., & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology, 30*, 4–19.
- Gorusch, R. (1974). *Factor Analysis*, W.B. Saunders Company, Philadelphia.
- Hair J., Anderson R., Tatham R., Black W. (1998). *Multivariate Data Analysis*, 5th edition, Prentice Hall Edition, London.
- Harrist, A. W., and Ainslie, R. C. (1998). Marital discord and child behavior problems: Parent-child relationship quality and child interpersonal awareness as mediators. *Journal of Family Issues, 19*, 140–163.
- Harkness, Super, Ch. M. (2002). Culture and Parenting, In M. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting*, Vol.2 . Biology and Ecology of Parenting, LEA, Mahwah, New Jersey, London.
- Hastings, P. & Rubin, K. (1999). Predicting mother's beliefs about preschool aged children's social behavior: Evidence for maternal attitudes moderating child effect. *Developmental Psychology, 70*, 722–741.
- Harold, G. T., and Conger, R. D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of adolescent awareness. *Child Development, 68*, 333–350.
- Herba, C. M., R. F. Ferdinand, T. Stijnen, R. Veenstra, A. J. Oldehinkel, J. Ormel, F.C. Verhulst (2008). Victimization and suicide ideation in the TRAILS study: specific vulnerabilities of victims, *Journal of Child Psychology and Psychiatry 49:8*, 867–876.
- Holden, G. W. & Ritchie, K. L. (1991). Linking extreme marital discord, child rearing, and behavior problems: Evidence from battered women. *Child Development, 62*, 311–327.
- Isley, S., O'Neil, R., and Parke, R. D. (1996). The relation of parental affect and control behaviors to children's classroom acceptance: A concurrent and predictive analysis. *Early Education & Development, 7*, 7–23.

- Kanoy, K., Ulku-Steiner, B., Cox, M., & Burchinal, M. (2003). Marital relationship and individual psychological characteristics that predict physical punishment of children. *Journal of Family Psychology, 17*, 20–28.
- Kapor-Stanulović, N. (1989). *Na putu ka odraslosti*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Katz, L. F., and Gottman, J. M. (1993). Patterns of marital conflict predict children's internalizing and externalizing behaviors. *Developmental Psychology, 29*, 940–950.
- Katz, L. F., & Woodin, E. M. (2002). Hostility, hostile detachment, and conflict engagement in marriages: Effects on child and family functioning. *Child Development, 73*, 636–651.
- Kerig, P. K. (1995). Triangles in the family circle: Effects of family structure on marriage, parenting, and child adjustment. *Journal of Family Psychology, 9*, 28–43.
- Kieren, K. D. and Doherty-Poirier, M. (1993). Teaching About Family Communication and Problem Solving: Issues and Future Directions, in *Handbook of Family Life Education*, volume 2, Sage Publications London.
- Kitzmann, K. M. (2000). Effects of marital conflict on subsequent triadic family interactions and parenting. *Developmental Psychology, 36*, 3–13.
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family Relations: Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, 49*, 25–44.
- Kohn, M. L. (1977). *Class and Conformity a study in values* (2.ed.), The University of Chicago Press.
- Kolar, V., & Soriano, G. (2000). *Parenting in Australian families: A comparative study of Anglo, Torres Strait Islander and Vietnamese communities*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Kon, I. S. (1991). *Dete i kultura*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Kouneski, E. F. (2000). *The Family Circumplex Model, FACES II and FACES III, Overview of Research and Applications*, University of Minnesota, Twin Cities, Department of Family Social Science, 290 McNeal Hall, 1985 Buford Avenue, St. Paul, Minnesota 55108.
- Lamborn, D. S., Mounts N., Steinberg S., Dornbusch S. M. (1991). Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful, *Child Development*, vol. 62. 1049–1065.
- Lindahl, K. M., Clements, M., & Markman, H. (1997). Predicting marital and parent functioning in dyads and triads: A longitudinal investigation of marital processes. *Journal of Family Psychology, 11*, 139–151.

- Lindahl, K. M., & Malik, N. M. (1999). Marital conflict, family processes, and boys' externalizing behavior in Hispanic American and European American families. *Journal of Clinical Child Psychology, 28*, 12–25.
- Long, N., Forehand, R., Fauber, R., and Brody, G. (1987). Self-perceived and independently observed competence of young adolescents as a function of parental marital conflict and recent divorce. *Journal of Abnormal Child Psychology, 15*, 15–27.
- Maloney, L. (2010). Goodenough Parenting. Progress, Policy and Caution, *Journal of Family Studies*, vol. 16, 96–100.
- Margolin, G. O., Pamella H. M., Anna, M. (2001). Conceptual issues in understanding the relation between interparental conflict and child adjustment: Integrating developmental psychopathology and risk/resilience perspectives. In J. H. Grych & F. D. Fincham (Eds.), *Interparental conflict and child development: Theory, research, and applications* (pp. 9–38). New York, NY: Cambridge.
- Margolin, G. G., Oliver, E. B., Pamella, H. (2004). Links between marital and parent-child interactions: Moderating role of husband-to-wife aggression. *Development & Psychopathology, 16*, 753–771.
- Markus, Th. M., E. Lindhout, F. Boer, T. H. G. Hoogendijk, W. A. Arrindell (2003). Factors of perceived parental rearing styles: the EMBU-C examined in a sample of Dutch primary school children, *Personality and Individual Differences*, Vol. 34, 503–519.
- Matejević, M. (2007). *Vrednosne orijentacije i vaspitni stil roditelja*, Niš, Filozofski fakultet.
- Matejević, M., (2008). Funkcionalnost porodica sa adolescentima, *Mladi i porodica, Zbornik radova*, Centar za psihološka istraživanja, Filozofski fakultet Niš; str. 49–61
- Matejević, M. (2008). Funkcionalnost porodičnih sistema u uslovima tranzicije u Srbiji, *Obrazovanje i siromaštvo u zemljama u tranziciji*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 165–179.
- Matejević, M. (2009). Funkcionalnost porodica studenata i sklonost ka alkoholizmu i narkomaniji, *Studenti, seks i droga, Zbornik radova*, Centar za naučna istraživanja SANU i Univerzitet u Nišu, 149–160.
- Matejević, M. (2010). Obrasci porodičnog funkcionisanja i komunikacija na relaciji roditelj – adolescent, *Teme*, br. 4. Niš, 1421–1442.
- Matejević, M. i J. Todorović (2012). Struktura porodice, vaspitni stil roditelja i obrasci komunikacije u porodicama sa adolescentima, *Zbornik*, SANU.
- Matejević, M. (2012). Funkcionalnost porodičnih sistema i vaspitni stil roditelja u porodicama sa adolescentima, *Nastava i vaspitanje*, br.1. str. 128–141.
- McGillicuddy-De Lisi, A., De Lisi R. (2007). Perceptions of Family Relations When Mothers and Fathers Are Depicted With Different Parenting Styles, *The Journal of Genetic Psychology, 168*(4), 425–442.

- Milevsky, A., Schlechter, M., Netter, S., Keehn, D. (2007). Maternal and Paternal Parenting Styles in Adolescents: Associations with Self-Esteem, Depression and Life-Satisfaction, *Child Fam Stud*, 16: 39–47.
- Milojković, M. Srna, J. Mićović, R (1997). *Porodična terapija*, Beograd, Centar za brak i porodicu.
- Minuchin, S. (1974). *Family and family therapy*. Boston, MA: Harvard University Press.
- Minuchin, S. & H. C. Fishman (1981). *Family therapy Techniques*, Harvard University Press.
- Olson, D. H. (2000): Circumplex Model of Marital and Family Systems, *Journal of Family Therapy*, 22, 144–167.
- Mitić, M. (2011). Roditeljske i odgajateljske kompetencije, konceptualizacija i procena, u: *Deca sa smetnjama u razvoju, potrebe i podrška*, uredila M. Mitić, Beograd, Republički zavod za socijalnu zaštitu u saradnji sa UNICEF-om.
- Muris, P., C. Meesters, H. Merckelbach, P. Hülsenbeck (2000). Worry in children is related to perceived parental rearing and attachment, *Behaviour Research and Therapy*, 38, 487–497.
- Noack, P. (1998). School achievement and adolescents' interactions with their fathers, mothers, and friends, *European Journal of Psychology of Education*, Vol. XIII, n° 4.
- Olson, D. H., Russell, C. S., & Sprenkle, D. H. (1989). *Circumplex Model: Systemic assessment and treatment of families*. New York: Haworth Press.
- Olson, D. H., & Wilson, M. (1989). Family satisfaction, In D. H. Olson & H. I. McCubbin (Eds.), *Family inventories*, St. Paul: Family Social Science, University of Minnesota.
- Olson, D. H., & Olson, A. K. (1999). PREPARE/ENRICH Program: Version 2000. In R. Berger & M. T. Hannah (Eds.), *Preventive approaches in couple therapy* (pp. 196–216). Philadelphia: Brunner/Mazel.
- Olson, D. H. (2000). Circumplex Model of Family Systems. *Journal of Family Therapy*, 22, 2, 144–167.
- Olson, D. H. & Gorall, D. M. (2003). Circumplex model of marital and family systems. In F. Walsh (Ed.) *Normal Family Processes* (3rd Ed). New York: Guilford (pp. 514–547).
- Olson, D. H. & Gorall, D. M. (2007). *FACES IV and Circumplex model, Validation Study*, St. Paul, MN: University of Minnesota.
- Olson, D. H. (2011). FACES IV and the Circumplex model: Validation Study. *Journal of Marital and Family Therapy*, Vol. 3, 1, 64–80.
- Patterson, G. R., Stouthamer-Loeber, M. (1984). The correlation of family management practices and delinquency. *Children Development*, 55, 1299–1307.
- Petrović, J., Mihić, I., Zotović, M. i N. Kapor-Stanulović (2009). Porodične uloge oca i majke u porodicama u procesu tranzicije, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, Novi Sad, sveska 128, str 31–46.

- Polovina, N. (2011). *Porodica u sistemskom okruženju*, Beograd, Institut za pedagoška istraživanja.
- Palocios, J., M. M. Gonzales, M. C. Moreno (1992). Stimulating the Child i the Zone of Proximal Development: The Role of Parents' Ideas U: Sigel I.E. (ed.) *Parental Belief systems: The Psychological concequences for children* (2.ed.) LEA Hillsdale, New Jersey.
- Place, M., R. Barker, J. Reynalds (2007). The impact of singule focus interventions on family functioning, *Journal of Childrens Services*, vol. 2, 48–57.
- Richardson, D. (1993). *Women, Motherhood and Childrearing*, Basingstoke, Macmillan.
- Rohner, R. P., & Rohner, E. C. (1980). Worldwide tests of parental acceptance-rejection theory. *Behavioral Science Research*, 15, 1–21.
- Rubin, K. H. (1998). Social and emotional development from a cross-cultural perspective. *Developmental Psychology*, 34, 611–615.
- Shapiro, A. F., Gottman, J. M., and Carrere, S. (2000). The baby and the marriage: Identifying factors that buffer against decline of marital satisfaction after the first baby arrives. *Journal of Family Psychology*, 14, 59–70.
- Schaefer, E. S. (1959). A Circumplex model for maternal behavior, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, vol. 59, 226–235.
- Spera, C. (2005). A Review of the Relationship Among Parenting Practices, Parenting Styles, and Adolescent School Achievement, *Educational Psychology Review*, Vol. 17, No. 2.
- Steinberg, L., Lamborn, S., Dornbusch, S., Darling, N. (1992). Impact of Parenting Practices on Adolescent Achievement: Authoritative Parenting, School Involvement, and Encouragement to Succeed, *Child Development*, vol. 63, 1266–1281.
- Sigel, I. E., McGillicuddy-DeLisi, Goodnow, J. J., (1992). *Parental Belief System, The Psychological concequences for children* (2.ed.) LEA Hillsdale, New Jersey.
- Sigel, I. E., McGillicuddy-DeLisi, A. (2002): Parent Beliefs Are Cognitions: The Dynamic Belief Systems Model, in M. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting*, Vol. 5, Practical Issues in Parenting.
- Smetana J. (1988). Adolescents' and Parents' Conceptions of Parental Authority *Child Development* Vol. 59, No. 2 pp. 321 –335.
- Smetana J., Crean, H. F. Campione-Barr, N. (2005). Adolescents' and parents' changing conceptions of parental authority, *New Directions for Child and Adolescent Development*, Volume 2005, Issue 108, pages 31–46, Summer.
- Smetana, J. (1995). Parenting Styles and Conceptions of Parental Authority during Adolescence *Child Development*, Volume 66, Issue 2, pages 299–316.

- Stone, G., Buehler, C., Barber, B. K. (2002). Interparental conflict, parental psychological control, and youth problem behavior. In B. K. Barber (Ed.), *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents* (53–95). Washington, DC: American Psychological Association.
- Sturge-Apple, M. L., Gondoli, D. M., Bonds, D. D., Salem, L. N. (2003). Mothers' responsive parenting practices and psychological experience of parenting as mediators of the relation between marital conflict and mother-preadolescent relational negativity. *Parenting: Science & Practice*, 3, 327–355.
- Steinberg, L. and Silk, J. S. (2002). Parenting Adolescents in *Handbook of Parenting* Marc H. Bornstein vol. 1. *Children and Parenting*, Mahwah, New Jersey, London.
- Sameroff, A. J., B. H. Fiese (1992). Family Representation of Development; in: Sigell, E. (ed.) *Parental Belief systems: The Psychological consequences for children* (2.ed.) LEA Hillsdale, New Jersey.
- Stanković Đorđević, M. i J. Todorović (2011). Kontekstualni model roditeljskih vaspitnih uticaja, *Nastava i vaspitanje*, NV god LX, br. 3, str 443–460.
- Simić, I. i J. Todorović (2009). Činioci i oblici nasilnog ponašanja u školi i sistemske strategije za prevenciju, *Zbornik primenjena psihologija, Obrazovanje i razvoj*, Niš, Filozofski fakultet, str. 199–218.
- Teti, M. D., Candelaria, M. A. (2002). Parenting Competence In M. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting*, Vol. 4, 149–181, Social Conditions and Applied Parenting, LEA, Mahwah, New Jersey London.
- Todorović, J. (2004). Vaspitni stilovi u porodici i stabilnost samopoštovanja adolescenata, *Psihologija*, vol. 37, br. 2, str. 183–194.
- Todorović, J. (2005). Porodični činioci stabilnosti samopoštovanja adolescenata, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Vol. 37, br. 1, str. 88–106.
- Todorović, J. (2005). *Vaspitni stilovi roditelja i samopoštovanje adolescenata*, Niš, Prosveta
- Todorović, J. i S. Stojiljković (2007). Porodični činioci nasilnog ponašanja dece i omladine, u *Omladina Balkana između nasilja i kulture mira*, Niš, Filozofski fakultet, str. 115–129.
- Todorović, J., Hadži-Pešić, M. i I. Simić (2012). Porodica i škola, sistemski pristup, *Zbornik Ličnost i vaspitno obrazovni rad*, Filozofski fakultet Niš, str. 99–108.
- Todorović, J., Stojiljković, S i V. Hedrih (2011). Porodica kao sistem, porodični odnosi i doživljaj odnosa sa roditeljima, *Zbornik radova Ličnost i socijalne situacije*, Niš, Filozofski fakultet, str. 97–110.
- Todorović, J i M. Matejević (2012). Struktura i funkcionalnost porodica studenata Univerziteta u Nišu, *Zbornik radova Obrazovanje i savremeni univerzitet*, Filozofski fakultet Niš, str. 293–308.

- Tomori, M. (1997). Porodica i identitet adolescenata, *Adolescencija, identitet, psihoterapija*, Zbornik radova (priređio V. Ćurčić, Lj. Erić) Beograd, KBC „Dragiša Mišović“ Dedinje, Klinika za psihijatriju, Izdavačko preduzeće „Žarko Albulj“, Beograd, str. 22–30.
- Trebešanin, Ž. (1991). *Predstave o detetu u srpskoj kulturi*, SKZ, Beograd.
- Turner, E. A., Chandler, M., Heffer, R. W. (2009). The Influence of Parenting Styles, Achievement Motivation, and Self-Efficacy, *Journal of College Student Development*, vol. 50, 3.
- Čudina–Obradović, M., Obradović, J. (2006). Psihologija braka i obitelji, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb.
- Vidanović, S., Todorović, J. i V. Hedrih (2006). *Porodica i posao, izazovi i mogućnosti*, Niš Filozofski fakultet.
- Wilson, B. J., and Gottman, J. M. (2002). Marital Conflict, Repair and Parenting. In M. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting*, Vol. 4, 227–258, Social Conditions and Applied Parenting, M. H. Bornstein (Ed.), Lawrence Erlbaum.
- Zervides, S., Knowles, A. (2007). Generational Changes in Parenting Styles and the Effect of Culture, *Clinical and Social issues*, Vol. 3 No. 1.
- Youniss, J., J. P. DeSantis, S. H. Henderson (1992). Parents' Cognitions and Developmental Chances in Relationships During Adolescence U: Sigel I.E. (ed.) *Parental Belief systems: The Psychological consequences for children* (2.ed.) LEA Hillsdale, New Jersey.
- www.haifamed.org.il/1.8.2012. Olson, D.H.& Gorall, D. M. (2006). *FACES IV and Circumplex model*

PRILOZI

Prilog I

Upotrebljeni upitnik

Ovaj upitnik je dizajniran da proceni odnose između članova u ovoj porodici, kao celini, čiji segment u vaspitavanju dece ilustruje priča. Nije u pitanju test, tako da nema tačnih i netačnih odgovora. Odgovorite na svaku stavku pažljivo i precizno, tako što ćete zaokružiti jedan od pratećih brojeva pored svake.

At – O Dejanova nastavnica je pozvala iz škole da kaže njegovom ocu da se Dejan na pismenoj vežbi potpisao kao otac. Kada je Dejan došao iz škole, otac je vikao na njega jer se na pismenoj vežbi potpisao njegovim imenom. Rekao je Dejanu: „Idi u svoju sobu i ne izlazi dok ti ja ne kažem“.

	Tvrnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislim da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

Av – O Nikola je celo popodne proveo sa prijateljima u dnevnoj sobi. Kada su njegovi prijatelji otišli, Nikola nije počistio sobu iako je to obećao. Nikolin otac je objasnio kako je važno da se obećanja održe i ispune i da ostatak porodice ne može da koristi dnevnu sobu zbog nereda. Otac je insistirao da Nikola pospremi sobu.

	Tvrđnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislim da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

P – O Otac je sa Ivom sređivao njen herbarijum za školu. Ivu je pozvala najbolja drugarica da joj pravi društvo da idu u kupovinu. Iva je zamolila oca da je pusti da ide sa drugaricom. Otac je rekao Ivi: „Trebalo da ostaneš kod kuće da završiš herbarijum“. Pošto je Iva insistirala da ide, otac je na kraju pristao.

	Tvrđnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislim da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

N – O Marko ceo dan provodi pred kompjuterom, a domaći zadaci ostaju nezavršeni. Oca brine ta situacija jer su se prethodno dogovorili da Marko ne provodi više od dva sata za kompjuterom. Otac je rekao Marku: „Ti si već veliki i treba sam da organizuješ vreme“.

	Tvrđnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislím da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

NZ – O Slavko se igrao napolju, skupljao je kamenčiće i bacao ih. Bacio je jedan kamen na mačku. Slavko se smejao i sakupljao još kamenčića. Njegov otac je sedeo ispred kuće i čitao novine, video je kada je mačku udario kamen. Ustao je, ušao u kuću, da završi čitanje novina.

	Tvrđnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislim da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

At – M Kada je Đorđe došao iz škole majka mu se ljutito obratila: „Srela sam tvog nastavnika matematike, rekao mi je da danas nisi imao domaći zadatak. Idi u svoju sobu i ne izlazi dok ti ja ne kažem“.

	Tvrđnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislim da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

Av – M Katarina je pozvala drugarice na palačinke. Kada su drugarice otišle Katarina nije oprala sudove kao što je obećala majci. Njena majka joj je objasnila da je važno da ispuni obećanje, jer je potrebno da kuhinja bude uredna. Majka je insistirala da Katarina opere sudove.

	Tvrđnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislim da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

P – M Goran je želeo da prespava u kući kod svog prijatelja, ali mu je majka rekla: „Ne možeš da ideš jer si obećao da ćeš za vikend da pomogneš oko sređivanja kuće“. Goran se žalio kako će sva deca biti tamo. Nastavio je da nagovara majku, dok mu ona nije dozvolila da ide kod druga, iako nije obavio poslove za koje je bio zadužen.

	Tvrđnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislim da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

N – M Jelena je izašla sa prijateljima i vratila se kući veoma kasno. To se uglavnom dešava tokom vikenda, ali se ove nedelje desilo više puta i tokom nedelje. Njena majka je bila zabrinuta, ali je smatrala da je za Jelenu dobro da se oseća slobodnom i da sama donosi odluke. Rekla je Jeleni: „Trebalo bi sama da donosiš odluku u koje vreme ćeš doći kući, uradi onako kako misliš da je ispravno“.

	Tvrđnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislim da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

NZ – M Milica ima pismeni iz srpskog jezika i potrebna joj je pomoć. Majka u dnevnoj sobi gleda zanimljivu seriju. Kada joj se Milica obratila, rekla je: „Pusti me, sada je najinteresantnije, možeš ti to sama“.

	Tvrđnje	Nikad	Veoma retko	Ponekad	Često	Uvek
1.	Članovi ove porodice stvarno vole jedni druge.	1	2	3	4	5
2.	Mislím da je ova porodica fantastična	1	2	3	4	5
3.	Ova porodica iritira.	1	2	3	4	5
4.	Članovi ove porodice stvarno uživaju kada su zajedno.	1	2	3	4	5
5.	Deca se mogu osloniti na članove ove porodice.	1	2	3	4	5
6.	Detetu u ovoj porodici nije stalo da bude okruženo svojom porodicom.	1	2	3	4	5
7.	Ovo dete ne bi želelo da je član svoje porodice.	1	2	3	4	5
8.	Ovo dete se dobro slaže sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
9.	Članovi ove porodice se često svađaju.	1	2	3	4	5
10.	Postoji osećaj bliskosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
11.	Ovo dete se oseća kao stranac u svojoj porodici.	1	2	3	4	5
12.	Porodica ne razume ovo dete.	1	2	3	4	5
13.	Postoji mnogo mržnje u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
14.	Članovi ove porodice su zaista dobri jedni prema drugima.	1	2	3	4	5
15.	Ova porodica je poštovana od strane ljudi koji ih poznaju.	1	2	3	4	5
16.	Postoji mnogo napetosti u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
17.	Postoji mnogo ljubavi u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
18.	Članovi ove porodice se lepo slažu međusobno.	1	2	3	4	5
19.	Ova porodica je generalno neprijatna.	1	2	3	4	5
20.	Ova porodica je za ovo dete velika radost.	1	2	3	4	5
21.	Članovi ove porodice su ponosni na nju.	1	2	3	4	5
22.	Izgleda mi da se druge porodice bolje slažu nego ova.	1	2	3	4	5
23.	Ova porodica je pravi izvor utehe za dete.	1	2	3	4	5
24.	Dete se oseća zapostavljeno u ovoj porodici.	1	2	3	4	5
25.	Ova porodica nije srećna.	1	2	3	4	5

PSDQ - O

Tvrdnje koje su pred vama odnose se na vaše odnose sa roditeljima. Molimo vas pročitajte pažljivo tvrđenja i odgovorite iskreno na njih, tako što ćete zaokružiti broj koji najbolje opisuje učestalost opisanog ponašanja i/ili osećanja. Hvala!

	Tvrdnje	Nikad	Skoro nikad	Povremeno	Veoma često	Uvek
1	Moj otac reaguje na moja osećanja i moje potrebe.	1	2	3	4	5
2	Moj otac je koristio fizičko kažnjavanje, kao način disciplinovanja.	1	2	3	4	5
3	Moj otac uzima u obzir moje želje pre nego što me pita da uradim nešto.	1	2	3	4	5
4	Kada zahteva da nešto uradim, njegov stav je: jer sam ja tako rekao, ili ja sam tvoj otac i hoću to da uradiš.	1	2	3	4	5
5	Moj otac mi je objašnjavao kako reaguje na moje dobro ili loše ponašanje.	1	2	3	4	5
6	Moj otac je znao da me udari kada sam bio /la neposlušan/a.	1	2	3	4	5
7	Moj otac razgovara sa mnom o mojim problemima.	1	2	3	4	5
8	Mom ocu je bilo teško da me disciplinuje.	1	2	3	4	5
9	Moj otac me ohrabruje da slobodno iskazujem svoje mišljenje, čak i kada se ne slaže sa mojim mišljenjem.	1	2	3	4	5
10	Kažnjavao me je oduzimajući mi moje privilegije sa malo ili bez ikakvih objašnjenja.	1	2	3	4	5
11	Naglašavao je koji su razlozi određenih pravila.	1	2	3	4	5
12	Tešio me je i pokazivao razumevanje kada sam bio/la uznemiren/a.	1	2	3	4	5
13	Vikao je na mene kada sam se loše ponašao/la.	1	2	3	4	5
14	Pohvaljivao me je kada sam bio dobar/a.	1	2	3	4	5
15	Davao mi je podršku kada sam bio/la uznemiren/a.	1	2	3	4	5
16	Pokazivao je bes prema meni.	1	2	3	4	5
17	Više mi je pretio kažnjavanjem, nego što je to zaista primenjivao.	1	2	3	4	5
18	Moj otac je uzimao u obzir moje mišljenje kada je planirao nešto u porodici.	1	2	3	4	5
19	Kažnjavao me je kada sam bio/la neposlušan/a.	1	2	3	4	5
20	Pretio mi je kaznom, ali me nije kažnjavao.	1	2	3	4	5
21	Pokazivao je poštovanje prema mom mišljenju, tako što mi je dozvoljavao da slobodno iznosim svoje mišljenje.	1	2	3	4	5
22	Dozvoljavao mi je da utičem na pravila u porodici.	1	2	3	4	5
23	Moj otac me je kritikovao kako bi moje ponašanje bilo bolje.	1	2	3	4	5
24	Moj otac me je razmazio.	1	2	3	4	5
25	Objašnjavao mi je zašto se pravila moraju poštovati.	1	2	3	4	5
26	Kažnjavao me je ne uzimajući u obzir moje opravdanje.	1	2	3	4	5
27	Vreme koje je provodio sa mnom bilo je ispunjeno toplinom i bliskošću.	1	2	3	4	5
28	Kažnjavao me je tako što me je ostavljao samog /u sa malo ili bez imalo objašnjenja.	1	2	3	4	5
29	Razgovarao je sa mnom i pomagao mi da razumem posledice sopstvenog ponašanja.	1	2	3	4	5
30	Kritikovao me je kada moje ponašanje nije zadovoljavalo njegova očekivanja.	1	2	3	4	5
31	Objašnjavao mi je posledice mog ponašanja.	1	2	3	4	5
32	Šamarao me je kada sam se loše ponašao/la.	1	2	3	4	5

PSDQ - M

Tvrđnje koje su pred vama odnose se na vaše odnose sa roditeljima. Molimo vas pročitajte pažljivo tvrđenja i odgovorite iskreno na njih, tako što ćete zaokružiti broj koji najbolje opisuje učestalost opisanog ponašanja i/ili osećanja. Hvala!

	Tvrđnje	Nikad	Skoro nikad	Povremeno	Veoma često	Uvek
1	Moja majka reaguje na moja osećanja i moje potrebe.	1	2	3	4	5
2	Moja majka je koristila fizičko kažnjavanje, kao način disciplinovanja.	1	2	3	4	5
3	Moja majka uzima u obzir moje želje pre nego što me pita da uradim nešto.	1	2	3	4	5
4	Kada zahteva da nešto uradim njen stav je: jer sam ja tako rekla, ili ja sam tvoja majka i hoću to da uradiš.	1	2	3	4	5
5	Moja majka mi je objašnjavala kako reaguje na moje dobro ili loše ponašanje.	1	2	3	4	5
6	Moja majka je znala da me udari kada sam bio/la neposlušan/a.	1	2	3	4	5
7	Moja majka razgovara sa mnom o mojim problemima.	1	2	3	4	5
8	Mojoj majci je bilo teško da me disciplinuje.	1	2	3	4	5
9	Moja majka me ohrabruje da slobodno iskazujem svoje mišljenje čak i kada se ne slaže sa mojim mišljenjem.	1	2	3	4	5
10	Kažnjavala me je oduzimajući mi moje privilegije sa malo ili bez ikakvih objašnjenja.	1	2	3	4	5
11	Naglašavala je koji su razlozi određenih pravila.	1	2	3	4	5
12	Tešila me je i pokazivao razumevanje kada sam bio/la uznemiren/a.	1	2	3	4	5
13	Vikala je na mene kada sam se loše ponašao/la.	1	2	3	4	5
14	Pohvaljivala me je kada sam bio/la dobar/a.	1	2	3	4	5
15	Davala mi je podršku kada sam bio/la uznemiren/a.	1	2	3	4	5
16	Pokazivala je bes prema meni.	1	2	3	4	5
17	Više mi je pretila kažnjavanjem, nego što je to zaista primenjivala.	1	2	3	4	5
18	Moja majka je uzimala u obzir moje mišljenje, kada je planirala nešto u porodici.	1	2	3	4	5
19	Kažnjavala me je kada sam bio/la neposlušan/a.	1	2	3	4	5
20	Pretila mi je kaznom, ali me nije kažnjavala.	1	2	3	4	5
21	Pokazivala je poštovanje prema mom mišljenju tako što mi je dozvoljavala da slobodno iznosim svoje mišljenje.	1	2	3	4	5
22	Dozvoljavala mi je da utičem na pravila u porodici.	1	2	3	4	5
23	Moja majka me je kritikovala kako bi moje ponašanje bilo bolje.	1	2	3	4	5
24	Moja majka me je razmazila.	1	2	3	4	5
25	Objašnjavala mi je zašto se pravila moraju poštovati.	1	2	3	4	5
26	Kažnjavala me je ne uzimajući u obzir moje opravdanje.	1	2	3	4	5
27	Vreme koje je provodila sa mnom bilo je ispunjeno toplinom i bliskošću.	1	2	3	4	5
28	Kažnjavala me je tako što me je ostavljala samog /u sa malo ili bez imalo objašnjenja.	1	2	3	4	5
29	Razgovarala je sa mnom i pomagala mi da razumem posledice sopstvenog ponašanja.	1	2	3	4	5
30	Kritikovala me je kada moje ponašanje nije zadovoljavalo njena očekivanja.	1	2	3	4	5
31	Objašnjavala mi je posledice mog ponašanja.	1	2	3	4	5
32	Šamarala me je kada sam se loše ponašao/la.	1	2	3	4	5

FACES IV: Upitnik

	Tvrdnje	Potpuno se ne slažem (1)	Ne slažem se (2)	Neodlučan sam (3)	Slažem se (4)	Potpuno se slažem (5)
1	Članovi porodice su uključeni u živote jedni drugih.					
2	Naša porodica pokušava da se na nov način izbori sa problemima.					
3	Bolje se slažemo sa ljudima izvan naše porodice nego unutar porodice.					
4	Mi previše vremena provodimo zajedno.					
5	Postoje stroge konsekvence ako neko u našoj porodici krši pravila.					
6	Mi izgleda nismo nikad organizovani u našoj porodici.					
7	Članovi porodice se osećaju veoma bliski jedni s drugima.					
8	U našoj porodici roditelji su ravnopravni kao lideri.					
9	Kad se nalaze u kući, izgleda da članovi porodice izbegavaju kontakt jedni s drugima.					
10	Članovi porodice se osećaju kao da se vrši pritisak na njih da većinu vremena provedu zajedno.					
11	Postoje jasne konsekvence kada neki član porodice učini nešto loše.					
12	Teško je znati ko je lider u našoj porodici.					
13	U teškim trenucima članovi porodice pružaju podršku jedni drugima.					
14	U našoj porodici postoji fer disciplina.					
15	Članovi porodice znaju veoma malo o prijateljima ostalih članova porodice.					
16	Članovi porodice isuviše zavise jedni od drugih.					
17	Naša porodica ima pravilo za skoro svaku moguću situaciju.					
18	U našoj porodici ništa ne može da bude urađeno.					
19	Članovi porodice konsultuju ostale članove porodice u vezi sa važnim odlukama.					

	Tvrdnje	Potpuno se ne slažem (1)	Ne slažem se (2)	Neodlučan sam (3)	Slažem se (4)	Potpuno se slažem (5)
20	Moja porodica je sposobna da se prilagodi na promenu onda kada je to neophodno.					
21	Članovi porodice su samostalni kad ima da se reši neki problem.					
22	Članovi porodice imaju malo potrebe za prijateljima izvan porodice.					
23	Naša porodica je visoko organizovana.					
24	Nije jasno ko je odgovoran u našoj porodici (za kućne poslove, aktivnosti).					
25	Deo svog slobodnog vremena članovi porodice vole da provedu jedni s drugima.					
26	Mi prenosimo odgovornosti za domaćinstvo s jednog na drugog.					
27	Naša porodica retko radi nešto zajedno.					
28	Osećamo se međusobno previše povezanim.					
29	Naša porodica postaje isfrustrirana kad ima neka promena u našim planovima ili rutinama.					
30	U našoj porodici nema vođstva.					
31	Iako članovi porodice imaju individualna interesovanja, oni još uvek participiraju u porodičnim aktivnostima.					
32	U našoj porodici imamo jasna pravila i uloge.					
33	Članovi porodice retko zavise jedni od drugih.					
34	Mi zameramo članovima porodice zbog stvari koje rade izvan porodice.					
35	U našoj porodici je važno da poštujemo pravila.					
36	Naša porodica se veoma muči da obezbedi da se obave razni zadaci u kući.					
37	Naša porodica ima dobar balans po pitanju uzajamne odvojenosti i bliskosti.					
38	Kada iskrsnu problemi, spremni smo na kompromis.					
39	Članovi porodice se uglavnom ponašaju nezavisno.					

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

	Tvrđnje	Potpuno se ne slažem (1)	Ne slažem se (2)	Neodlučan sam (3)	Slažem se (4)	Potpuno se slažem (5)
40	Članovi porodice osećaju krivicu ukoliko žele da vreme provode izvan porodice.					
41	Čim se donese neka odluka, veoma je teško da se ta odluka promeni.					
42	U našoj porodici se osećaju grozničavost i dezorganizovanost.					
43	Članovi porodice su zadovoljni sa tim kako jedni s drugima komuniciraju.					
44	Članovi porodice su veoma dobri u slušanju.					
45	Članovi porodice izražavaju ljubav jedni prema drugima.					
46	Članovi porodice su sposobni da traže jedni od drugih ono što žele.					
47	Članovi porodice mogu jedni s drugima da mirno razgovaraju o problemima.					
48	Članovi porodice razgovaraju jedni s drugima o svojim idejama i verovanjima.					
49	Kada članovi porodice pitaju nešto jedni druge, dobijaju poštene odgovore.					
50	Članovi porodice pokušavaju da razumeju osećanja jedni drugih.					
51	Kada su ljuti, članovi porodice retko govore jedni o drugima nešto negativno.					
52	Članovi porodice izražavaju jedni pred drugima svoja prava osećanja.					

Kako ste zadovoljni sa:

	Tvrđnje	Veoma nezadovoljan/na (1)	Dosta nezadovoljan/na (2)	U principu zadovoljan/na (3)	Veoma zadovoljan/na (4)	Izuzetno zadovoljan/na (5)
53	Stepen bliskosti između članova porodice.					
54	Sposobnost vaše porodice da se bori protiv stresa.					
55	Sposobnost vaše porodice da bude fleksibilna.					
56	Sposobnost vaše porodice za razmenjivanje pozitivnih iskustava.					
57	Kvalitet komunikacije između članova porodice.					
58	Sposobnost vaše porodice da rešava konflikte.					
59	Količina vremena koje provodite zajedno kao porodica.					
60	Način kako se diskutuje o problemima.					
61	Fer kritika u vašoj porodici.					
62	Briga članova porodice jednih za druge.					

Prilog II

Tabele sa rezultatima

Tabela 18. Predviđanje vrednosti prvog faktora procena o odnosima u porodici na osnovu mera FACES IV, PDSQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
1. korak	Pol	-0,300	0,000	-0,286	-0,296	-0,295
	Broj dece	0,069	0,193	0,019	0,069	0,066
	Redosled rođenja	-0,043	0,407	0,003	-0,044	-0,042
	Obrazovanje oca	-0,098	0,084	-0,075	-0,091	-0,087
	Obrazovanje majke	0,019	0,740	-0,017	0,018	0,017
	Uzrast	0,021	0,677	-0,008	0,022	0,021
2. korak	Pol	-0,300	0,000	-0,286	-0,296	-0,295
	Broj dece	0,069	0,198	0,019	0,068	0,065
	Redosled rođenja	-0,044	0,406	0,003	-0,044	-0,042
	Obrazovanje oca	-0,098	0,084	-0,075	-0,091	-0,087
	Obrazovanje majke	0,018	0,753	-0,017	0,017	0,016
	Uzrast	0,021	0,678	-0,008	0,022	0,021
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,009	0,867	0,006	0,009	0,008
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,009	0,876	0,003	0,008	0,008
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,009	0,876	0,003	0,008	0,008
3. korak	Pol	-0,301	0,000	-0,286	-0,296	-0,294
	Broj dece	0,072	0,181	0,019	0,071	0,068
	Redosled rođenja	-0,043	0,410	0,003	-0,044	-0,042
	Obrazovanje oca	-0,104	0,073	-0,075	-0,095	-0,091
	Obrazovanje majke	0,021	0,706	-0,017	0,020	0,019
	Uzrast	0,017	0,737	-0,008	0,018	0,017
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,012	0,835	0,006	0,011	0,011
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,013	0,817	0,003	0,012	0,012
	Mesto življenja – grad	-0,111	0,166	-0,064	-0,074	-0,070
	Mesto življenja – varoš	-0,088	0,285	0,031	-0,057	-0,054
4. korak	Pol	-0,177	0,006	-0,286	-0,147	-0,136
	Broj dece	0,064	0,218	0,019	0,066	0,060
	Redosled rođenja	-0,038	0,453	0,003	-0,040	-0,037
	Obrazovanje oca	-0,117	0,039	-0,075	-0,110	-0,101
	Obrazovanje majke	0,003	0,953	-0,017	0,003	0,003
	Uzrast	0,101	0,080	-0,008	0,093	0,086
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,001	0,985	0,006	0,001	0,001
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,017	0,750	0,003	0,017	0,016
	Mesto življenja – grad	-0,142	0,068	-0,064	-0,097	-0,090
	Mesto življenja – varoš	-0,121	0,131	0,031	-0,081	-0,074
	Fakultet – Filozofski	0,043	0,729	-0,294	0,019	0,017
	Fakultet – Elektronski	0,335	0,001	0,304	0,171	0,159
	Fakultet – PMF	0,139	0,099	0,060	0,088	0,081
5. korak	Pol	-0,132	0,040	-0,286	-0,110	-0,097
	Broj dece	0,064	0,213	0,019	0,067	0,059
	Redosled rođenja	-0,020	0,688	0,003	-0,022	-0,019
	Obrazovanje oca	-0,060	0,281	-0,075	-0,058	-0,051
	Obrazovanje majke	-0,017	0,746	-0,017	-0,017	-0,015
	Uzrast	0,095	0,090	-0,008	0,091	0,080
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,005	0,923	0,006	0,005	0,005
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,005	0,932	0,003	0,005	0,004
	Mesto življenja – grad	-0,154	0,043	-0,064	-0,109	-0,096
	Mesto življenja – varoš	-0,140	0,072	0,031	-0,097	-0,085
	Fakultet – Filozofski	-0,001	0,993	-0,294	0,000	0,000
	Fakultet – Elektronski	0,289	0,005	0,304	0,152	0,134
	Fakultet – PMF	0,105	0,199	0,060	0,069	0,061
	PSDQ otac – Povezanost	-0,123	0,140	-0,223	-0,080	-0,070
	PSDQ otac – Regulacija	-0,166	0,031	-0,179	-0,116	-0,102
PSDQ otac – Autonomija	0,112	0,132	-0,156	0,081	0,071	

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

5. korak	PSDQ otac – Prinuda	-0,093	0,201	0,160	-0,069	-0,060
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	-0,052	0,416	0,056	-0,044	-0,038
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	0,266	0,001	0,284	0,182	0,161
	PSDQ otac – Popuštanje	0,055	0,318	0,022	0,054	0,047
6. korak	Pol	-0,118	0,063	-0,286	-0,101	-0,086
	Broj dece	0,078	0,126	0,019	0,083	0,071
	Redosled rođenja	-0,039	0,427	0,003	-0,043	-0,037
	Obrazovanje oca	-0,088	0,108	-0,075	-0,087	-0,074
	Obrazovanje majke	0,013	0,809	-0,017	0,013	0,011
	Uzrast	0,062	0,263	-0,008	0,061	0,052
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,010	0,853	0,006	0,010	0,009
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,004	0,931	0,003	0,005	0,004
	Mesto življenja – grad	-0,185	0,014	-0,064	-0,134	-0,114
	Mesto življenja – varoš	-0,161	0,035	0,031	-0,115	-0,097
	Fakultet – Filozofski	0,054	0,652	-0,294	0,025	0,021
	Fakultet – Elektronski	0,289	0,004	0,304	0,155	0,133
	Fakultet – PMF	0,122	0,135	0,060	0,082	0,069
	PSDQ otac – Povezanost	-0,036	0,682	-0,223	-0,022	-0,019
	PSDQ otac – Regulacija	-0,135	0,096	-0,179	-0,091	-0,077
	PSDQ otac – Autonomija	0,094	0,236	-0,156	0,065	0,055
	PSDQ otac – Prinuda	-0,132	0,083	0,160	-0,094	-0,080
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,058	0,410	0,056	0,045	0,038
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	0,159	0,078	0,284	0,096	0,081
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,036	0,588	0,022	-0,030	-0,025
	PSDQ majka – Povezanost	-0,192	0,022	-0,305	-0,125	-0,106
	PSDQ majka – Regulacija	-0,044	0,540	-0,250	-0,033	-0,028
	PSDQ majka – Autonomija	0,096	0,225	-0,220	0,066	0,056
	PSDQ majka – Prinuda	0,089	0,176	0,170	0,074	0,062
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	-0,167	0,013	0,018	-0,135	-0,115
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,146	0,075	0,326	0,097	0,082
	PSDQ majka – Popuštanje	0,112	0,080	0,077	0,095	0,081
	7. korak	Pol	-0,122	0,055	-0,286	-0,105
Broj dece		0,073	0,151	0,019	0,078	0,066
Redosled rođenja		-0,033	0,501	0,003	-0,037	-0,031
Obrazovanje oca		-0,089	0,106	-0,075	-0,088	-0,075
Obrazovanje majke		0,011	0,833	-0,017	0,012	0,010
Uzrast		0,062	0,263	-0,008	0,061	0,052
Sastav porodice – potpuna porodica		0,022	0,684	0,006	0,022	0,019
Sastav porodice – nepotpuna porodica		0,006	0,909	0,003	0,006	0,005
Mesto življenja – grad		-0,182	0,016	-0,064	-0,132	-0,112
Mesto življenja – varoš		-0,161	0,036	0,031	-0,115	-0,097
Fakultet – Filozofski		0,063	0,598	-0,294	0,029	0,024
Fakultet – Elektronski		0,306	0,003	0,304	0,163	0,139
Fakultet – PMF		0,134	0,102	0,060	0,089	0,076
PSDQ otac – Povezanost		-0,035	0,690	-0,223	-0,022	-0,018
PSDQ otac – Regulacija		-0,142	0,082	-0,179	-0,095	-0,080
PSDQ otac – Autonomija		0,093	0,240	-0,156	0,064	0,054
PSDQ otac – Prinuda		-0,137	0,074	0,160	-0,098	-0,083
PSDQ otac – Verbalni hostilitet		0,064	0,364	0,056	0,050	0,042
PSDQ otac – Neobjašnjavanje		0,173	0,057	0,284	0,104	0,088
PSDQ otac – Autonomija		0,093	0,240	-0,156	0,064	0,054
PSDQ otac – Prinuda		-0,137	0,074	0,160	-0,098	-0,083
PSDQ otac – Verbalni hostilitet		0,064	0,364	0,056	0,050	0,042
PSDQ otac – Neobjašnjavanje		0,173	0,057	0,284	0,104	0,088

7. korak	PSDQ otac – Autonomija	0,093	0,240	-0,156	0,064	0,054
	PSDQ otac – Prinuda	-0,137	0,074	0,160	-0,098	-0,083
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,064	0,364	0,056	0,050	0,042
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	0,173	0,057	0,284	0,104	0,088
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,045	0,506	0,022	-0,036	-0,031
	PSDQ majka – Povezanost	-0,247	0,860	-0,305	-0,010	-0,008
	PSDQ majka – Regulacija	-0,081	0,957	-0,250	-0,003	-0,002
	PSDQ majka – Autonomija	0,080	0,957	-0,220	0,003	0,002
	PSDQ majka – Prinuda	-10,127	0,158	0,170	-0,077	-0,065
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	-10,223	0,079	0,018	-0,096	-0,081
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	-10,036	0,183	0,326	-0,073	-0,061
	PSDQ majka – Popuštanje	0,121	0,061	0,077	0,102	0,087
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	0,102	0,979	-0,293	0,001	0,001
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	20,861	0,127	0,212	0,083	0,070
8. korak	Pol	-0,115	0,072	-0,286	-0,098	-0,083
	Broj dece	0,072	0,154	0,019	0,078	0,066
	Redosled rođenja	-0,033	0,506	0,003	-0,037	-0,031
	Obrazovanje oca	-0,088	0,111	-0,075	-0,087	-0,074
	Obrazovanje majke	0,015	0,779	-0,017	0,015	0,013
	Uzrast	0,067	0,231	-0,008	0,066	0,055
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,020	0,702	0,006	0,021	0,018
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,003	0,948	0,003	0,004	0,003
	Mesto življenja – grad	-0,181	0,017	-0,064	-0,131	-0,111
	Mesto življenja – varoš	-0,157	0,041	0,031	-0,112	-0,094
	Fakultet – Filozofski	0,068	0,570	-0,294	0,031	0,026
	Fakultet – Elektronski	0,307	0,003	0,304	0,163	0,139
	Fakultet – PMF	0,131	0,112	0,060	0,087	0,073
	PSDQ otac – Povezanost	-0,152	0,927	-0,223	-0,005	-0,004
	PSDQ otac – Regulacija	-0,252	0,880	-0,179	-0,008	-0,007
	PSDQ otac – Autonomija	-0,025	0,988	-0,156	-0,001	-0,001
	PSDQ otac – Prinuda	10,237	0,262	0,160	0,062	0,052
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	10,209	0,189	0,056	0,072	0,061
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	10,398	0,157	0,284	0,078	0,065
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,038	0,578	0,022	-0,031	-0,026
	PSDQ majka – Povezanost	-0,106	0,940	-0,305	-0,004	-0,003
	PSDQ majka – Regulacija	0,054	0,971	-0,250	0,002	0,002
	PSDQ majka – Autonomija	0,230	0,879	-0,220	0,008	0,007
	PSDQ majka – Prinuda	-10,103	0,168	0,170	-0,076	-0,064
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	-10,191	0,088	0,018	-0,093	-0,079
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	-0,991	0,204	0,326	-0,070	-0,059
	PSDQ majka – Popuštanje	0,114	0,079	0,077	0,096	0,081
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	-0,270	0,944	-0,293	-0,004	-0,003
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	20,783	0,139	0,212	0,081	0,068
	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	0,301	0,945	-0,211	0,004	0,003
PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	-30,225	0,212	0,195	-0,068	-0,058	
9. korak	Pol	-0,092	0,147	-0,286	-0,081	-0,065
	Broj dece	0,070	0,173	0,019	0,076	0,061
	Redosled rođenja	-0,036	0,466	0,003	-0,041	-0,033
	Obrazovanje oca	-0,091	0,095	-0,075	-0,093	-0,075
	Obrazovanje majke	0,048	0,364	-0,017	0,050	0,041
	Uzrast	0,089	0,107	-0,008	0,089	0,073
	Sastav porodice – potpuna porodica	0,021	0,690	0,006	0,022	0,018

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

9. korak	Sastav porodice – nepotpuna porodica	0,010	0,838	0,003	0,011	0,009
	Mesto življenja – grad	-0,183	0,013	-0,064	-0,137	-0,112
	Mesto življenja – varoš	-0,150	0,047	0,031	-0,110	-0,090
	Fakultet – Filozofski	0,089	0,454	-0,294	0,042	0,034
	Fakultet – Elektronski	0,301	0,003	0,304	0,163	0,133
	Fakultet – PMF	0,113	0,166	0,060	0,077	0,062
	PSDQ otac – Povezanost	-0,479	0,772	-0,223	-0,016	-0,013
	PSDQ otac – Regulacija	-0,552	0,738	-0,179	-0,019	-0,015
	PSDQ otac – Autonomija	-0,308	0,848	-0,156	-0,011	-0,009
	PSDQ otac – Prinuda	10,568	0,152	0,160	0,080	0,065
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	10,499	0,101	0,056	0,091	0,074
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	10,661	0,090	0,284	0,094	0,076
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,059	0,377	0,022	-0,049	-0,040
	PSDQ majka – Povezanost	-0,097	0,945	-0,305	-0,004	-0,003
	PSDQ majka – Regulacija	0,019	0,990	-0,250	0,001	0,001
	PSDQ majka – Autonomija	0,184	0,903	-0,220	0,007	0,005
	PSDQ majka – Prinuda	-0,616	0,438	0,170	-0,043	-0,035
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	-0,751	0,279	0,018	-0,060	-0,049
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	-0,572	0,461	0,326	-0,041	-0,033
	PSDQ majka – Popuštanje	0,104	0,106	0,077	0,090	0,073
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	-0,189	0,961	-0,293	-0,003	-0,002
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	10,653	0,376	0,212	0,049	0,040
	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	10,150	0,790	-0,211	0,015	0,012
	PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	-30,990	0,120	0,195	-0,086	-0,070
	FACES IV – Balansirana kohezivnost	-0,081	0,350	-0,294	-0,052	-0,042
	FACES IV – Balansirana fleksibilnost	-0,052	0,485	-0,199	-0,039	-0,031
	FACES IV – Dezangažovanost	-0,185	0,002	0,142	-0,168	-0,138
	FACES IV – Zapletenost	0,031	0,582	0,184	0,031	0,025
	FACES IV – Rigidnost	0,045	0,469	0,120	0,040	0,033
	FACES IV – Haotičnost	0,179	0,003	0,297	0,167	0,137
	FACES IV – Porodična komunikacija	-0,194	0,039	-0,316	-0,114	-0,093
	FACES IV – Zadovoljstvo porodicom	0,182	0,061	-0,181	0,104	0,084

Tabela 20. Predviđanje vrednosti verovanja o odnosima u porodici kada akter priče manifestuje autoritarni vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku) na osnovu mera FACES IV, PDSQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima.

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
1. korak	Pol	0,230	0,000	0,230	0,228	0,226
	Broj dece	-0,055	0,302	-0,033	-0,054	-0,052
	Redosled rođenja	-0,057	0,278	-0,093	-0,057	-0,055
	Obrazovanje oca	0,110	0,052	0,094	0,101	0,098
	Obrazovanje majke	-0,015	0,788	0,028	-0,014	-0,014
	Uzrast	0,019	0,710	0,041	0,019	0,019
2. korak	Pol	0,229	0,000	0,230	0,228	0,225
	Broj dece	-0,051	0,337	-0,033	-0,050	-0,048
	Redosled rođenja	-0,056	0,286	-0,093	-0,056	-0,054
	Obrazovanje oca	0,111	0,050	0,094	0,103	0,099
	Obrazovanje majke	-0,011	0,847	0,028	-0,010	-0,010
	Uzrast	0,019	0,709	0,041	0,020	0,019
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,061	0,270	-0,053	-0,058	-0,056
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,024	0,662	0,002	-0,023	-0,022
3. korak	Pol	0,228	0,000	0,230	0,226	0,223
	Broj dece	-0,050	0,349	-0,033	-0,049	-0,047
	Redosled rođenja	-0,057	0,282	-0,093	-0,056	-0,054
	Obrazovanje oca	0,106	0,070	0,094	0,095	0,092
	Obrazovanje majke	-0,014	0,805	0,028	-0,013	-0,013
	Uzrast	0,020	0,699	0,041	0,020	0,020
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,068	0,233	-0,053	-0,063	-0,060
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,028	0,613	0,002	-0,027	-0,026
4. korak	Mesto življenja – grad	0,017	0,836	0,038	0,011	0,011
	Mesto življenja – varoš	-0,016	0,848	-0,051	-0,010	-0,010
	Pol	0,155	0,019	0,230	0,124	0,119
	Broj dece	-0,047	0,376	-0,033	-0,047	-0,045
	Redosled rođenja	-0,058	0,273	-0,093	-0,058	-0,055
	Obrazovanje oca	0,107	0,067	0,094	0,097	0,093
	Obrazovanje majke	-0,007	0,902	0,028	-0,007	-0,006
	Uzrast	-0,035	0,561	0,041	-0,031	-0,029
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,058	0,308	-0,053	-0,054	-0,051
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,028	0,612	0,002	-0,027	-0,026
	Mesto življenja – grad	0,029	0,723	0,038	0,019	0,018
	Mesto življenja – varoš	-0,005	0,953	-0,051	-0,003	-0,003
	Fakultet – Filozofski	0,036	0,774	0,195	0,015	0,015
	Fakultet – Elektronski	-0,124	0,231	-0,208	-0,063	-0,060
Fakultet – PMF	-0,005	0,949	0,017	-0,003	-0,003	
5. korak	Pol	0,157	0,020	0,230	0,123	0,115
	Broj dece	-0,043	0,429	-0,033	-0,042	-0,039
	Redosled rođenja	-0,068	0,196	-0,093	-0,069	-0,064
	Obrazovanje oca	0,120	0,039	0,094	0,110	0,102
	Obrazovanje majke	-0,012	0,832	0,028	-0,011	-0,010
	Uzrast	-0,020	0,736	0,041	-0,018	-0,017
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,045	0,424	-0,053	-0,043	-0,040
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,030	0,588	0,002	-0,029	-0,027
	Mesto življenja – grad	-0,009	0,910	0,038	-0,006	-0,006
	Mesto življenja – varoš	-0,027	0,741	-0,051	-0,018	-0,016
	Fakultet – Filozofski	0,029	0,812	0,195	0,013	0,012
	Fakultet – Elektronski	-0,096	0,355	-0,208	-0,049	-0,046
	Fakultet – PMF	-0,003	0,971	0,017	-0,002	-0,002
	PSDQ otac – Povezanost	-0,046	0,601	-0,033	-0,028	-0,026
	PSDQ otac – Regulacija	-0,097	0,229	-0,065	-0,064	-0,060

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

5. korak	PSDQ otac – Autonomija	0,155	0,046	0,057	0,106	0,099	
	PSDQ otac – Prinuda	-0,018	0,817	-0,126	-0,012	-0,011	
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,134	0,049	-0,049	0,105	0,098	
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-0,056	0,493	-0,153	-0,037	-0,034	
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,198	0,001	-0,185	-0,178	-0,168	
6. korak	Pol	0,172	0,011	0,230	0,136	0,126	
	Broj dece	-0,039	0,473	-0,033	-0,039	-0,035	
	Redosled rođenja	-0,068	0,197	-0,093	-0,069	-0,064	
	Obrazovanje oca	0,102	0,081	0,094	0,094	0,086	
	Obrazovanje majke	0,005	0,936	0,028	0,004	0,004	
	Uzrast	-0,033	0,579	0,041	-0,030	-0,027	
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,037	0,515	-0,053	-0,035	-0,032	
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,028	0,615	0,002	-0,027	-0,025	
	Mesto življenja – grad	-0,012	0,885	0,038	-0,008	-0,007	
	Mesto življenja – varoš	-0,028	0,736	-0,051	-0,018	-0,017	
	Fakultet – Filozofski	0,031	0,805	0,195	0,013	0,012	
	Fakultet – Elektronski	-0,114	0,276	-0,208	-0,059	-0,054	
	Fakultet – PMF	-0,014	0,872	0,017	-0,009	-0,008	
	PSDQ otac – Povezanost	-0,031	0,738	-0,033	-0,018	-0,016	
	PSDQ otac – Regulacija	-0,039	0,655	-0,065	-0,024	-0,022	
	PSDQ otac – Autonomija	0,146	0,084	0,057	0,093	0,085	
	PSDQ otac – Prinuda	-0,019	0,815	-0,126	-0,013	-0,012	
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,132	0,081	-0,049	0,094	0,086	
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-0,074	0,442	-0,153	-0,041	-0,038	
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,201	0,005	-0,185	-0,149	-0,138	
	PSDQ majka – Povezanost	-0,095	0,293	-0,042	-0,057	-0,052	
	PSDQ majka – Regulacija	-0,076	0,326	-0,079	-0,053	-0,048	
	PSDQ majka – Autonomija	-0,014	0,868	-0,006	-0,009	-0,008	
	PSDQ majka – Prinuda	-0,077	0,274	-0,093	-0,059	-0,054	
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,063	0,376	0,003	0,048	0,044	
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,001	0,986	-0,104	0,001	0,001	
	PSDQ majka – Popuštanje	-0,010	0,878	-0,132	-0,008	-0,008	
	7. korak	Pol	0,172	0,011	0,230	0,137	0,125
		Broj dece	-0,037	0,494	-0,033	-0,037	-0,034
		Redosled rođenja	-0,071	0,177	-0,093	-0,073	-0,066
		Obrazovanje oca	0,107	0,068	0,094	0,098	0,090
		Obrazovanje majke	0,009	0,875	0,028	0,009	0,008
		Uzrast	-0,036	0,545	0,041	-0,033	-0,030
Sastav porodice – potpuna porodica		-0,049	0,391	-0,053	-0,046	-0,042	
Sastav porodice – nepotpuna porodica		-0,023	0,676	0,002	-0,023	-0,021	
Mesto življenja – grad		-0,016	0,846	0,038	-0,011	-0,010	
Mesto življenja – varoš		-0,028	0,736	-0,051	-0,018	-0,017	
Fakultet – Filozofski		0,015	0,906	0,195	0,006	0,006	
Fakultet – Elektronski		-0,140	0,185	-0,208	-0,071	-0,065	
Fakultet – PMF		-0,026	0,757	0,017	-0,017	-0,015	
PSDQ otac – Povezanost		-0,016	0,869	-0,033	-0,009	-0,008	
PSDQ otac – Regulacija		-0,042	0,631	-0,065	-0,026	-0,024	
PSDQ otac – Autonomija		0,147	0,081	0,057	0,094	0,086	
PSDQ otac – Prinuda		-0,012	0,884	-0,126	-0,008	-0,007	
PSDQ otac – Verbalni hostilitet		0,128	0,089	-0,049	0,092	0,084	
PSDQ otac – Neobjašnjavanje		-0,093	0,336	-0,153	-0,052	-0,047	
PSDQ otac – Popuštanje		-0,201	0,005	-0,185	-0,150	-0,138	
PSDQ majka – Povezanost		-0,157	0,154	-0,042	-0,077	-0,070	
PSDQ majka – Regulacija		-0,295	0,155	-0,079	-0,077	-0,070	
PSDQ majka – Autonomija		-0,252	0,163	-0,006	-0,075	-0,069	
PSDQ majka – Prinuda		10,078	0,188	-0,093	0,071	0,065	
PSDQ majka – Verbalni hostilitet		10,057	0,136	0,003	0,080	0,073	
PSDQ majka – Neobjašnjavanje		10,114	0,162	-0,104	0,075	0,069	
PSDQ majka – Popuštanje		-0,013	0,845	-0,132	-0,011	-0,010	
PSDQ majka – faktor autoritativnog stila		50,696	0,169	-0,048	0,074	0,068	
PSDQ majka – faktor autoritarnog stila		-20,698	0,159	-0,082	-0,076	-0,069	

8. korak	Pol	0,159	0,019	0,230	0,127	0,115	
	Broj dece	-0,036	0,500	-0,033	-0,037	-0,033	
	Redosled rođenja	-0,071	0,177	-0,093	-0,073	-0,066	
	Obrazovanje oca	0,106	0,071	0,094	0,098	0,089	
	Obrazovanje majke	0,003	0,964	0,028	0,002	0,002	
	Uzrast	-0,045	0,454	0,041	-0,041	-0,037	
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,046	0,412	-0,053	-0,044	-0,040	
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,017	0,762	0,002	-0,016	-0,015	
	Mesto življenja – grad	-0,019	0,811	0,038	-0,013	-0,012	
	Mesto življenja – varoš	-0,034	0,680	-0,051	-0,022	-0,020	
	Fakultet – Filozofski	0,005	0,969	0,195	0,002	0,002	
	Fakultet – Elektronski	-0,141	0,179	-0,208	-0,073	-0,066	
	Fakultet – PMF	-0,021	0,801	0,017	-0,014	-0,012	
	PSDQ otac – Povezanost	-0,202	0,909	-0,033	-0,006	-0,006	
	PSDQ otac – Regulacija	-0,243	0,890	-0,065	-0,008	-0,007	
	PSDQ otac – Autonomija	-0,026	0,988	0,057	-0,001	-0,001	
	PSDQ otac – Prinuda	-20,824	0,018	-0,126	-0,128	-0,117	
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	-20,205	0,025	-0,049	-0,121	-0,110	
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-20,591	0,014	-0,153	-0,132	-0,120	
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,215	0,003	-0,185	-0,161	-0,147	
	PSDQ majka – Povezanost	-20,392	0,116	-0,042	-0,085	-0,077	
	PSDQ majka – Regulacija	-20,515	0,121	-0,079	-0,084	-0,076	
	PSDQ majka – Autonomija	-20,504	0,123	-0,006	-0,083	-0,076	
	PSDQ majka – Prinuda	10,046	0,199	-0,093	0,069	0,063	
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	10,009	0,153	0,003	0,077	0,070	
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	10,041	0,190	-0,104	0,071	0,064	
	PSDQ majka – Popuštanje	0,000	0,997	-0,132	0,000	0,000	
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	60,313	0,130	-0,048	0,082	0,074	
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-20,584	0,175	-0,082	-0,073	-0,066	
	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	0,498	0,913	-0,017	0,006	0,005	
	PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	60,585	0,018	-0,127	0,128	0,116	
	9. korak	Pol	0,157	0,023	0,230	0,125	0,112
		Broj dece	-0,026	0,645	-0,033	-0,025	-0,023
Redosled rođenja		-0,071	0,186	-0,093	-0,072	-0,065	
Obrazovanje oca		0,110	0,064	0,094	0,101	0,091	
Obrazovanje majke		0,017	0,762	0,028	0,017	0,015	
Uzrast		-0,053	0,375	0,041	-0,049	-0,043	
Sastav porodice – potpuna porodica		-0,036	0,530	-0,053	-0,034	-0,031	
Sastav porodice – nepotpuna porodica		-0,014	0,799	0,002	-0,014	-0,012	
Mesto življenja – grad		-0,021	0,790	0,038	-0,015	-0,013	
Mesto življenja – varoš		-0,033	0,687	-0,051	-0,022	-0,020	
Fakultet – Filozofski		-0,003	0,980	0,195	-0,001	-0,001	
Fakultet – Elektronski		-0,130	0,228	-0,208	-0,066	-0,059	
Fakultet – PMF		-0,036	0,674	0,017	-0,023	-0,021	
PSDQ otac – Povezanost		-0,397	0,824	-0,033	-0,012	-0,011	
PSDQ otac – Regulacija		-0,447	0,801	-0,065	-0,014	-0,012	
PSDQ otac – Autonomija		-0,231	0,894	0,057	-0,007	-0,007	
PSDQ otac – Prinuda		-20,558	0,034	-0,126	-0,116	-0,104	
PSDQ otac – Verbalni hostilitet		-10,966	0,050	-0,049	-0,107	-0,096	
PSDQ otac – Neobjašnjavanje		-20,329	0,031	-0,153	-0,118	-0,106	
PSDQ otac – Popuštanje		-0,222	0,002	-0,185	-0,166	-0,150	
PSDQ majka – Povezanost		-20,326	0,135	-0,042	-0,082	-0,073	
PSDQ majka – Regulacija		-20,470	0,137	-0,079	-0,081	-0,073	
PSDQ majka – Autonomija		-20,463	0,138	-0,006	-0,081	-0,073	
PSDQ majka – Prinuda		0,926	0,265	-0,093	0,061	0,055	
PSDQ majka – Verbalni hostilitet		0,904	0,209	0,003	0,069	0,062	
PSDQ majka – Neobjašnjavanje		0,953	0,238	-0,104	0,065	0,058	
PSDQ majka – Popuštanje		-0,014	0,837	-0,132	-0,011	-0,010	

9. korak	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	60,250	0,142	-0,048	0,080	0,072
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-20,319	0,233	-0,082	-0,065	-0,059
	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	10,107	0,812	-0,017	0,013	0,012
	PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	50,922	0,036	-0,127	0,115	0,103
	FACES IV – Balansirana kohezivnost	-0,049	0,609	-0,073	-0,028	-0,025
	FACES IV – Balansirana fleksibilnost	-0,063	0,445	-0,113	-0,042	-0,037
	FACES IV – Dezanqazovanost	-0,003	0,959	0,033	-0,003	-0,003
	FACES IV – Zapletenost	0,005	0,930	-0,068	0,005	0,004
	FACES IV – Rigidnost	-0,047	0,480	-0,119	-0,039	-0,035
	FACES IV – Haotičnost	-0,015	0,817	-0,035	-0,013	-0,011
	FACES IV – Porodična komunikacija	0,025	0,811	-0,061	0,013	0,012
	FACES IV – Zadovoljstvo porodicom	-0,105	0,321	-0,124	-0,054	-0,049

Tabela 22. Predviđanje vrednosti procena odnosa u porodici kada akter priče manifestuje nezainteresovani vaspitni stil (združena mera za aktera oca i aktera majku) na osnovu mera FACES IV, PDSQ i sociodemografskih podataka – beta koeficijenti i korelacije po koracima

Rbr. koraka	Varijabla	Beta koeficijenti	Statistička značajnost	Korelacija nultog reda	Parcijalna korelacija	Semiparcijalna korelacija
1. korak	Pol	0,182	0,001	0,183	0,181	0,179
	Broj dece	-0,046	0,393	-0,011	-0,045	-0,044
	Redosled rođenja	-0,009	0,860	-0,039	-0,009	-0,009
	Obrazovanje oca	0,131	0,023	0,106	0,120	0,117
	Obrazovanje majke	-0,037	0,517	0,013	-0,034	-0,033
	Uzrast	0,045	0,391	0,061	0,045	0,044
2. korak	Pol	0,182	0,001	0,183	0,181	0,179
	Broj dece	-0,043	0,431	-0,011	-0,042	-0,041
	Redosled rođenja	-0,008	0,874	-0,039	-0,008	-0,008
	Obrazovanje oca	0,133	0,022	0,106	0,121	0,119
	Obrazovanje majke	-0,036	0,533	0,013	-0,033	-0,032
	Uzrast	0,045	0,394	0,061	0,045	0,044
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,044	0,433	-0,038	-0,042	-0,040
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,008	0,884	0,009	-0,008	-0,008
3. korak	Pol	0,179	0,001	0,183	0,178	0,176
	Broj dece	-0,039	0,480	-0,011	-0,038	-0,036
	Redosled rođenja	-0,010	0,851	-0,039	-0,010	-0,010
	Obrazovanje oca	0,117	0,048	0,106	0,105	0,102
	Obrazovanje majke	-0,040	0,493	0,013	-0,036	-0,035
	Uzrast	0,042	0,420	0,061	0,043	0,042
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,055	0,341	-0,038	-0,051	-0,049
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,013	0,824	0,009	-0,012	-0,011
	Mesto življenja – grad	-0,069	0,406	0,026	-0,044	-0,043
Mesto življenja – varoš	-0,111	0,188	-0,077	-0,070	-0,068	
4. korak	Pol	0,127	0,055	0,183	0,102	0,097
	Broj dece	-0,036	0,505	-0,011	-0,036	-0,034
	Redosled rođenja	-0,015	0,782	-0,039	-0,015	-0,014
	Obrazovanje oca	0,130	0,026	0,106	0,119	0,113
	Obrazovanje majke	-0,033	0,557	0,013	-0,031	-0,030
	Uzrast	0,004	0,940	0,061	0,004	0,004
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,056	0,326	-0,038	-0,052	-0,050
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,019	0,740	0,009	-0,018	-0,017
	Mesto življenja – grad	-0,042	0,607	0,026	-0,027	-0,026
	Mesto življenja – varoš	-0,084	0,316	-0,077	-0,054	-0,051
	Fakultet – Filozofski	-0,208	0,104	0,204	-0,087	-0,083
	Fakultet – Elektronski	-0,367	0,001	-0,239	-0,180	-0,174
	Fakultet – PMF	-0,212	0,015	-0,049	-0,129	-0,123
5. korak	Pol	0,116	0,091	0,183	0,091	0,085
	Broj dece	-0,040	0,463	-0,011	-0,040	-0,037
	Redosled rođenja	-0,021	0,693	-0,039	-0,021	-0,020
	Obrazovanje oca	0,106	0,072	0,106	0,097	0,091
	Obrazovanje majke	-0,031	0,591	0,013	-0,029	-0,027
	Uzrast	0,016	0,791	0,061	0,014	0,013
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,051	0,370	-0,038	-0,048	-0,045
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,019	0,733	0,009	-0,018	-0,017
	Mesto življenja – grad	-0,058	0,475	0,026	-0,039	-0,036
	Mesto življenja – varoš	-0,083	0,317	-0,077	-0,054	-0,050
	Fakultet – Filozofski	-0,190	0,141	0,204	-0,079	-0,074
	Fakultet – Elektronski	-0,319	0,003	-0,239	-0,158	-0,149
	Fakultet – PMF	-0,180	0,039	-0,049	-0,111	-0,104
	PSDQ otac – Povezanost	0,017	0,844	0,054	0,011	0,010
	PSDQ otac – Regulacija	0,066	0,417	0,053	0,044	0,041

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

5. korak	PSDQ otac – Autonomija	-0,126	0,111	0,020	-0,086	-0,080
	PSDQ otac – Prinuda	-0,055	0,484	-0,147	-0,038	-0,035
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,144	0,036	0,012	0,113	0,105
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-0,180	0,031	-0,187	-0,116	-0,109
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,014	0,807	-0,020	-0,013	-0,012
6. korak	Pol	0,118	0,088	0,183	0,093	0,086
	Broj dece	-0,038	0,493	-0,011	-0,037	-0,034
	Redosled rođenja	-0,021	0,694	-0,039	-0,021	-0,020
	Obrazovanje oca	0,093	0,117	0,106	0,085	0,079
	Obrazovanje majke	-0,020	0,723	0,013	-0,019	-0,018
	Uzrast	0,002	0,973	0,061	0,002	0,002
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,045	0,428	-0,038	-0,043	-0,040
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,021	0,708	0,009	-0,020	-0,019
	Mesto življenja – grad	-0,048	0,560	0,026	-0,032	-0,029
	Mesto življenja – varoš	-0,080	0,340	-0,077	-0,052	-0,048
	Fakultet – Filozofski	-0,202	0,124	0,204	-0,084	-0,077
	Fakultet – Elektronski	-0,343	0,002	-0,239	-0,168	-0,157
	Fakultet – PMF	-0,195	0,029	-0,049	-0,119	-0,110
	PSDQ otac – Povezanost	0,029	0,762	0,054	0,017	0,015
	PSDQ otac – Regulacija	0,120	0,174	0,053	0,074	0,068
	PSDQ otac – Autonomija	-0,142	0,098	0,020	-0,090	-0,083
	PSDQ otac – Prinuda	-0,065	0,436	-0,147	-0,042	-0,039
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,127	0,098	0,012	0,090	0,083
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-0,215	0,031	-0,187	-0,117	-0,109
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,041	0,578	-0,020	-0,030	-0,028
	PSDQ majka – Povezanost	0,032	0,722	0,051	0,019	0,018
	PSDQ majka – Regulacija	-0,130	0,096	0,017	-0,090	-0,084
	PSDQ majka – Autonomija	-0,009	0,918	0,028	-0,006	-0,005
	PSDQ majka – Prinuda	0,013	0,857	-0,015	0,010	0,009
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,092	0,206	0,079	0,069	0,064
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,019	0,836	-0,102	0,011	0,010
	PSDQ majka – Popuštanje	0,016	0,819	0,004	0,012	0,011
	Pol	0,121	0,082	0,183	0,095	0,087
	Broj dece	-0,037	0,506	-0,011	-0,036	-0,033
	Redosled rođenja	-0,024	0,660	-0,039	-0,024	-0,022
	Obrazovanje oca	0,097	0,103	0,106	0,089	0,082
	Obrazovanje majke	-0,018	0,759	0,013	-0,017	-0,015
Uzrast	0,000	0,996	0,061	0,000	0,000	
Sastav porodice – potpuna porodica	-0,054	0,349	-0,038	-0,051	-0,047	
Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,018	0,756	0,009	-0,017	-0,016	
Mesto življenja – grad	-0,050	0,541	0,026	-0,033	-0,031	
Mesto življenja – varoš	-0,081	0,336	-0,077	-0,053	-0,048	
Fakultet – Filozofski	-0,220	0,096	0,204	-0,091	-0,084	
Fakultet – Elektronski	-0,363	0,001	-0,239	-0,177	-0,165	
Fakultet – PMF	-0,207	0,021	-0,049	-0,126	-0,116	
PSDQ otac – Povezanost	0,039	0,688	0,054	0,022	0,020	
PSDQ otac – Regulacija	0,115	0,194	0,053	0,071	0,065	
PSDQ otac – Autonomija	-0,138	0,109	0,020	-0,087	-0,081	
PSDQ otac – Prinuda	-0,056	0,504	-0,147	-0,036	-0,034	
PSDQ otac – Verbalni hostilitet	0,124	0,107	0,012	0,088	0,081	
PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-0,231	0,021	-0,187	-0,126	-0,116	
PSDQ otac – Popuštanje	-0,041	0,577	-0,020	-0,030	-0,028	
PSDQ majka – Povezanost	-10,692	0,267	0,051	-0,061	-0,056	
PSDQ majka – Regulacija	-10,991	0,222	0,017	-0,067	-0,061	
PSDQ majka – Autonomija	-10,875	0,249	0,028	-0,063	-0,058	
PSDQ majka – Prinuda	0,794	0,363	-0,015	0,050	0,046	
PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,763	0,313	0,079	0,055	0,051	
PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,773	0,365	-0,102	0,049	0,046	
PSDQ majka – Popuštanje	0,013	0,851	0,004	0,010	0,009	
PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	40,760	0,254	0,036	0,062	0,057	
PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-10,827	0,373	-0,018	-0,049	-0,045	

8. korak	Pol	0,104	0,133	0,183	0,082	0,075
	Broj dece	-0,035	0,526	-0,011	-0,035	-0,031
	Redosled rođenja	-0,022	0,675	-0,039	-0,023	-0,021
	Obrazovanje oca	0,096	0,103	0,106	0,089	0,081
	Obrazovanje majke	-0,025	0,665	0,013	-0,024	-0,021
	Uzrast	-0,010	0,868	0,061	-0,009	-0,008
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,053	0,360	-0,038	-0,050	-0,045
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,008	0,884	0,009	-0,008	-0,007
	Mesto življenja – grad	-0,055	0,497	0,026	-0,037	-0,034
	Mesto življenja – varoš	-0,087	0,298	-0,077	-0,057	-0,052
	Fakultet – Filozofski	-0,233	0,074	0,204	-0,098	-0,089
	Fakultet – Elektronski	-0,368	0,001	-0,239	-0,181	-0,167
	Fakultet – PMF	-0,203	0,023	-0,049	-0,124	-0,113
	PSDQ otac – Povezanost	-0,724	0,695	0,054	-0,021	-0,019
	PSDQ otac – Regulacija	-0,660	0,718	0,053	-0,020	-0,018
	PSDQ otac – Autonomija	-0,871	0,629	0,020	-0,027	-0,024
	PSDQ otac – Prinuda	-30,699	0,002	-0,147	-0,167	-0,153
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	-20,892	0,004	0,012	-0,158	-0,145
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-30,486	0,001	-0,187	-0,176	-0,162
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,060	0,410	-0,020	-0,045	-0,041
	PSDQ majka – Povezanost	-10,931	0,206	0,051	-0,069	-0,063
	PSDQ majka – Regulacija	-20,205	0,177	0,017	-0,074	-0,067
	PSDQ majka – Autonomija	-20,131	0,191	0,028	-0,072	-0,065
	PSDQ majka – Prinuda	0,754	0,383	-0,015	0,048	0,043
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,704	0,347	0,029	0,052	0,047
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,681	0,421	-0,102	0,044	0,040
	PSDQ majka – Popuštanje	0,032	0,650	0,004	0,025	0,023
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	50,375	0,199	0,036	0,070	0,064
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-10,686	0,406	-0,018	-0,045	-0,041
	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	20,007	0,677	0,047	0,023	0,021
PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	80,542	0,002	-0,127	0,165	0,151	
9. korak	Pol	0,107	0,127	0,183	0,084	0,076
	Broj dece	-0,036	0,524	-0,011	-0,035	-0,032
	Redosled rođenja	-0,019	0,734	-0,039	-0,019	-0,017
	Obrazovanje oca	0,101	0,093	0,106	0,093	0,084
	Obrazovanje majke	-0,017	0,768	0,013	-0,016	-0,015
	Uzrast	-0,026	0,669	0,061	-0,024	-0,021
	Sastav porodice – potpuna porodica	-0,057	0,328	-0,038	-0,054	-0,049
	Sastav porodice – nepotpuna porodica	-0,012	0,826	0,009	-0,012	-0,011
	Mesto življenja – grad	-0,059	0,470	0,026	-0,040	-0,036
	Mesto življenja – varoš	-0,084	0,316	-0,077	-0,056	-0,050
	Fakultet – Filozofski	-0,246	0,063	0,204	-0,103	-0,093
	Fakultet – Elektronski	-0,356	0,002	-0,239	-0,173	-0,158
	Fakultet – PMF	-0,219	0,015	-0,049	-0,134	-0,121
	PSDQ otac – Povezanost	-0,884	0,636	0,054	-0,026	-0,024
	PSDQ otac – Regulacija	-0,858	0,643	0,053	-0,026	-0,023
	PSDQ otac – Autonomija	-10,035	0,570	0,020	-0,032	-0,028
	PSDQ otac – Prinuda	-30,507	0,004	-0,147	-0,158	-0,143
	PSDQ otac – Verbalni hostilitet	-20,718	0,007	0,012	-0,148	-0,134
	PSDQ otac – Neobjašnjavanje	-30,291	0,003	-0,187	-0,165	-0,150
	PSDQ otac – Popuštanje	-0,061	0,408	-0,020	-0,046	-0,041
	PSDQ majka – Povezanost	-20,128	0,173	0,051	-0,075	-0,068
	PSDQ majka – Regulacija	-20,430	0,146	0,017	-0,080	-0,072
	PSDQ majka – Autonomija	-20,361	0,157	0,028	-0,078	-0,071
	PSDQ majka – Prinuda	0,694	0,432	-0,015	0,044	0,039
	PSDQ majka – Verbalni hostilitet	0,651	0,395	0,079	0,047	0,042
	PSDQ majka – Neobjašnjavanje	0,660	0,444	-0,102	0,042	0,038
	PSDQ majka – Popuštanje	0,029	0,688	0,004	0,022	0,020
	PSDQ majka – faktor autoritativnog stila	50,987	0,162	0,036	0,078	0,070
	PSDQ majka – faktor autoritarnog stila	-10,570	0,449	-0,018	-0,042	-0,038

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

9. korak	PSDQ otac – faktor autoritativnog stila	20,527	0,604	0,047	0,029	0,026
	PSDQ otac – faktor autoritarnog stila	80,063	0,005	-0,127	0,155	0,141
	FACES IV – Balansirana kohezivnost	-0,004	0,965	0,014	-0,002	-0,002
	FACES IV – Balansirana fleksibilnost	-0,124	0,128	-0,069	-0,084	-0,076
	FACES IV – Dezangažovanost	0,008	0,900	-0,037	0,007	0,006
	FACES IV – Zapletenost	-0,071	0,271	-0,136	-0,061	-0,055
	FACES IV – Rigidnost	0,032	0,639	-0,088	0,026	0,023
	FACES IV – Haotičnost	-0,042	0,520	-0,106	-0,036	-0,032
	FACES IV – Porodična komunikacija	0,033	0,745	0,022	0,018	0,016
FACES IV – Zadovoljstvo porodicom	-0,053	0,616	-0,045	-0,028	-0,025	

REGISTAR IMENA

A

Arijes, F. 9, 47, 173
Arindel, V. A. (W. A. Arrindell) 64, 173,
178

B

Barker, F. (Ph. Barker) 40, 173
Barman, B. (B. Burman) 14, 150, 167,
175
Barns, H. (H. Barnes) 42, 173
Behler, C. (C. Buehler) 32, 33, 174, 177,
181
Belski, J. (J. Belsky) 14, 16, 21, 24, 26,
27, 164, 173, 174
Blok, J. (J. Block) 19, 21, 174
Bomrajnd, D. (D. Baumrind) 48, 49, 50,
51, 52, 54, 59, 60, 68, 108, 150, 151,
152, 154, 160, 168, 173
Bornstajn, M. (M. Bornstein) 73, 173,
174
Brodi, G. H. (G. H. Brody) 17, 174, 178
Bugental, D. B. (D. B. Bugental) 68, 70,
174

Č

Čao, R. K. (R. K. Chao) 66, 174

Ć

Ćiconjani, E. (E. Cicognani) 63, 174

D

Darling, D. (D. Darling) 56, 175, 180
Dejvis, P. T. (P. T. Davies) 14, 17, 175
De Lisi, R. (R. De Lisi) 62, 106, 110, 178
Diks, T. H. (T. H. Dix) 28, 175
Dragišić-Labaš, S. 41, 175

DŽ

Džerard, J. M. (J. M. Gerard) 32, 174

E

Ejnsli, R. C. (R. C. Ainslie) 23, 222

Emeri, R. E. (R. E. Emery) 27, 174

Epl, A. E. (A. E. Appel) 31, 173

Erel, O. (O. Erel) 14, 150, 167, 175

F

Falči, Č. (Ch. Falci) 37, 44, 175
Feldman, S. S. (S. S. Feldman) 17, 175
Feron, R. M. P. (R. M. P. Fearon) 27, 174
Finšam, F. D. (F. D. Fincham) 17, 174,
176, 178
Fišman, H. C. (H. C. Fishman) 10, 11, 12,
179
Fošijer, A. (A. Fauchier) 32, 103, 151,
175

G

Gonzales, N. A. (N. A. Gonzales) 32, 176
Goldner Vukov, M. 11, 176
Goral, D. M. (D. M. Gorall) 42, 75, 76, 78,
119, 154, 179, 182
Gotman, J. M. (J. M. Gottman) 17, 19,
20, 22, 23, 176
Grič, J. H. (J. H. Grych) 14, 15, 16, 25, 26,
29, 30, 31, 35, 174, 176
Grusek, J. E. (J. E. Grusec) 61, 176
Gudnau, J. J. (J. J. Goodnow) 61, 176

H

Hapanej, K. (K. Happaney) 68, 70, 174
Harist, A. V. (A. W. Harrist) 23, 222
Harold, G. T. (G. T. Harold) 30, 176
Hear, J. (J. Hair) 116, 176
Hejstings, P. (P. Hastings) 65, 176
Herba, C. M. (C. M. Herba) 64, 176
Holden, G. V. (G. W. Holden) 31, 173
Hsi, K. (K. Hsieh) 21, 173

I

Isli, S. (S. Isley) 24, 176

Isterbruks, M. A. (M. A. Easterbrooks)
25, 175

J

Junis, J. (J. Youniss) 64, 182

K

Kac, L. F. (L. F. Katz) 19, 20, 23, 34, 176, 177
 Kamings, E. M. (E. M. Cummings) 15, 17, 18, 19, 32, 167, 175
 Kandelarija, M. A. (M. A. Candelaria) 50, 60, 67, 108, 168, 181
 Kanoj, K. (K. Kanoy) 33, 177
 Kapor Stanulović, N. 107, 177, 180
 Kerig, P. K. (P. K. Kerig) 15, 27, 177
 Kicman, K. M. (K. M. Kitzmann) 22, 33, 177
 Koan, C. P. (C. P. Cowan) 15, 17, 21, 31, 168, 175
 Koan, P. A. (P. A. Cowan) 15, 17, 21, 31, 168, 175
 Koiro, M. J. (M. J. Coiro) 27, 174
 Kon, I. (I. Kon) 68, 177
 Kondžer, R. D. (R. D. Conger) 30, 176
 Koks, M. J. (M. J. Cox) 24, 26, 150, 174, 177
 Kouneski, E. F. (E. F. Kouneski) 39, 177
 Kout, L. R. (L. R. Cote) 73, 173, 174
 Krišnakumar, A. (A. Krishnakumar) 33, 177
 Krokenberg, S. (S. Crockenberg) 15, 175

L

Lamborn, D. S. (D. S. Lamborn) 55, 152, 177, 180
 Lindal, K. M. (K. M. Lindahl) 16, 29, 177
 Long, N. (N. Long) 23, 178

M

Malik, N. M. (N. M. Malik) 29, 178
 Maloni, L. (L. Malonez) 49, 178
 Margolin, G. (G. Margolin) 15, 25, 32, 34, 103, 151, 175, 178
 Maris, P. (P. Muris) 64, 179
 Markus, T. M. (Th. M. Markus) 64, 178
 Matejević, M. 12, 13, 38, 39, 42, 44, 45, 55, 63, 64, 77, 136, 178

Mekgilikadi-De Lisi, A. (A. McGillicuddy-De Lisi) 61, 62, 106, 110, 178
 Milevski, A. (A. Milevsky) 111, 179
 Milojković, S. M. 40, 41, 162, 179
 Minučin, S. (S. Minuchin) 10, 11, 12, 22, 179
 Mitić, M. 36, 75, 79, 179

N

Nouls, A. (A. Knowles) 69, 70, 182

O

Obradović, J. 95, 182
 Obradović, M. 95, 182
 Olson, D. H. (D. H. Olson) 35, 36, 37, 39, 42, 43, 75, 76, 78, 79, 85, 86, 88, 90, 91, 95, 118, 119, 149, 153, 154, 159, 171, 173

P

Peterson, G. R. (G. R. Patterson) 19, 179
 Petrović, J. 41, 180
 Plejs, M. (M. Place) 52, 180
 Polovina, N. 40, 180

R

Ričardson, D. (D. Richardson) 74, 180
 Riči, K. L. (K. L. Ritchie) 33, 176
 Roner, R. P. (R. P. Rohner) 66, 109, 126, 152, 168, 180
 Rubin, K. (K. Rubin) 65, 176

S

Sigel, I. E. (I. E. Sigel) 61, 65, 67, 174, 180, 181, 182
 Smetana, J. (J. Smetana) 56, 57, 58, 59, 60, 180, 181
 Stajenberg, L. (L. Steinberg) 51, 52, 54, 55, 56, 152, 175, 177, 180, 181

Š

Šapiro, A. F. (A. F. Shapiro) 21, 180
 Šefer, E. S. (E. S. Schaefer) 48, 180

T

Tarner, E. A. (E. A. Turner) 55, 152, 182

Teti, M. D. (M. D. Teti) 50, 60, 67, 108,
168, 181
Todorović, J. 12, 13, 39, 136, 178
Tomori, M. (M. Tomori) 126, 182
Trebješanin, Ž. 62, 64, 158, 182

V

Vilson, B. J. (B. J. Wilson) 17, 19, 20, 22,
23, 182
Vudin, E. M. (E. M. Woodin) 34, 177

Z

Zani, B. (B. Zani) 63, 174
Zervides, S. (S. Zervides) 69, 70, 182

Sastavila
Vesnica Krtolica

REGISTAR POJMOVA

A

adaptabilnost 35, 36, 37, 38, 39, 43, 44, 78, 84, 86, 91, 93, 95
adekvatno roditeljsko funkcionisanje 15, 25, 150
adolescencija 51, 52, 53, 54, 57, 58, 59, 96, 106, 149, 152, 182
adolescenti 13, 30, 37, 42, 43, 44, 45, 62, 63, 64, 67, 77, 106, 110, 126, 151, 152, 153
afektivna dimenzija 29, 48
akademske kompetencije 55, 152
autonomija 37, 45, 51, 54–59, 63, 66, 91–94, 101–104, 107, 115, 118, 119, 121, 122, 124–127, 131, 134–140, 144–147, 150, 152, 155, 164, 165, 167, 168, 169, 204–214
autoritarni vaspitni stil 48, 69, 88, 90, 105, 108, 109, 111, 114, 115, 119, 120, 124, 125, 128, 138, 139, 142, 151, 153, 155, 157, 159, 160, 161, 164, 165, 169, 208
autoritativni vaspitni stil 49, 55, 60, 61, 87, 88, 102, 105, 106, 107, 109, 111, 114, 115, 117, 118, 119, 121, 124, 128, 150, 152, 153, 155, 158, 160, 161, 167

B

bespogovorna poslušnost 111, 157, 161
bračno funkcionisanje 32, 33, 34
bračno zadovoljstvo 17, 21, 28, 35, 43, 44

C

circumplex model 35, 37, 39, 42, 75, 76, 77, 78, 79, 84, 88, 90, 102, 106, 107, 114, 120, 149, 151, 153, 154, 155, 158, 159, 169, 171, 179, 180, 182

D

dečji subsistem 15, 34

dimenzije vaspitnog stila 30, 31, 33
disfunkcionalni obrasci porodičnog funkcionisanja 151
disfunkcionalno roditeljstvo 26
dominantnost 38, 45, 49, 154

E

efekat prelivanja 14, 26, 150, 167
eksplorativna faktorska analiza 115, 116, 158
ekstremna ponašanja 149
emocionalna povezanost 43, 150, 168
emocionalne potrebe 25, 150
emotivna upletenost 159
emotivni prekid 150
energično-prijateljsko ponašanje 76, 151

F

fleksibilnost 35, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 52, 75, 76, 79, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 94, 95, 99, 100, 102, 103, 106, 107, 114, 118, 120, 123, 137, 140, 147, 149, 150, 151, 154, 161, 167, 207, 211, 215

G

granice subsistema 150

H

haotičan sistem 75, 154
haotično isprepletan 45, 77, 151
haotičnost 37, 65, 75, 79, 87, 91, 92, 93, 95, 99, 100, 102, 103, 114, 118, 120, 123, 136, 137, 138, 141, 147, 149, 160, 163, 207, 211, 215

I

impulsivno-agresivno ponašanje 77, 152
indeks porodičnih odnosa 84, 90, 93, 101, 117, 125, 160, 161, 162
individualistička kultura 69

- individualizam 155
- isprepletanost 36, 37, 45, 75, 76, 77, 79, 87, 91, 92, 95, 99, 100, 102, 103, 114, 118, 120, 123, 124, 137, 141, 147, 149, 151, 159, 160
- K**
- kažnjavanje 18, 33, 61, 62, 68, 71, 84, 94, 121, 125, 126, 157, 165, 197, 198
- koalicija 13, 15, 16, 17, 18, 22, 27, 41, 150
- kohezivnost 16, 34, 35, 36, 37, 39, 42, 43, 44, 45, 75, 77, 78, 92, 93, 95, 99, 100, 102, 103, 114, 118, 123, 137, 140, 147, 149, 151, 207, 211, 215
- kolektivistička kultura 69, 70, 154
- konfliktno-iritabilna deca 77, 151
- kooperativnost 49, 154
- kritika 157, 202
- kriza 10, 14, 38, 45, 52, 149
- kulturološka specifičnost 154
- kurvilinearan odnos 44, 75, 154
- N**
- nedоследni vaspitni stil 88, 90, 105, 107, 108, 109, 114, 119, 120, 121, 122, 124, 126, 128, 136, 153, 155, 161, 163, 167, 168
- nejasne granice 159
- neuključeni vaspitni stil 78
- neuravnoteženi porodični odnosi 151
- nezainteresovani vaspitni stil 88, 90, 93, 105, 108, 109, 110, 119, 120, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 141, 142, 143, 145, 146, 153, 155, 159, 160, 161, 162, 165, 168, 212
- O**
- obrasci porodičnog funkcionisanja 35, 86, 151, 153, 163, 165, 167, 178
- odbacujući vaspitni stil 63, 64, 77, 126
- omalovažavanje 157
- P**
- permisivni vaspitni stil 63, 88, 105, 106, 107, 109, 110, 152, 153, 154
- popustljivi vaspitni stil 91, 119, 123, 124, 128, 157
- porodična komunikacija 92, 103, 118, 119, 123, 137, 141, 147, 207, 211, 215
- poštovanje autoriteta 127, 154
- poštovanje granica 150
- povezanost 14, 16, 17, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 42, 43, 47, 54, 55, 56, 64, 68, 75, 78, 80, 85, 86, 87, 91, 92, 93, 94, 95, 101, 102, 103, 104, 111, 114, 115, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 144, 145, 146, 147, 150, 151, 152, 154, 155, 158, 163, 167, 168, 169, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214
- primarne porodice 85, 87, 89, 100, 121, 149, 156, 160, 162, 169
- procena porodičnih odnosa 105, 110, 112, 116, 118, 120, 121, 124, 158, 159
- psihosocijalni razvoj 118
- R**
- razjedinjenost 36, 37, 77, 78, 79, 87, 91, 92, 95, 99, 100, 102, 103, 114, 118, 120, 123, 136, 137, 138, 141, 147, 149, 160, 163
- regulacija 23, 24, 91, 92, 94, 101, 102, 103, 115, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 144, 145, 146, 147, 150, 168, 204–210, 212, 213, 214
- rigidno isprepletane porodice 77, 151
- rigidnost 37, 76, 77, 79, 87, 91, 92, 93, 95, 99, 100, 102, 103, 114, 118, 120, 122, 123, 125, 137, 141, 147, 149, 159, 160, 161, 168, 172, 207, 211, 215
- roditeljska kontrola 47, 58, 75
- roditeljski sistem 150
- S**
- sistemske pristup 11, 22, 41, 42, 167, 181

- socijalizacije dece 56, 83, 117, 154
 stres 11, 12, 13, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 24,
 34, 43, 76, 77, 92, 151, 175, 176, 202
 submisivnost 49, 154
 subsistem 10, 11, 12, 13, 15, 33, 34, 150
- T
 tenzija 13, 15, 19, 20, 22, 150
 transgeneracijski prenos 9, 13, 26, 62,
 84, 86, 121, 158, 160, 168, 172
 tranzicija 10, 13, 21, 41, 178, 180
 triangulacija 15, 16, 22
- U
 uravnotežena fleksibilnost 76, 91, 92,
 99, 100, 103, 114, 118, 123, 137, 140,
 147, 149
 uravnotežena kohezivnost 92, 95, 100,
 103, 114, 118, 123, 137, 140, 147,
 149
 uravnoteženi porodični odnosi 39, 149,
 151
- V
 vaspitanje 24, 47, 48, 62, 67, 69, 83, 85,
 105, 107, 119, 122, 127, 149, 150,
 153, 157, 159, 167, 168, 169, 170,
 178, 181
- vaspitni postupak 68, 71, 83
 vaspitni stil roditelja 28, 30, 48, 49, 51,
 55, 56, 59, 63, 65, 76, 78, 86, 87, 89,
 101, 105, 118, 137, 149, 152, 158,
 164, 165, 170, 172, 178
 verbalna agresija 157
 verbalna hostilnost 91, 101, 104, 126,
 157, 164, 171
 verovanja o kompetentnom roditeljstvu
 160
 verovanja roditelja 31, 58, 60, 65, 67, 71
 vulnerabilna 77, 151
- Z
 zadovoljstvo porodicom 91, 92, 93, 99,
 103, 104, 118, 119, 120, 123, 137,
 141, 147, 149, 150, 161, 207, 211, 215
- Ž
 životni ciklus porodice 11

Sastavila
Vesnica Krtolica

Marina D. Matejević / Jelisaveta A. Todorović
FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA
I KOMPETENTNO RODITELJSTVO

Izdavač
FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITETA U NIŠU

Za izdavača
Prof. dr Goran Maksimović, dekan

Lektor
Marija Šapić

Korice
Darko Jovanović

Prelom
Milan D. Ranđelović

Format
17 x 24 cm

Tiraž
200 primeraka

Štampa
SCERO PRINT

Niš 2012.

ISBN 978-86-7379-269-9

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.018.1
159.922.73
159.922.73.072

МАТЕЈЕВИЋ, Марина Д., 1960-
Funkcionalnost porodičnih odnosa i
kompetentno roditeljstvo / Marina D.
Matejević, Jelisaveta A. Todorović. -
Niš : Filozofski fakultet, 2012 (Niš :
Scero print). - 226 str. : graf. prikazi,
tabele ; 21 cm

Na vrhu nasl. str.: Univerzitet u Nišu. -
Tiraž 200. - Prilozi: str. 187-215. -
Bibliografija: str. 173-182. - Registri.

ISBN 978-86-7379-269-9

1. Тодоровић, Јелисавета А., 1960-
[аутор] а) Породично васпитање б)
Родитељи - Деца с) Родитељство -
Истраживање

COBISS.SR-ID 195901964

8-86-7379-269-9

